

79288

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ENDÜSTRİ DEVRİMİNİN
OSMANLI MİMARLIĞINA ETKİLERİ
(1847-1920)

Mimar Murat KIYICI

F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve Restorasyon Programında
Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

79288

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özden SÜSLÜ

Prof. Dr. Özden SÜSLÜ *Bisli*

Prof. Dr. Günkut AKIN *GA*

Doç. Dr. Nuran Kara PILEHVARIAN *Karap*

İSTANBUL, 1998

İÇİNDEKİLER

	sayfa
ŞEKİL LİSTESİ	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	ix
RESUMÉ	x
AMAÇ VE KAPSAM	1
1. GİRİŞ	2
2. ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE SONRASI AVRUPA VE DÜNYADA MİMARLIK ORTAMI	3
3. ENDÜSTRİ DEVRİMİ SONRASI OSMANLI MİMARLIK ORTAM.....	12
3.1. Yapı alanının Yeniden Örgütlenmesi	15
3.2. Mimarlık Eğitimi	18
3.3. Balyan Ailesi ve Yabancı Mimarlar	19
3.4. Endüstri Devrimi Sonrası Osmanlı Mimarlığı'nda Ortaya Çıkan Yeni Yapı Türleri	22
3.4.1 Hastahaneler, Sağlık Yapıları	26
3.4.2. Sanayi Kuruluşları ve Fabrikalar	26
3.4.3. Köprüler	27
3.4.4. Saat Kuleleri	29
3.4.5. Saraylar, Köşkler ve Kasırlar	31
3.4.6. Tiyatro Yapıları	35
3.4.7. Konut Mimarisindeki Değişim ve Sıraevler	37
3.5. Endüstri Devrimi Sonrası Ortaya Çıkan Yeni Malzeme ve Teknolojilerin Osmanlı Mimarisinde Kullanım Alanları	41
3.6. Katalog	
3.6.1. Reşitpaşa Sahil Sarayı	52
3.6.2. Hazine-i Evrak	57

3.6.3.	Gümüşsuyu Askeri Hastanesi	60
3.6.4.	Taşkışla (Mecidiye Kışlası)	63
3.6.5.	Küçüksu Kasrı	66
3.6.6.	Dolmabahçe Sarayı	69
3.6.7.	Huber Köşkü	82
3.6.8.	Maçka Silahhane Kışlası	89
3.6.9.	Beylerbeyi Sarayı	93
3.6.10.	Galatasaray Lisesi	104
3.6.11.	Çırağan Sarayı	107
3.6.12.	Pertevniyal Valide Sultan Camii	113
3.6.13.	Akaretler Vakıf Evleri	118
3.6.14.	Çiçek Pasajı	124
3.6.15.	Feshane	127
3.6.16.	Pera Palas	131
3.6.17.	Stevi Stefan Bulgar Kilisesi	135
3.6.18.	Sirkeci Garı	140
3.6.19.	Botter Apartmanı	144
3.6.20.	Yıldız Sarayı	148
3.6.20.1	Büyük Mabeyn Köşkü	160
3.6.20.2.	Çin-i Fabrika-i Hümayun	163
3.6.20.3.	Küçük Mabeyn	166
3.6.20.4.	Limonluk Serası	168
3.6.21.	Haydarpaşa Garı	170
3.6.22.	Metro Han	175
3.6.23.	Tayyare Apartmanları	183
3.6.24.	Dördüncü Vakıf Han	187
4.	DEĞERLENDİRME	191
5.	SONUÇ	194

ŞEKİL LİSTESİ

	sayfa
Şekil 2.1	Coalbrook Köprüsü 3
Şekil 2.2	Topkapı Sarayı Harem Dairesi Bodrum katı Volta Döşemesi.....4
Şekil 2.3	Derby'deki en eski iplik Fabrikalarından biri.....4
Şekil 2.4	Paris Botanik Bahçesi -Roulhalt 1833.....4
Şekil 2.5	Londra'da Hungerford Balık Pazarı (S. Giedion) 5
Şekil 2.6	Tümüyle Prefabrika elemanlarla inşa edilmiş ilk yapı: Londra'da Crystal Palace adlı Sergi Yapısı (1851) İç görünüş. Mimar J. Paxton (Kaynak S. Giedion) 6
Şekil 2.7	Paris 1889 Sergisinden Genel Görünüş ve Eiffel Kulesi 7
Şekil 2.8	Brighton Kraliyet Pavyonu (J. Nash, 1818) (Kaynak L. Benovolo)..... 8
Şekil 2.9	Londra King's Gross İstasyonu (1852) (Kaynak L. Benovolo) 8
Şekil 2.10	Casa Mila (1905) Planı ve Cephesi A. Gaudi 10
Şekil 2.11	Glasgow Sanat Okulu - Machintosh 1899 11
Şekil 3.1	Hocapaşa Yangını'nın yayıldığı alan (1865).....17
Şekil 3.2	Hocapaşa Yangını'ndan sonra düzenlenen ana caddeler (1869) 17
Şekil 3.3	Pera Yangını'nın Yayıldığı Alan (1870) 17
Şekil 3.4	Pera Nazım Planı (1870) 17
Şekil 3.5	Sanayi-i Nefise Mektebi 18
Şekil 3.6	Gaspere Fossati'nin Darülfunun için yaptığı bina (1852'de hazırladığı albümden) 20
Şekil 3.7	Osmanlı Bankası - Mimar Vallauray 21
Şekil 3.8	Taksim Topçu Numune Alayı Kışlası 24
Şekil 3.9	Maçka Karakolhanesi 1861 - Sarkis Balyan (Kaynak M. Cezar) 25
Şekil 3.10	Kuleli Kışlası (1837) Mimarı Garabed Balyan..... 26
Şekil 3.11	Unkapanı ile Azapkapı arasındaki ilk Haliç Köprüsü (1836) (Barlett'in gravürü) 28
Şekil 3.12	Galata Köprüsü 1900'lü yılların başı (Kartpostal) 28
Şekil 3.13	1912'de yapılan ve 1992'ye kadar hizmet veren Duba ve Çelik kontrüksiyonlu Galata Köprüsü 29

Şekil 3.14	Dolmabahçe Sarayı Saat Kulesi Sarkis Balyan (1894)	30
Şekil 3.15	Yıldız Sarayı Saat Kulesi (1890)	30
Şekil 3.16	Saat Kulesinin Mekanik Kısımından Ayrıntı	30
Şekil 3.17	İzmit Saat Kulesi (1901) II. Willhem Hediyesi	31
Şekil 3.18	Niğde Saat Kulesi 19.yy sonu	31
Şekil 3.19	Cemile ve Münire Sultan Sahil Sarayı - Garabet Balyan (1855)	31
Şekil 3.20	Kalender Kasrı Nikoğos Balyan (1866)	32
Şekil 3.21	Cihannüma Köşkü	33
Şekil 3.22	İhlamur Kasrı (1855) Nikoğos Balyan	33
Şekil 3.23	Dolmabahçe Saray Tiyatrosu (1858)	36
Şekil 3.24	Naum Tiyatrosu (1846) Fossati, Gaspare	36
Şekil 3.25	19.Yy Konut Mimarisine Örnek Tarlabası Süslü Sokak'ta Yapı Yerleşimi (Ali Güncan, s. 210)	39
Şekil 3.26	Taşkızak Dökümhanesinde dökülen demir kapı ve parmaklıklar	42
	(Dolmabahçe sarayı Saltanat Kapısı)	
Şekil 3.27	Eiffel Kulesi (1889)	44
Şekil 3.28	Crystal Saray (1851)	45
Şekil 3.29	Sveti Stefan Bulagr Kilisesi (1898)	45
Şekil 3.30	Tipik Kagir Konutta Putrelli Döşeme	46
Şekil 3.31	Yedikule Gazhanesi 1879	47
Şekil 3.32	Viyana Gazhanesi 1896	47
Şekil 3.33	Yıldız Sarayı Marangozhanesi	48
Şekil 3.34	Yıldız Sarayı Çini Atölyesi	48
Şekil 3.35	Sirkeci Garı	49
Şekil 3.36	Haydarpaşa Garı	49
Şekil 3.37	Gard du Nord 1862 - Hittroff	50
Şekil 3.38	King Cross garı (J. Cubiti 1852)	50
Şekil 3.39	Franklin Sokağında Apartman binası (ilk Betonarme kargas bina 1903)	50
Şekil 3.40	Tayyare (Harikzedegan) Apartmanları - Betonarme ilk yapı grubu	51
Şekil 3.41	Reşitpaşa sahil sarayı	52
Şekil 3.42	Baltalimanı ve bahçesinin 1865'teki durumu	52

Şekil 3.43	Reşitpaşa sahil sarayının zemin ve I. Kat planı .....54 (Erdenen, Orhan, İstanbul Sahil Sarayları)
Şekil 3.44	Hazine-i Evrak 57
Şekil 3.45	Hazine-i Evrak kat planı 57
Şekil 3.46	Gümüşsuyu Askeri Hastanesi 60
Şekil 3.47	Gümüşsuyu Askeri Hastanesi Vaziyet planı 60
Şekil 3.48	Mecidiye (Taşkışla) Kışlası 63
Şekil 3.49	Mecidiye (Taşkışla) Kışlası I. Kat Planı 63
Şekil 3.50	Küçükusu Kasrı 66
Şekil 3.51	Küçükusu Kasrı Deniz cephesi 66
Şekil 3.52	Küçükusu Kasrı dökme demir kapı 68
Şekil 3.53	Dolmabahçe sarayı 69
Şekil 3.54	Dolmabahçe sarayı Vaziyet Planı 69
Şekil 3.55	Dolmabahçe sarayı çemin kat planı 71
Şekil 3.56	Dolmabahçe sarayı Mabeyn-i Humayun'un Hasbahçeye açılan kapısı 71
Şekil 3.57	Dolmabahçe sarayı Saltanat Kapısı (Dökme demir) 74
Şekil 3.58	Dolmabahçe sarayı Hazine-i Hassa 74
Şekil 3.59	Dolmabahçe sarayı Camlı Köşk 74
Şekil 3.60	Dolmabahçe sarayı Harem Kapısı 79
Şekil 3.61	Dolmabahçe sarayı Kristal Merdiven 79
Şekil 3.62	Huber Köşkü 82
Şekil 3.63	Huber Köşkü Kat Planı 82
Şekil 3.64	D'Aronco'nun Huber Köşkü Çizimleri 84
Şekil 3.65	D'Aronco'nun Huber Köşkü Merdiven Korkuluğu Eskiz Çizimleri 87
Şekil 3.66	D'Aronco'nun Huber Köşkü Merdiven Korkuluğu Eskiz Çizimleri 88
Şekil 3.67	Maçka Silahhanesi Kışlası 89
Şekil 3.68	Maçka Silahhanesi Kışlası Vaziyet Planı 89
Şekil 3.69	Beylerbeyi Sarayı 93
Şekil 3.70	Beylerbeyi Sarayı Vaziyet Planı 93
Şekil 3.71	Beylerbeyi Sarayı Zemin ve I. Kat Planı 95
Şekil 3.72	Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkü Çatı ve Kat Planı 98

Şekil 3.73	Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkü Cephesi (S. H. Eldem)	98
Şekil 3.74	Beylerbeyi Sarayı Bahçe Kapısı.....	101
Şekil 3.75	Beylerbeyi Sarayı Vaziyet Planı ve Arazi Setlemesini Gösteren Kroki.....	101
Şekil 3.76	Galatasaray Lisesi	104
Şekil 3.77	Galatasaray Lisesi Vaziyet Planı	104
Şekil 3.78	Galatasaray Lisesi Anıtsal Ön Kapı.....	106
Şekil 3.79	Çırağan Sarayı	107
Şekil 3.80	Çırağan Sarayı II. Kat Planı	107
Şekil 3.81	Çırağan Sarayı Nikoğos Balyan'ın Tasarımı	109
Şekil 3.82	Çırağan Sarayı Yandıktan Sonraki Hali	109
Şekil 3.83	Feriye Sarayları	109
Şekil 3.84	Çırağan Sarayı Deniz Tarafı Dökme Demir Kapı	112
Şekil 3.85	Çırağan Sarayı Kara tarafı dökme demir kapı	112
Şekil 3.86	Pertevniyal Valide Sultan Camii	113
Şekil 3.87	Pertevniyal Valide Sultan Cami Kat Planı	113
Şekil 3.88	Akaretler Vakıf Evleri	118
Şekil 3.89	Akaretler Vakıf Evleri Vaziyet Planı	118
Şekil 3.90	Akaretler Vakıf Evleri Cephe Görünüşleri	121
Şekil 3.91	Çiçek Pasajı.....	124
Şekil 3.92	Çiçek Pasajı Vaziyet Planı (J. Pervititch)	124
Şekil 3.93	Çiçek Pasajı Cephede İnsan Figürü	126
Şekil 3.94	Çiçek Pasajı İç Avludan Bakış	126
Şekil 3.95	Feshane	127
Şekil 3.96	Feshane Vaziyet Planı	127
Şekil 3.97	Feshane kat planı	128
Şekil 3.98	Feshane 1930'lu yıllar (H. Doğan'dan)	129
Şekil 3.99	Feshane Dökmedemir Kapı	130
Şekil 3.100	Pera Palas	131
Şekil 3.101	Pera Palas Vaziyet Planı (j. Pervitech)	131
Şekil 3.102	Pera Palas Kat Planı	132
Şekil 3.103	Stevi Stefan Bulgar Kilisesi	135

Şekil 3.104	Stevi Stefan Bulgar Kilisesi.....	137
	Kat Planları ve kesit (Mete Tapan, Yapı - 121)	
Şekil 3.105	Stevi Stefan Bulgar Kilisesi Cephe Detayları	139
Şekil 3.106	Sirkeci Garı	140
Şekil 3.107	Sirkeci Garı Vaziyet Planı	140
Şekil 3.108	Sirkeci Garı Kat Planları ve Cephesi (M. Sözen)	141
Şekil 3.109	Botter Apartmanı	144
Şekil 3.110	Botter Apartmanı Zemin Kat Planı	144
Şekil 3.111	Botter Apartmanı Kapı Girişi	147
Şekil 3.112	Botter Apartmanı Cephe Süsleme Detayı	147
Şekil 3.113	Yıldız Sarayı 'nın Hamidiye Camii'nden görünüşü.....	148
Şekil 3.114	Yıldız Sarayı Vaziyet Planı	148
Şekil 3.115	Yıldız Sarayı Harem Kapısı	154
Şekil 3.116	Yıldız Sarayı Kapısı	154
Şekil 3.117	Yıldız Sarayı Saltanat Kapısı	154
Şekil 3.118	Yıldız Sarayı Çadır Köşkü Balkon Parmaklık Detayı	154
Şekil 3.119	Yıldız Sarayı Malta Köşkü	159
Şekil 3.120	Yıldız Sarayı Hamidiye Cami (Fotoğraf İ.Ü.K. 90815-14)	159
Şekil 3.121	Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü	160
Şekil 3.122	Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü Zemin Kat ve Tavan Planı	160
	(S. H. Eldem)	
Şekil 3.123	Yıldız Sarayı Çini Fabrika-i Hümayunu	163
Şekil 3.124	Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn Köşkü	166
Şekil 3.125	Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn Köşkü Zemin ve I. Kat Planları	166
	(S. H. Eldem)	
Şekil 3.126	Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn Köşkü en üst katında Kış Bahçesi	168
	(Fotoğraf i.ü.k. 90552 - 18)	
Şekil 3.127	Yıldız Sarayı Limonluk Serası	168
Şekil 3.128	Yıldız Sarayı Limonluk Serası Plan ve Görünüş (D'Arconco)	168
Şekil 3.129	Haydarpaşa Garı	170
Şekil 3.130	Haydarpaşa Garı Zemin kat planı	171

Şekil 3.131	Haydarpaşa Garı Kesit (Hüseyin Doğan'dan)	172
Şekil 3.132	Haydarpaşa Garı Çelik Strüktür üzeri Lefke taşı kaplama	173
Şekil 3.133	Haydarpaşa Garı Markizleri	173
Şekil 3.134	Haydarpaşa Garı Markizleri Detayı	174
Şekil 3.135	Metro Han	175
Şekil 3.136	Metro Han Vaziyet Planı (1925 Pervititch)	175
Şekil 3.137	E. Gavand'ın 1869'da çizdiği Projesinden Tüneldeki Gar Binası	177
Şekil 3.138	Metro Han Çelik kolon ve döşeme kirişleri (Doğan, Hüseyin, s. 245)	178
Şekil 3.139	Metro Han I. Kat Planı	179
Şekil 3.140	Metro Han Sistem Detayı, Kesit (Doğan, Hüseyin, s. 245)	179
Şekil 3.141	Metro Han Çelik Kolon Aplikasyonu (Doğan, Hüseyin, s. 245)	180
Şekil 3.142	Metro Han Orjinal Projeden sömel ve çelik kolon detayı	181
	(Doğan, Hüseyin, s. 245)	
Şekil 3.143	Metro Han Kesit (Doğan, Hüseyin, s. 218)	182
Şekil 3.144	Tayyare Apartmanları	183
Şekil 3.145	Tayyare Apartmanları Solda Vaziyet, Sağda Kat Planları	183
	(Yavuz, Yıldırım, s. 275)	
Şekil 3.146	Tayyare Apartmanları Betonarme Çelik Strüktürü gösteren Fotoğraf	186
	(Yavuz, Yıldırım s. 275)	
Şekil 3.147	Tayyare Apartmanları Bloklar Arası Geçişi Sağlayan Kapı	186
Şekil 3.148	Laleli Caminin Barok'üslubunu Çağrıştıran Dalgalı Saçak Örtü	186
Şekil 3.149	Dördüncü Vakıf Han (Yavuz, Yıldırım s. 179)	187
Şekil 3.150	Dördüncü Vakıf Han Kat Planları (Yavuz, Yıldırım s. 179)	187
Şekil 3.151	Dördüncü Vakıf Han'ın Ön Cephesi (Yavuz, Yıldırım s. 181)	188
Şekil 3.152	Dördüncü Vakıf Han'ın Ön Cephesi (Yavuz, Yıldırım s. 181)	189
Şekil 3.153	Dördüncü Vakıf Han'ın Köşe Kulelerinden Ayrıntı (Y. Yıldırım s.181) ..	190
Şekil 4.1	Printemps Mağazası - Paris	193
Şekil 4.2	Aynalı Pasaj	193

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihini incelediğimizde karşımıza uygarlık tarihinde dönem noktaları olan iki büyük devrim çıkar. Bunlardan ilki, binlerce yıl öncesine dayanan Tarım Devrimi; ikincisi ise 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başları arasında ortaya çıkan Endüstri Devrimi'dir. Endüstri Devrimi uygarlığın gelişmesini temelinde yenileyen ve insanlık tarihinde benzeri az bulunan bir olay olarak karşımıza çıkar.

İnsanlık, çağdaş tekniğin ve makinalaşmanın sonucu olan olanaklara dayanarak, daha sıkıntısız ve rahat yaşamayı sağlayacak ortamları yaratma yolunda en büyük adımı bu devrimle atmıştır. Endüstri Devrimi beraberinde teknik, sosyal ve kültürel değişimleri getirmiş, bu değişimler de yeni bir mimarlık ve şehircilik anlayışını ortaya çıkarmıştır. Sanat ve bilim birbirinden ayrılarak ayrı yönlerde yürümeye başlamış dolayısıyla mühendis-mimar ayrımı da bu nedenden ötürü doğmuştur.

Mimarlık alanında ortaya çıkan değişimler kısa zamanda önce Avrupa'da sonra Amerika'da ağırlığını hissettirmiş daha sonra Endüstri Devriminin beraberinde getirdiği diğer nimetler vasıtasıyla tüm dünyaya yayılmıştır.

Topraklarının önemli bir bölümü Avrupa'da bulunan Osmanlı İmparatorluğu Endüstri Devrimi'nin ve endüstrileşmeye yol açan gelişmelerin sonuçlarından en erken ve en çok etkilenen ülkelerden biridir. Tarihsel gelişiminin son döneminde tümünü Batılılaşma olarak adlandırdığımız 18. yüzyıl ilk çeyreğinden 19. yüzyıl boyunca sürecektir olan bu farklılaşma; mimari ayrıntı ve bezemeden, görsel tasarım kalıplarının değişimine, giderek de kent içinde dış mekanların niteliksel bir değişim geçirmesine yol açmıştır.

Bu çalışmanın amacı; yukarıda sözüne ettiğimiz değişimlerin başta başkent İstanbul olmak üzere Osmanlı sosyal, kültürel ve mimari anlayışına etkilerini araştırmaktır. Bunu yaparken genel anlamda çalışılmış ise de tek yapı ölçeğinde de konu ele alınmaya çalışılmıştır. Bu araştırma süresince değerli yardımlarını esirgemeyen başta tezimin yöneticisi Prof. Dr. Özden SÜSLÜ'ye, bilgi kaynaklarına ulaşmama yardımcı olan ve beni şevklendiren hocalarım

SÜSLÜ'ye, bilgi kaynaklarına ulaşmama yardımcı olan ve beni şevklendiren hocalarım Doç.Dr. Nuran KARA PİLEHVARİAN, Doç. Dr. Nur URFALIOĞLU ve Dr. Mimar Hamit PİLEHVARİAN'a sonsuz teşekkürü bir borç biliyorum.

Mimar Murat KIYICI

Nisan, 1998

ÖZET

Günümüzün insanı elindeki olanakları doğru ve iyi yolda kullanma çabasını sürdürmektedir. Duruma bu açıdan baktığımızda Endüstri Devrimi'nin bize bıraktığı maddi ve manevi birçok kargaşalıklara karşın yeni bir uygarlığın büyük ve insancıl bir geleneğini doğurduğunu söyleyebiliriz. XIX. yüzyılın mimarlık ve sanatını incelediğimizde XX. yüzyılın mimarlığını hazırlayan özellikleri geçmiş çağların üsluplarını taklit eden anıtsal yapıların yerine mühendislerin yeni teknik ve gereçlerden yararlanarak gerçekleştirdikleri yapılarda buluyoruz.

Bu çalışmada Endüstri Devrimi ve sonrasında Avrupa'da başlayıp tüm dünyaya ve dolayısıyla Batılılaşma Hareketi'nin sonucu Osmanlı Devleti'ne yayılan mimari alandaki değişimleri göz önüne sermek ve günümüze kadar gelebilmiş, o dönemi anlatan tarihi belge niteliği taşıyan yapıları daha yakından tanımak ve tanıtmak amaçlanmıştır.

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde konuya kısa bir giriş yapılmıştır.

İkinci bölümde Endüstri Devrimi ve sonrasında Avrupa ve Amerika'daki mimarlık ortamı ele alınmış, bilimsel buluşlarla teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan ürünlerin mimari sahada kullanılması, farklı düşünce yapıları ve bunu doğurduğu mimari akımlar anlatılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde Endüstri Devrimi ile Osmanlı Mimarlığı'nda ortaya çıkan yeni yapı türleri, ve bu yapı türlerinin Avrupa ve Amerika'daki benzerleri ile karşılaştırması yapılmıştır. Devrin özelliklerini yansıtan yapılar arasından seçilen örnekler katalogda ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca Endüstri devrimi sonrası ortaya çıkan yeni malzeme ve teknolojilerin ilk kullanım alanları ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde yapılan çalışma ve elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir.

Beşinci bölümde ise bu bilgiler ışığında bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

LE RESUMÉ

L'homme de notre époque continue à faire des efforts pour utiliser ses possibilités vers la meilleure direction. Si on voit la situation de cette perspective, malgré le désordre financier et moral que la révolution industrielle nous a laissés, nous pouvons dire qu'elle a causé la naissance d'une grande et humaniste tradition d'une nouvelle civilisation. Quand nous examinons l'architecture du XIX. siècle, nous trouvons les propriétés qui ont préparé l'architecture de XX. Siècle surtout aux bâtiments dont les architectes et les ingénieurs ont construit grâce aux nouvelles techniques et aux nouveaux matériaux mais pas bâtiments monumentaux qui ont imité le style des anciennes époques.

Dans ce travail on a visé marquer les changements la domaine d'architecture qui commence à l'Europe pendant et après la révolution Industrielle et qui continue à s'étendre à l'Etat Ottoman, grâce à l'occidentalisme et aussi trouver la possibilité de mieux connaître et de faire connaître de tout près les monuments qui ont pu arriver jusqu'aujourd'hui et qui portent la valeur d'un document historique de cette période.

Ce travail se constitue de cinq chapitres :

À la première chapitre on a fait introduction au sujet.

À la deuxième chapitre on a remarqué l'ambiance architecturale de l'Amérique et de l'Europe, pendant et après la révolution industrielle, on a essayé d'expliquer l'emploi des produits dans la domaine architecturale qui se sont mis au monde par les évolutions technologique et les découvertes scientifiques.

À travers le troisième chapitre on a fait la comparaison des types de construction qui se sont faits voir dans l'architecture Ottomane avec la révolution industrielle et les semblables de ces types de construction existant en Europe et en Amérique. Des exemples choisis parmi les types de construction reflétant les particularités de l'époque concernée sont examinés en détail dans le Catalogue. En outre, les premiers domaines d'application des matériaux et des technologies qui se sont faits voir après la révolution industrielle sont étudiés.

Au chapitre quatre les travaux et les résultats sont évalués.

Au chapitre cinq on a essayé d'en sortir résultats.

AMAÇ VE KAPSAM

Osmanlı Mimarlığında kısaca batılılaşma diye tanımlanan, III.Ahmed Dönemi'nden beri sürdürülmekte olan, devlet sistemini yenilemeye yönelik ıslahat çalışmaları 19.yy'da sonuçlarını vermeye başlamış; Tanzimat ve Islahat fermanları, İmparatorluğun sosyal ve siyasal düzeninde büyük değişimlere yol açarken, bu değişimler mimari alana yeni yapı programları, yeni malzeme ve teknoloji kullanımı ile yansımıştır. Günümüze dek bu değişimleri inceleyen pek çok değerli çalışma yapılmış; Osmanlı İmparatorluğunun bu batıya yönelik değişim yılları incelenmiştir. Bu çalışma kuşkusuz konusundaki çalışmalara son sözü getirmek iddiasında değildir. Osmanlı mimarlığında yeni yapı türleri tıpkı batıda olduğu gibi değişimin itici gücü Endüstri Devrimi sonrası Batıda oluşan ve gelişen katlı büro binaları, apartman, istasyon (gar) binaları, hastahane gibi modellerle eşzamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Batıdaki örneklerin malzeme ve yapım sistemleri ayrıntılı olarak incelenmiş olmasına karşın Osmanlı Mimarlığında Endüstri Devrimi sonrası ortaya çıkan yeni malzemeler (demir, çelik, cam) ve yeni tekniklerin (betonarme, çelik konstrüksiyon) kullanıldığı yapılar malzeme ve strüktür açısından ayrıntılı biçimde incelenmemiştir. Bu çalışma Osmanlı Mimarlık Tarih'inde bir boşluk oluşturduğuna inandığımız konulara katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Osmanlı Mimarlığında ilk kez dökme demir, çelik, cam ve betonarmenin kullanıldığı yapılar araştırılmış; ulaşılabilen veriler ve yerinde incelemeler sunulmaya çalışılmıştır.

1.GİRİŞ

Tarih boyunca her devrin sanatı; çağının bilimi, düşüncesi ve dünya görüşünü yansıtmıştır. Genellikle bir toplumun düşüncesi ve duygusal çalışması arasında bir birlik ve beraberlik olduğu görülmektedir. Endüstrinin doğuşuna dek politik ve dini düşünceler, devrimler belirli bir süre içinde toplumları karıştırmış, ancak zamanla toplumsal düzen eski yolunu ve dengesini bulmuştur.Endüstri Devrimi ise toplumun tüm kuruluşunu ve yaşantısını kökünden değiştirmiştir.

Toplumlarda yapısal değişimler söz konusu olunca, tarihsel analizler yoluyla bu değişimlerin ana kaynağını bulmak gerekir. Toplumsal değişim, toplumun bütün kesimlerinde birden gerçekleşen bir süreçtir. Diğer yandan değişimin gerek hızı,gerek kapsamı toplumsal olgulara ve kesimlere göre değişik olabilir. Endüstri öncesi toplumların endüstriye geçiş süresince bu olay çok görülür.

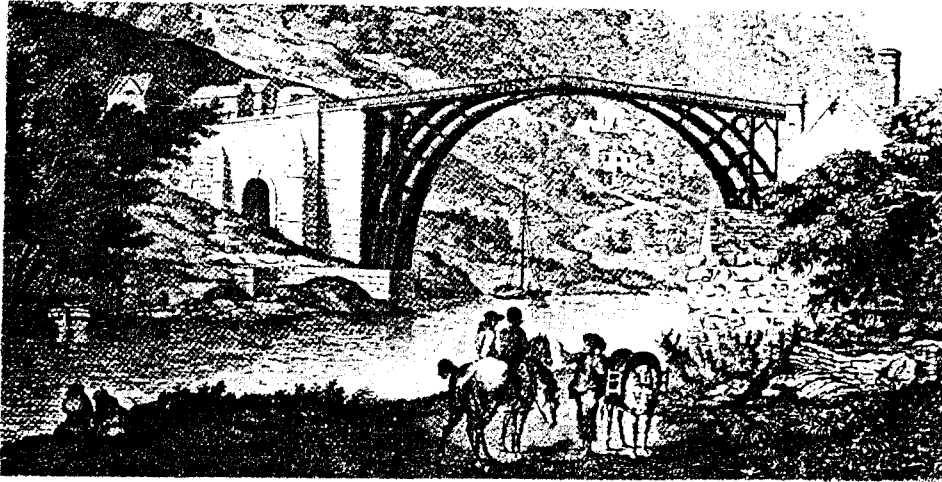
Büyüklüğüne ve nihai sınırlarına 16.yüzyıl başlarında ulaşan Osmanlı Devleti'nin uzun bir durgunluk döneminin sonunda 18.yüzyılda siyasal gücünün azalması ardarda gelen yenilgi ve toprak kayıpları üzerine yönetici kadroda Avrupa'daki gelişmelere karşı ilgi uyandı. Batının anlaşılamayan ilerlemesinin sonuçları ve görüntüsü karşısında uyanan bu gecikmiş ilgi bazı değişimleri başlattı.

Daha çok mimari değişimleri irdeleyeceğimiz bu çalışmada Avrupa'daki Endüstri Devrimi sonrasında yapı ve malzeme teknolojisinin gelişmesiyle Avrupa ve dünya mimarisine ne gibi değişimlere yol açtığını bulmaya çalıştık.Bunu yaparken, Emil Kaufmann'ın dediği gibi sadece üslup kavramına takılmaktan ziyade, değişim olayını gerçekliğine yönelerek mimarlıktaki büyüme ve gelişmenin anlamını kavramaya çalıştık.(Emil Kaufmann, Architecture in the age of reason:Baroque and post baroque in England, Italy and France, Cambridge, 1955,s.75)

2. ENDÜSTRİ DEVRİMİ VE SONRASI AVRUPA VE DÜNYADA MİMARLIK ORTAMI

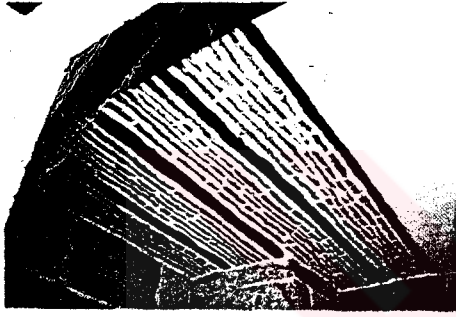
Endüstri Devrimi öncesinde Avrupa'da bilimsel buluşların yoğunlaştığı bir dönem yaşanmıştır (Benevolo, 1981). Önemli bazı mekanik yasalar bulundu. Yapı faaliyetleri bilimsel bir nitelik kazanmaya başladı. Endüstri Devrimine damgasını vuran en önemli gelişmelerden biri demirin üretimindeki yeniliklerdir. Demir yapıda ilk uygarlıklardan beri kullanılmaktaydı ve yapıda tamamlayıcı işlemlerde kullanılırdı. Kok kömürünün kullanıldığı demirin ergitilmesinde kullanılan körüklü fırının XVII. yüzyılda bulunmasından sonra demir üretimi köprü ve demir yolları gibi mühendislik yapılarında kullanılmaya başlanmıştır. Önceleri daha çok yük taşıma ve ateşe dayanıklılığı, sonraları da kolaylıkla ve ucuza elde edilmesi, rahatlıkla istenilen biçime girmesi gibi özelliklerinden ötürü klasik yapı gereçlerinin yerine geçmiş ve kullanımı yayılmıştır.

Yeryüzünde tamamen demirden imal edilmiş ilk yapı 1776-1779 yıllarında İngiltere'nin Coalbrook yöresinde Severn Irmağı üzerinde yapılan 31 metre açıklığına sahip köprüdür (Şekil 2.1). Abraham Derby adında bir yerel demir üreticisi tarafından tasarlanıp gerçekleştirilen köprü, demirin bir yardımcı malzeme konumundan çıkarak yapının asli bileşeni konumuna yükselişine örnektir. Mimaride Endüstri Çağı'nın bu köprüyle başladığı söylenilebilir (Benevolo, 1981).

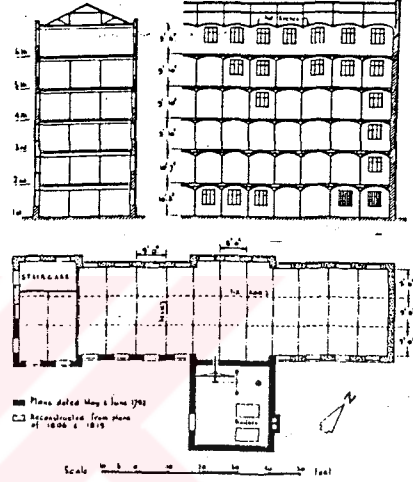

Şekil 2.1-Coalbrook Köprüsü

“Demirin gelecekte gökdelenleri var edecek olan karkas nitelikteki kullanımı 1792 yılında ortaya çıkan ilk demir kolonlu fabrika yapılarıyla başlar (Şekil 2.3). Bunlar dökme demir kolonlu, ilk örneklerde ahşap, sonraları dökme demir kirişlere sahip bulunan ve dış duvarları da yığma kagir olarak gerçekleştirilmiş, yalın yapılarıdır. Kiriş araları tuğla tonozlarla geçirilmiştir. Volta döşeme olarak adlandırılan bu teknik, demir-tonoz bileşiminin Batıdaki ilk örnekleridir. Oysa Osmanlı mimarlığında bu teknik 1550 yıllarda büyük yapılarda kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin Süleymaniye Cami’sinin yan galerilerin döşemesi böyledir. Topkapı Sarayı Harem Valide Sultan Dairesi’nin (Şekil 2.2) 1666’da yapılmış bodrum katı da volta döşemeye örnektir “(Tanyeli,1993) .

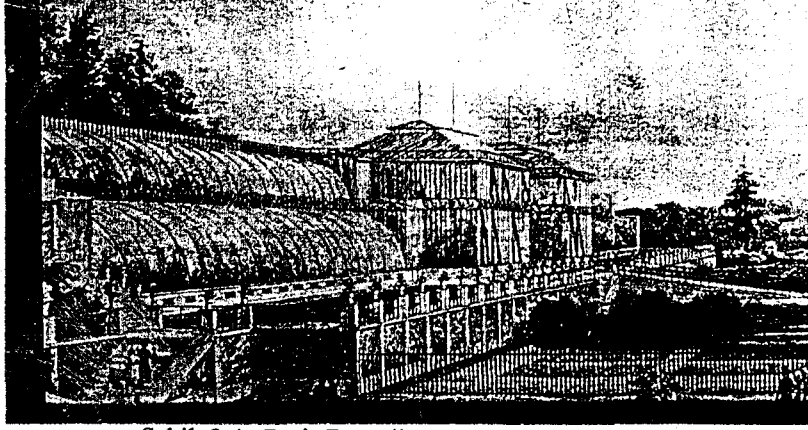
Şekil 2.2 Topkapı Sarayı Harem Dairesi
Bodrum katı Volta Döşemesi
(Fotograf: Gülsün Tanyeli)

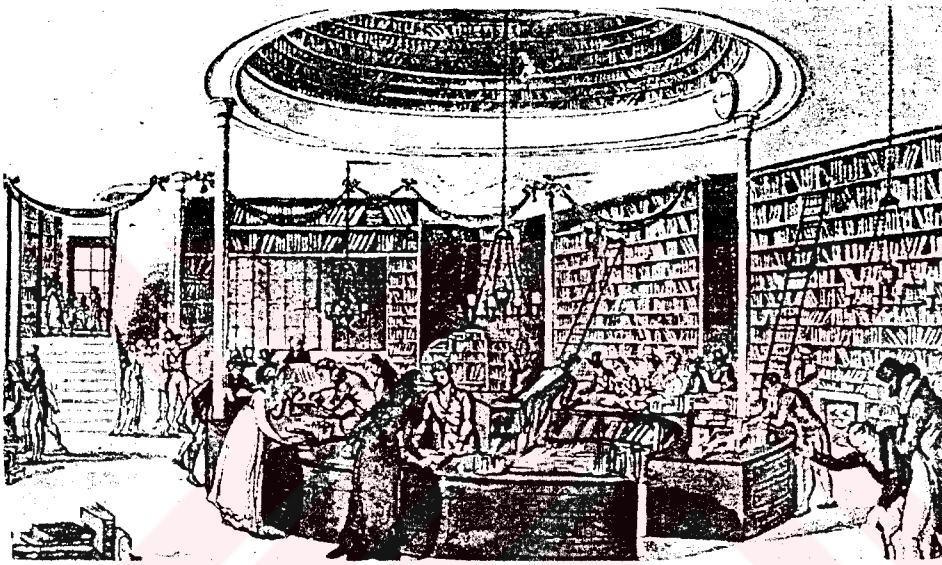
Şekil 2.3 Derby’deki en eski iplik
Fabrikalarından biri
(Gülsün Tanyeli’den)

Demir ve camın birlikte kullanıldığı yapılarla 19.yüzyılın ikinci yarısında karşılaşılmaktadır. Ampir üslubun kurucusu olan Percier 1829-1831 yılları arasında Galerie d’Orleans, Rouhault 1833 yılında Paris Botanik Bahçesinin eserlerini gerçekleştirir. Bu yapılarda ilk kez büyük boyutta cam yüzeylerin demir çerçeveler içinde kullanıldığı görülür. Paris’te bir mühendis (Brunot) ile bir mimarın (Bellange) birlikte gerçekleştirdikleri tahıl halinin demir kubbesi ahşap yapı kurallarına uygun yapılmasına karşın, demirin burada başka bir alanda denendiğinin göstermesi açısından ilginçtir (Pilehvarian, 1993).

“Erken dönemin çoğu demir strüktüründe ağır ve hantal bir ifade vardır. 1835 yılında Londra’da Hungerford Balık Pazarı (Şekil 2.5) sonraki yılların çelik yapı sistemlerine öncülük eden yalın ve ustaca bir tasarım örneği olarak karşımıza çıkar” (Tanyeli, 1993).

Şekil 2.4 Paris Botanik Bahçesi -Roulhault 1833.

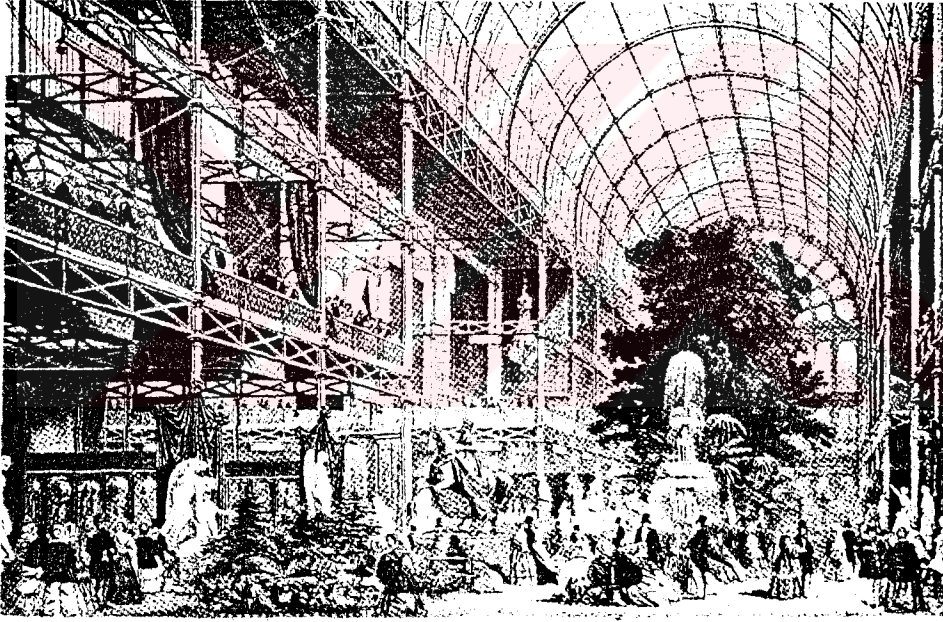

Şekil 2.5 Londra'da Hungerford Balık Pazarı (S. Giedion)

Endüstri Devrimi toplumda birdenbire Aristokrat sınıfı ile eşdeğer maddi birikime sahip, fakat geleneği olmayan yeni bir burjuva sınıfı oluşturmuştur (Pilehvarian, 1993). Buhar gücü kol gücünün yerini almış, telefon, kalorifer, asansör, radyo, elektrik gibi yenilikler herkes için yeni bir dünya yaratmıştır. Temel kaygısı ciddi komplekslerini tatmin etmek olan tüccar ve sanayicilerin oluşturduğu yeni sosyal tabakanın mimarlık alanına yansması geçmiş üslupların taklidi şeklindedir. Yeni makinalar eski çağlarda ustalar tarafından geliştirilen süsleri taklit etmeye başlar. (Övünç, Tarihsiz) Ucuz, gösterişli ve kolay imal edilebilen fabrika ürünleri, ısmarlayanın zevkine göre seçilen üslüplardan oluşan binaları meydana getirmektedir. Grek, Roma, Rönesans, Barok, Gotik üsluplarında fabrikalar, istasyonlar, tiyatrolar, kiliseler ve postahaneler yapılır. Uluslararası büyük sergilerde yapılan bazı yapılar XIX. yüzyıl mimarlığının en iyi yapıları arasına girmektedir. Çağdaş gereç ve eşyanın

sergilendiği bu yapılarda çağdaş mimarlık öğelerinin gelişmesinin kolayca izlenebileceği bir alandır (Benevolo, 1981).

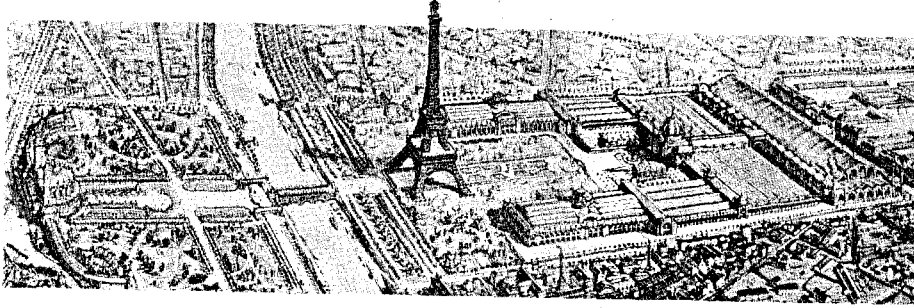
Ulusal sınırlar içinde kalan ilk endüstri sergisi 1798 yılında Fransa’da, uluslararası sergi tümüyle prefabrik elemanlarla inşa edilmiş olan ilk yapılardan Crystal Palace(Şekil 2.6) yapısını da içine alan, İngiltere’de 1850-1851 yılında açılan sergi olmuştur (Benevolo, 1981). Fransızların Paris’te 1855,1865,1878, 1889 ve 1900 yıllarında açtıkları sergilerin kültür ve teknik alanındaki etkileri çok büyüktür. Bu sergilerde demir yapı sistemleri yönünden ilgi çekici işler gerçekleştirilmiştir. 1855 yılı sergisindeki 55 m açıklığı ile çok büyük bir hal binası olan Palais de l’ndüstri’de mühendis Barrault’un yaptığı içerideki metal strüktürü ile dışarda onu gizleyen kargir giydirme arasında bir uzlaşma vardır (Giedion, 1967).

Şekil 2.6 Tümüyle Prefabrik Elemanlarla inşa edilmiş ilk Yapı: Londra’da Crystal Palace adlı Sergi Yapısı (1851) İç görünüş . Mimar J. Paxton (Kaynak S.Giedion)

Bu sergilerin hepsinin bir de “ Galerî des Machines’i ” vardır..1889 yılındaki serginin “ Galerî des Machines’i ” en ünlülerinden biriydi (Benevolo, 1981). 420 m uzunluğu ve 115 m. genişliği olan bu yapı çelikten yapılmıştı ve ara taşıyıcı gerektirmeden parabolik strüktürle kemer açıklıkları ile yeni tekniğin bir harikasıydı. Şaşırtıcı ve her türden tepki uyandırıcı bir etkisi vardır. Serginin ters etki uyandıran başka bir yapısı da Eiffel’in Kulesi idi

(Şekil 2.7). Yapıldığı anda Paris'in görünüşüne kaynak olan bu yapıya Zola, Gounad, Bonnat gibi düşünürler karşı çıkmışlar ve bunun Fransa tarihine karşı bir tehdit olduğunu söylemişlerdir (Benevolo, 1981).

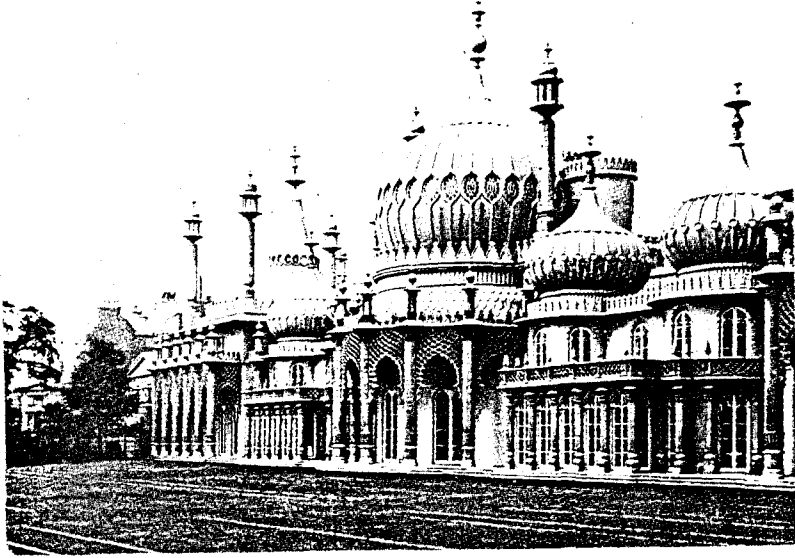

Şekil 2.7 Paris 1889 Sergisinden genel görünüş ve Eiffel Kulesi

“Mimarlık yönünden 1889 sergisi yenilik araştırmalarının yapıldığı son sergi olmuştur. 1893 de Chicago’da açılan serginin etkisi büsbütün kötü olmuştur”(Benevolo, 1981).

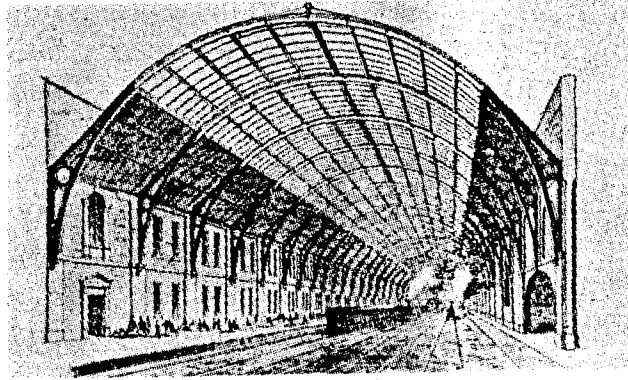
Demir ve çeliğin inşaat alanında kullanım sahasının geliştirilmesi aşamasında demir kolonda çelik iskelet yapı sistemine geçiş çağdaş mimarlık anlayışının doğuşunu etkileyen başlıca nedenlerden biri olmuştur. Ucuzluğu, fazla ve kolaylıkla yapılabilme özelliğinden dolayı içi boş demir kolonlar kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin Londra’da Finsburg Square’daki kitapçı dükkanının kolonları (Övünç, Tarihsiz).

“Temsili bir yapı içinde ilk kez mimarlık ögesi olarak demir kolonun kullanılmasına saray mimarı John Nash’in Brighton’da yaptığı Kral Pavyonun’da(Şekil 2.8) rastlanır “(Benevolo, 1981). Mimar Jules Saulnier’in Noisiel-sur Marne’da 1871-1872 yılları arasında yaptığı çikolata fabrikası Avrupa’nın ilk demir iskeletli yapısı olarak ün salmıştır. Bu yapıda ahşap yapı sisteminden esinlenerek köşegenlerle bağlama ilkesine kurulmuş bir örgü sistemi kullanılmıştır (Benevolo, 1981).

Şekil 2.8 Brighton Kraliyet Pavyonu (J. Nash, 1818) (Kaynak L. Benevolo)

Demirin ilk kullanıldığı yapı türlerinden biri de istasyonlardır. Londra'daki King's Cross (Şekil 2.9) İstasyonu (1852), Paris'teki Gard du Nord (1862) ve 80 m. açıklığı ile yapı bakımından önemli bir örnek olan St. Paneras İstasyonu örnek gösterilebilir (Pilehvarian, 1993).

Şekil 2.9 Londra King's Cross İstasyonu (1852) (Kaynak L. Benovolo)

“Gerek büyük köprülerin, gerekse büyük yapıların çelikten yapılmaya başlanması 1856 yılında Bessemer yöntemi ile çelik elde edilmesinden sonra olmuştur. 20. Yüzyılın başında

ise Avrupa'nın birçok ülkesinde standart profiller kullanılmaya başlamıştır" (Benevolo, 1981).

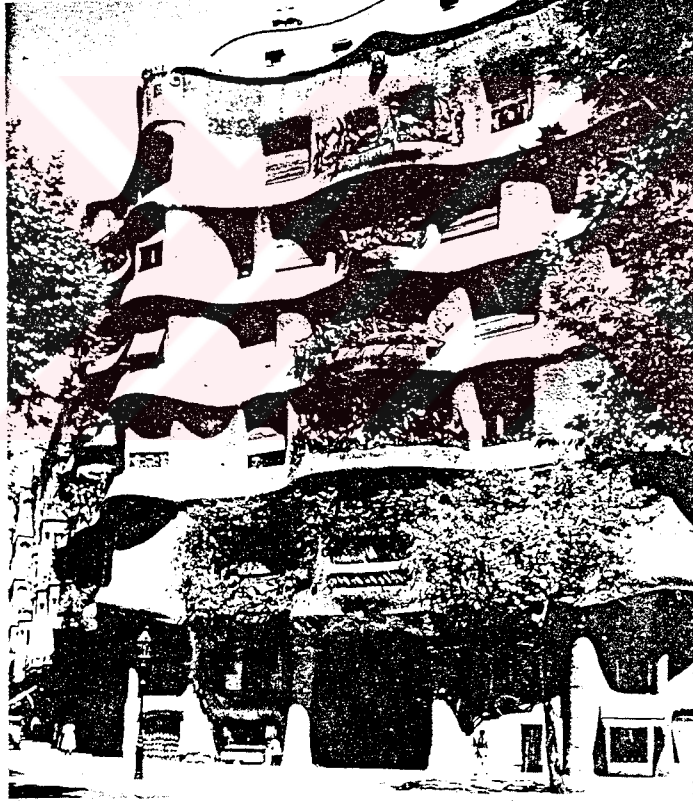
Bogardus'un Amerika'da öncülük ettiği demir iskeletli yapılar XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra büyük gelişme göstermiş ve bundan dolayı 1850 ile 1880 yılları arasındaki devre "Cast Iron Age" yani Dökme Demir Devri denmiştir. Özellikle ticaret yapılarında yalın görünümler, dökme demirden yapılmış iskelet kullanımı yayılmıştır. Hiçbir süslemesi olmayan taşıyıcı kolonların arasına büyük cam pencereler yerleştiriliyordu. Örneğin 1877 yılında Saint Louis'de yapılan Gantt Building böyledir (Pilehvarian, 1993). Önce demir, sonra çelik iskeletin sağladığı imkanlara arsa spekülasyonlarının eklenmesiyle gökdelen, çok katlı yapılar doğmuştur. "İlk gökdelen örneğini William Le Baron Jenney adında bir mühendis, bir sigorta şirketi olan Home Insurance Company için 1883 ile 1885 yıllarında Chicago'da yapmıştır. Bu yapı Chicago'nun tamamen metalden oluşan ilk yapısıdır. Bir başka erken dönem çelik karkas sistem örneğinde yine Chicago'da yapılan Unity Building'tir. Mimarı Clifton J. Warren'dir" (Tanyeli, 1993). İlk insan asansörü de 1857'de yapılmıştır. 1892 yılında François Hennebique demir ile çimentonun biraraya gelmesi ile oluşan betonarmenin mimaride kullanılmasının günümüzde uygulanan temellerini atmış, mimar Arnaud'ya Danton Sokağı'ndaki evini betonarmeden yaptırmıştır. Hennebique ilk betonarme köprüyü 1894'te İsviçre Viqen'de, ilk buğday silosunu 1895'te Roubaix'de yapmıştır. Bundan sonra Avrupa, Amerika ve tüm dünyada betonarme yapım yaygınlaşmıştır (Mutlu, 1996).

Tarih içindeki gelişimini kısaca gözden geçirdiğimiz teknik ve özellikle endüstrinin getirdiği yeni buluşlar günümüzün büyük şehirlerinin mimarlık alanındaki ifadesinin birçok elemanı kapsamaktadır. Bu öğeler teknik bir dilin sözcüleri olmuşlardır. Genellikle zevklerin gelişimi düşüncenin doğurduğu yeniliklere nazaran daha yavaş olmaktadır.

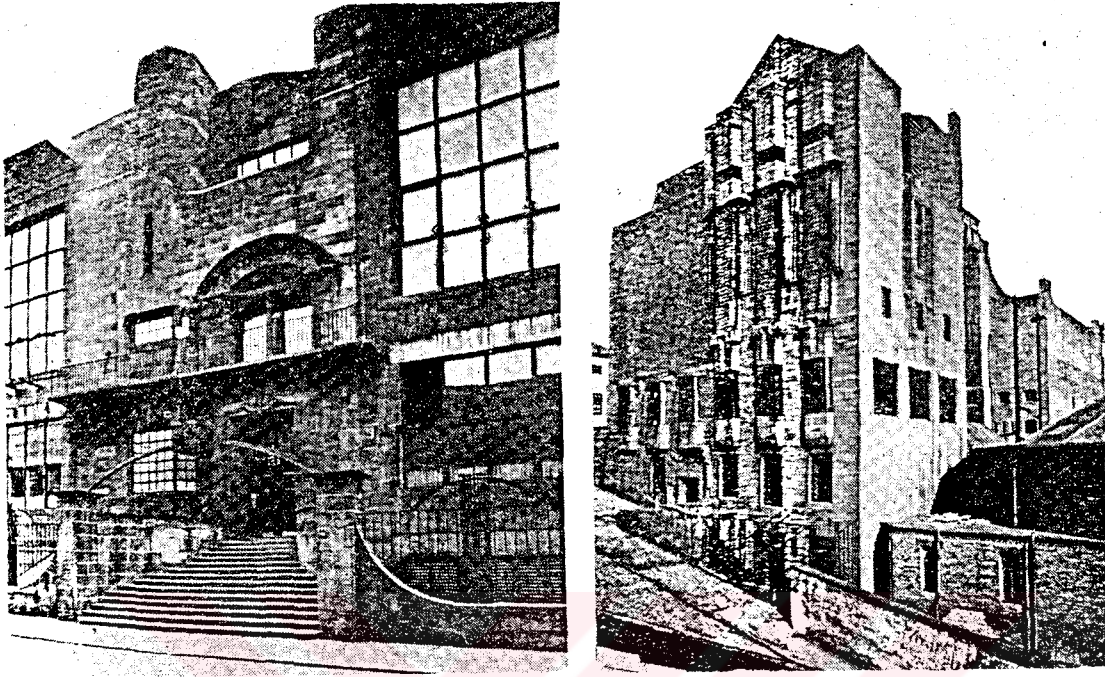
İngiltere'de John Ruskin'in başlattığı "endüstri ile sanatın bağdaşamayacağını ileri süren görüş, yeni akımların doğmasına neden olmuştur (Aslanoğlu, 1973). William Morris ve arkadaşlarının İngiltere'de oluşturdukları Arts And Crafts akımı, endüstri ile yarışmayan ve yok olmaya yüz tutan el sanatlarını yeniden canlandırmayı amaç edinmiştir. Uygarlığın gelişmesine karşı ters bir tutum takınan ve Endüstrinin doğurduğu standartlaşmanın kişisel

yaratıcılığı öldürdüğü düşüncesini savunan bu akım sadece konut mimarisinde etkili olabilmıştır. İngiltere’de bu tepki oluşurken Fransa’da Viollet le Duc önderliğindeki bir grup, güçlü bir Yeni Gotik Akımı’nı oluşturdu (Aslanoğlu, 1973).

Geçmiş taklitçiliğine tepki olarak, geçmiş dönemlerde hiç kullanılmamış yeni bir biçim anlayışı ile ürünler vermeye başlayan Art Nouveau akımı doğmuştur. Bu akım dekorativizmin bir örneği olup endüstrinin getirdiği yeniliklerden sanat alanında yararlanmayı ilke edinmiştir. İnsani duyguların belirtilmesi gerektiğini savunan inancı yüzünden, öznel bir süsleme sanatı olmaktan öteye gidememiştir. Art Nouveau’ya örnek olarak Antonio Gaudi’nin Casa Mila (Şekil 2.10)adlı yapısı (1905) ve İngiltere’de İskoçyalı mimar Mac Intosh’un 1899’da yaptığı Glasgow Sanat Okulu (Şekil 2.11) gösterilebilir (Mutlu, 1996).

Şekil 2.10 Casa Mila (1905) Planı ve Cephesi A. Gaudi (Benevolo'dan)

Şekil 2.11 Glasgow Sanat Okulu -Mac Intosh 1899 (L. Benevolo'dan)

“Endüstri Tasarımı kavramını oluşturan ve geliştiren Walter Gropius’un Bauhaus Okulu’dur (Aslanoğlu, 1973). Günlük eşyalar için çağdaş ve güzel biçimler oluşturmayı amaçlayan Bauhaus, tarihten hiç yararlanmadan evrensel bir üslup geliştirmeyi amaçlayan De Stijl akımının Almanya’daki devamıdır” (Aslanoğlu, 1973). Endüstri ile sanatın bağdaşması olarak nitelenen Bauhaus Okulu bir yandan bütün sanatlar arasında birliğin önemi bir yandan da modern sanatta en önemli bir ögenin endüstriyel üretim olduğunu savunuyordu. Gropius’a göre amaç insanın kendisinde olduğu gibi herşeyi içine alan bir Modern Mimarlık Sanatı yaratmaktır. Bunu yapmak için bütün teknik, estetik ve ekonomik ihtiyaçları karşılayacak prefabrike yapı elemanları, mobilya, tekstil ürünleri tasarlandı ve üretildi. Nazi rejimi sırasında kapatılan Bauhaus Okulu’nun düşünceleri 1933’den sonra tüm dünyaya yayılmaya başladı (Pilehvarian, 1993).

3. ENDÜSTRİ DEVRİMİ SONRASI OSMANLI MİMARLIK ORTAMI

“18.yüzyılda başlayan 19.yüzyıl boyunca süregelen ‘dışa açılma ve batılılaşma’ çabaları aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin gerileme ve çöküş dönemidir. Döneme özgü ve kısaca ‘Batılılaşma’ olarak adlandırılan değişim sürecinin fiziki çevreye yansıyan görünümünü izlemek ve görünümle değişimin dinamikleri arasındaki ilişkileri irdelemek gerekir.

Tarihsel çerçevesi içinde 18. yüzyıl’ın etkilenme dönemi, 19. yüzyıl’ın ise değişim dönemi olduğu Batılılaşma ve Batılılaştırma sürecinin gelişimi, içindeki kişilerin, toplumun, çevrenin birbirlerini etkilemelerinin mimari tasarım ve kent görünümünü nasıl değiştirdiğini belirlemektedir” (Denel , 1982).

Büyüklüğüne ve nihai sınırlarına 16. yüzyıl başlarında ulaşmış olan Osmanlı Devleti’nin uzun bir durgunluk döneminin sonunda 18. yüzyıl’a doğru siyasal gücünün azalması, ardarda gelen yenilgi ve toprak kayıpları üzerine, yönetici kadroda Avrupa’daki gelişmelere karşı ilgi uyandı. Batının anlaşılamayan ilerlemesi sonuçları ve görüntüsü karşısında uyanan bu ilgi, Batı ile zorunlu bir karşılaşma içinde karşılıklı savaş, ticaret ve kültür ilişkilerinin zorlamasıyla sürdü (Denel , 1982).

Aktüre’ye göre “Batıya açılma sadece Osmanlı Devleti’nin yönelişinin bir sonucudur. Osmanlı yöneticilerinin Avrupa kültürüne duyduğu ve Lale Devrinde somut ürünlerini vermeye başlayan yöneliş, başta Fransa olmak üzere Merkantalist Avrupa ülkelerinin genişleyen üretim ve ticaret hacminin gereksindiği yeni pazarlar bulmak amacıyla Doğu’ya yönelmesiyle karşılık bulmuştur. Bu dönemde kentlerdeki üretim hammaddesi olan ürünlerin iç pazarlar yerine dış pazarlara yönelmesiyle bölgeler arası ticaret önemli bir değişme göstermiş, tarımsal ürünlerin Avrupa’da hızla gelişen endüstrinin talebi sonucu dış ticarete kayması mal akım ilişkilerinde ve yönünde önemli bir değişime neden olmuştur”(Aktüre , 1981). Bu işleyiş kendi akım sistemini de birlikte getirmiş, 19.yy sonunda yeni bir ulaşım teknolojisinin ürünü olan demiryolunun Anadolu’ya girişi bu koşullarda gerçekleşmiştir.Bu değişim sürecinde Osmanlı kentlerindeki zanaatlar çökerken onların yerini Avrupa ülkeleriyle imzalanan ticaret anlaşmalarının sağladığı ayrıcalıklarla Batının fabrika ürünleri Anadolu’daki kent pazarlarını doldurmuş ve kentlerde ticaret sermayeciliğini geliştirmiştir (Aktüre , 1981).

Avrupa ülkelerinin canlandırdıkları ve yönlendirmeyi başardıkları Doğu ticareti, etkileri uzun sürede görülen bir dış etmen olarak Osmanlı kentlerinin Sosyo-ekonomik yapısını ve doğrudan mimarlığa dokunan yanıyla kentsel morfolojiyi ve kentsel mekan normlarını değişime zorlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında, bu yeni ilişkiler düzeninde Osmanlı ticaret kentinde sosyal tabakalaşma açısından başlıca iki kesim ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri, ticaretle uğraşıp bu yoldan zengin olan Rum Tüccarlarla, ticarete konu olan bu ürünleri köylüden toplayan ve küçük ölçekte toptan ticaretle uğraşan Ermeniler, diğeri ise kentlerde çökmekte olan zanaatlarla ve perakende ticaretle uğraşan küçük esnaftan oluşan Türkler'dir. Anadolu'daki sancak ve eyalet merkezlerine yerleştirilen asker ve sivil bürokratları, yaşam düzeni ve mekansal davranışlar açısından birinci kesime, aynı kentlerde yerleştirilen göçmenleri ise ekonomik işlevleri açısından ikinci kesime katılabilir (Aktüre, 1981).

"Avrupa'nın Doğu siyasetinin diplomatik aktivitesi iki yüzyıl boyunca etkili odaklar olarak işlev yapan elçilikler tarafından yürütülmüştür. Sürekli ve düzenli ilişkilerinin yararlarını önemsememiş olan ve ancak 1792'de ikamet elçileri atayıp, 1835'de daimi elçilik kurumunu gerçekleştiren Osmanlılara karşılık Avrupa ülkeleri 16. yüzyılın başından itibaren İstanbul'da daimi elçilikler bulundurmışlardır. Elçilikler siyasi işlevleri dışında kültürel etkinlikleriyle, çağırdıkları ve destekledikleri resim, edebiyat, tiyatro vb. sanatçıları eliyle Batı biçimi sanata veya Batı yaşam biçimine ilgi ve özenme yaratmışlardır"(Batur , 1985).

"Bu görüşlerin çerçevesinde 18. yüzyıl içinde batıya dönüş, 19.yüzyıl içindeki kentsel değişimler ve inşaat faaliyetleri Osmanlı Devleti'nin geçirdiği batılılaşma sürecinin getirdiği yönetim ve örgütlenme değişiklikleri ile birlikte çıkartılan nizamname, kanunlar ve bunların uygulanma sonuçları mimari alandaki değişimlerin göstergeleridir" (Denel , 1982).

Bezemede üslup değişmesi olmuştur. Avrupa'daki üslup farklılıklarını izleyen çeşitli cephe görünümünün ortaya çıkması, geleneksel iç düzen yanında apartman planları da inşa edilerek, iç mekanlarda farklılaşma yaratılmasına kadar, çeşitli birimlerin meydana getirdiği yapı gruplarının oluşturduğu kentsel mekanların değişimi başlamıştır. Sokak, mahalle ve kent ölçeğinde değişmeler olmuştur. İnşaat faaliyetlerinin örgütlenmesinde 19.yüzyılda farklılaşma taşıyıcı, örtücü, dolaşım ve süsleme elemanları ile plan şeması ve yüzeylerin sınırlanmasıyla oluşan iç ve dış mekanların algılanması için bu elemanların çözümü ne kadar

gerekliyse, bunların yapımını gerçekleştiren uygulayıcı güçlerin ve yöntemlerin yeniden ele alınması da o kadar gereklidir (Denel , 1982).

“Bu gelişmelere baktığımızda öncelikle devlet tarafından yaptırılan resmi ve topluma ait binalarda, ikinci olarak da ticaretle uğraşan Rum ve Ermeni azınlıkların yaptırdıkları varlıklı konutlarda ve ticari yapılarda zaman bakımından onları izleyerek de halkın büyük çoğunluğunun barındığı sivil mimari örneklerle bir değişim sürecini izleyebiliriz. İlk bakışta karmaşık görüldüğü halde, değişimin farklı gruplarda belirli özellikler göstermesi, Osmanlı bünyesi içinde nüfus ve yaşamdaki ikilemin mekanlara yansımaları, dış etkilerin görsel olarak ortaya çıkması ilişkiler dizisinin belirlenmesine imkan vermiştir ” (Aktüre , 1981).

Ele alınan dönemde amaç Batı'ya benzemek olduğuna göre özellikle 19. yüzyıl Osmanlı Mimarisini daha önce örnekleri görülmemiş, o güne kadar klasik yada çağdaş olarak tanımlanan üslupların birikimi olarak değerlendirmek gerekir. Ele alınan yapı örneklerinin incelenmesinde yükseklikleri, kitleleri, işlevleri, dış yüzeylerdeki açıkların ve dolu alanların ilişkileri, malzeme ve yüzey dokuları, tanımladıkları mekanlarıyla, birbirlerini, giderek de kent çevresini etkileyen binalar toplumsal değişime paralel olarak şekillenmişler, zaman içinde de batılılaşma kanıtı olarak benimsenmişlerdir (Denel , 1982).

“Batı etkilerinin ilk olarak başkenti sarmış olması nedeniyle, özellikle İstanbul kentinin ele alınması ise kaçınılmazdır. Tanzimat'tan sonra yönetim etkinliklerinin artması ve İstanbul'da merkezileşmesi, dışalım ve liman işlevlerinin önem kazanması, transit ticaretinin getirdiği yüksek gelirler ve nüfus artışı İstanbul'u başkent oluşunun yanısıra İmparatorluğun ‘tek büyük egemen kenti’ yapmıştır. İstanbul'un nüfusu, İmparatorluğun öteki büyük kentlerinin nüfuslarının birkaç katıdır. Dışalımın yarısından fazlası İstanbul'da tüketilmektedir. Kişi başına gelir düzeyi İstanbul'da İmparatorluk ortalamasının iki katından fazladır. İstanbul kalabalık, zengin ve yoğun tüketim yapan bir kenttir. Mimarlık etkilerinin burada yoğunlaşması doğaldır” (Batur , 1985).

3.1 Yapı Alanının Yeniden Örgütlenmesi:

Tanzimat'da olduğu gibi, mimarlık alanında da yeni örgütlenme modelleri ve yasal düzenlemeler getirilmiştir. Bayındırlık işlerinin geleneksel saray teşkilatından çıkarılıp devlet mekanizması içindeki konumuna geçirilmesi için ilk girişimler Tanzimat öncesinde II. Mahmut döneminde başlatılmıştı. Hassa Mimarları Ocağı eskiden beri sarayın Birûn (dış) emeliklerinden Şehreminliğine bağlıydı. Bayındırlık işlerini yürütmekle görevli olan ocak, Topkapı Sarayın'da bir yere sahipti. Mimarbaşı, sarayları, camileri, hayır işlerini veya kamu yapılarını inşa etmek ve onarmakla, Şehreminliği de bunun finansmanı ile yükümlüydü. Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonraki düzenlemelerde Şehreminliği ile Mimarbaşılık birleştirilerek Ebniye-i Hassa Müdürlüğü kuruldu (1831). Ebniye-i Hassa Müdürleri, Mühendishane-i Berr-i Hümayun Halifelerinden seçilecek ve mimar halifeleri de eskisi gibi üçlü teklif üzerine yorumlanacaktı. 1839'da Umûr-ı Ticaret ve Nafia Nezareti kurulunca Ebniye-i Hassa Müdürlüğü buraya bağlandı ve merkezi yönetimin bir dairesi oldu (Batur , 1985)

Günümüzdeki İmar Hukuku'nun temellerini oluşturan ve kentlerimizin biçimini belirleyen birçok kural, yasa ve yönetmelik Tanzimat düzenlemeleri içinde getirilmiştir. Önceleri gerektikçe ve daha çok yangınlardan sonra çıkartılan ferman ve hükümlerle yapı alanına belirli kurallar ve sınırlamalar getirilirken, Tanzimat döneminde bunların bir yönetmelik bütünlüğüne ulaştığı görülmektedir. 1. Ebniye Nizamnamesi (1848) ve ertesini yıl çıkartılan 2. Ebniye Nizamnamesi, imar yönetmeliklerinin ilk örnekleridir. Bu nizamnamelerle yapım işleri ilk kez bütünlük içinde kurallara bağlanmış, yasallık ve süreklilik getirilmiştir. Yol genişliği, kat yüksekliği, malzeme ve yapı denetiminden başka, çıkma, saçak, avlular, oda ve diğer mahallerin içerecekleri hizmet bileşenleri, konut, han, dükkan yapım süreçleri belirlenmiştir (Çelik , 1996).

“Tanzimat'ın getirdiği hukuk eşitliği ilkesinin mimarlık alanına bazı önemli yansımaları olmuştur. Önceleri müslüm-gayrimüslüm ve reayanın yapım işlerinde yer seçimi, bina

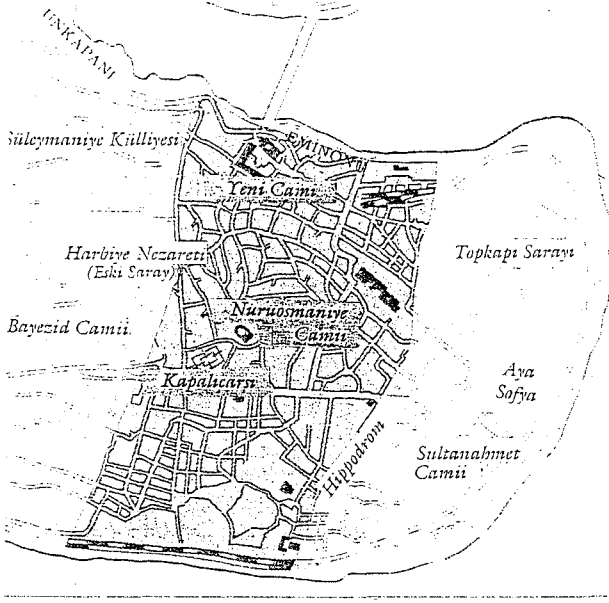
yüksekliği, kat sınırı hatta malzeme seçimi konusunda ayırım yapıp farklı hükümler getirilirken, Tanzimat'tan sonraki nizamnamelerde bu ayırım ortadan kaldırılmıştır.

Buna karşılık sosyal statü ve gelir farklılığına dayanan kentsel görünüm farkı sadece İstanbul'da değil, Anadolu kentlerinde bile belirmeye başlamıştır''(Aktüre , 1981).

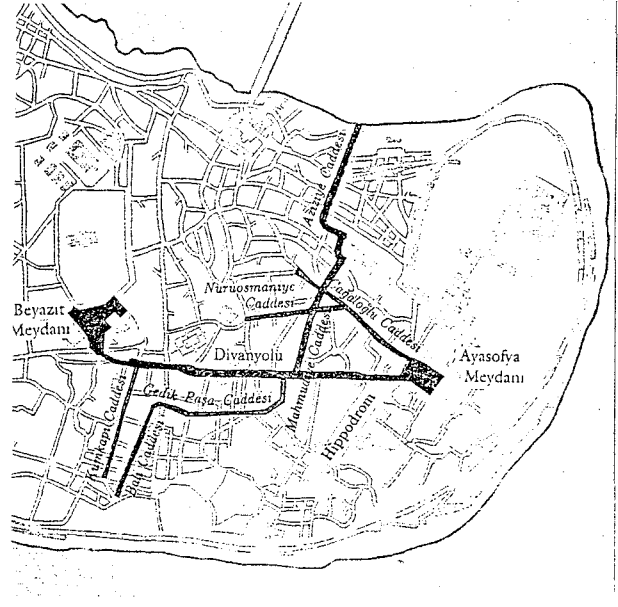
Anadolu kentlerinde olduğu gibi İstanbul'un sokakları da dar, düzensiz ve denetimsizdir. Sokakların biçimine ve boyutlarına ilgi, ilk kez yangın önlemi olarak gündeme gelmiş, gerekli düzenleme Ebniye Nizamname'lerinde yapılmıştır. 2.Ebniye Nizamname'sinde yeni yapılacak binaların geri çekilerek inşası istenmiş, 1854'ten itibaren yangın yeri haritalarının yapımına başlanmış, buralarda birbirine dik geçirilen yollarla kent dokusunun yenilenmesine ve yolların geniş tutulmasına çalışılmıştır. Bir yandan konutların ahşap yerine kagir malzemeden yapılması nizamname hükmü haline getirilirken, bir yandan da ahşap yapım devam etmiş, her yangından sonra İstanbul parça parça yenilenmiştir. Çıkmaz sokakların kaldırılması ve açık vistalı kent dokusuna geçiş, daha çok yangın sonrası düzenlemeleriyle gerçekleştirilmiştir. Bu nizamnameler Batı ülkelerinde kullanılan yönetmeliklerden uyarlanmıştır. Ancak çeşitli modellerden yararlanma yoluna gidildiği, Fransız, Avusturya hatta Belçika imar yönetmelikleri tercüme edilerek kullanıldıklarından sonuç eklektik ve ılımlı olmuştur(Çelik , 1986). 19.yy boyunca tüm ekonomik yetersizliklere, savaflara rağmen özellikle İstanbul'un Bayındır hale getirilmesi için çok çalışılmıştır. Şehreminliğin kaldırılıp görevlerinin bir bölümünün Ebniye-ı Hassa Müdürlüğü'ne verilmesiyle resmi binaların ve sarayların bakımı sağlanmıştır. Ama kentsel hizmetlerin karşılanması uzun zaman almıştır. 1836'da bir bölümü Evkaf Nezareti tarafından yürütülen belediye hizmetlerinde ciddi girişimler ancak yüzyılın ortalarına doğru başlamıştır. 1853'te Batılı anlamda bir belediye kurulmasına ve bunun öncelikle bir numune dairesi olmasına karar verildi. Altıncı daire diye anılan 'Galata ve Beyoğlu Numune Dairesi' bir pilot proje olarak 1857'de resmi bir bildiri ile kentin güzel, temiz ve düzenli tutulması amacıyla kuruldu (Batur , 1985).

Bir başka uygulama, İstanbul'un büyük bir kısmının yanarak açılmasına neden olan Hocapaşa yangınından sonra kurulan "İslahat-ı Turuk" komisyonunun çalışmaları oldu.

Yangın alanının haritasının çıkarılması, ara yolların düzenlenip Divanyolu'nun açılması v.b. işleri gerçekleştiren komisyon bu bölgenin sıhhileştirilmesini sağladı (Çelik , 1996).

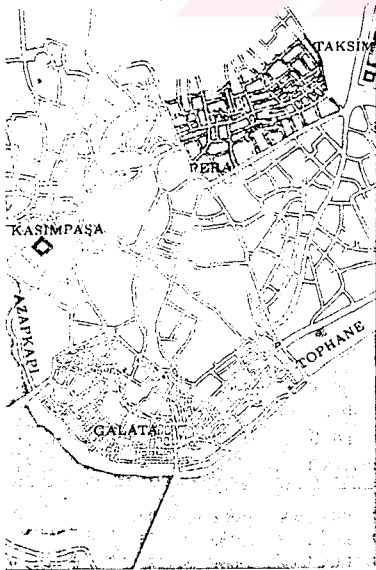

Şekil 3.1- Hocapaşa Yangınının yayıldığı alan (1865) (Çelik , 1996)

Şekil 3.2- Hocapaşa Yangınından sonra düzenlenen ana caddeler 1869

Cami etrafında gelişen mahalle birimi, yerini merkezinde okul ve karakol bulunan bir başka birime vermek üzere çözülmektedir.

Şekil 3.3-Pera Yangınının yayıldığı alan (1870) (Çelik , 1996)

Şekil 3.4- Pera Nazım Planı (1870) (Çelik , 1996)

3.2 Mimarlık Eğitimi:

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içindeki yapıların tasarım, yapım, onarım, denetimi için kurulmuş olan Hassa Mimarlar Ocağı, aynı zamanda bu işlerde görev alacak teknik elemanların yetiştirilmesini de üstlenmişti. 18.yy ortalarına kadar bu ocak tarafından sürdürülen eğitim, bir yandan kuramsal bilgilerin verilmesi fakat daha çok öğrencilerin pratikte yer almaları şeklinde ve usta-çırak ilişkisi içinde yürütülmekteydi. Çırak öğrenciler yalnız mimarlık değil, inşaata dair tüm becerileri-mühendislikten nakkaşlığa öğrenmekteydiler. 18.yüzyılda Batı'ya ve yeni kuramsal bilgilere, yeni bir estetiğe ve yeni teknolojilere açılma gündeme geldiğinde, teknik eğitimin formal ve akademik kurumlara bağlanması gerekti. İlk olarak 1734'te Askeri Humbarahane ve Hendesehane kurulmuştu, bunu 1773'te Mühendishane-ı Bahri-ı Hümayûn ve Mühendishane-ı Berri-ı Hümayûn izledi. Bu okullar Avrupalı modeller üzerine örgütlenmiş kurumlardı. Mühendislik öğretimine ağırlık veren okullarda mimarlık ancak bir yan dal durumundaydı (Batur , 1985).

“Hassa Mimarları Ocağı'nın en önemli bir düzey düşüklüğü gösterdiği 19.yy başından 1 ocak 1882'de Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nin açılışına kadar geçen sürede Osmanlı Devlet'inde mimarlık eğitimi yalnızca Mühendishane'deki Fenni Mimari dersinden ibaret kalmıştır. Büyük ve önemli yapı yatırımlarının mesleki hizmetleri bu süre içerisinde bir kısmı kendiliğinden İstanbul'a gelmiş, bir kısmı da çağrılmış yabancı mimarlar veya yabancı ülkelerde eğitim görmüş gayri-müslim mimarlar tarafından üstlenilmiştir” (Batur , 1985).

Şekil 3.5- Sanayi-i Nefise Mektebi

Sanayi-i Nefise Mektebi mimarlık bölümü, Fransız mimar Alexandre Vallaury'nin baş mimar, P. Bello'nun (İtalyan) da onun yardımcısı bulunduğu dar bir eğitim kadrosuyla öğretime başlamıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi Mimarlık bölümü, kurucu ve müdür olarak Osman Hamdi Bey'in üstün nitelikli kişiliği ve yöneticiliği ve Vallaury'nin ciddi ve ödünsüz eğiticiliğiyle, O dönemde resim ve heykel bölümüne oranla daha kaliteli bir eğitim düzeyi yakalamıştır.(Cezar , 1991).

3.3 Balyan Ailesi ve yabancı mimarlar:

Osmanlı Devletinin Batıya açılış hareketi içinde mimaride de yeni zevklere, yeni anlayışlara gidilmesi gerektiğini Balyanlar diğer mimarlardan daha önce kavradıklarından, buna göre bir hazırlık içerisinde oldular. Hristiyan oluşları, Beyoğlu'nda oturmaları, bu açıdan çevrelerinin de bulunması, ayrıca batı dilini daha kolaylıkla öğrenebilmeleri nedeniyle Beyoğlu'nun Levanten ve yabancılarıyla çok rahat diyalog kurabildiler. Böylece Batı kültürü Beyoğlu'nda onların hazır ayağına gelmiş oldu, özellikle mesleki açıdan Batı kültürü ile bağlantısını daha da kuvvetlendirmek isteyen Garabet Balyan, gerçekten bir ileri görüşlülükle 1850'li yıllarda oğullarını mimarlık eğitimi için Fransa'ya göndermiştir, Batı kültürü ile bağlantı kurmada Türkler'e nazaran avantajlı durumda olan Ermeni Mimarlar, Sultanların Batı tarzına uyabilecek modern binalar inşası konusundaki istek ve görüşlerini yerine getirmede daha hevesli çalışma içinde oldular. Bu sebeplerden dolayı Ermeni mimarlar özellikle Balyan Ailesi XIX. yüzyılda büyük üne sahip olmuş, bu sayede İstanbul'daki saray ve askeri yapıların önemli bir bölümünü yapmıştır. Akademik eğitimden geçmiş Osmanlı Devleti'nin bu meslek adamları karşısında az sayıdaki hassa mimarları veya geleneksel usta-çırak ilişkisinden gelenler, ikincil düzeydeki yapı alanlarına kaymışlardır. (M. Cezar, XIX. yy. Beyoğlusu Akbank Yayınları, sayfa 198, İstanbul 1993)

Yabancı Mimarlardan yararlanma 18. Yy'da başlamıştır. Kendisine Askerlikle ilgisi olmayan bir inşaat işi verilen ilk yabancı mimar Melling'dir. Mimarlık hizmetleri için İngiltere'den uzmanlar getirtme II. Mahmut döneminde görülmüştür. 1832'de mühendis Sir John Rennis kendi planlamış olduğu Mühimmat fabrikasının inşası için Londra'dan İstanbul'a uzman yollamıştır(Batur , 1985).

Dönemin önemli yabancı mimarlarından biri Alman Hükümeti tarafından İstanbul'a gönderilen Profesör Jachmund'dur. Almanlarca inşa edilen demiryolları projesinde önemli konumda olan Sirkeci Garı'nın inşaatı için gönderilen Jacmund, aynı zamanda inşaat mühendisliği okulunda öğretim üyesi yapıyordu, Deutch Orient Bank da onun eseridir.

Alexandre Vallauriy ise saray mimarı ve ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nin baş öğretmenidir. Beyoğlu Osmanlı Bankası, Duyun-u Umumiye Binası onun eserlerinden ikisidir. Osmanlı Barok ve Rönesans özellikleri taşıyan Duyun-u Umumiye binası eski kent kesiminde ibadet dışı kullanılan, o zamana kadar yapılmış en büyük yapıdır. William James Smith, İngiliz Elçiliği Binasının ve Taşkışla'nın mimarı olup çoğunlukla devlete ait binaların inşasıyla uğraşmıştır. Yıldız Sarayı'nın köşklerini, Botter apartmanını, İtalyan Sefareti, Huber köşkü, Beşiktaş Şeyh Zafir türbesi ve Yüksek Ticaret Mektebi'ni yapmış olan D'Aronco, Art Nouveau'yu Türkiye'ye getiren mimardır. Otta Rittler ve Helmut Cuno, 1908'de etkileyici bir Bavyera üslubundaki Haydarpaşa Garı'nı yapmışlardır. Gaspere Trajano Fossati, Reşitpaşa Sahilsaray, Naum Tiyatrosu, Darülfunun vb. yapılar Fossati'nin eserlerinden bazılarıdır. İtalyan asıllı mimar olan Fossati, İstanbul'a İtalyan Neoklasik uslubu taşımıştır. Barborini ise Dolmabahçe Tiyatrosu ve Verdi Tiyatrosu'nu, Beyoğlu Kaymakamlık binasını yapmıştır (Can , 1993).

Şekil 3.6 Gaspere Fossati'nin Darülfunun için yaptığı bina (1852'de Hazırladığı albümden)

Şekil 3.7 Osmanlı Bankası - Mimar Vallaury

3. 4 Endüstri Devrimi Sonrası Osmanlı Mimarlığında Ortaya Çıkan Yeni Yapı Türleri

“18.yy sonu III.Selim’in padişah olduğu döneme rastlamaktadır. Bu dönem Osmanlı Devleti’nde Batılılaşmaya doğru atılan önemli ve büyük adımlardan olan reform girişimlerinin başlatıldığı bir dönemdir. Nizam-ı Cedid Osmanlı modernizasyonunun bütünü olan ilk programdır. Nizam-ı Cedid Avrupalı talim gören özel bir birliğin adı olmaktan öte, bilim, sanat, tarım, sanayi, ticaret ve genel olarak uygarlık alanındaki ilerlemelerin gerisinde kalmamak için girişilen yenilikçi düzenlemeler bütünüdür. Bir çok alanda öngörülen düzen değişikliği yeni ihtiyaçlara yol açmış ve bu da yeni yapı taleplerine dönüşmüştür. Bu nedenle Nizam-ı Cedid döneminin yapım programı hayli yoğun ve tipolojik açıdan çeşitlidir. Kışlalar, çoğu askeri amaçlı olan fabrikalar, yönetim binaları, okullar, köşk ve saraylar bu dönemin yeni yapı türleridir”(Batur , 1985).

III.Selim’in başlattığı II.Mahmut’un katı ve sert bir tutumla sürdürdüğü reformlar döneminin doğal sonucu olan Tanzimat Dönemi aynı zamanda devletin çağa uyarlanma isteğinin kişilere bağlı olmaktan çıkıp bir örgütlenme düzeyine geldiğinin göstergesidir. Batılı eğitim görmüş, batıda yetişmiş, batı uygarlığını tanıyan Mustafa Reşit Paşa, Sinan Paşa, Ali Paşa gibi devlet adamlarının liderliğinde devlet adeta yeniden kurulup örgütlenmiştir. Çağdaşlaşma isteğini batılılaşma ile eşanlamlı gören Tanzimat aydını için çağdaşlığın ve uygarlığın simgesi olan Avrupa kentinin fiziki çevresi ve mimarisi İstanbul’da ve diğer kentlerde yeni yönetim düzeni ve örgütünün gerektirdiği yapılarla beraber, Avrupa kentlerine öykünen bir mimari biçimlenme ve yapılanma isteğini güçlendirmiş, Avrupalı gibi yaşama isteği Avrupalı mekanları oluşturma talebini de beraberinde getirmiştir.(Pilehvarian , 1996)

“Batılılaşma Dönemindeki mimarlık alanındaki tipolojik çeşitlilik, Batı’yla girilen ticari ve siyasi ilişkiler sonucunda devlet eliyle yapılan yapıların dışında, siyasi devrimin de etkisiyle Rum ve Ermeni tüccarların yaptığı yatırımlar, yönetim etkinliklerinin artması, dışalım ve liman işlevlerinin önem kazanması, transit ticaretin getirdiği yüksek gelirler ve nüfus artışı yeni yapı türlerinin çeşitliliğini artırmıştır”(Aktüre , 1981).

Osmanlı mimarları bu talebi karşılayacak bilgi ve birikime sahip olmadıkları için konunun uzman batılı ve Levanten mimarlarla, batılı okullarda eğitim görmüş ya da batı uygarlığını tanıyan Osmanlı azınlık mimarları rağbetteydi (Can , 1993).

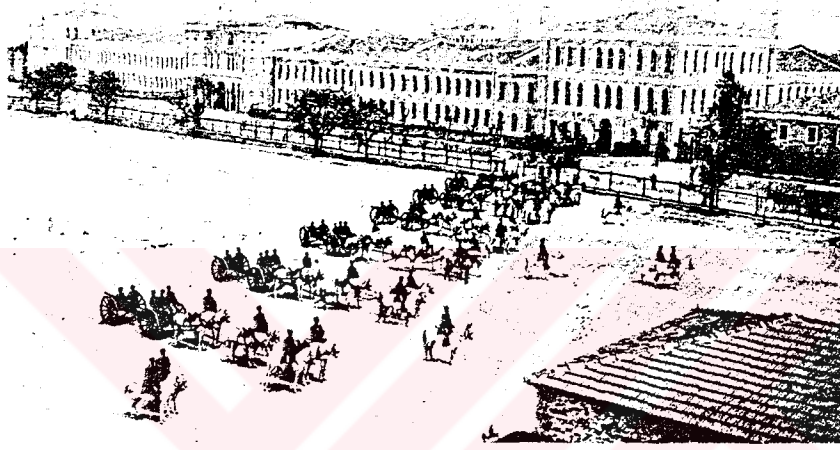
Tanzimat'ın başlattığı büyük ölçekli, devletin gücünü simgeleyen, kentin görünümünü değiştirecek çağdaş anıtsal yapı ideolojisine uygun yapılmış Askeri Yapılar, Okullar, Arşiv Binası, Sanayi Mektepleri, Telgrafhane, Resmi Binalar, Hastahane ve diğer sağlık yapıları, Sanayi kuruluşları, Saraylar, Kasırlar, Köşkler, Saat kuleleri, Köprüler, Tiyatrolar ile Elçilik binaları, Özel konutlar, Dükkanlar, Büyük Mağazalar, İşhanları, Banka, Pasaj, Büro, Depo gibi çeşitli ticari yapılar, Pansiyonlar ve Oteller, Gar Binaları, Metro, Toplu Konutlar, Seralar v.b. yapı türleri Endüstri Devrimi sonrası, Batılılaşma etkisi ile Osmanlı mimarlığında ortaya çıkan yeni yapı türleridir (Pilehvarian, 1996).

Yapı tiplerinin ve kategorilerinin sayıca artması veya nitelik değiştirmesi farklı mimari üslupların kullanılmasını da beraberinde getirmiştir. Dönemin batı mimarlığında görülen mimari üsluplar Osmanlı Devleti'ndeki bu dönem yapılarında da görülmektedir. Neo-rönesans, Neo-klasik, Art-Nouveau, Neo-barok ve seçmeci üsluplar bu dönemin askeri ve sivil hemen hemen tüm yapılarında görülebilir(Cezar , 1991).

19.yüzyılda yapılan yapı türleri sadece yeni işlevleri ve biçimleri ile değil yapım teknikleri ile de daha önce yapılmış yapılardan farklılık arzederler. Yapılarda ahşap inşaatın yerini kagir inşaat almış, başta dökme demir, çelik ve cam olmak üzere Endüstri Devrimi sonrasında ortaya çıkan malzemeler temelden çatıya yapının hemen her yerinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum da daha sağlam, kalıcı, işlevsel ve çok katlı yapıların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yeni teknik ve malzeme sistemleri, 19.yy Osmanlı mimarlığında başta saraylar olmak üzere o dönemin birçok yapısında strüktür, bezeme, ısıtma v.b. eleman olarak kullanılmıştır. Bu yeniliklerin ilk kez kullanıldığı bu yapılar hakkında bilgi katalogda verilmiştir.

“Endüstri Devrimi sonrası ortaya çıkan yeni yapı türleri aşağıda kısaca belirtilmiştir. Askeri yapılar içinde, kışlalar sayıca en yüksek kategoriye oluştururlar. Ahşapla inşa edilmiş

örnekler varsa da genel olarak kagir malzemeler kullanılmış, yüzyılın ikinci yarısında putrelli döşeme tekniği ile yapılmaya başlanmıştır. Biçimleme ve üslup özellikleri açısından sade çözümlere gidilmiştir. 1862’de Sarkis Balyan’ın yaptığı Maçka Kışlası ve Silahhanesi (Katolog 3.6.8). Türkiye’de yapılmış tümü çelikten ilk yapı olup çelik strüktür kagir kabuk içindedir’’(Batur , 1985). Bu kışladan başka Gümüşsuyu Kışlası, Mecidiye Kışlası(Taşkışla) (Katalog no:4), Taksim Topçu Numune Alayı Kışlası İstanbul’da yapılmış ilk dönem kışla yapılarıdır(Batur , 1985).

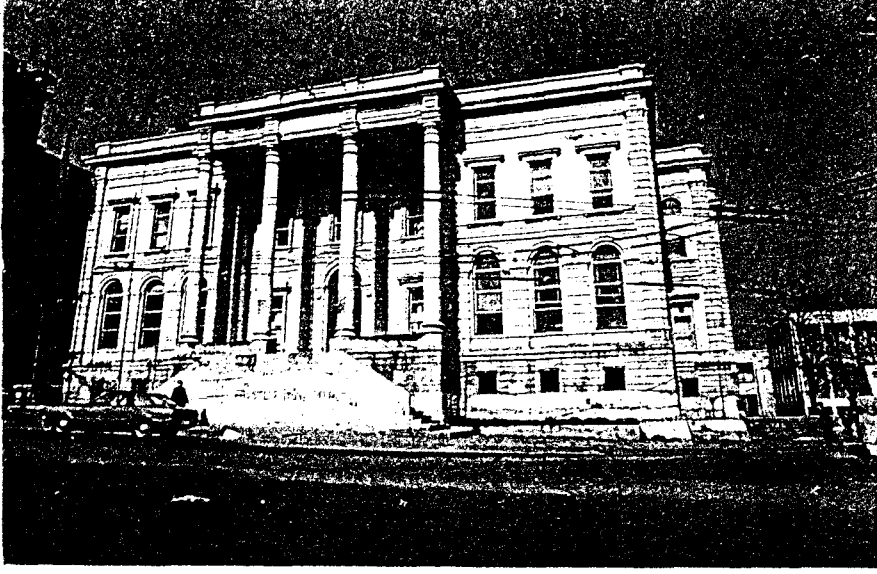

Şekil 3.8- Taksim Topçu Numune Alayı Kışlası

Resmi Binalar: Bu kategorideki yapılar Tanzimat’ın getirdiği bürokratik yapıdan doğmuştur. Yönetim organlarının kurulması başkent İstanbul ve öteki kent merkezlerinde devlet dairesi olan yapılara daha sonraları hükümet konağı; adliye, telgrafhane ve benzer yapılar eklenmiştir. Hükümet konakları genellikle orta bir hol etrafında gelişen simetrik yapılarıdır. En tanınmış örneği Babıali yapılarıdır. İlk yapı Topkapı Sarayı Alay Köşkü karşısında büyük barok saçak ve örtüsüyle tanınmış cümle kapısının giriş verdiği alanda 1844 de inşa edilmişse de bu bina 1878 yılında yanmıştır. Bina kompleksinden kalan yapılar ise G.Fossati’nin duvarlarında, kapılarında ve merdivenlerinde demir malzeme kullanarak inşa ettiği Hazine-ı Evrak Binası (Katalog 3.6.2) ve Valiliktir.

Tanzimat’ın yeni yönetim sistemi içinde yer alan ve işlevsel özelliği olan bir resmi bina türü de karakollardır. 19.yüzyılın ikinci yarısında artan bu türün iki odalı basit örneklerinin

yanısıra Maçka, Nişantaşı, Arnavutköy karakol binaları gibi özenli Empire uygulama örnekleri de vardır (Batur , 1985).

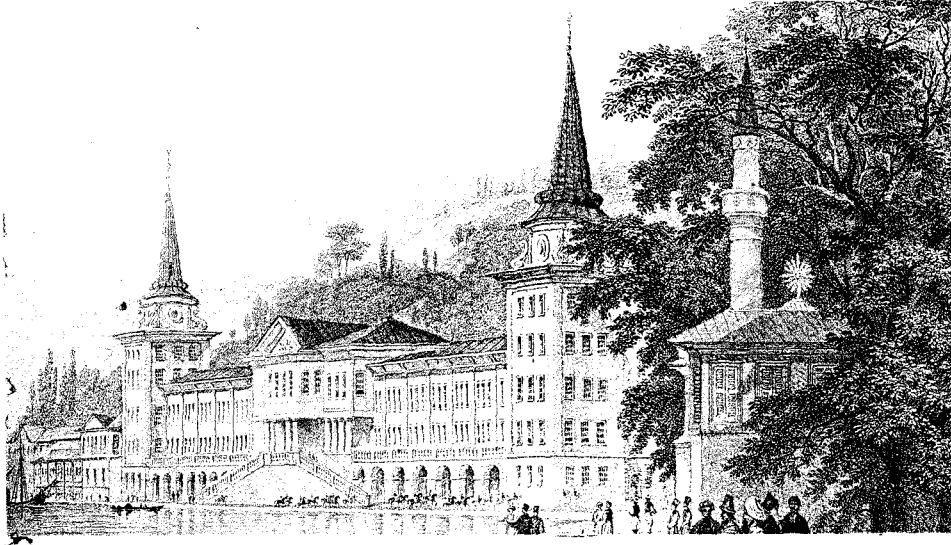

Şekil 3.9 Maçka Karakolhanesi 1861-Sarkis Balyan (Kaynak M.Cezar)

Okullar: Nizam-ı Cedid'in orduda başlattığı eğitim modernizasyonu Tanzimat döneminde sivil kadroların yetiştirilmesine yönelik ve genel bir eğitim reformuna doğru bazı önemli adımlar atıldı. İlk önemli uygulama 'rüşdiye' modelinin geliştirilip yaygınlaştırılmasıdır. 1838'de başlatılan rüşdiyeler programını yüzyılın ikinci yarısında bazı meslek okulları ve mekteb-i iptidailer izledi. Okulların dikdörtgen veya U biçimli bir kitlesi ve basitleştirilmiş bir Neo-klasik cephe düzenleri vardır. Bundan başka Avrupa'dan aktarılmış farklı üslupta okul binaları vardır.Dönemin ilgi çeken yapıları G.Fossati'nin yaptığı Darülfünun ve Galatasaray Mekteb-i Sultanisi binasıdır(Katalog 3.6.10). Darülfünun 1838' de yanmıştır (Batur , 1985).

19.yüzyılın ikinci yarısında Harbiye(1863) veya 1837 ve 1861'de yapılan Kuleli (Şekil 3.10) gibi askeri okul yapıları, eğitim niteliğine bağlı olarak ortası geniş avluları ile kışla şemalarını anımsatan kuruluşlardır (Batur , 1985).

3.4.1 Hastahaneler, Sağlık Yapıları: İlk düzenli tıp eğitimi 1806'da Haliç Tersanesindeki kuruluşlara bağlı bir deniz tıp okulunun açılmasıyla verilmiştir. Daha sonraki yıllarda Rami, Davutpaşa, Toptaşı Kışlalarıyla İstinye, Ahırkapı ve Tarabya'da yeni askeri hastaneler açılmıştır. 1849'da yapılan Gümüşsuyu Askeri Hastanesi (Katalog 3.6.3) ilk defa kaloriferle ısıtmanın yapıldığı hastanedir.(Cezar , 1992)

Şekil 3.10 Kuleli Kışlası (1837)-Mimarı Garabet Balyan

“Batılı anlamdaki ilk sivil hastahane 1843’de Sultan Abdülmecid’in annesi Bezmi Alem Valide Sultan’ın kurduğu Guraba-ı Müslimin Hastanesi (Vakıf Gureba Hastanesi) dir.60x84 m. boyutlarında, ağaçlarla bezeli, dikdörtgen bir bahçe çevresini dolanan kapalı koridorların dış kenarlarına dizili büyük hasta koğuşlarından oluşan planıyla kışla şemasını hatırlatmaktadır” (Pilehvarian , 1996).

2-4-2 Sanayi kuruluşları ve fabrikaları: İmparatorlukta sanayileşme girişimi ilk önce II.Selim döneminde Tersane, Tophane v.b.askeri kuruluşlardaki sıhhileştirme ve yeni kurulumlarla başlamıştı.19.yüzyıl ortalarından itibaren resmi yapı programında sanayi yapılarının büyük grubunu oluşturan fabrika-ı hümayunlar, çoğunluğu İstanbul ve çevresinde inşa edilip çalıştırılmış, özgün mimari çözümleri olan büyük yatırımlardır. Topkapı Sarayı içindeki Matbaa-ı Amire (1831) sayılmazsa en eski Osmanlı sivil sanayi kuruluşu Feshane Fabrika-ı Hümayunudur (1833)(Batur , 1994) (Katalog 3.6.15).

Dönemin Sanayi yapıları, sade Ampir veya Neoklasik üslup özellikleri taşıyan, pavyonlar halinde inşa edilmiş, lineer bir yerleşime sahip, strüktür olarak dönemin teknolojisi olan dökme demir, çelik malzemelerin yoğun olarak kullanıldığı yapılardır. Öyle ki bu yapılar mimaride teknoloji boyutu için belirli bir birikim sağlamışlardır.

“Asıl birikim sağlayan yapıt 1840’da İngiltere’den Manchester’den gelmiştir. Ünlü İngiliz demir ustası William Fairbairn, çağrılı olarak, limanlar, doklar, ve Sanayinin modernizasyonu konusunda tavsiyelerde bulunmak üzere İstanbul’a gelmiş, Fairbairne’e ordu için buharlı değirmen siparişi verilmiştir. W. Fairbairn, makinaların barınacağı yapıyı Londra’daki atölyelerinde prefabrike olarak inşa etmiştir. 8.10x15.50 m. boyutlarında üç katlı demir yapı tümüyle dökme demir çerçevedendi. Katları ve çatıyı dökme demir kolon ve kirişler taşıyordu. 1840’da İstanbul’a gönderilmek üzere gemiye yüklenmeden önce Millwall’da monte edilerek bir süre teşhir edilen yapı, dönemin gazete ve dergilerinde yankı uyandırmıştır. Bu yapının İstanbul’da nereye yapıldığı bilinmemektedir” (Batur , 1985)

3.4.3 Köprüler: Galata ile eski İstanbul’u bağlayan ilk köprülerin yapılması kentsel gelişmelerin yoğunluk kazandığı yıllarda yani XIX.yy’ın ilk yarısında gerçekleşmiştir. 19.yy ortalarından itibaren ahşap ve demir 8 köprü yapılmıştır. İlk köprü 1836’da iki geçitli 500 m boyunda ve 10 m genişliğinde tersanede ahşap strüktürlü olarak inşa edilen Hayratiye Köprüsü’dür. Galata’daki kentsel gelişmeler ve sanayinin Beşiktaş’a taşınması ile ikinci bir köprüye ihtiyaç duyulmuş, 1845’te bugünkü Galata Köprüsü’nün yerinde Bezmialem Valide Sultan’ın çabası ile 500 m boyunda dubalar üzerinde inşa edilmiş, 1863’te Unkapanı’na çekilmiş olan ve Cisri Cedid adı verilen köprü yapılmıştır. Üçüncü köprü Ayvansaray Piri paşa arasında 1863’te 380 m boy ve 8 m genişliğinde yapılmıştır. 1875’e kadar hizmet veren bu köprüde kaldırımlar yoldan demir parmaklıklarla ayrılıyordu (Doğan , 1991).

1875’de Karaköy’de yapılan köprünün konstrüksiyonu Waren Kirişleri olarak adlandırılan ve demir elemanlardan oluşan kafes kirişler ve 19 adet demir dubadan oluşmaktadır. gemilerin geçiş açıklığı 52 m idi. Bu bölüm kapalı durumda iken 15 m genişlikte, 4,5 m yükseklikteydi. İki adet kemerden oluşan açıklık vardı. 1900’lü yıllarda yıpranan Galata Köprüsü’nün yerine Bugün Haliç taraflarına taşınmış olan Galata Köprüsü 1912’de Alman Man şirketi tarafından yapılmıştır. Köprünün Karağaç’ta hazırlanan duba ve çelik konstrüksiyonu römorklarla çekilerek monte edilmiştir. Çelik yapı malzemesinin niteliklerine uygun olarak ileri bir teknoloji uygulanmış, 28 duba üzerine 466,5 m boy, 25 m en ve 3 m derinlikte inşa edilmiştir. Ortada geçiş gözleri bulunmakta ve bunun her iki yanında sivri kemerli açıklıklar yer almaktadır(Cezar , 1991).

Şekil 3.11- Unkapanı ile Azapkapı arasındaki ilk Haliç Köprüsü (1836) (Bartlett'in gravürü)

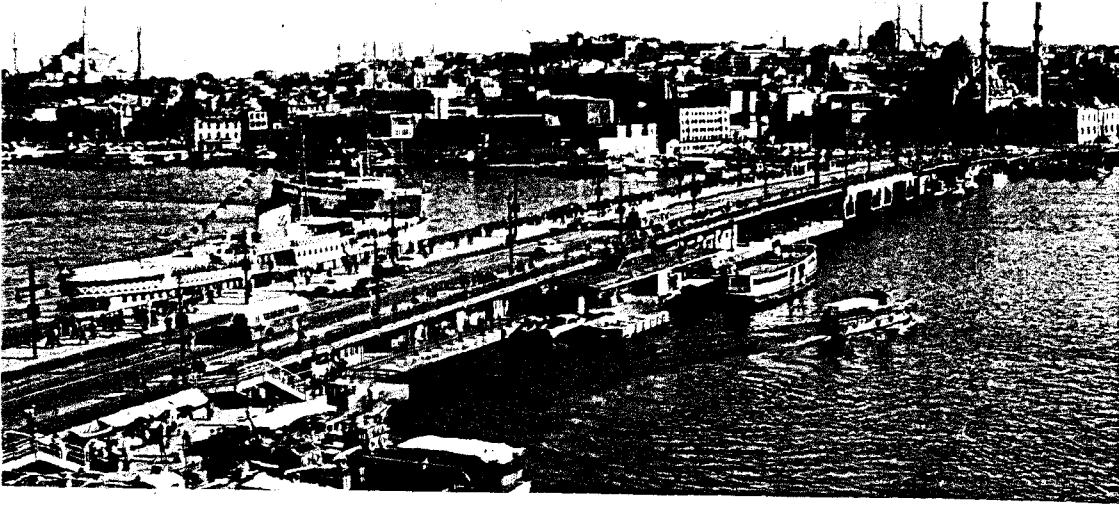

Galata et le Pont de Kara-Keuy.

Salut de Constantinople.

Şekil 3.12- Galata Köprüsü 1900'lü yılların başı (Kartpostal)

Geçen yüzyılın son çeyreğinde batıda son hızla gelişen sanayi yapılarına paralel olarak Haliç köprüleri de zamanın ileri teknolojilerinin uygulandığı örnekler olmuştur. İstanbul'un dokusu ile özdeşleşen ve aynı zamanda Osmanlı'nın sanayi devrimini izlemesi hakkında ipuçları veren metal Galata Köprüsü bunlara en iyi örnektir (Doğan , 1991).

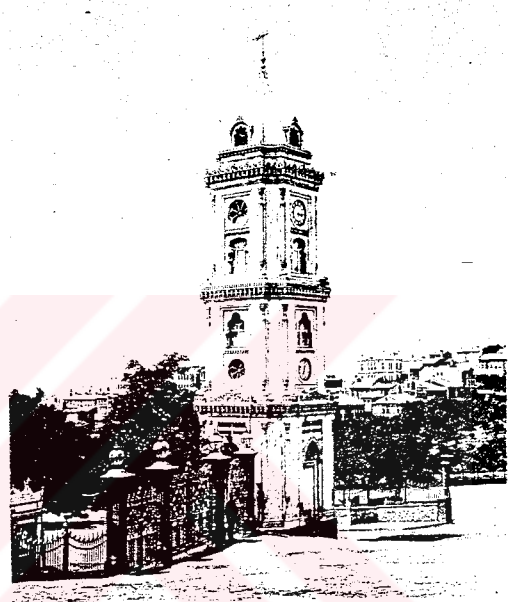
Şekil 3.13- 1912’de yapılan ve 1992’ye kadar hizmet veren Duba ve Çelik konstrüksiyonlu Galata Köprüsü

2-4-4 Saat kuleleri: Osmanlı saat kulelerinin yapımı ile imparatorlukta ki yenileşme düşüncesi ve uygulamaları arasında bir paralellik bulunmaktadır. Batılı anlamda şehirleşmenin bir işaretidir. Devlet, namaz vakitlerini esas alan zaman kavramını yavaş yavaş değiştirmeye çalışarak, Batı’da olduğu gibi daha ayrıntılı bir bölümlendirmeye dayanan zamanın değerlendirilmesi düşüncesini temel alan sisteme geçilmesini sağlamak istemiştir. Tüm teknik yenilikler ülkeye saray kapılarından geçerek yayılmıştır. Doğal olarak, zaman kavramının yenilenmesine öncülük eden de Osmanlı yönetimi olmuştur. Saat kulelerinin yapımına öncülük eden kişilerin büyük bölümü yerel yöneticiler olmuştur. Anadolu’da inşa edilmiş ilk saat kulesi 19.yy başlarında Manisa Ulu Camisi yanında yapılmış olup artık mevcut değildir. Osmanlı saat kulelerinin yapımına Sultan II.Abdülhamid’in özel emriyle hız verilmiştir. Saatçılığa meraklı olan Sultan, halkın yaygın olarak saatten yararlanmasını arzuluyordu. Devletin bu politikası sonucu kule saatleri halka mal oldu, hizmet yapılarından biri haline geldi. II.Abdülhamit döneminde inşa edilen bu saat kulelerinin en tanınmışları İstanbul’da Yıldız, Nusretiye, Dolmabahçe, Şişli Etfal Hastahanesi saat kuleleridir. İstanbul dışında yapılan en tanınmış saat kuleleri ise Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Gelibolu, Çorum, Sungurlu, Yozgat, Edirne, Elazığ - Maden’deki yapılardır. Devletin Batı tarzı saat sistemini topluma yaymayı istemesi sonucu saat kuleleri çoğunlukla vilayet konağı, kaymakamlık ve belediye gibi kamu yapılarının hemen yanbaşı nda inşa edilmiştir. Böylece bu kurumlarda ve bunların çevresinde verilen hizmetlerin çalışma saatleri; Batı tarzı saat sistemine uygun hale getirilmiştir. Batı tarzı saat sistemi demiryolu, deniz yolu ve posta gibi yabancıların işlettiği kurumlarda zaten uygulanıyordu.

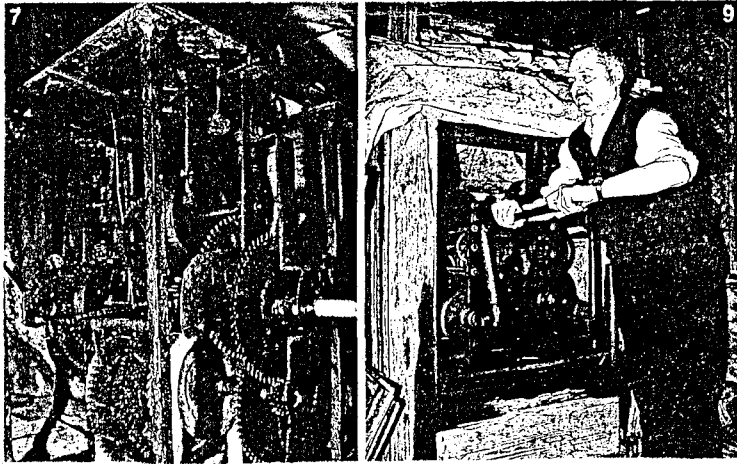
Osmanlı saat kuleleri; kentlerde halkın rahatlıkla görebileceği konumda ve yapıda inşa edilmiştir. İstisnasız hepsi ağırlık sistemiyle çalışıyordu ve çalar tertibatlıydı. Çoğunluğu yabancı malı makina ile çalışmaktadır. Osmanlı saat kulelerinin bir bölümü eski yapılardan yararlanılarak meydana getirilmiştir. Erzurum ve Zile'deki kuleler ilk akla gelenlerdir. Dolmabahçe, Yıldız, Tophane, İzmit ve Kastamonu saat kuleleri, dönemin yaygın mimari tarzı olan Ampir özellikleri ve çevre binalarla uyumlu oluşlarıyla dikkati çekerler (Özdemir , 1994).

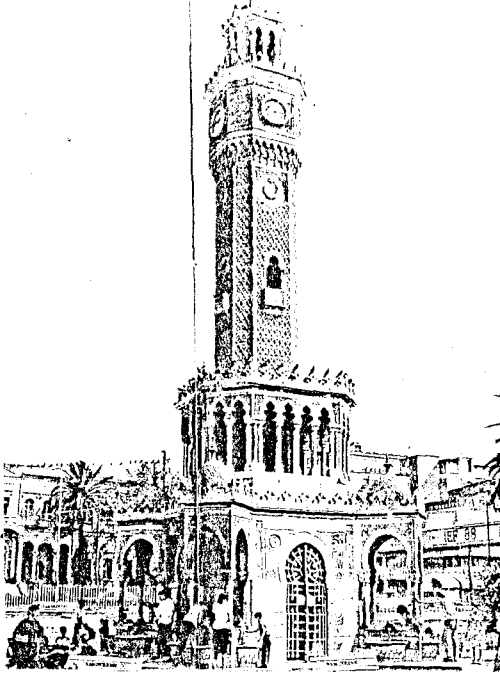
Şekil 3.14- Dolmabahçe Sarayı Saat kulesi
Sarkis Balyan (1894)

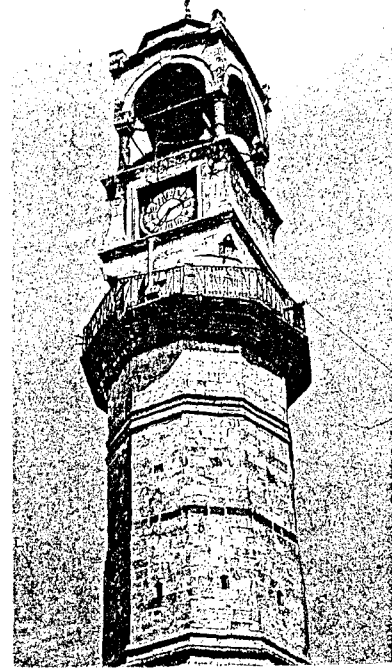
Şekil 3.15-Yıldız Sarayı Saat Kulesi (1890)

Şekil 3.16-Saat kulesinin mekanik kısmından ayrıntı

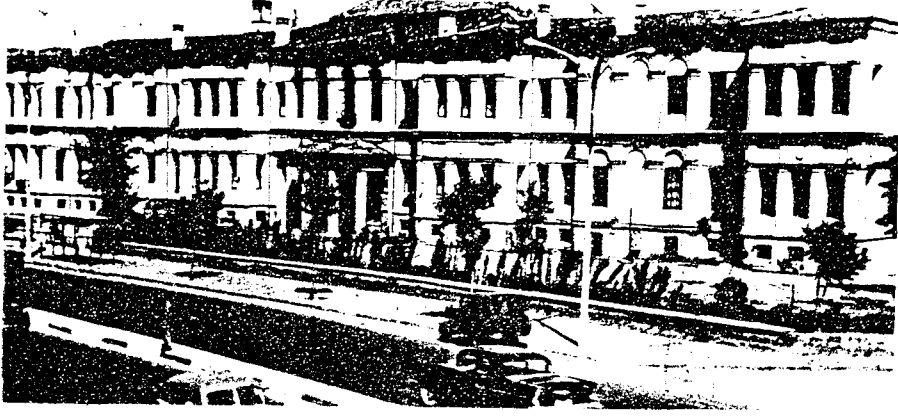

Şekil 3.17-İzmir Saat Kulesi (1901)

Şekil 3.18-Niğde Saat kulesi 19. Yy sonu

2-4-5 Saraylar, köşkler ve kasırlar: 19.yy sarayları, Osmanlı mimarlığı son döneminin yapım programının en çarpıcı bölümü ve en büyük yapı yatırımlarıdır. Osmanlı mimarlığının hiçbir döneminde 19.yy'da olduğu kadar çok ve büyük saray, kasr ve köşk yapılmamıştır. Osmanlı Padişahlarının Topkapı Sarayı'ndan çıkışları, geçici biçimlerde de olsa III. Ahmet ile başlamıştı. Ama tüm 18.yy boyunca Sarayıçi, daimi oturmaların sürekli mekanıydı. Topkapı Sarayı'nı terketmeyi kesin ve kararlı biçimde düşünen ve uygulamaya çalışan ilk padişah II. Mahmud olmuştur. Yeniçeri ayaklanmalarını ve Kabakçı isyanını unutmayan II. Mahmud "kan ve ölüm kokan" Topkapı Sarayı'nda artık yaşamak istemiyordu. Ya Kırkor Balyan'a Beşiktaş'ta yaptırdığı yeni sarayda ya da Topkapı Sahil Sarayı'nda oturmayı tercih ediyordu. Ama Topkapı Sarayı'nı kesin olarak terkeden, Sultan Abdülmecid olmuştur (Batur , 1985).Dolmabahçe Sarayı'nın yapımı, Osmanlı hanedanlarının yaşamında, kendini ve yöneticiliğini kavramlaştırmasında ve İstanbul'un kentsel tarihinde bir dönüm noktasıdır. Yalnızca padişahın değil, saray'ın ve bürokrasinin tarihi yarımada'dan Galata - Pera bölgesine geçişi yeni yönelimleri simgelerken Dolmabahçe'nin yeni ve genişletilmiş işlev ve programlara göre ve tek seferde bütüncül bir proje olarak yapılması, Avrupa monarklarınınkine eşdeğerde bir yaşam biçimine mekan ve dekor sunması yeni olgular ve kavramlardır. Öte yandan Dolmabahçe'nin yapımı, kentsel ağırlık merkezinin yer değiştirmesi demektir (Cezar , 1991).

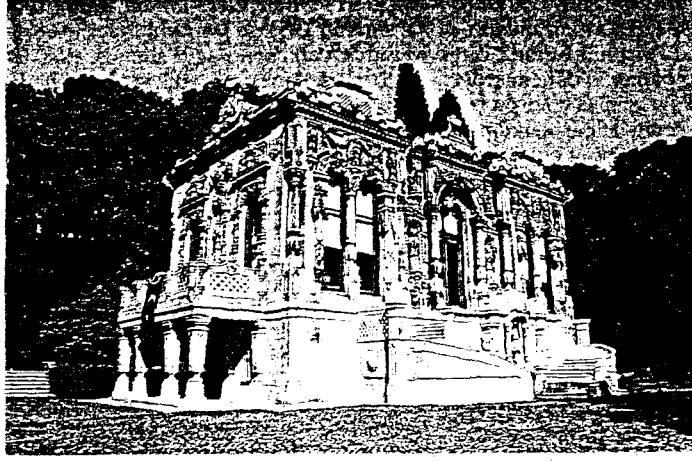
Şekil 3.19- Cemile ve Münire Sultan Sahil Sarayı-Garabet Balyan (1855)

Şekil 3.20-Kalender Kasrı Nikoğos Balyan (1866)

Şekil 3.21- Cihannüma Köşkü

Şekil 3.22- Ihlamur Kasrı (1855) Nikoğos Balyan

Reformlar Dönemi padişahlarının Topkapı yerine yeni bir saray yaptırma hareketlerinin temelinde, çağdaşlaşma çabalarının yatmakta oluşu, yeni bir döneme, yeni bir yaşam biçimiyle, yeni binalar içinde girmenin amaçlanmış bulunması, su götürmez gerçeklerdendir. Diğer bir gerçek de reformlar dönemi padişahlarının yeni saray alanı için Beyoğlu yakasını seçmelerinin tesadüf olmadığıdır. Osmanlı Saray topluluğunun Beyoğlu tarafında yeni yapılan bir saraya yerleşmesi İstanbul şehrinin bundan böyle hangi bölümde daha hızlı bir gelişme göstereceğini ve nerenin daha bakımlı olacağını açıklığa kavuşturur. Önemli resmi yapıların Beyoğlu tarafında konumlanması, özel şahıs binalarının da bu tarafta yoğunlaşması için güçlü bir teşvik olmuştur (Cezar , 1991). Osmanlı Sarayı'nın Beyoğlu tarafına taşınmasından sonra bu tarafta özellikle Abdülmecid, Abdülaziz, II. Abdülhamid dönemlerinde bir çok köşk ve saray yapılmıştır. Beyoğlu yakasında Dolmabahçe Sarayı'ndan (Katalog 3.6.6) başka Ihlamur Kasrı, Münire ve Cemile Sultan Sarayları, Feriye Sarayı, Yeni Çırağan Sarayı (Katalog 3.6.11) Yıldız sırtlarında Şale Köşkü, Malta Köşkü, Çadır Köşkü, Büyük Mabeyn (Katalog 3.6.20) Küçük Mabeyn (Katalog 3.6.20) Köşkleri ve Yıldız Sarayı'nın (Katalog 3.6.20) diğer binaları inşa edilmiştir (Cezar , 1991). Bunların dışında Boğaziçi Kıyıları'nda Kalender Kasrı (Şekil 3.20), Göksü Kasrı (1856) (Katalog 3.6.5) inşa edilmiştir. Sayfiye veya mesire yerlerindeki yazlık saraylar ise: Ihlamur Köşkleri (1848 - 1863) (Şekil 3.22) ,Çağlayan (Kağıthane) Kasrı (1862) ; Alemdağ Köşkü vb.dir.

Cemile ve Münire Sultan Sahilsarayları (1855) Osmanlı hanedanlarının kadın üyeleri için İstanbul'da yaptırılan çok sayıdaki sarayın (Kasır veya Köşkün) tipik bir örneğidir (Şekil 3.19). Garabet Balyan'ın tasarımı olan Kagir saray, denize paralel olarak yerleştirilmiş dikdörtgen bir plana oturmaktadır. Onarımı yenilenerek Mimar Sinan Üniversitesi tarafından kullanılan bu yapı bu dönem saraylarının tipik şemasında inşa edilmiştir. Bu, ortada kesişme noktasında bir büyük salon (geleneksel sofa) bulunan, sarayın büyük merdiveninin bu dikdörtgen biçimli salona açıldığı bir plan şemasıdır. Bu açık ve okunaklı plana iki katlı bir cephe eşlik etmektedir. "Ihlamur Kasrı ise Dolmabahçe Sarayı'nın artan malzemesiyle Nikogos Balyan'ın tasarımıyla inşa edilmiştir. Bulunduğu bahçeye dökme demir kanatlı büyük bir kapıdan girilen bu küçük kagir köşkün planı ortada bir giriş holü ve merdivenle köşelerdeki dört odadan oluşan ve karniyarik olarak tanınan bir şemadır. Girişin önüne bir sahanlık ve iki koldan açılarak yükselen Barok bir merdiven yerleştirilmiştir. Yapının köşelerine ve girişin iki yanına konan duvardan ayrı süs kolonları, çift açıklıklı pencerelerde de kullanılmış, yapının tüm cephesinde gözlenen dekorativizme işlevlerinden ayrılmış bu süs kolonları katılmıştır (Batur , 1985).

"Yükseltilmiş bir bodrum üzerine tek kattan oluşan kasır, iki yandaki balkonlarla doğaya açılmaktadır. Devrin mimarlık anlayışını yansıtan Ihlamur Kasrı'nda gördüğümüz Neobarok özellikler, ve dekorativizm kendisinden iki yıl sonra yapılan Küçüksu Kasrı'nda daha açık ve vurgulanmış olarak görülecektir" (Artan , 1994).

Kağıthane'de Sultan Abdülaziz'in Mimar Sarkis Balyan'a yaptırdığı büyük Kasr-ı Hümayun-u Cedid (1862) üçüncü Sadabad düzenlemesinin ana yapısıdır. İlk Sadabad Kasrı'nın bulunduğu yerde Cedvel-i Sim kenarında inşa edilen bu kasrın tasarımında ilk yapıda olduğu gibi, su ögesinin belirleyiciliğini koruduğu, aksiyal ve geniş vistalı düzenlemelere yine gidilmediği anlatılıyor. Saray, eskisine oranla bir hayli büyük tutulmuştur. Yapı, bir kenarında Cedvel-i Sim'e öteki kenarında bahçeye cephe veren "L" biçiminde bir plana sahiptir. Sarayın bahçe kanadı, harem ve selamlık birlikte olmak üzere simetrik planlanmıştır. Birbirine eş durumda iki giriş, büyük hollere ve geniş Barok merdivenlere açılmaktadır. Harem ve Selamlık bölümlerinin ortasında, ekseninde yer alan büyük bir oval salon her iki bölümle de bağlantılı ve ortak bir hacimdir. Cephelerde Neoklasik bir düzenleme

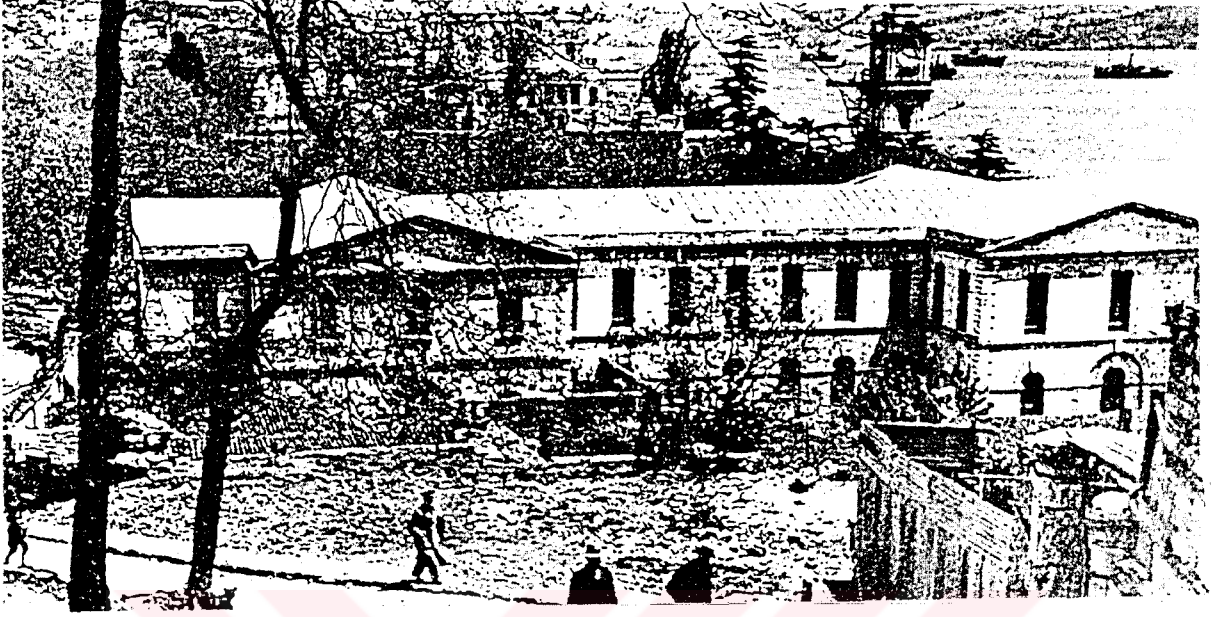
görülmektedir. Harem bölümü büyük havuza bir yalı sarayı gibi kıvrımlı büyük konsollar üzerinde çıkmalar yapmaktadır. Büyük yüksek pencereler, klasik düzenler içindeki girişler ve profilli kornişler yapıya anıtsal bir görünüm kazandırmıştır. Ancak bu kasır 1945’de yıkılarak yerine askeri okul yapılmıştır (Batur , 1985).

Bu dönemde yapılan ilk kagir sahilsarayı Baltalimanı’ndaki Mustafa Reşitpaşa Sahilsarayı’dır (Batur , 1985). Kendisinden sonra yapılacak olan Dolmabahçe, Çırağan Sarayları’na örnek olacak bu yapı ve Dolmabahçe, Yıldız, Çırağan, Beylerbeyi Sarayları ve Küçüksu Kasrı hakkındaki bilgiler Katalog bölümünde mevcuttur.

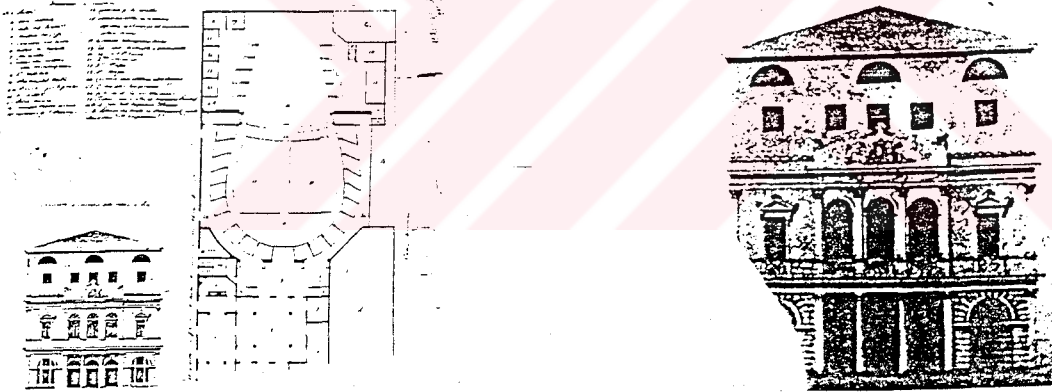
2-4-6 Tiyatro yapıları: Tiyatronun İstanbul’daki gelişimi ve ilk tiyatro yapılarının ortaya çıkışı Tanzimat’tan sonradır. Bilinen en eski tiyatro yapıları: 1840’ta kurulmuş olan Naum Tiyatrosudur. Naum Tiyatrosu 1847’de yanmış ve 1853’te İngiliz Mimar Smith tarafından yeniden yaptırılmıştır. Tanzimat yılları süresince İstanbul’un en tanınmış tiyatrosudur. 1862’ye ait Garibaldi onuruna verilen bir şöenin gravuründen tiyatro binasının parter dışında üç loca katı içeren, atnalı biçiminde bir planı olan, döşemesi, dekorasyon ile zengin bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonraki yıllarda tiyatro sayısı artmıştır (Cezar , 1991).

Dolmabahçe Saray Tiyatrosu, Gümüşsuyu’na çıkış yolu karşısında bulunan bir özel tiyatroydu. Planı bilinmemektedir. Açılışı tiyatroya meraklı olan Abdülmecid’in de katıldığı parlak törenlerle yapılan binanın, Illustrativa dergisinde yayınlanan resmi, otuz kadar locası olan, yaklaşık 300 kişilik bir gösteri salonunu göstermektedir. Yine at nalı biçiminde küçük bir parter ve üç loca katı vardır. İkinci katta sahne karşısındaki loca padişahın, üçüncü katın kafesli locaları da harem kadınlarına ayrılmıştır. Sade bir empire uslubunda yapılan kagir binanın son derece yoğun bir bezemesi vardır. Tiyatro binası meydanın düzenlenmesi sırasında 1937’de yıktırılmıştır (Batur , 1985).

Bu tiyatrolardan başka 1861’de açılıp, 1862’de kapanan Rumeli Tiyatrosu; 1861’de açılıp en fazla 10 yıl açık kalan “Cafe’des Fleurs” tiyatrolarda vardı ancak bunların ömrü çok kısa sürmüştür (Cezar , 1991).

Şekil 3.23 -Dolmabahçe Saray Tiyatrosu (1858) (Meşin And Arşivi)

Şekil 3.24-Naum Tiyatrosu (1846) Fossati, Gaspare

1861 - 1876 arasında da Şark Tiyatrosu kapanmıştır. Beyoğlu'nda bugünkü St. Antoine Kilisesi'nin yerinde kurulan Concordia Tiyatrosu 1906'da yıktırılmıştır. Concordia'nın karşısında Ağa Camii yakınında 1875'de Barboroni tarafından yapılan Fransız Tiyatrosu vardı. Havagazı lambaları ile aydınlatılan bu tiyatro binasının 1890'lı yıllarda adı Odeon Tiyatrosu olarak değiştirilmiştir. Yıldız Sarayı kompleksinde de Raimando D'Aronco tarafından (1894-1900) yılları arasında bir tiyatro yapılmış olup halen kullanılmaktadır.

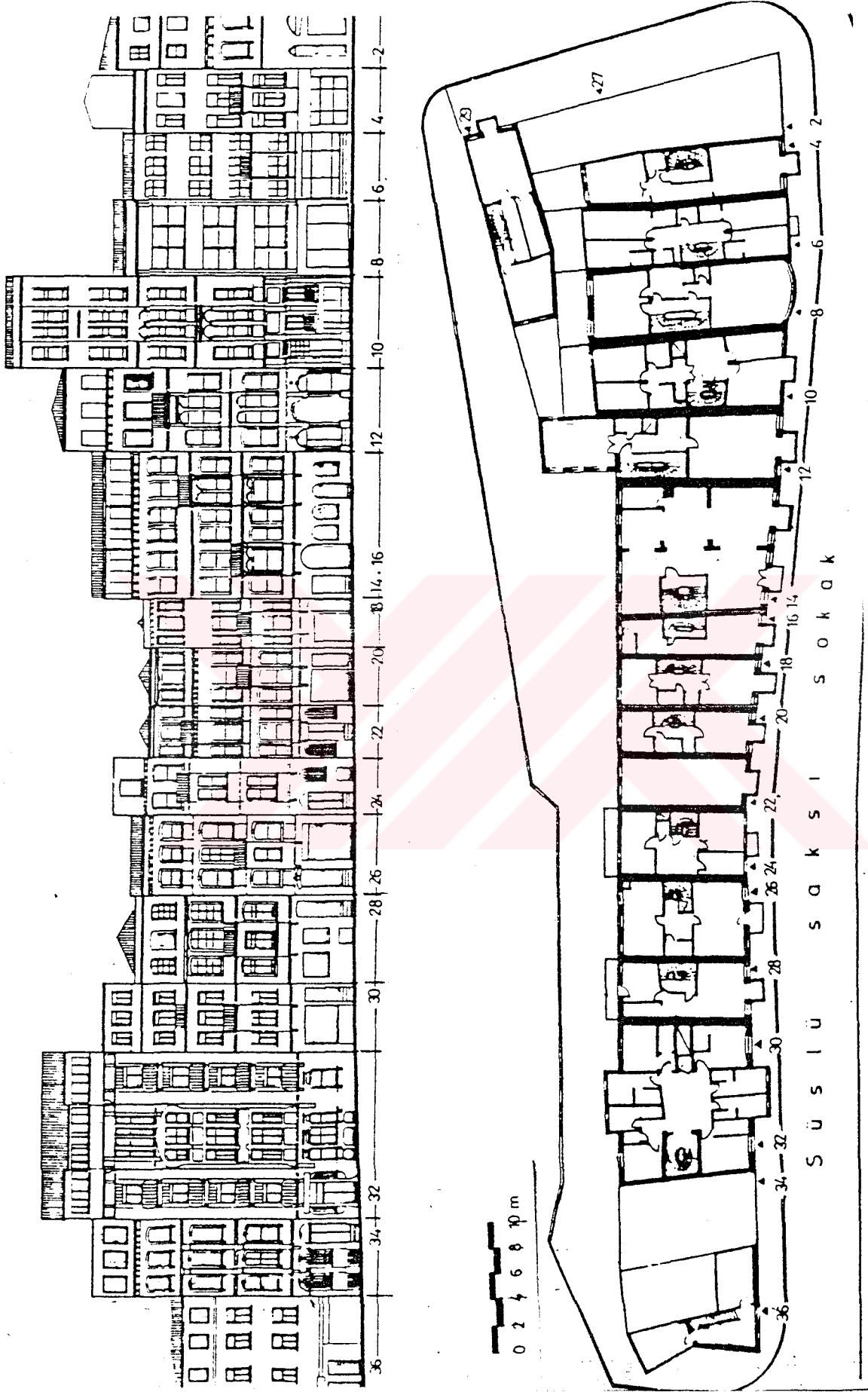
Bunlarla birlikte Tepebaşı'nda 1880'lerden itibaren Tepebaşı Tiyatrosu yapılmıştır. (Cezar, 1991).

2-4-7 Konut Mimarisindeki Değişim ve Sıraevler: Endüstri Devrimi sonrası Batılılaşma hareketlerinin yoğun yaşandığı Osmanlı Devletinde bir diğer değişim de konut mimarisi alanında olmuştur. Özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlayan bu etkiler yeni bir yerleşim bölgesi haline gelen Beyoğlu'nu (Pera) yabancı mimarların mimaride canlandırma hareketlerinin yeni bir kentsel çevre elemanı ve mimari biçimlenişi olan apartmanlaşma üzerindeki örnekleri ile sürmüştür. Çoğunlukla çok katlı ve kagir olan bu yapılar, yüzyıl boyunca meydana gelen yangınlar sonucu yok olan Osmanlı ahşap konut mimari biçimlerinin yerini almış, büyük bir yayılım ile diğer bölgelere de kaymıştır. Yüzyılın ikinci yarısında yeni imar yönetmelikleri, değişen ihtiyaçlar ve batılı formların adaptasyonu ile konut biçimlenişleri, Osmanlılık karakteri taşıyan çıkma, cumba grupları dışında iç mekanların biçimlenme ilkelerinde ve cephe düzeninde tamami ile batılı biçim ve sözleşmelere yer veren bir anlayışa bürünmüştür (Günca, 1993).

Avrupa kentlerinde çok katlı bloklar ve sıra evler toplu konut çözümleri olarak 17.yüzyıl sonlarından itibaren görülmüştür. Özellikle Endüstri Devriminin etkisiyle gelişen fabrika alanlarının yakınlığında, çok sayıda işçi ailesi, kentlerin dış çeperlerinde ve geçiş alanlarında kırsal bölgelerden kente akan nüfusun barındırılması için yaptırılan konut gruplarına yerleştirilmiştir. Sıra evler ve benzeri tek yapı ya da toplu konut ölçeğinde apartmanlaşma da nüfus artışı ile kentin yapıda yoğunlaşmasına neden olmuştur.

İstanbul'daki apartmanlaşmanın yanında sıra evler, daha geç olarak, 19.yüzyılın ikinci yarısında görsel ve biçimsel açılardan batıya oranla farklı bir gelişme göstermiştir. Türünde kökünde nüfus artışı, toplumsal ve ekonomik nedenler olduğu halde, İstanbul'daki gelişme batıya tam bir öykünme değil, başkent koşullarının batılı öğelerle yorumu sayılabilir. Bu dönemde ortaya çıkan konut sorununa çözüm olarak yapılan sıra evler orta sınıfın konutu olarak, müslüman ve gayrimüslim tüccar, küçük esnaf ve sanatkarlarla memurların gereksinimini karşılamak amacıyla yapılmıştır. Çok sayıda konutu içeren dizilerle belirli bir kesimin konut ihtiyacına çözüm olmak, batılı bir yaklaşım olduğu kadar, bazı dizilerin vakıf mülkü olarak inşa edilmeleri de yerel bir çözüm olmuştur. En belirgin örneğinin görüldüğü Akaretler Vakıf Evleri dizilerinde, mimari biçimlerde korniş ve korniş altı şekillenmeleri,

pencere kenarları, balkon destekleri gibi ayrıntılarda batılılaşmanın getirdiği motifler ve cephe bölümleri sergilenmiştir. Ancak bunlar, Sarkis Balyan'ın saray ve kasır yapılarından farklı bir sadelik içinde tasarlanmıştır. Cephe düzeni, organik gelişmeye olanak tanımayan değişmez ve avlusuz planları ile görsel bütünlüğü olan sokak cepheleri yaratılması, üslup farklılıklarına rağmen kentsel mekanların biçimlenmesi bakımından etkili olmuştur. Bazı dizilerde bezeme motifleri ve tümde izlenen dikeylik ve hareket, batılı olduğu kadar ahşap, cumbalı, geleneksel yapı ve malzeme ile cumba köşelerindeki yivli plastrlarla batılı motiflerin kullanıldığı örneklerde batılı bir örnek ile İstanbul'a özgü bir çözümün geliştiği açıktır. Geleneksel sokak - avlu - sofa mekanlar dizisinin ilk olarak bozulduğu, yenilenme sırasında, sokaktan doğrudan iç mekana girmek üzere tasarlanmış, ancak cumba, sahnisin gibi değişik düzlemlerde çıkmalarla daha çok geleneksel anonim konutlara yakın büyük konutlar, geçiş örnekleri sayılmalıdır. Çoğunlukla varlıklı ailelerin yaptırdıkları, 19.yüzyılın yarısından sonra çıkartılan nizamnamelerden yararlanarak ortaya çıkmış olan yüksek, iki veya çok katlı birimler, öncelikle, yapısı değişmemiş olan aileye hizmet etmişlerdir. Bunlar yeni imar durumu ile geleneksel doku içinde apartmanlaşma sayılmasa da yüksek yapıya geçişi yaklaştırmışlardır. İçlerinin bölünmesi ve yeniden yapılmasıyla kademeli değişimin birimleridir (Denel , 1982).

Şekil 3.25 19. Yüzyıl Konut Mimarisine örnek Tarlaabaşı Süslü Sokak'ta Yapı Yerleşimi (Kaynak Ali Güncan s. 210)

19.Yüzyılda yabancı mimarların tasarımları ile sıra evler azınlık gruplarının bulunduğu Fener - Balat, Beyoğlu - Tarlabası bölgesinde görölmeye başlanmış, yüzyıl sonlarına doğru Ortaköy ve Boğaziçi bölgesine de yayılmıştır. Kent içerisinde farklı topoğrafyalar ve anlayışlar çerçevesinde biçim değişikliklerine uğramışlar mevcut şehir dokuları üzerinde de değiştirici etkilere sebep olmuş, zaten az olan yeşil doku kaybolmaya başlanmıştır (Güncan , 1993).

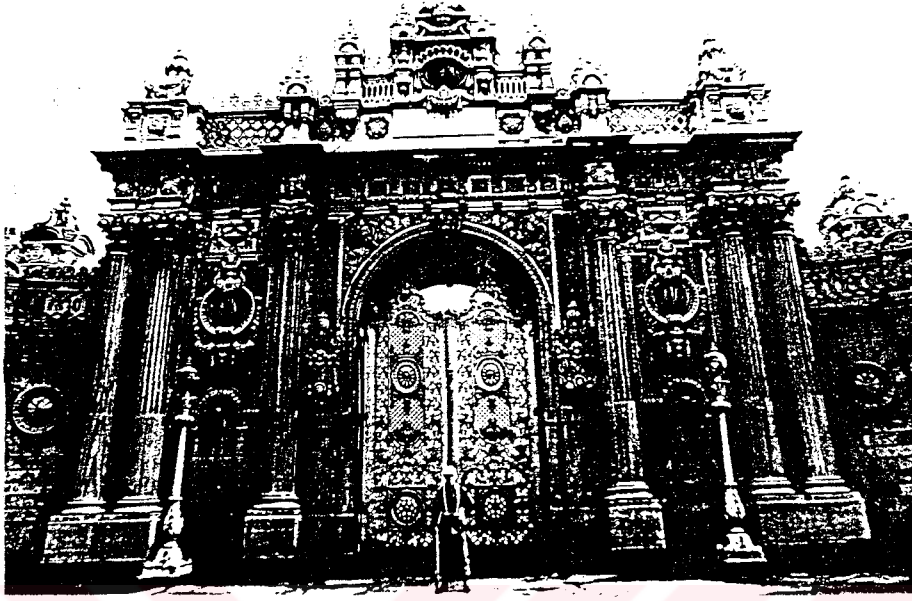

3. 5 Endüstri Devrimi Sonrası Ortaya Çıkan Yeni Malzeme ve Teknolojilerin Osmanlı Mimarlığında ilk Kullanım Alanları

Endüstri Devrimi sonrası ortaya çıkan dökme demir ve büyük boyutlu camın yapı alanında kullanılması birinci bölümde de belirtildiği gibi mühendis yapılarıyla başlamış, daha sonra mimarlık çevrelerinin konuyu ele almasıyla yeni malzemelere uygun Art Nouveau, De Stijl, gibi akımlar ortaya çıkmıştır. Bu akımlara ait Avrupa'daki örnekler Endüstri Devrimi sonrası değişen yaşam koşullarıyla birlikte ortaya çıkan istasyon ve metro binaları, posta binaları, bankalar, katlı büro binaları, katlı konutlar, botanik bahçeleri, dünya sergileri ve pasajlı bina çarşılarıdır. 18 ve 19. yüzyıllarda bu yapı türleriyle yeniden şekillenen Paris, Londra, Amsterdam gibi, Avrupa'nın önemli kentleri Osmanlı devleti için çağdaşlaşma ile batılılaşmanın eş anlamlı görüldüğü bir dönemde öykünülen ve model alınması gereken fiziksel çevreler olarak algılanmıştır. Bu düşünce yapısı ve Avrupa'ya kültür ithaline gönderilen Osmanlı aydınlarının yönlendirmesi sonucu, Osmanlı Mimarlığı'nda da batıyla eş zamanlı olarak benzer yapı türleri ve malzemeler görülmeye başlamıştır. Endüstri Devrimi sonrası Avrupa'da yaygınlaşan dökme demir prefabrike yapı elemanlarının Osmanlı Mimarlığı'nda ilk kez görülmesi 19. yy ikinci yarısında başlar. Osmanlı üst yapı kullanımına ait saraylar ve köşkların kapılarında, bahçe duvarlarının üzerindeki korkuluklarda, pencere üstlüklerinde, merdiven korkuluklarında, balkon korkuluklarında ve konsollarında dönemin Avrupa'daki benzeri dökme demir elemanlar kullanılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunda eskiden beri askerlik alanında başarıyla uygulanan döküm yönteminin mimarlık alanına yansması batılılaşma dönemine rastlamaktadır. Saraylarla ilgili yerli döküm işleri Tophane'nin önemini yitirmesiyle 1850' lerde açılan Taşkızak'ta gerçekleştirilmiştir. Yapımı bu yıllara rastlayan Dolmabahçe, Çırağan sarayları ve İhlamur kasrının anıtsal kapıları burada dökülmüştür (Ciner ve İnankur,1981).

Buna karşılık Yıldız Sarayı'nın maden işleri Yıldız Sarayı dökümhanesinde yapılmıştır. Bunlar, yapımlarını gerçekleştiren ustaların alçak gönüllülüğü ve padişah kulu olmaları sebebiyle damgasızdır. Yine o dönemlerde İstanbul'da Perşembepazarı'nın kalafat yeri,

Şekil 3.26 Taşkızak Dökümhanesinde dökülen dökme demir kapı ve parmaklıklar
(Dolmabahçe sarayı Saltanat Kapısı)

“Halıcıoğlu ve Hasköy’deki özel dökümhanelerde de üretim yapılmaktadır. Yapılan bu parçalar Taşkızak’tan ayrılan ya da burası ile ilgisi olan ustaların elinden çıkmıştır. Bunlarda zaman zaman saray tarafından ısmarlanmış döküm örneklerinde görülen batılı motiflerin tekrarlandığı ve ticari amaçla kullanıldıkları olasılığı çok güçlüdür. Nitekim Yıldız Çadır Köşkü balkon parmaklıklarındaki motifler (Şekil 3.118) o devirlerin ünlü bir yerleşim merkezi olan Tepebaşı’ndaki bir binanın önyüzünde de yer almaktadır” (Ciner ve İnankur, 1981).

“Dışarıdan ithal edilen dökme demir işleri bazı ayrıcalıklar gösterir. Yerli yapılarda ithal edilenlerden farklı olarak döküm hatalarının giderilmesinde kurşun kalafat kullanılırken bizde işlem yapılmamaktadır. Osmanlı Mimarlığının dökme demir yapı elemanı ihtiyacını karşılayan atölyeler genellikle azınlıklara aitti buna karşın devlete ait yapıların tüm demir aksanının Taşkızak’da yapıldığı görülmektedir” (Ciner ve İnankur, 1981).

Ancak bu farklılığa karşın gerek özel atölyelerde gerek tersanede yapılan maden işçiliği örneklerinde Batıda geçerli olan modeller ortaklaşa kullanılmış, ekonomik koşulların etkisi

sonucu dökme demir yapı elemanları Batı'daki anlamda standartlaşmamıştır. (Ciner ve İnankur, 1981).Yapı elemanlarından sonra mimari strüktrür alanına metalin girdiği ilk yapı, döşemeleri, merdivenleri ve kapıları yangına karşı korunmak amacıyla demir konstrüksiyondan yapılan Fossati'nin Hazine-i Evrak Binası'dır. Osmanlı Mimarlığında kagir kabuk giydirilmiş ilk demir konstrüksiyonlu yapı olarak karşımıza planlarını bizzat Sultan Abdulaziz'in çizdiği Maçka Silahhane ve Kışlası çıkmaktadır (Katalog 8) onu takip eden zamanda Defterdar'da 1868 'de yapılan Feshane-i Amire'dir (Katalog 15) (Batur, 1985). Dökme demir, strüktür alanına böylece girerken, Batı'da örneklerine daha erken dönemde rastlanan demir köprülerden itibaren girmeye başlamıştır Tümüyle dökme demirden yapılan ilk yapı olma özelliğini taşıyan İngiltere Coolbrookdale'daki Severn nehri üzerindeki köprüdür (1775-79). 1851 sergisi için Londra'da kurulan Kristal Saray (Şekil 3.28) ve 1856'da Bessemer Yöntemi ile Çeliğin bulunuşundan sonra geçelerleştirileri Eiffel Kulesi (1889) (Şekil 3.27) tümüyle standart elemanlardan oluşan metal yapıları gündeme getirmiştir (Benevolo, 1981). Osmanlı mimarlığında batıdan ithal edilen standart döküm elemanlardan oluşan Bulgar Kilisesi (Katalog No. 17) bu yaklaşımın somut göstergesi olarak 19.yy Osmanlı mimarlığı'nda yerini almıştır. Batıdaki gelişmeler sonucu buharlı trenin Osmanlı İmparatorluğundan gelişi II.Abdülhamid dönemine rastlar (1876-1909). Demiryolu ve buharlı trenin gelişiyle birlikte Osmanlı mimarlığında demirin bir başlangıç kullanım alanı olarak istasyon binaları da görülür. Batıdaki benzerleri gibi Osmanlı istasyon binalarının çatılarında çelik strüktür kullanılmıştır.Özellikle Haydarpaşa Garı'nda çelik karkas sisteme lefke taşı giydirilmiş.Çatı ve köşe kuleleri çelik strüktürlüdür. Bunların yanında çatı strüktüründe ahşap makaslar da kullanılmıştır. Garın kuzey avlusunda peronlarına Avrupa'daki benzerleri gibi saçaklı metal taşıyıcı markizler inşa edilmiş, iki tren ray yolu arasına çelik kolona taşıttırılan, her iki tarafa konsollu sistemdir (Katalog No.11) (Doğan,1991). Çatıda metal strüktürün kullanıldığı yapılardan biri de Yıldız Çini Fabrika-ı Humayunu 'dur (Katalog no: 20.2). Tamamen çelik strüktürün uygulandığı yapılardan biri de Raimonda D'Aronco'nun 1901'de yaptığı Botter Apartmanı'dır (Katalog no:3). Bu bina Avrupa'da Endüstri Devrimi'nin getirdiği teknik yeniliklerden sanat ve mimarlık üslubunun Osmanlı Devleti'ndeki başarılı bir örneğidir.1836'dan sonra Avrupa sanayi kentlerinin evlerinde kullanılmaya başlayan demir putreller ve volta döşeme 1850' den sonra önce kışla yapılarında daha sonra Pera, Tarlabası gibi semtlerde inşa edilen katlı, yapı ve apartmanlarda

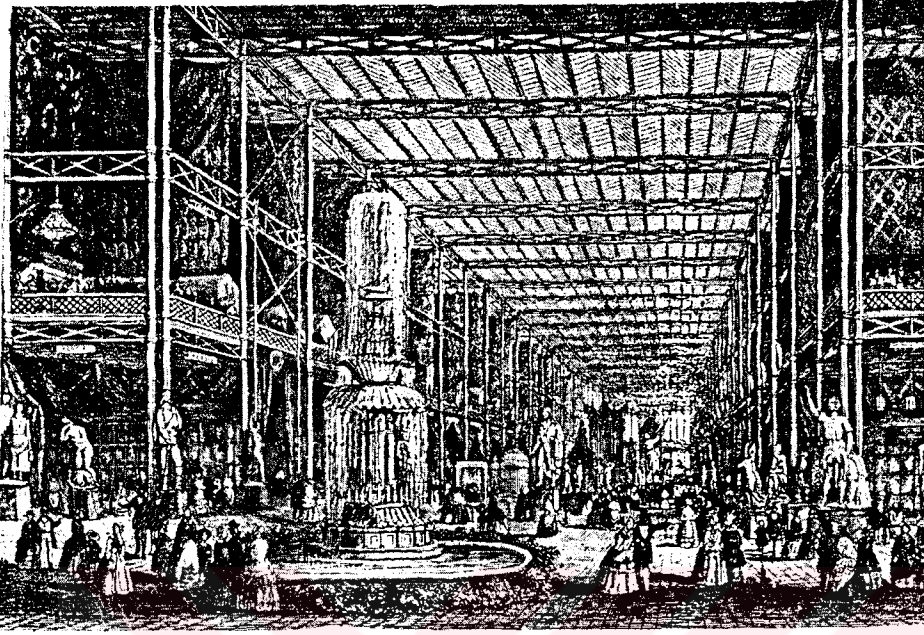
kullanılmaya başlamıştır (Batur, 1985). Endüstri Devrimi'yle birlikte , Osmanlı Devleti'nde yapılmaya başlanan ilk demir strüktürlü otellerden biri olan Pera Palas'ın (1895) (Katalog no 16) kat döşemeleri NP I putrelli volta döşemedir. Bu otel aynı zamanda, tamamen çelik ve dökme demirden yapılmış ve elektrikle çalışan asansörüyle, elektrikle yapılan aydınlatmasıyla ve bu teknik ürünlere gereken elektrik enerjisini üreten Jeneratör ile Endüstri Devrimi sonrası üretilen malzeme ve tekniklerin kullanıldığı, o zaman için olağan üstü bir teknik ve konfor ifade eden bir yapıdır (Cezar, 1991). Yine Endüstri Devrimi sonucu ortaya çıkan cam ile demir strüktürün bir arada kullanıldığı seralar ve kış bahçeleri Yıldız Sarayı'nın yapılmasıyla birlikte yaygınlaşmıştır (Katalog no:20-4).

Şekil 3.27 Eiffel Kulesi (1889)

Bu arada Avrupa'nın ünlü kent merkezlerini süsleyen katlı mağazalar (Printemps-Paris gibi) büro –çarşı-konut binaları, apartmanlar, Osmanlı başkentinin yeni yapılaşma bölgeleri olan Pera'da da görülmeye başlamıştır. Bu döneme ait Çiçek Pasajı (Katalog no:14), Aynalı Pasaj (Şekil 4.2) gibi yapılar, çağdaş batı örneklerinde olduğu gibi geçiş alanlarının

(passage) üzeri demir konstrüksiyon ve camla geçilmiş, cephe elemanlarında, merdiven korkuluklarında yer yer demir elemanlar kullanılan yapılardır.

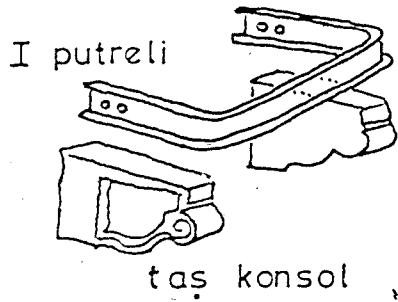
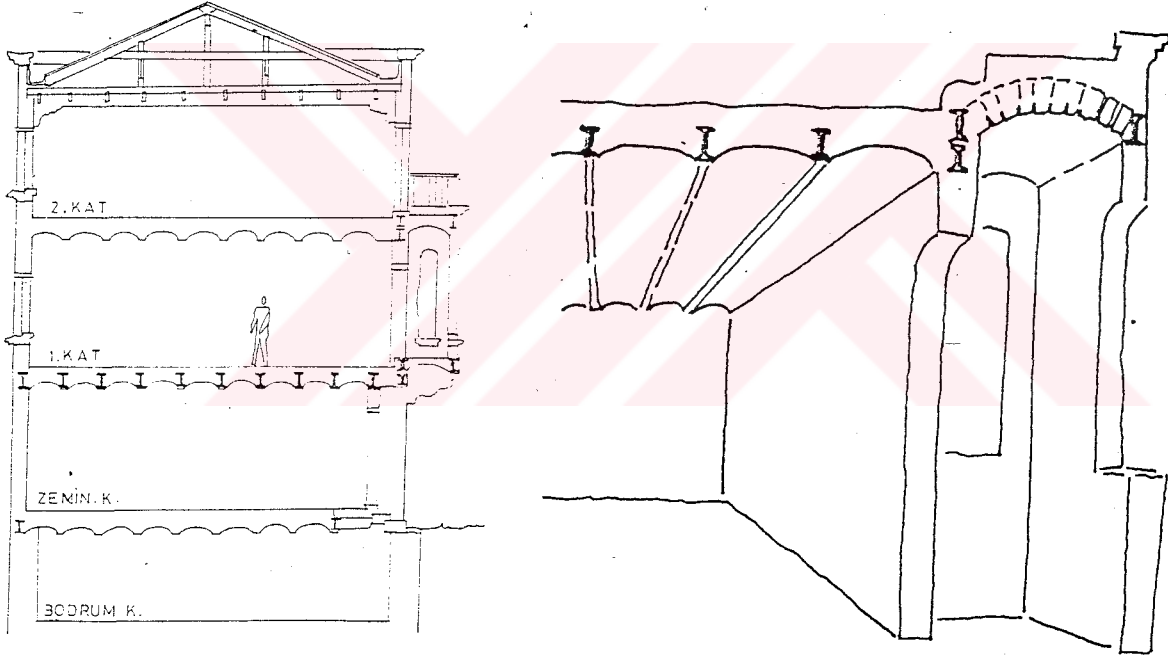

Şekil 3.28 Crystal Saray (1851) (Benevolo'dan)

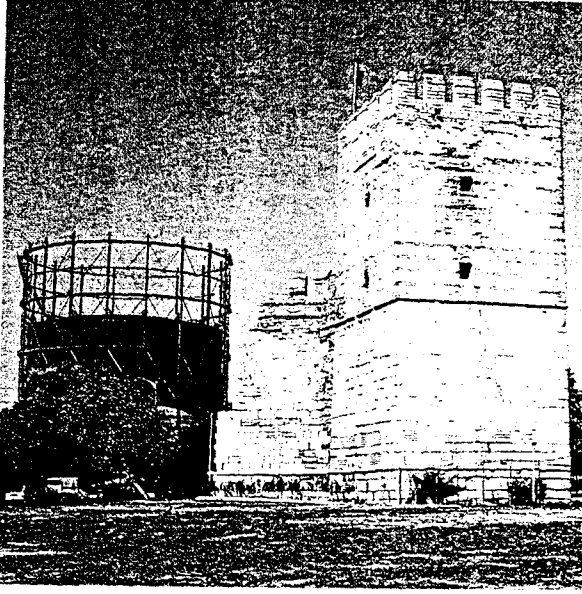

Şekil 3.29 Sveti Stefan Bulagr Kilisesi (1898)

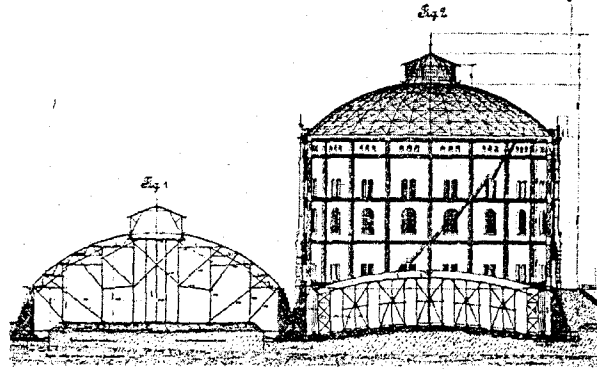
Endüstri Devrimi ile birlikte ortaya çıkan ve yaşamı kolaylaştıran yapılardan biri de, demir-çelik strüktürden oluşmuş yapılar olan, gaz ve enerji üreten Gazhanelerdir. Özellikle Yedikule Gazhanesi (1879) (Şekil 3.31) ve Dolmabahçe Gazhanesi ilk akla gelenlerdir. “Sarayların Beyoğlu yakasında yer almasından sonra devlet eliyle gerçekleştirilen imar hareketlerinin ve yeniliklerin bir kısmı ilk defa Beyoğlu’nda uygulanmıştır. Örneğin sıcak hava ile bina ısıtılması ilk defa Dolmabahçe Sarayı’nın (Katalog no.6) Muayede Salonun’da uygulanırken, kaloriferle ısıtma da ilk defa Gümüşsuyu Askeri Hastahanesinde (1849) (Katalog No.3), Havagazı ile sokakların aydınlatılması da yine ilk defa Beyoğlu’nda görülmüştür. 1857 senesinde Dolmabahçe Gazhanesi’nden havagazı verilmek suretiyle ilk defa sokak aydınlatması gerçekleştirilmiştir. 1858’de ise boru ve fenerler Tünel Meydanına kadar uzanmıştır (Cezar , 1991).

Şekil 3.30 Tipik Kagir Konutta
Putreli Döşeme ve balkon

Şekil 3.31 Yedikule Gazhane 1879

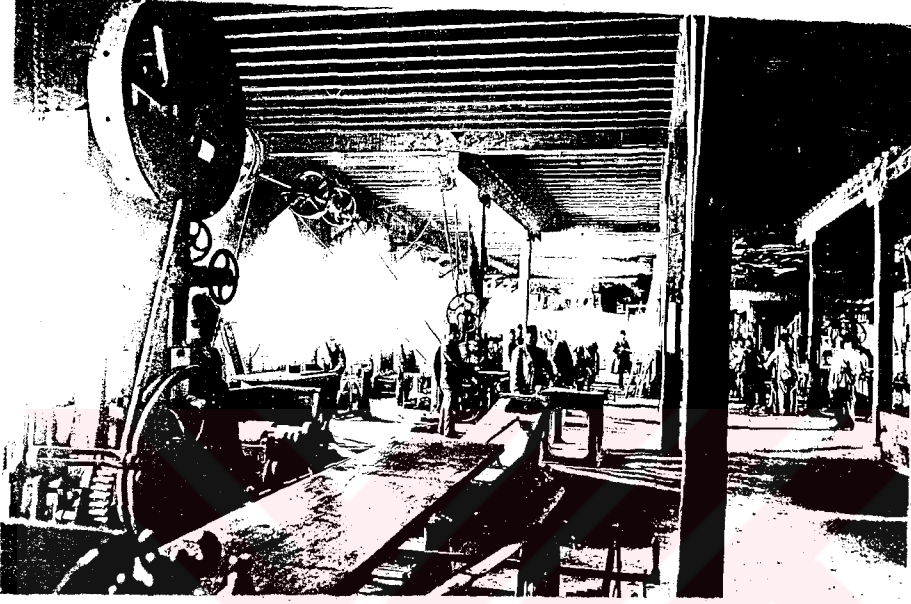

Şekil 3.32 Viyana Gazhane 1896

Yıldız Sarayı'nda Sultan II. Abdülhamid'e ayrılan köşkerin damları kurşun ve çinko levhalarla kaplıdır. İç bahçe ve köşker elektrikle aydınlanırdı. Saray kompleksi içinde sarayın elektrik santrali ve buhar gücüyle işleyen bir jeneratör bulunurdu. (Tuğlacı, 1993). Yıldız Sarayı (Katalog no.20) 19. yy Endüstri Devrimi'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yansıması niteliğindeki yeni yapı üretim tekniklerinin kullanıldığı bir saraydır. Bu özellikleri sık kullanılan putrelli volta döşemelerinde, bağlayıcı hatıl vb. amaçla kullanılmış demir malzeme, aydınlatma elemanı, korkuluk, pergola sera parçaları gibi seri imalat yoluyla yapılmış döküm elemanları görülmektedir. 19. yüzyıl sonlarında Avrupa'da yeni bulunan malzeme ve geliştirilen yeni tekniklerin etüdü ve uygulaması biçiminde gerçekleştirilen sarayın bu dönem yapılan çok kısa sürede tamamlanmıştır. Bu yapılar aynı zamanda, "prefabrikasyon" tekniğinin Osmanlı Devleti'ne girişinin ilk örneklerini yansıması bakımından önemlidir (Cezar, 1991).

"Bununla birlikte Yıldız Sarayı bahçecilikten ormancılığa, çini fabrikasından bıçkılığa ve galvanoplasti işlerine varıncaya dek çeşitli alanlarda uygulanan yeni teknolojiler konusunda saray, toplum için bir bakıma öncü ve öğretici durumundaydı. Saray'da tamirhane adı verilen binaya 1888'de buhar makinesi yerleştirilmişti. Marangozluk, demir işleri, galvanoplasti işleri sarayın tamirhane ve sair atölyelerinde yapılırdı. Sarayın kendine yetecek kadar elektrik

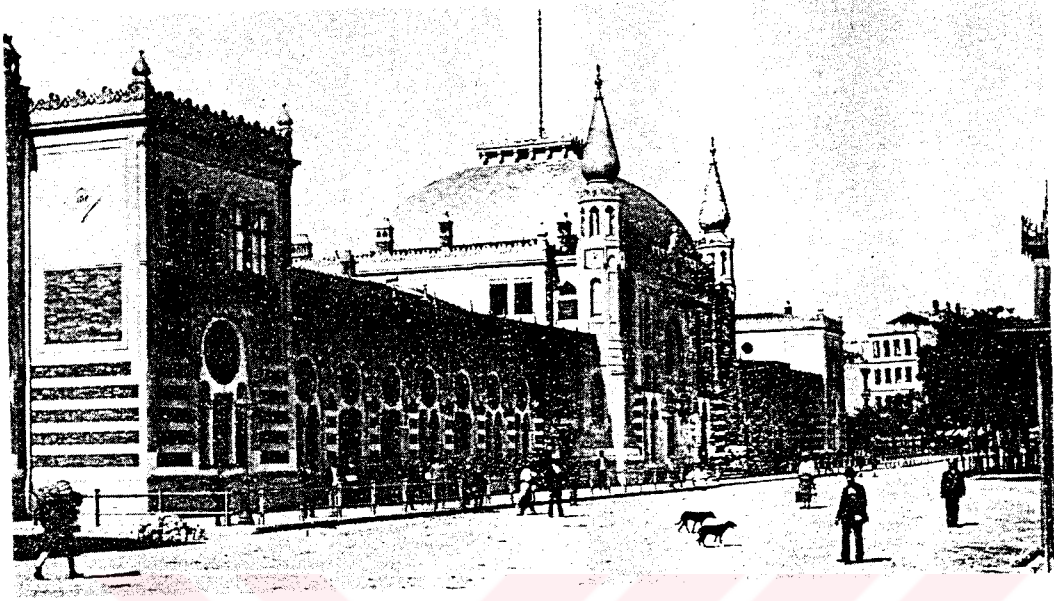
şebekesi mevcuttu. Ana binalarda ısıtma kaloriferle gerçekleşiyordu. Yıldız Sarayı yapılarının tamamı XIX. yüzyılın mimari anlayışı ve zevkine göre yapılmıştır. İçindeki mobilyalar, minder-sedir düzeninin değil masa-sandalye düzeninin mobilyalarıdır” (Cezar, 1991).

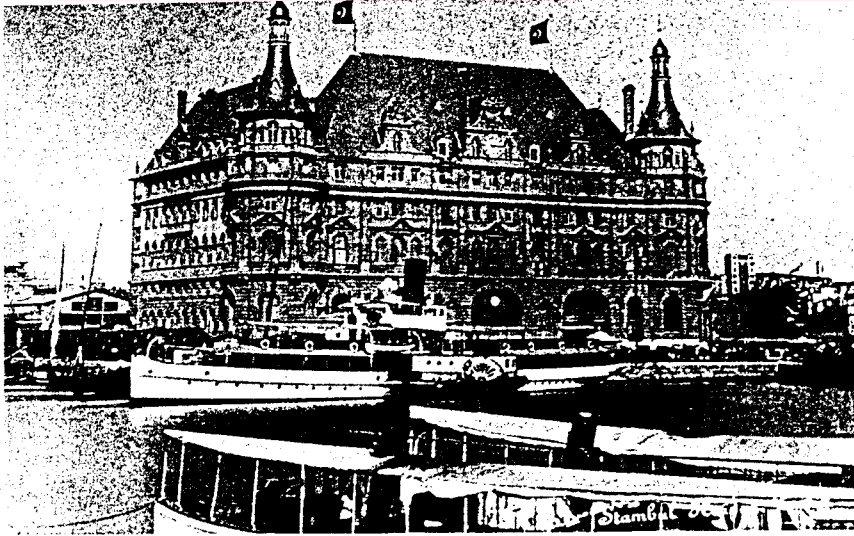
Şekil 3.33 Yıldız Sarayı Marangozhanesi (i.Ü.K. 90552-70)

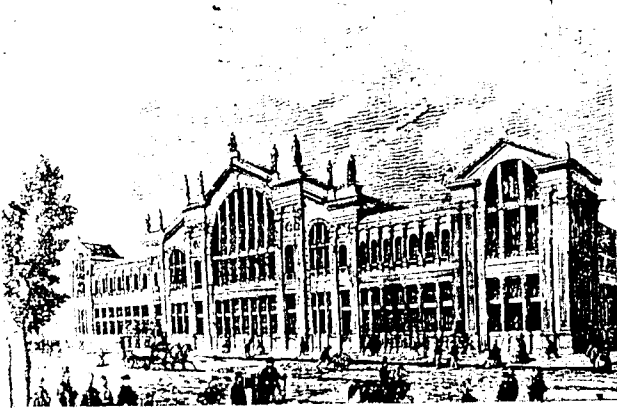
Şekil 3.34 Yıldız Sarayı Çini Atölyesi (i.Ü.K 90815-3)

Şekil 3.35 Sirkeci Garı (M. Sözen)

Şekil 3.36 Haydarpaşa Garı

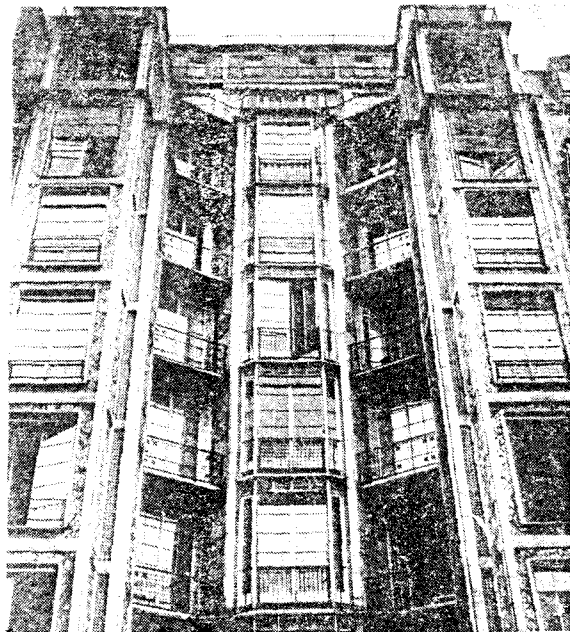

Şekil 3.37 Gard du Nord 1862-Hittroff (Pilehvarian'dan)

Şekil 3.38-King Cross garı (J. Cubiti 1852)

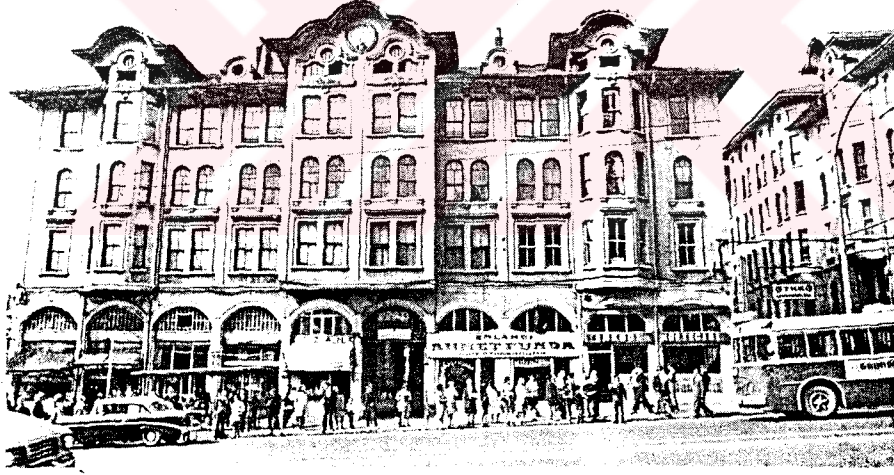
Sadece yapılarda değil yapıların inşaatı sırasında da yeni makinalar ve teknikler kullanılmaktadır. Çırağan Sarayı'nın (tahta bölümlerinin yapımı için Beşiktaş'ta 1871'de yapılan buharla çalışan bir atölye kurularak sarayın işlemeli sanat eseri kapılarının tamamını, bu atölyelerde yapılmıştır (Tuğlacı, 1993) . Yine bu sarayın inşaatına başlaması sırasında basın bu konuyla ilgilenmiştir. O dönemde La Turquie gazetesindeki "Çırağan Sarayı inşaatında 10-12 beygir gücünde 8 adet buharlı makina kullanılmıştır. Kullanılan mekanik bir testere çalışmaları hızlandırmıştır. Ayrıca müthiş bir makina da dağ gibi yığılı kum ile kireci bir anda harca çevirmektedir. Deniz cephesinde 70 adet beyaz mermer sütun, 90 adet renkli poligonal sütun ve pencerelerin önünde mermer parçaları vardır. Saray iki yıl içinde bitirilecek ve iç dekorasyonu Magrip Arap ve Türk üslubunda olacak" (La Turquie 11-10-1866) Haber bize o dönemin mimarisi ve yapım teknikleri hakkında önemli bilgi vermektedir.

Şekil 3.39

Franklin Sokağında Apartman binası
(İlk Betonarme karkas bina 1903)
(Mutlu'dan)

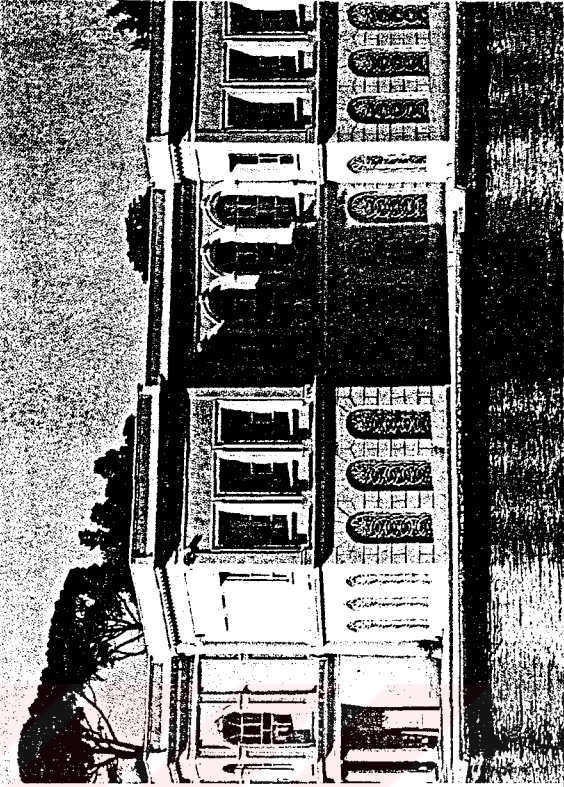
Batı'daki Endüstri Devrimi sonrası yapı sektöründe ortaya çıkan yeni teknolojilerden biri de betonarme strüktürlü yapılardır. İlk örnekleri batıda 1894 İsviçre Ugen köprüsü, 1895 Roubex Buğday Silosu olarak karşımıza çıkan, yapı alanındaki kullanımının yaygınlaşması ile 1903 yılında Perret kardeşlerin "Franklin caddesi 25 numaralı ev" olarak ünlenen yapısından sonra, betonarme strüktürün Osmanlı Mimarisine girişi 1919 yılında mimar Kemalettin'in yaptığı Harikzedegan (Tayyare Apartmanları, Bkz. Katalog No:23) Apartmanları'dır. Bu bloklar altışar katlı alt katı dükkan olan ortadan avlulu dört ayrı bloktan oluşan katevleri, betonarme iskelet yapı sistemine göre gerçekleştirilmiş, dolgu duvarları tuğla ile yapılmış, blokların üzerleri kiremit kaplı, kırma, betonarme çatılarla örtülmüştür (Yavuz , 1981).

Şekil 3.40 - Tayyare (Harikzedegan) Apartmanları, (ilk betonarme yapı grubu)

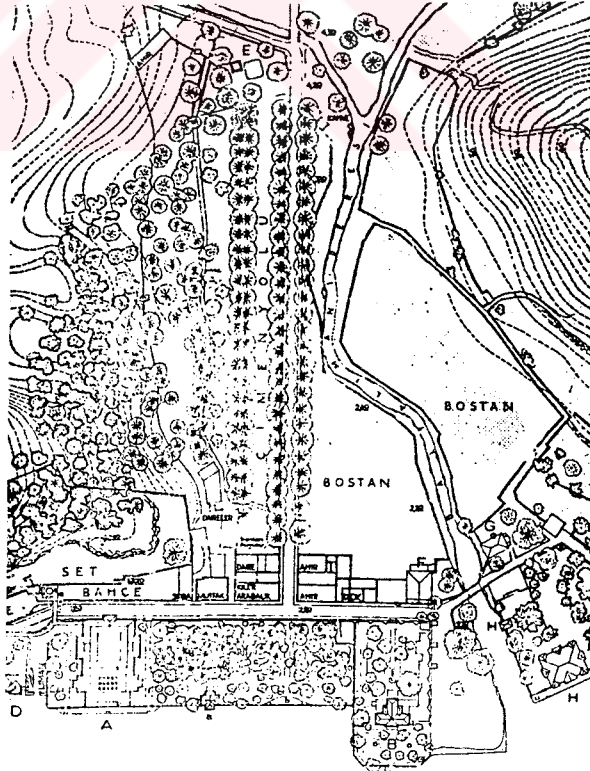
3.6 KATALOG

Katalog No:	1	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Reşit Paşa Sahil Sarayı	
Yapının Adresi:	Balta Limanı Hisar Yolu No:52 Baltalimanı	
Yaptıran:	Mustafa Reşit Paşa	
Mimarı:	Gaspere Fossati	
Yapım Tarihi:	1847	
Özgün İşlevi:	Sahil Sarayı	
Günümüzdeki İşlevi:	Balta Limanı Kemik Hastalıkları Hastanesi	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.41- Reşit Paşa Sahilsarayı

Şekil 3.42

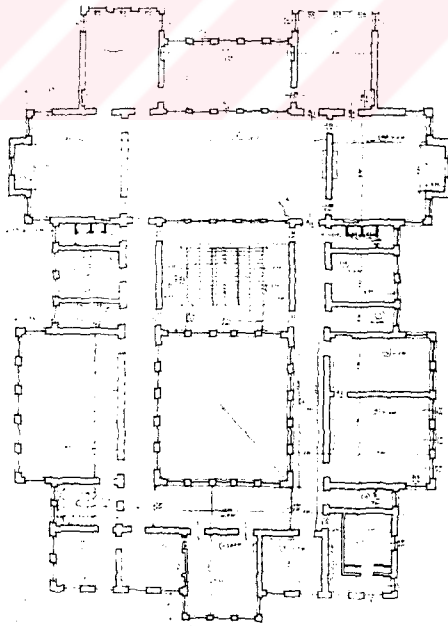
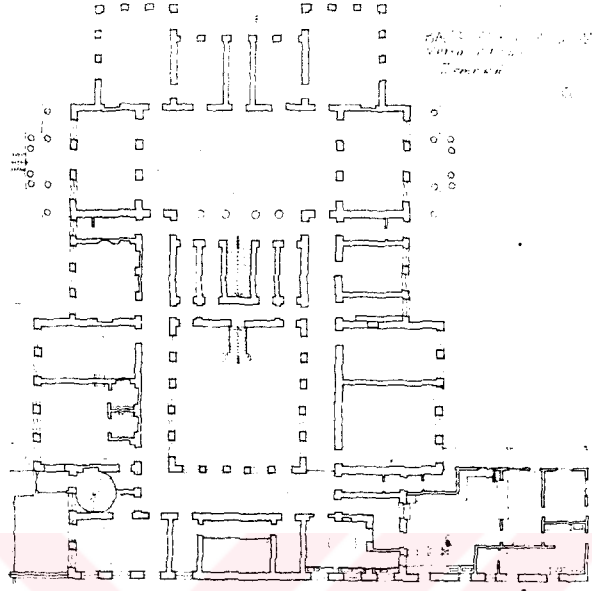
Baltalimanı ve bahçesinin 1865'teki durumu

- A-Saray (Harem)
- B-Selamlık
- D-Eski Selamlık Yalı Köşkü
- E-Sultan Selim Köşkü Yeri
- F-Sultan Mahmut Karakolu
- G-Baltacı Süleyman Paşa Camii
- H-Reşit Paşa ailesine ait yeni yalı ve dere üstündeki köşk
- a-Deniz Köşkü
- b-Gizli deniz hamamı
- c-Suni göl
- d-Şadırvan
- e-Hamamlar
- f-Köprü

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Baltalimanı-Hisar yolu üzerindedir. Mustafa Reşit Paşa'nın kızı Mediha Sultan'ın adıyla da anılan bu yapı ilk kagir sahil sarayıdır. Başta Dolmabahçe Sarayı olmak üzere diğer saraylara kaynaklık etmiştir. Zamanı için çok modern olan bu yapının planı tümüyle alışılmışın dışındadır. Avrupa tarzında bir parkı ve sahil boyunca Boğaziçi'nde benzerine az rastlanan bir bahçesi vardır. Mekanlar bir avlu çevresinde çözümlenmiş olup, geniş bahçesinde deniz hamamları, havuz ve köşkler yer alır. Cadde ile deniz arasında (doğu-batı) uzunluğu 55 metre, Emirgan-Rumelihisarı (kuzey-güney) uzunluğu 42,5 metredir. Avlu hem zemin hem de birinci katta üç yönden koridorla çevrilmiştir. Yapının planı aksiyal olmayan bir düzen içinde olup, yalnız bahçeden girişte başlayan bir aks çizmekte ve arkasından büyük holle diğer mekanlara geçilmektedir. Avlu zemin ve birinci katta koridorla çevrilmiş, zemin katta mutfak, hamam, tuvalet, meşk odası, diğer odalar bu koridor etrafında bulunmaktadır. 22 oda, 8 sofa, bir büyük orta avlu, 13 servis odasından oluşan zemin katta bol ışık alacak şekilde düzenlenmiş pencereler vardır. Birinci katta, holün sağ yanındaki kolonat arkasından üç kollu esas merdivenler ile çıkılmaktadır. Bu katta salonlar ve yatak odaları yer almaktadır. Üç merdivenden biri hole çıkmaya, biri havuza inmeye, yelpaze basamaklı merdiven ise servis mekanlarına ulaşmaya yaramaktadır. Birinci kat 11 salon, 7 sofa, 7 servis odası, bir büyük aydınlıktan oluşmaktadır. En önemli oda, sultan yatak odası olup abartılı bir dekorasyonu vardır. Zemin kattan, bu odaya ayrı bir antresi bulunan, özel bir merdivenle çıkılmaktadır. Birinci kat ortasındaki esas merdiven ve koridorlar için ışık avlusu, zemin katta deniz hamamı, yüzme havuzuna dönüştürülmüş ve üstüne cam kaplanmıştır. Halen binanın Harem dairesi Kemik Hastalıkları Hastanesi, Selamlık dairesi de İstanbul Üniversitesi sosyal tesisleri olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3.43 Reşitpaşa sahil sarayının zemin ve I. Kat planı
(Erdenen, Orhan , İstanbul Sahilhaneleri)

Malzeme ve Strüktür Özellikleri :

İlk kagir sahilsarayı olan Baltalimanı Sahilsarayının girişi mermer kolonlarla vurgulanmış, antreler mermer ve granit direklerle süslenmiştir. Sarayın bahçesinde kaskatlı bir havuz varmış. Deniz sofası altından, yerden çıkan sıcak hava ile ısıtılıyormuş, şimdi bu tesisat deniz suyu doludur, çalışmamaktadır. Saçak silmeleri üstte kemerler arasına yerleştirilen madolyonları, merdivenleri dökme demir ve metal kullanımı, renkli mermer ve fayans şömineleri, müzeyyen tavanları, aynaları renkli camları ile görkemli bir yapıdır. Binanın cadde tarafında ve arka cephesindeki çıkımlar büyük boyutlu taş konsollara oturmaktadır. Kagir yapının yan cephelerinden kolonlarla masif halde dışarı taşırılan birinci katında bulunan sofası, dikdörtgen ve kare şekillerle süslü tavanı ile, mermer kaplamasıyla, renkli mermerden şömineleriyle binanın en görkemli mekanıdır. Birinci katta yerler parke, duvarlar mermer kaplı, bazı duvar ve tavanlar alçı ve mermer şekillerle bezenmiştir. Sahilhanenin iç havuzu temelden deniz suyu alınarak oluşturulmuş ve üzeri piramit ferforje camekanla kapatılmıştır.

Bezeme Özellikleri:

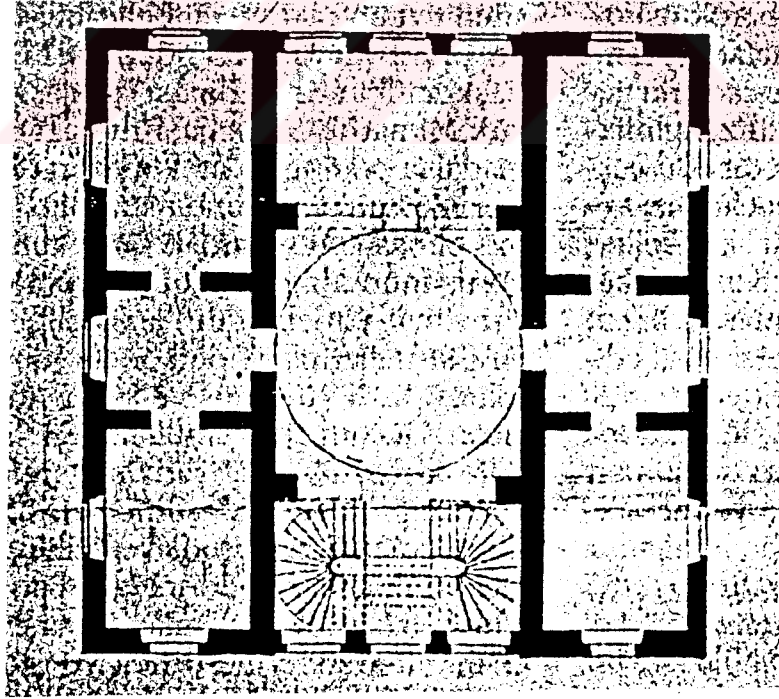
Birinci katın ortasında bulunan sofa dikdörtgen ve kare şekillerle süslü tavanıyla, mermer kaplaması, renkli mermerden şömineleri ve büyük aynalarıyla binanın binanın en görkemli mekanlarıdır. Bahçe yönündeki ön sofa ve salonlarla yatak odalarını birleştiren uzun sofa, hanım efendi yatak odasındaki kufi ayetle edebhane çeşmesi, kenarları mor ve kareli mermerlerle, üzerleri kırksekiz kristal parçadan oluşan şömineleri, her bölümde ayrı desen gösteren ağır süsmeli tavanlar, kemerli sütunlar bilhassa kayda değerdir. Genelde ampir taklitli mimari elemanları arabesk biçimlere de bürünmüştür, bundan dolayı karma ve melez bir tarz ile karşılaşmaktadır(Eredenen , 1994).

“Reşit Paşa Sarayı , mimari kompozisyon oranları, cephe düzenlemesi, mermer kolonlu girişi ile nitelikli bir Fossati uygulamasıdır. İç avlu plan şeması Fossati ‘nin planlarını incelediği Pompei evlerinde ve Rönesans Palozzolarından esinlendiğini düşündürmektedir. İç dekorasyonda kullanılan ahşap armalı kapı alınlıkları yerel geleneklerden alınmış örneklerdir”(Can , 1993).

“Deniz tarafındaki büyük sofada bulunan kapı üzerinde yer alan dekorasyonda kullanılan alçak ve yüksek kabartma halinde insan yüzleri Beyoğlu mimarisinde dış çephe de yaygın olarak uygulama alanına geçecek bir geleneğin erken örneğidir”(Can , 1993).

Beyoğlu Levanten mimarisinin özelliği olarak kabul edilen bu insan yüzü kabartmaları büyük olasılıkla ilk kez Reşit Paşa Sahilsarayı’nda kullanılarak kabul görmüştür. Aynı şekilde iç avlu etrafında yer alan koridorlarda yer verilen batı tezyinatlı kemerler de bu anlayışın İstanbul’da saptayabildiğimiz ilk örnekleridir. Bu yapı nitelikli mimarisi , bir kısmı İtalya’dan getirilmiş iyi seçilmiş malzemeleri ve işçilikleri ile Reşit Paşa’yı ve tanzimat felsefesini çok iyi simgeleyen bir yapıdır. Günümüzde İstanbul Üniversitesi sosyal tesisleri olarak kullanılan Hünkar dairesin de Fossati’nin 1855 yılında Reşit Paşa için inşa ettiği ve “Vezir için sahilde villa “ olarak adlandırdığı yapıdır. Daha mütevazı boyutlarda olmakla birlikte 1847 de yapılan Reşit Paşa Sahil Sarayı’nda izlenen Fossati mimarisi ve dekorasyonu, özellikle şömineler ve iç mekanda giriş kapısı üzerinde yer alan insan yüzü figürlü kabartmalar ile kendini belli eder. Magrip dekorasyon da bu yapıda daha geniş kullanım alanı bulmuş alt sofa tiyatro sahnesi gibi tamamen bu anlayışta dekorlanmıştır (Can , 1993).

Katolog No:	2	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Hazine-i Evrak	
Yapının Adresi:	Alay köşkü cad. Eminönü	
Yaptıran:	Mustafa Reşit Paşa	
Mimarı:	Gaspere Fossati	
Yapım Tarihi:	1846-1848	
Özgün İşlevi:	Osmanlı Devlet Arşivi Binası	
Günümüzdeki İşlevi:	Devlet Arşivi Binası	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.44 Hazine-i Evrak

Şekil 3.45 Hazine-i Evrak kat planı

Mimari Özellikleri:**Plan Özelliği:**

Büyük İstanbul Valiliği kullanımında olan Babıali'nin Alayköşkü karşısındaki geniş barok saçaklı Paşa Kapısı'nın iç tarafında yer alan bu yapı; Tanzimat reformları kapsamında Osmanlı Çağdaş arşivciliğinin başlangıcı sayılmaktadır. Plan ve giriş cephesini içeren orjinal projesi Bellinsona (İsviçre) arşivlerindedir.” Yapının başlık ve tarih bulunmayan çizimlerine göre yapı 19x19 metre ölçülerinde kare planlı tasarlanmış, ancak uygulamada giriş cephesi aynı kalmakla birlikte, derinlik artırılarak 19x23 metre olarak gerçekleşmiştir. Bu değişiklik sonucu yan cephelerdeki pencere sayısı da artmıştır”(Can , 1993).

Hazine-i Evrak Binası'nda planlama ve cephe düzenlemesi açısından kararlı bir simetri hakimdir. İki katlı olan yapıya batı cephesi aksında yer alan giriş saçağı Dorik iki kolon tarafından taşınır. Orta sofa niteliğindeki merkezi mekana bağlantıyı iki kat yüksekliğindeki giriş holünün her iki yanında, üst kat sofasına çıkan metal merdivenler yer alır. Üst kat merdiven sahanlığı ile tepe ışığı alan orta sofa geniş bir mekanla ayrılmak suretiyle, girişte etkili bir mekan zenginliği sağlanmıştır. Girişin iki yanındaki odalara, bir kaç basamak çıkılarak ulaşılan merdiven sahanlıklarından, diğer odalara ise orta sofalardan ulaşılır (Can , 1994).

Malzeme ve Strüktür Özellikleri:

“Yapı, tuğla tekniği ile inşa edilmiş ancak, döşemeler, merdivenler, kapılar özel işlevlerinden dolayı yangına karşı bir tedbir olarak, İstanbul tersanelerinde hazırlanan metal konstrüksiyon olarak yapılmıştır” (Can ,1993).

Bezeme Özellikleri:

Hazine-i Evrak Binası'nın cephe düzenlemesi kararlı ve simetriktir. Yapının cephelerinde süslemeye yer verilmemiş, yapının kimliği mimari ifade ile belirlenmiştir. Her iki katta da yuvarlak kemerli geniş pencerelerle içeri bol ışık alınmıştır. Bu pencereler doğu ve batı cephelerinde beşer, yan cephelerde yedişer adettir.

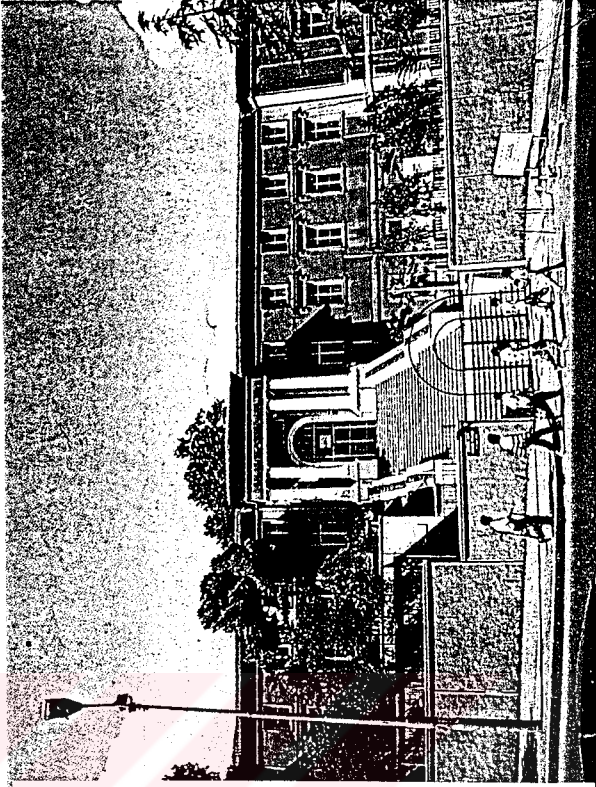
Yapının Adı: HAZİNE-İ EVRAK

Katalog No:2

Cephe akslarında bulunan üçlü pencere dizisi kütleli estetik çıkmalarla vurgulanmış, böylece plan özelliği cepheye yansıtılmıştır. Bu mimari düzenleme zamanla İstanbul mimarlığında yaygınlaşmıştır. Fossati'nin bir çok projesinde kullandığı pencere kemer üzenleri hizasında yapıyı çevreleyen yatay silmeler, bu yapının projelerinde ve eski fotoğraflarında görülmektedir.

Yapının diğer bir özelliği kırma çatı içinden yükselerek yarım daire pencereleri ile orta mekana tepe ışığı sağlayan kubbesidir. Osmanlı Tanzimat mimarlığının değerli bir örneği olan binanın kubbe pandantiflerinde Tanzimat aydınlatmasını simgeleyen yerküre ve tomar şeklinde belgelerden oluşan kabartma gruplarına yer verilmiştir (Can , 1994).

Katalog No:	3	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Gümüşsuyu Askeri Hastanesi	
Yapının Adresi:	Gümüşsuyu Cad. Taksim-Beyoğlu	
Yaptıran:	Sultan Abdülmecid	
Mimarı:	William James Smith	
Yapım Tarihi:	1849	
Özgün İşlevi:	Askeri Hastahane	
Günümüzdeki İşlevi:	Askeri Hastane	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.46 Gümüşsuyu Askeri Hastanesi

Şekil 3.47 Gümüşsuyu Askeri Hastanesi Vaziyet planı

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Taksimden Dolmabahçeye inen Gümüşsuyu caddesi üzerinde, Gümüşsuyu kışlasının hemen yanında yer alan bina Sultan Abdülmecid'in emriyle Taşkışla ve Gümüşsuyu Kışlasındaki Topçu askerlerinin tedavi olmaları için yapılmıştır. Hastane kırkar yataklı büyük koğuşları ve toplam 350 yatağı barındıracak şekilde inşa edilmiştir (Hamzaoğlu, 1996).

“İstanbul'da Haydarpaşa Askeri Hastanesinden sonra yapılan ikinci Askeri Hastanenin Koğuşları yüksek tavanlıdır. Böylece Hasta başına düşen hava miktarının artırılması sağlanmıştır. Yapının projeleri görülememiştir. E şeklinde bir plana sahip olan yapının neoklasik tarzdaki girişi, yapıya resmi bir kimlik verir. Cephede, girişin sağında kalan bölümün zemin ile birlikte üç katlı olduğu görülür. Diğer cepheler ise iki katlı olup beşik çatı örtüsüne sahiptir. Ana aksta yer alan girişe uzun ve dik bir merdiven ile ulaşılması aynı zamanda yönlendirici bir harekettir” (Kubilay , 1994).

Malzeme ve Strüktür:

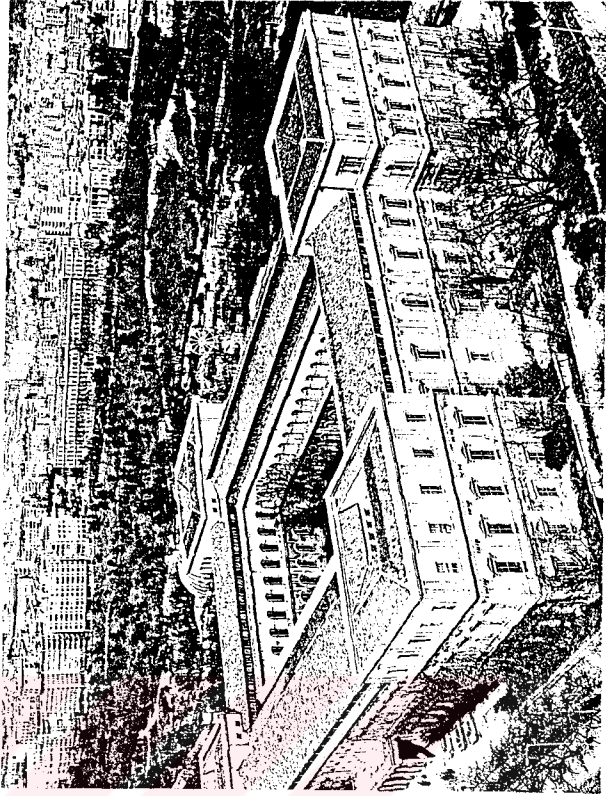
Kagir binanın ana aksta yer alan girişine mermer kaplı merdivenlerle çıkılır. Revaklı olarak düzenlenmiş girişte iki yanda arka arkaya dizilmiş ikişerden dört tane sütun, üçgen şeklinde bir çatı ile sonlanmaktadır. Yapının ön bahçesi istinat duvarları ile çevrilmiştir. Kalorifer ile ısıtma sistemi ilk kez bu hastanede uygulanmıştır (Cezar , 1991).

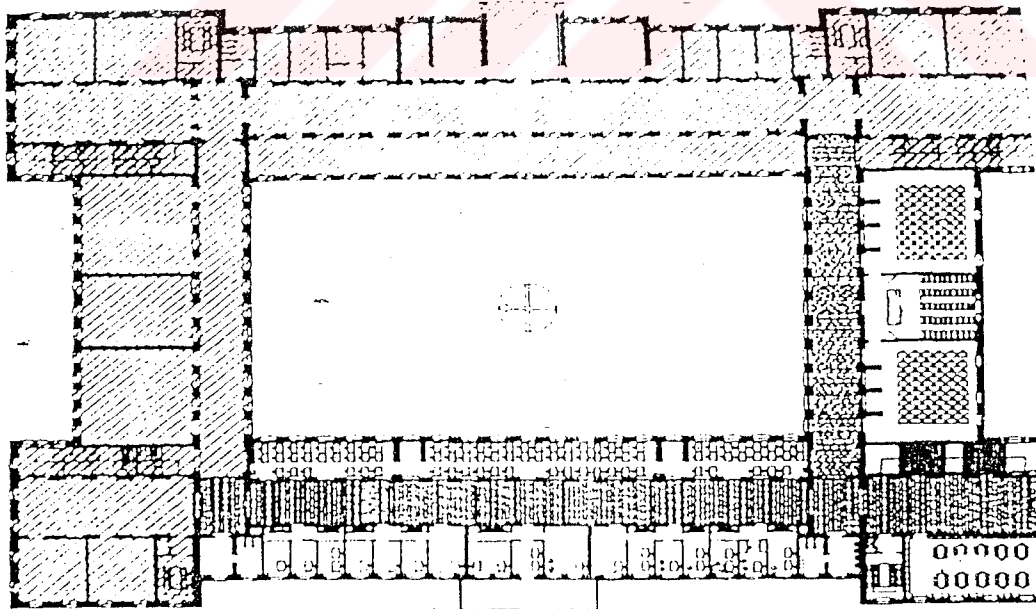
Bezeme Özellikleri:

Bina o dönemin devlet yapıları için karakteristik bir özelliği olan Neoklasik tarzda yapılmıştır. Cephede girişin sağ tarafı üç katlı iken, diğer taraflar eğimden dolayı iki katlıdır, her katta yer alan dikdörtgen pencereler monoton bir dizilişe sahip olmakla birlikte, birinci kat pencerelerinin tabla kısmının, pencere eninden dışa taşkın biçimde Barok kıvrımlı konsolla taşınan silme ile sonlanması cephede monotonluğu önlemektedir. Yapının köşelerine gelen bölümlerin (aynen kışla yapılarında olduğu gibi) hafifçe dışa taşırılması cephede geometrik bir düzen sağlamıştır. Giriş kapısında kitabe vardır.

'E' şeklinde bir plana sahip olan yapıya giriş merdivenlerle ulaşılan ve iki yanda ikişer adet olmak üzere yüksek kaideler üzerine oturan dört adet İyon sütunun belirlediği portikten sağlanır. Binaya Rönesans mimarisinde sıkça karşımıza çıkan yuvarlak bir kemerin belirlediği kapıdan girilir. Girişin sağında kalan bölüm üç katlıdır, Dikdörtgen söveli Pencereler yapını tüm cephelerinde karşımıza çıkarlar. Dışarı taşkın ve iki yanda konsollarla taşınan bu düz atkılı dikdörtgen söveli pencereler yapının cephesine bir hareket kazandırmıştır. Ana aksta yer alan giriş bölümüne göre sağda ve solda beşer adet pencerenin belirlediği bölümlerden hemen sonra karşımıza çıkan bölümler kışla yapılarında da görüldüğü üzere dışa taşırılmıştır. Cephe, dışa taşan bu bölümlerde Dor düzeninde plastırlarla karşımıza çıkmaktadır. Aynı düzendeki plastırlar yapının yan cephelerinde de görülür.

Smith, inşa ettiği yapıların hemen hepsinde olduğu gibi bu yapıda da İyon sütunu, Toskan düzenindeki plastırlar, pencere atkısını taşıyan konsollar gibi antik mimari öğelere yer vermiştir. Giriş bölümüne yüksek bir merdivenle ulaşılması Antik Yunan tapınaklarında olduğu gibi Roma ve Rönesans mimarilerinde de karşımıza çıkan mimari bir tavidir. Dolayısıyla bütün mimari özellikleriyle yapı Neoklasik bir tarza işaret etmektedir (Hamzaoğlu , 1996).

Katalog No:	4	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Mecidiye Kışlası (Taşkışla)	
Yapının Adresi:	Taşkışla cad. Elmadağ - Şişli	
Yaptıran:	Sultan Abdülmecit	
Mimarı:	William James Smith	
Yapım Tarihi:	1853	
Özgün İşlevi:	Kışla	
Günümüzdeki İşlevi:	İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.48 Mecidiye (Taşkışla) Kışlası

Şekil 3.49 Mecidiye (Taşkışla) Kışlası I. Kat Planı :

Mimari Özellikleri :**Plan Özellikleri :**

“Şişli ilçesinde, Elmadağ’da Taşkışla caddesi üzerindeki yapıdır. Galatasaray’da ahşap bir binada bulunan Mekteb-i Tıbbiye’nin çağdaş donanımlı ve kagir olarak inşa edilmiş bir binada eğitimin sürdürülmesi için 1847’de Taşkışla’nın yapımına başlanmış, ancak 1849’da yapının kışlaya dönüştürülmesine karar verilmiştir. 1894’te depremde zarar gören bina Raimondo D’Aronco tarafından onarılmış, 1944 yılında İ.T.Ü.’ne tahsis edilmiştir” (Can , 1993).

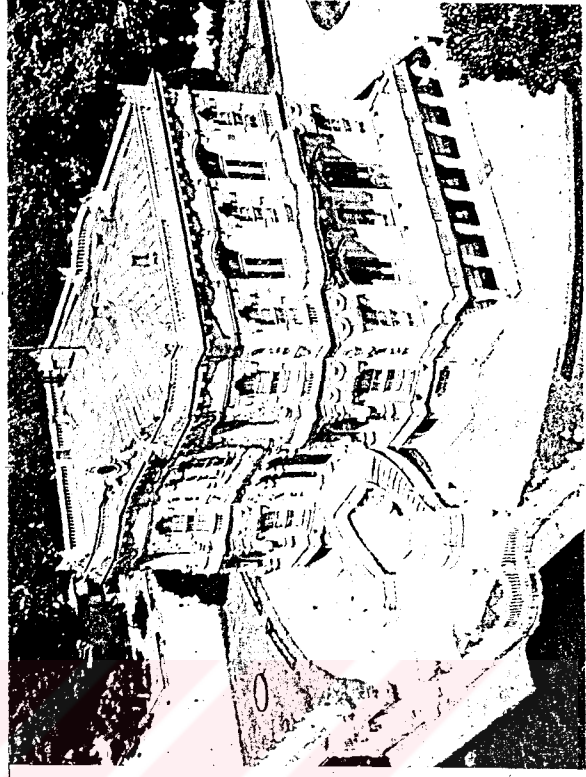
Bina XIX. yüzyılın klasikleşmiş kışla planına göre yapılmıştır. Taşkışla 70x40 m. boyutunda bir orta avluyu çevreleyen, dikdörtgen planlı bir yapıdır. 132x95 m. büyüklüğünde bir alan üzerinde kurulmuştur. Uzun kanatları kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen binanın genişliği her kanatta 22 m.’dir. Yalnızca boğaz manzarasına açılan ve eskiden daire-i humayunun bulunduğu doğu kanadında genişlik 25m.’dir. Yapının dört köşesi uzun kenarlar tarafında 4m., diğerinde 8m. genişletilerek belirgin köşe kitleleri oluşturulmuş, ayrıca üç kat yüksekliğinde düzenlenerek iki katlı olan ana kitleden ayrılıp vurgulanmıştır. Yapının yalın bir şeması vardır. Uzun kanatlar boyunca geniş bir orta koridor, dar kanatlarda da bir tarafı orta avluya bakan koridorlar uzanır, eğitim mekanları ve öğretim üyelerinin odaları, geniş dairesel kemerlerle sonlanan bu koridorlara açılır. Yapıya giriş, batı cephesindeki sekiz adet iyon sütununun belirlediği bir portikten sağlanır. Bu portikli bölümde Antik Yunan tapınaklarına giriş kısmı tekrarlanmıştır. Katlar kulelerin birer yanında yer alan geniş ve görkemli mermer merdivenlerle bağlanır. Kulelerin karşı köşelerinde de servis merdivenleri bulunmaktadır. Günümüzdeki düzenlenişinde binanın doğu ve batı cepheleri üzerindeki mekanlar öğretim kadrosunun kullanımına, avluya bakan mekanlar atölyelere ayrılmıştır. Kuzey ve güney cephelerindeki mekanlara büyük anfiler yerleştirilmiştir. Kuzeybatı kışlası rektörlük, güneybatı kulesi kitaplık ile mimarlık fakültesi dekanlık ofislerinin kullanımındadır (Batur , 1994).

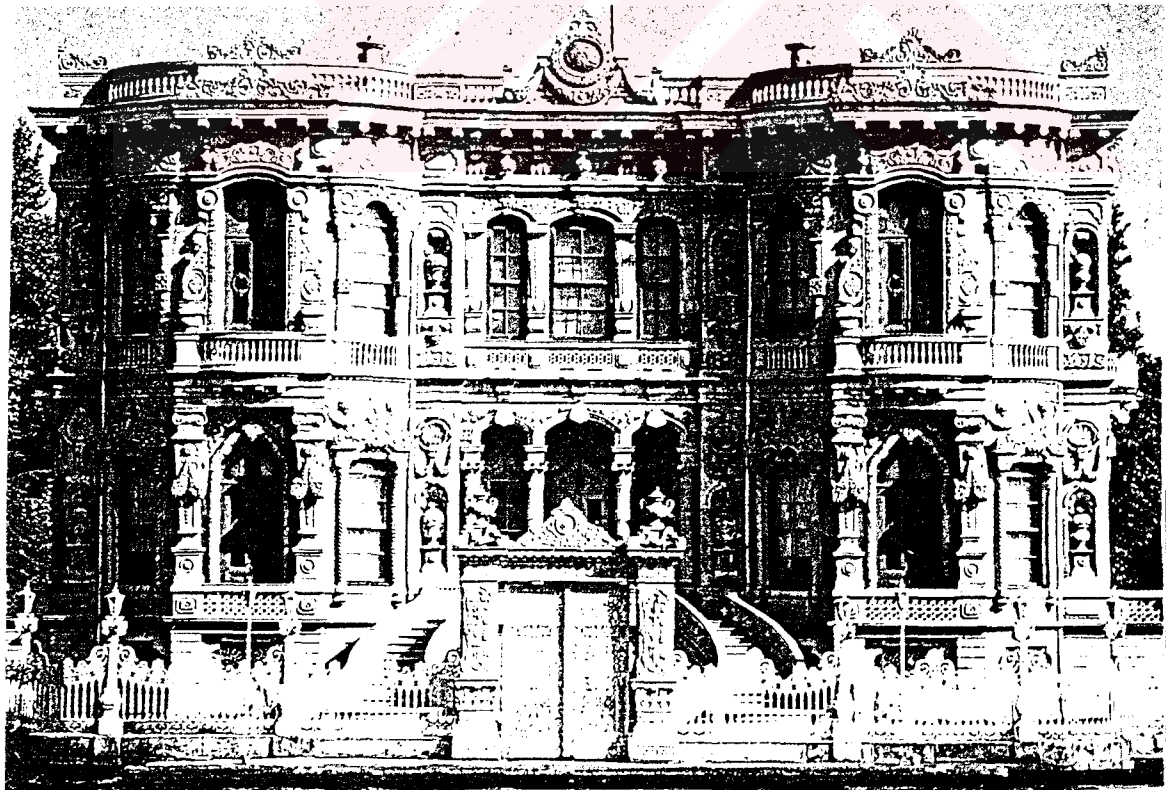
Malzeme ve Strüktür Özellikleri :

Kagir yapının strüktürel akslarına pilastr çiftleri yerleştirilmiştir. Tüm pencerelerde bugün mevcut olmayan fakat eski resimlerde görülen daire biçimli halkalardan oluşan şeritlerin çevrelediği demir parmaklıklar vardı. Merdivenler mermerdendir. Yapıya girişin yapıldığı yüksek ve yivli gövdeli ionik başlı kolonların taşıdığı geniş portik ikinci katta balkon olarak biçimlenmektedir. Kat aralarını belirleyen kornişlerin ve saçak kornişlerinin yatay çizgisi, yapının geometrik ve strüktürel kurgusunu cephe anlatımına dönüştürür, kesintisiz bir süreklilikle yapıya kararlı bir bütünlük ve dingin bir sadelik kazandırır. Orta avluyu çevreleyen bina yüzeyleri de dikkatle tasarlanmıştır. Burada dış cephelerden farklı olarak yarım daire kemerli pencereler kullanılmıştır. Ölçülendirme ve cephelerin tasarımında gösterilen özen, orta avluyu yapının yaşayan bir mekanı haline getirmiştir.

Bezeme Özellikleri :

Binanın cephelerinde ve mimari öğelerinde Neoklasik bir çizgi egemendir. Yapıya batı cephesinin ekseninde bulunan bir portikten girilir. Yüksek ve yivli gövdeli, ionik başlıklı kolonların taşıdığı geniş portik, ikinci katta balkon olarak biçimlenmiştir. Portik ekseninde pencerelerde yarım daire kemerli NeoRönesans üslubunda pencereler kullanılmıştır. Tüm cephelerde giriş katının dikdörtgen pencereleri altta konsollu denizlikler, üstte küçük arşitrav ögesiyle belirlenmiştir. İkinci katın yüksek pencereleri altta basık bir korkulukla, üstte öne doğru çıkan birer küçük alınlık ögesiyle biçimlendirilmiştir. NeoRönesans bir yaklaşımla giriş katı pilastrlarında ionik, üstte katta kompozit, üçüncü katta ise son derece sade bir Toskan düzeni seçilmiştir. Pilastr çiftlerinin düşey çizgisi ve ritmi bu cepheleri ve kuleleri diğer cephelerin kesintisiz yataylığından ayırır ve arazinin eğimine uyarlar (Batur , 1994).

Katalog No:	5	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Küçüksu Kasrı	
Yapının Adresi:	Kandilli Göksü Beykoz	
Yaptıran:	Abdülmecid	
Mimarı:	Nikoğos Balyan	
Yapım Tarihi:	1856	
Özgün İşlevi:	Kasır	
Günümüzdeki İşlevi:	Müze-Kasır	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.50 Küçüksu Kasrı

Şekil 3.51 Küçüksu Kasrı Deniz cephesi

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Göksu caddesinde, uzun kenarı denize paralel yerleştirilmiş dikdörtgen biçiminde, yerden yüksek bir subasman ile yükseltilmiş iki katlı bir yapıdır. Yapının denize dik eksenindeki giriş kısmı deniz tarafından içeri çekilmiş, kara tarafında yuvarlak bir merdivenin içine yerleştiği silindirik merdiven odası dışa verilmiştir. Eksenin iki yanındaki salonlar, her iki katta da, denize doğru dairesel biçimli çıkmalar yapmaktadır. Deniz girişi iki koldan açılarak yükselen barok merdivenlerin ulaştığı sahanlıktan ve kolonlu bir revak kısmından verilmektedir. (Batur, Afife -Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi cilt 4, s.1064) Yapının bodrum katı, kiler, mutfak ve hizmetli odaları gibi servis mekanlarına ayrılmış, diğer iki kat ise bir orta mekana açılan dört adet köşe odası olarak düzenlenmiştir. Bu odalar misafir kabul salonu, başyaverin çalışma salonu, yaverlerin dinlenme odası, misafir yatak odası, padişahın çalışma salonu, Abdülmecid'in yatak odası ve taam odası gibi birimlerden oluşmaktadır (Arifezade , 1984).

Malzeme ve Strüktür Özellikleri:

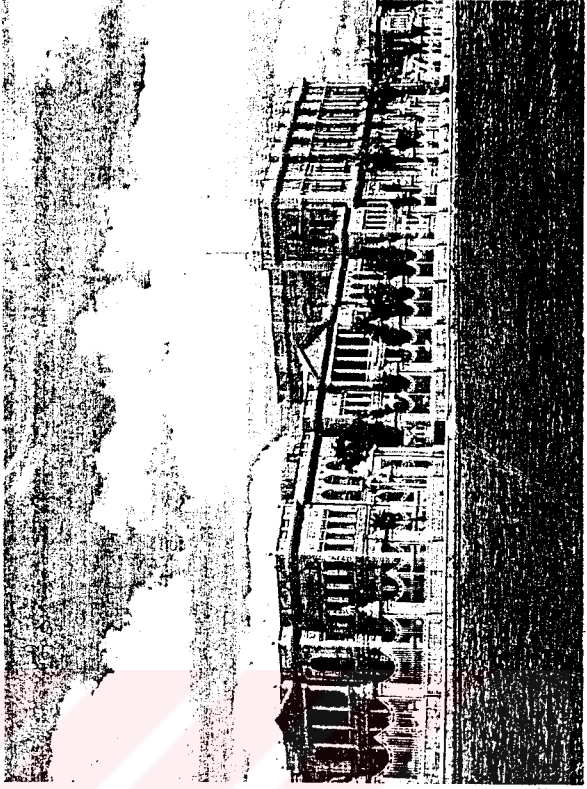
Kagir olarak inşa edilen Kasrın cepheleri mermer kaplamalı olup, her iki katında da pencerelerin çoğu yere kadar indirilmiş, önleri mermer şebekeler yada sütunlu parmaklıklarla kapatılmıştır. Arka cephede girişin üstünü kaplayan ve ayaklarla taşınan mermer teras yan cephelerde devam eder. Kasrın bahçesi çok güzel dökme demir parmaklıklarla çevrilidir. Kasrın odalarında odanın özelliğine göre beyaz, gri, kırmızı-beyaz ocaklar yer almaktadır. Bütün odalardaki ocaklıklar dökme demirdendir. Ocak açıklığının önünde ateşi söndürmeye veya buhar yapmaya yarayan pirinç ibrikler vardır.

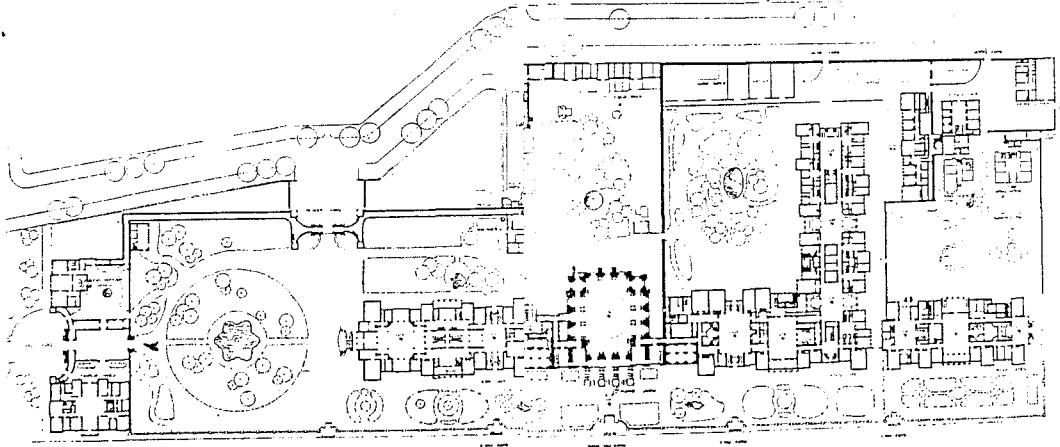
Bezeme Özellikleri:

Küçüksu Kasrı Neo-Barok özellikler taşıyan karakteristik bir uygulamadır. Yapının denize dik eksenini üzerindeki giriş kısmı, deniz tarafından içeri çekilmiş, kara tarafında yuvarlak bir merdivenin içine yerleştiği silindirik merdiven kovası dışa verilmiştir. Eksenin iki yanındaki salonlar her iki kattada denize doğru dairesel çıkımlar yaparak barok etki yaratmaktadır. Deniz girişinde iki koldan açılarak, yükselen barok merdivenlerin ulaştığı sahanlıktan koyu gölgeler atan kolonlu bir revak kısmında verilmektedir. Sahanlığın tam önüne, merdivenlerin ortasına bir kaskad yapılmıştır. Deniz kabukları, vazo ve çiçekler, kıvrımdal ve girlandlar tüm abartılmış biçimleriyle cepheye yayılmışlardır. Pencere söveleri burmalı kolonlar biçimindedir. Bu ağır Rokoko süsleme şekli genelde barok olan mimari karakteri gizlemektedir. Uzun deniz cephesi üç düşey bölüme ayrılmıştır. Her iki kattada pencereler yere kadar olup önler demir parmaklıklarla kesilmiştir. Yan cephelerde ve arka orta bölümde, üstkatta balkon vardır. Arka cephede, subasman katından girişin üstünü kaplayan ve ayaklarla taşınan mermer teras yan cephelerde devam eder. Konsollarla dışarı taşan bir parapet, çatıyı gizleyerek kapıyı cepecevre dolaşır. (Artan, Tülay-İstanbul Ansiklopedisi cilt 5, s.162).

Resim 63- Küçüksu Kasrı Dökme demir kapı

Katalog No:	6	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Dolmabahçe Sarayı	
Yapının Adresi:	Dolmabahçe Cad. Beşiktaş	
Yaptıran:	Sultan Abdülmecid	
Mimarı:	Garabed Amira ve Oğlu Nikoğos Balyan	
Yapım Tarihi:	1844-1855	
Özgün İşlevi:	Saray	
Günümüzdeki İşlevi:	Müze-Saray	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.53 Dolmabahçe Sarayı

Şekil 3.54 Dolmabahçe sarayı Vaziyet Planı

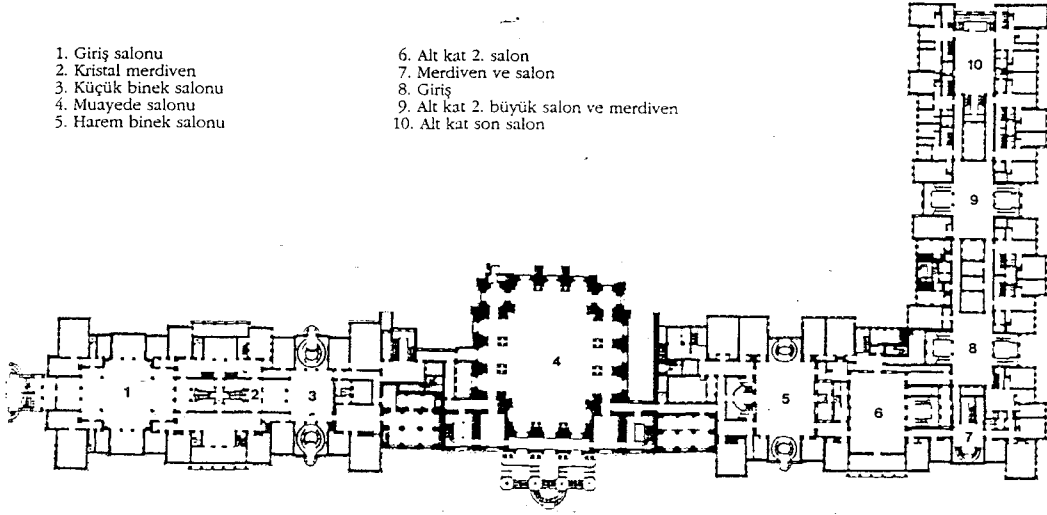
Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

“II. Mahmut döneminde iyice değişmiş olan Saray protokolü ve yaşamının yanısıra Abdülmecid’in Osmanlı devletinin şanına layık yeni bir saray yapımı istemesi, hem yeni yaşam biçiminin gereksinimleri hem de imparatorluk için bir “simge yapı” gerçekleştirme isteği Dolmabahçe sarayının yapılma sebebidir. Sarayın yapımı için eski Beşiktaş sarayı yıkılmış ve Mimar-ı Has Garabet Amira Balyan tarafından tasarlanan projenin uygulamasına 1844’de başlanmış ve 1855 yılında tamamlanmıştır”(Batur , 1985).

Dolmabahçe Sarayı yaklaşık 250.000 metrekarelik bir alana yerleşmiştir. Saray, kara tarafında yüksek duvarlarla çevrilidir. Bu çevrili alanın dışında ayrı pavyonlar halinde olduğu bilinen tiyatro, İstabl-ı Amire, Hamlacılar, Atiyye-i Seniyye ambarları,eczane, fodla fırınları, un fabrikası,Bayıldım köşkler; vb. müstemilat yapıları Gümüşsuyu ve Maçka eteklerine yerleşmiştir.Sultan Abdülmecid’in annesi Bezmialem Valide Sulttan 1855’de Sarayın güney tarafına Dolmabahçe Camiini, II. Abdülhamid’de 1890-94 arasında bir saat kulesi inşa ettirmiştir. Böylece sarayın kompozisyonu tamamlanmıştır. Bu yapıların büyük bölümü Gazhanenin, İnönü Stadyumunun yapımı sırasında ve diğer imar operasyonları sırasında ortadan kaldırılmıştır. Son olarak sarayın Maçka sırtlarındaki bahçesine Swisotel inşa edildi. Sarayın İçindeki Mefruşat dairesi, Hazine-i Hassa, marangozhane, Kuşluklar, Hareket köşkeri ve benzeri müstemilat ise halen mevcuttur (Tuğlacı , 1993).

Saray bugün anıtsal kapılarının açıldığı bahçeler içinde geniş cephesini denize veren “L” biçiminde bir ana yapıyla kendisi de küçük saray niteliğindeki Veliaht Dairesi, Mefruşat ve Muhafızlar dairesi, Hareket Köşkeri, Camlı Köşk ve diğer küçük müstemilat yapılarından oluşmaktadır. Sarayın bahçeleri dört bölümde düzenlenmiştir. Kareye yakın bir dikdörtgen olan ön bahçe geometrik düzenli Fransız bahçesini model almış görünmektedir.Denize paralel ana eksen üzerinde köşeleri yuvarlatılmış sekiz köşeli bir havuz ve daire biçiminde bir göbek, düzenlemenin ana öğeleridir.

Deniz tarafındaki bahçe ön bahçenin uzantısı olarak bütün yalı boyunca uzanmaktadır. Burada Muâyede salonu eksenine göre simetrik bir düzenleme yapılmıştır. Resmi Daire ve

Şekil 3.55 Dolmabahçe Sarayı zemin kat planı

Şekil 3.56 Dolmabahçe Sarayı Mabeyn - ı Hümayun' un has bahçeye açılan kapısı

Hususi Daire önünde oval birer göbek meydana getirmiştir. Sarayın öteki bahçeleri kapalı ve özel bahçelerdir. Velihaht dairesi, Harem ve Kuşluk bahçeleri ortalarında oval veya daire biçiminde havuzlar bulunan yine geometrik düzenli fakat çevreleri yüksek duvarlarla çevrili iç avlular gibidir.

Sarayın ana yapısı, kıyı boyunca denize paralel olarak lineer düzende yerleştirilmiş ve birbirine eklenmiş üç bölümden meydana gelmektedir:1-Resmi daire (Mabeyn-i Hümayun) 2-Muayede salonu 3-Hususi daire , Lineer düzendeki bu art arda diziliş Dolmabahçe sarayının özgün tasarım özelliklerinden biridir, ve Avrupa saraylarına değil, İstanbul Sahil saray geleneğine referans veren bir tasarım ürünüdür. Kompozisyon, kanallar boyunca dizilmiş Venedik sarayları gibi denizle ilişkiyi hareket noktası olarak alan bir tasarımdır. Üç kat olarak inşa edilen sarayda 285 oda, 43 salon, 6 balkon, 6 hamam vardır(Cezar , 1991).

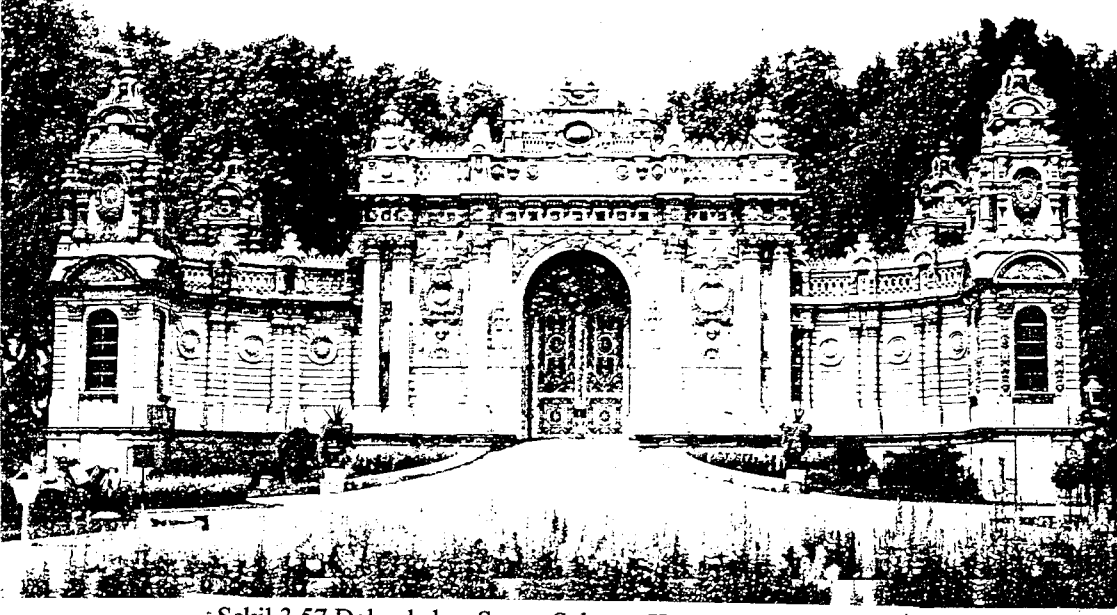
Saray ana cephesini denize vermektedir. İki yanına simetrik olarak yerleştirilmiş Resmi ve Hususi dairelerin ortasında Muayede Salonunun anıtsal kitlesi yükselir. Bu simetrik kurgu, Tasarım olarak klasik akademik normlara uygundur.Ama denize göre kurgulanmış olması yeni ve boğaziçine özgüdür.Sarayın programı da yeni ve özgündür.Model alınan Avrupa saraylarında olmayan “Harem” ve bağlı olduğu tefrişat, yeni modelleri ve şemaları gereksinmektedir. Resmi ve Hususi daireler için seçilen model, dışarıda Avrupalı bir zarf içerde yerli bir şemadan oluşan yepyeni bir mekan ve işlev kurgusudur. Bu birleşme Resmi dairede başarılı iken, Hususi Daireye geçiş bölümünde tökezlemektedir. Mimar Garabet Balyanın burada attığı model daha sonra Beylerbeyi Sarayı, Yıldız Büyük Mabeyn’de denenecek ve en yetkin çözüme Çırağan sarayında ulaşacaktır.

Dolmabahçe Sarayı, Resmi ve Hususi daire binalarının kitle ve cephe kurguları da özgün önerileridir. Ana formu dikdörtgen olan prizmatik kitle, köşelerdeki salonlar öne çıkarılarak vurgulanmış; simetri eksenlerinde ise kademeli bir öne çıkma ile cephede ölçülü bir hareket ve dalgalanma yapılmıştır. Böylece binanın özellikle uzun deniz cephesi, İstanbul Boğazı geleneğine daha uygun düşen parçalı yüzeylerden oluşan bir bütüne dönüştürülmüştür.

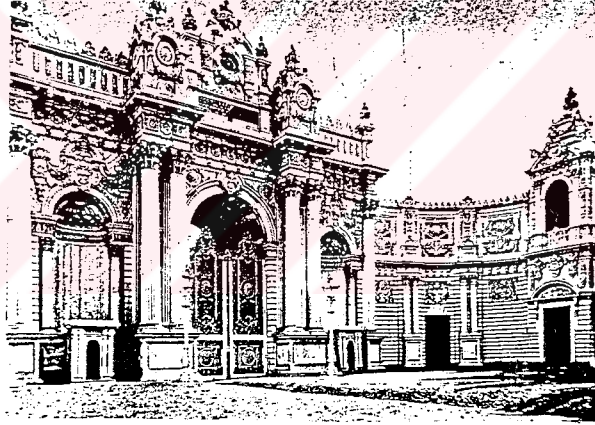
Sarayın ana yapısı birbirine eklenmiş üç bölümden meydana gelmiştir: bunları sırasıyla açıklayacağız.;1-Resmi daire (Mabeyn-i Humayun);Resmi daire yüksek bir bodrum üzerinde iki katlıdır. Saraya geniş mermer merdivenlerle ulaşılan bir sahanlıktan girilmektedir. Giriş kapısı özel olarak belirtilmemiş sahanlığın gerisinde kemerli sade bir kapıyla yetinilmiştir. Giriş birinci kat balkonunun altındaki sahanlıktan ve geriye çekilmiş sadece merdivenlerle dolaylı olarak ifade edilmiştir Resmi bölüm üç plan biriminden oluşmaktadır. Şeması merkezi hol ve köşelerde oda gruplarından oluşan bileşimli bir plan tipidir. Girişteki ilk merkezi hol (Mabeyn Salonu) haç planlı bir hacimdir. Denize dik yerleştirilmiş bir dikdörtgen olan orta mekan dört doğrultuda yan mekanlarla genişletilmiş, her birine yerleştirilen ikişer kolon orta mekanla ilişkisini belirlemektedir. Denize ve arka bahçeye bakan yan mekanlar dikdörtgenin yan kenarı üzerinde olduklarından daha dar ve derindir. Dikdörtgenin uzun kenarı üzerinde yer alan hacimler ise tersine daha geniş ve daha az derindir. Orta mekanın köşelerinin şöminelerle yuvarlatılması ve üstlerinin kristallerle işlenmiş kemerli dolguları hacmin sınırlarını gözden kaçırmakta, orta mekanı oval bir biçime çekmektedir, köşelerde bir ara koridorla büyük hole bağlanan oda-salon grupları plan birimini tamamlamaktadır. Sonuçta böylesine açık bir geometrik düzen mekanın Barok özellikleri ile çelişmektedir. İçinde kristal merdivenin bulunduğu ikinci plan birimi Resmi dairenin çekirdeği durumundadır. Ancak zemin katta merdiven iki tarafta da duvar içine alınmış olduğundan ve binanın öbür kısımları ile bağlantı verandalı yan geçitlerle sağlandığından bu katta orta sofa yoktur, birimin köşe odaları iki yanda kalan geçitlere açılmaktadır. Deniz tarafındaki geçit, yan sahnla genişletildikten sonra denize bakan bir taşığa açılmaktadır.

Üçüncü plan birimi, binanın enine, denize dik doğrultuda yerleştirilmiş bir merkez holü ile köşe odalarından oluşmaktadır. Hol oval planlıdır, ikişer kolonla ayrılmış yan sahanlıklarda simetrik olarak bahçe ve deniz girişleri düzenlenmiştir. Burada yükseltilmiş bodrum üzerinde giriş katına ulaşan çift kollu eliptik merdiven vardır. Salonun oval biçimi, dikdörtgenin uzun kenarlarının ortalarında hafif eğrilendirilmesi ile elde edilmiştir. Resmi Dairenin üst katı, giriş katındaki gibidir.

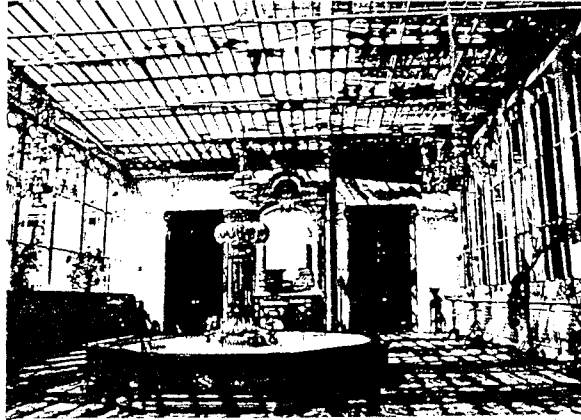
Süfera (Elçiler) Salonu, Dolmabahçe Sarayının en görkemli mekanlarından biridir.

Şekil 3.57 Dolmabahçe Sarayı Saltanat Kapısı (Dökme demir)

Resim Dolmabahçe Sarayı Hazine- ii Hassa

Şekil 3.59 Dolmabahçe Sarayı Camlı Köşk

Birbirine dik iki eksen üzerinde açılan sahnularla genişletilmiş merkezi planlı bir hacimdir. Merkezi hol ile köşe gruplarından oluşmaktadır. Her iki doğrultu boyut olarak uçtan uça aynı uzaklıktadır, fakat iki yan sahnın kolonlarla ayrıldığından planda uzunlamasına gelişme daha öne çıkmıştır. Süfera salonuna açılan Köşe odalar büyük lüks ve özenle döşenmiştir. Kırmızı Salon olarak tanınmış olanı, denize doğru uzanan dikdörtgen planlı hacimdir, öbür köşe odasında da aynı lüks ve süsleme tutkusu görülmektedir. Büyük Barok merdiven, binanın iki plan birimini birleştirip bütünleyen bir çekirdek mekandır. Birinci katta açıkça kavranan bu özellik örtüsünün farklılığı ile vurgulanmıştır. Merdiven denize paralel dikdörtgen içine yerleştirilmiş simetrik bir düzelemedir. Bu katın, büyüklük, zenginlik ve gösterişli donanım taşıyan bir başka mekanı Süfera salonu ile simetrik konumda olan Zülvecheyn (iki cephe) adıyla anılan salondur. Bahçeye ve denize açılan yan mekanların eklenmesiyle denize dik doğrultuda gelişmiş bir salondur. Zülvecheyn salonunun orta mekanı, bir dikdörtgenin kenarlarının iç bükeyleştirilmesiyle ovale dönüştürülmüştür. Ama dikdörtgenin kenarları belirgin olarak durmaktadır. Bu nedenle orta mekan da sınırları hafif bir belirsizlikle kaydıran içbükeylik köşelerde katı biçimde belirgindir, ve bu durum mekansal gerilime yol açmaktadır.

Resmi Dairenin belirli bir bütünlük içinde bitiminden sonra kendi başına özgül bir yapı olan Muayede salonuna kadar olan alanda bağlantıyı sağlayan ve özel kullanıma ayrılmış bir ara bölüm bulunmaktadır. Bu bölüm, Camlı köşke bağlanan uzun geçitle ayrılmış olan Kuşluk bahçesi tarafında kalmaktadır. Belirli bir plan tipine uymayan daha çok koridor ve servis merdivenleri için kullanılan bir alandır, bu alanın çok sayıda dirsek yaparak dolaşan koridorları, sırt sırta merdivenler ve aydınlıklar karışık ve çözümlenmemiş bir planı vardır.

Hünkar Hamamı, Tek bir koridor üzerinde birbirinden geçilen üç hacimden oluşan bir dairedir. Koridor üzerindeki ilk oda dinlenme odasıdır. Asıl hamam kısmı, biri soğukluk öbürü sıcaklık olarak düzenlenmiş iki küçük hacimdir. Soğukluk çok sade bir mekandır, Sıcaklık ise tümüyle bej üzerine pembe damarlı albatr ile inşa edilmiştir. Duvarlarını iç yüzeyi bir cephe duvarı gibi biçimlendirilmiş, yüzeyler üçe bölünerek eksenlere kurna veya kapı ve pencere gelecek biçiminde çerçeveler düzenlenmiştir.

Muayede Salonu; Dolmabahçe Sarayı bir bütün olarak düşünüldüğünde Muayede (bayramlaşma , tören) Salonu, boyutları ve konumuyla tasarlanan merkez ögesi görünümündedir. Ancak dikkatli bir inceleme yapılırsa iki yanında yer alan Resmi ve hususi daire binalarıyla içsel bir bütünleşme göstermediği ve kendi içinde kapalı ve özerk bir tasarım olarak düşünüldüğü görülür. Muayede Salonu dıştan dışa 25x37 m. boyutunda kareye yakın bir alt yapı üzerinde içerden kubbeyle dışardan çatıyla örtülü bir yapıdır. Taşıyıcı strüktür olarak dört ayağa oturan merkezi bir şeması olmasına karşın zeminde, kareye yakın dikdörtgen bir orta mekan veren bir plan şeması kullanılmıştır. Böylece örtünün biçimi ve strüktür ile altyapısı birbirinden farklı iki şema üzerinde geliştirilmiştir. Bu farklılık sadece şemalar düzeyinde değil, mekanın örgütlenmesi, yüzeyin ele alınması mimari öğelerin biçim ve kullanışa kadar kendini belli etmektedir. Giriş katı düzeyindeki (yaklaşık 4,62 m. kotundaki) plan, denize dik eksen üzerinde uzunlamasına dikdörtgen bir orta mekan ile iki yandaki çevre koridorları ve köşe odalarından oluşmaktadır. Orta mekan, duvar tarafında, önlerinde birer kolon çifti bulunan taşıyıcılar ve aralarındaki nişlerle çevrilidir. Yanlarda çevre koridorundan dörtlü koridor grublarıyla ayrılır. Bu durum orta mekanın sınırlarını daha da hareketlendirmektedir. Çevre koridorları, Muayede salonunun ilgi çekici düzenlemelerinden biridir. Planda orta mekanın yanlara doğru açılışını sağlayan, haçvari bir şemaya doğru çeken ve örtünün merkezi kuruluşunu sağlayan bu ara hacimler mekansal işlevin yanısıra teşrifat açısından da önemli işleve sahiptir. Çevre koridoru bahçe tarafından daire planlı odalara açılmaktadır. Plandaki yeri bakımından küçük bir şapel gibi olan oda, büyük kapı ve pencereleriyle dışa açılmaktadır.

Hususi daire; Hünkar Dairesi ve Haremi içeren Hususi daire bölümü, plan şeması, mekan örgütlenişi ve iç dolaşım açısından dolmabahçe sarayının en karmaşık kesimidir. Karmaşıklık Osmanlı sarayının özgül yaşam biçiminin gerektirdiği mekan örgütlenmesinin, belirli normlara uyan klasik cephe anlayışı içinde düzenlenmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Harem bölümü, denize dik doğrultuda yerleşmiş ve sarayla "L" biçiminde birleşen bir kitledir. Haremin sade ve rasyonel bir planı vardır. Büyük ortak mekanlar ve kapalı özel daireler isteyen program, net biçiminde uygulanmıştır. Ortak mekanlar ortaya alınıp birbirine çift koridorlarla bağlanmış, aralarına servis ve aydınlık

hacimleri yerleştirilmiştir. Kapalı ve kendi içinde bağlantılı, bir tür dubleks daire veya suit niteliğinde düzenlenen özel daireler yanlara alınmıştır. Hususi daire bölümünde altı üstlü beşer tane büyük orta salon vardır. Üçüncü yalı kapısının karşısından girilen ve Valide Sultana ait olan bölümde, giriş holü, deniz ve bahçe tarafında birer büyük oval merdivenin yer aldığı bir hacimdir. "Harem taşığı" da denilen bu holün güney tarafında büyük Harem merdiveni bulunmaktadır. Geniş bir merdiven evinin içine yerleştirilmiş olan yarım daire planlı ve çift kollu merdiven, özenli yapımı ve mimari öge resimlerinden oluşan dekorasyonu ile tanınmaktadır.

Sarayın Hünkar Dairesi bölümündeki iki büyük salon, dekorasyonlarının hakim renginden dolayı "Mavi Salon" ve "Pembe Salon" olarak adlandırılmaktadır. Denize dik eksen üzerinde yer alan dikdörtgen planlı Mavi salon, deniz ve bahçeye açılan çıkmalarla genişletilmiştir. Çıkmaların orta mekanda daha dar oluşundan ötürü Salon haç planlıdır. Pembe Salon yan hacimlerle genişleyen sarayın öteki salonlarından farklı olarak büyük fakat tek bir mekandan ibaret olup dört köşesinden koridorlarla bağlanmıştır. Denize bakan terasa açılan pencerelerin aydınlığını çoğaltan aynalarla ışıklı bir Salondur.

Denize dik eksen üzerindeki Harem kanadında bulunan ortak mekanlar eksen üzerine dizilmiş ve birbirine bağlı dikdörtgen salonlardır, İlk ikisi uzun kenarlarında, üçüncüsü kısa kenarlarında karşılıklı büyük merdivenlerle ayrıca genişletilmişlerdir.

Özel daireler bir antreye bağlanmış genellikle üç odadan ve içerde bir küçük aydınlığa bakan servis hacimlerinden oluşmaktadır. Daireler kendi içerisinde iki katlı olarak düzenlenmiştir. Antre kapısı salonları bağlayan koridorlara açılmaktadır. Harem kanadında bu plan şemasına sahip ikişer kat üzerinde on tane özel daire bulunmaktadır. Denize bakan kanattaki özel daireler, saray hiyerarşisine bağlı olarak alternatif şemalara sahiptir. (Batur, 1985), (Tuğlacı , 1993), (Batur, İstanbul dergisi sayı 15 s. 62-66 , İstanbul 1995).

Malzeme ve Strüktür Özellikleri :

Dolmabahçe sarayı önemli müstemilat binaları denizden doldurulmuş kısmen meşe kazıklar çakılarak üzerine yatay olarak döşenmiş 1.00-1.20 m. kalınlığında çok sağlam Horasan harçlı bir döşek (radyejeneral) üzerine inşa edilmiştir. Bu döşegin içerisinde üç sıra halinde meşe hatılardan oluşan bir ızgara vardır. Meşe kazıklar 25-30 cm çapındadır. Horasan radye esas kitlenin 1.00-2.00 m. dışına taşacak şekilde oluşturulmuştur. Daha önceleri inşa edilip kullanıldıktan sonra yıktırılan eski sarayların radye temelleri yeni sarayların inşasında yeniden kullanılmıştır. Bu yüzden bu yapıda hemen hiç oturma ve çatlama olmamıştır. Meşe kazıklar her iki doğrultuda bir 40-45 cm aralıkla sağlam zemine ulaşacak boyda çakılmışlardır. Kazık boyları 7 ile 15 m. arasında değişmektedir. Kazıkların sağlam zemine kadar indirilmesi ve horasan harçlı döşegin ızgarayla desteklenmesi ile farklı ağırlıktaki kitlelerin oturmasını önleyen rijit bir taban elde edilmiştir. (Merey, 1988).

Dolmabahçe Sarayı kagir bir yapıdır. Sarayın dışında beden duvarları masif taştan yapılmıştır içerdeki taşıyıcı ve bölme duvarlar harman tuğlasından; döşemeler, tavanlar, çatılar ahşaptan yapılmıştır. Özelliği olan örtüler dışında çatı ahşap ve çatı örtüsü kurşundur. Döşemelerde ve beden duvarlarında yer yer demir gergilerle takviyeler yapılmıştır. Özelliği olan örtülerin dışında başında Muayade salonu Salonu gelmektedir, Bu salonun basık kubbesi dışardan, üstten bir metal strüktürle asılmıştır. Muayade salonundaki 5.5 tonluk büyük avize de bu askı sistemine asılmıştır. (Merey, Lemi-Bildiriler- Milli Saraylar Sempozyumu sayfa 262-)

Resmi Dairenin Sufera Salonunda bulunan iki kollu büyük merdiven, üstten demir strüktürlü buzlu cam örtüyle aydınlatılmıştır. Gotik kemerli tonoz biçimindeki örtü yüzyılın sonlarına doğru yaygınlaşan sera, haller, pasajlar, büyük mağaza holleri v.b.'nin metal-cam örtülerinin sade bir örneği olup erken uygulamalardan biridir. Demir çerçevelere yerleştirilmiş dikdörtgen birimler halindeki cam yüzey biri ortada ikisi kenarlarda olmak üzere üç kemerin arasını doldurmaktadır. Asıl taşıyıcı strüktürü

Şekil 3.60 Dolmabahçe Sarayı Harem Kapısı

Şekil 3.61 Dolmabahçe Sarayı Kristal Merdiven

meydana getirmesi gereken kemerler, üstten (dışarda) asılmışlardır, fakat kesitleri açıklığa oranla küçük ve incedir. Görüldüğü kadarıyla kemerler, çelik makaslar halinde olmayıp strüktürün tonazlama ilkelerinden tam kopmadığı evrenin biçimlerini taşımaktadır, Buna uygun olarak da dikdörtgen birimler kendini taşıyan bir örtü stürüktürü için kemerleme doğrultusunda yerleştirilmiştir, kemerler sekiz sıra halindeki cam birimleriyle aynı sayıda parçadan yapılmıştır. Kemerleri meydana getiren putrellerin üzerine meandr dizisi işlenmiş parçaların ek yerleri küçük sarkıtlarla süslenmiştir. Yapıldığı dönemde ileri ve modern olan strüktür ve yapım tekniğinin kullanıldığı örtü, geleneksel sisteme göre biçimlenmiş bir altyapıya oturmaktadır. Bu hafif, aydınlık ve şeffaf örtünün son derece yalın çizgilere karşılık masif altyapının yüklü Barok süslemeleri vardır. Burada strüktürde ve biçimde ortaya çıkan ve 19. Yüzyılın mimarlık sorunlarından başlıcası olan ikilem çarpıcı bir açıklıkla yanyana görülmektedir. Ancak mimarın geleneksel olana karşı çağdaş olandan yana örtülü bir eğilimi olduğu da sezilmektedir. Örtünün bağlandığı yüksek ve masif görünümlü giriş merdiven evini çevreleyen kolonlara, başlıklar arasına konmuş küçük tablolar aracılığıyla oturmaktadır. Başlığa oranla küçük tutulmuş olan bu parça yatay ve düşey öğeler arasında bir mafsal görünümündedir. Aslında üstteki metal strüktürlü örtünün kağır bir tonoz gibi altyapıya yük aktarmadığını, altyapının geleneksel strüktürün belirli ölçüde dekoratif olduğunu sezdirmektedir (Batur, Selçuk 1985).

Dölmabahçe Sarayında, Muayede Salonundaki merasimleri izleyebilmeleri için Mabeyn'den Harem'e kadar giden ikinci kat seviyesindeki koridordan madeni ajurlu şebekeli pencereler bulunmaktadır. Daha sonra uzun bir koridorla ulaşılan Harem'in kapıları da demirdir.

Dölmabahçe Sarayının Harem bahçesi ölçüsünde ikinci bahçesini oluşturan Kuşluk bahçesinin köşesinde yer alan Padişahların geçit törenlerini incelemesi, arzu ettiği zamanlarda da yoldan geçen halkı seyretmesi için yapılan Camlı Köşk, Topkapı Sarayı Alay köşkü gibi bahçenin saray sınırları dışına çıkan köşesinde ayrı olan bir köşk iken,

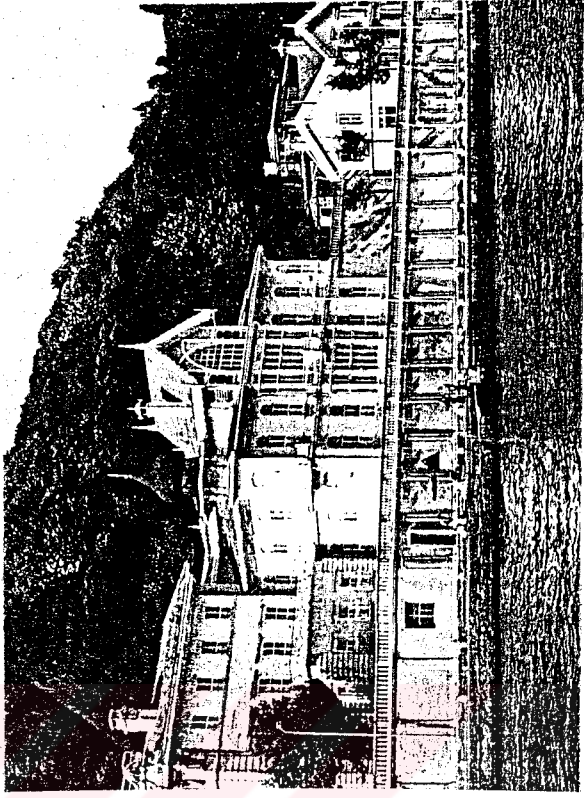
birinci katına sarayın, Endüstri devrimi sonrası ortaya çıkan metal konstrüksiyonlu (demir veya çelik) cam yapılar yapma modasına uyularak Kış bahçesi yapılmıştır. Kış bahçesi, cam tavanı, yaprak motifi cemakanı, kristal fiskiyeli havuzu, avizesi ile göz doldurur. Camlı köşkün zemin katı bir koridorla sarayın mabeynine bağlanıyor. (Atasoy, Nurhan - "Dolmabahçe sarayının Türk karakteri" bildiriler s. 88)

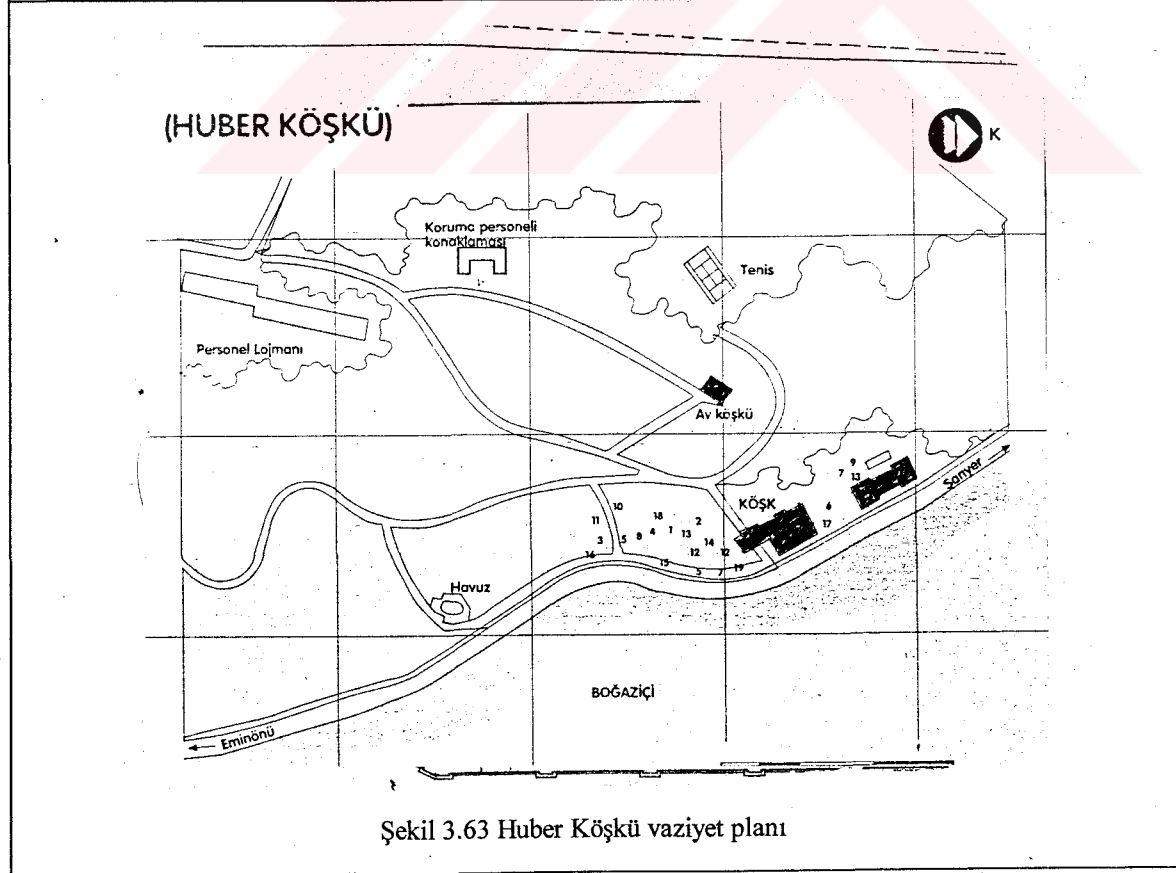
Dolmabahçe sarayı bahçesi kara tarafında yüksek duvarlarla çevrili olmasına karşılık deniz tarafında tamamen açık bırakılmış, yalı boyu bir uçtan öbür uca, görsel sınırlama getirmeyen dökme demir parmaklıklarla çevrilmiştir. Hamamlar alttan ısıtmalı, kızdırmalı alaturka türdendir. Kubbeleri kağır, döşeme ve duvar kaplamaları mermerdir. Tuğla beden duvarları stuka mermer sıva, somaki mermer plak kaplıdır. Pencere doğramaları meşe kerestesinden, kapılar maun, ceviz malzemedden yapılmış, Hamamın üzeri metal-cam örtüyle örtülmüştür. Tekne tonoz biçimindeki örtü, köşegenleri bağlayan ve dik bağlantılarla elde elde edilen metal çerçevelere yerleştirilen camdan oluşmuştur.

Bezeme Özellikleri:

Dolmabahçe Sarayının dış cepheleri Barok ve Rönesans üslupların ağır bastığı seçmeçi bir üslüptadır. Katlar belirgin şekilde bölünmüş olup her katın sütun başlıkları farklıdır. Cepheleri taçlandıran üçgen alınlıklar ve cephelerde yer alan korkulukların mermer parmaklıkları yoğun cephe süsleri ile kaynaşmıştır. Süsleme yoğunluk kazanan kartuş, gülbezek, madolyan, istridye kabuğu askı çelenk, süs vazosu gibi motifler hep batıdan gelen motiflerdir. Billur, Su mermeri ve Somaki'nin kullanıldığı iç süsleme İtalyan ve Fransız ressamlar tarafından yapılmaktadır.

Dolmabahçe Sarayı denize ve su ögesine ağırlık veren bir tasarım ürünüdür. Saray ana cephesini denize vermektedir. İki yanına simetrik olarak yerleşmiş Resmi ve Hususi Dairelerinin ortasında Muayede salonunun anıtsal kitlesi yükselir. Ana formu dikdörtgen olan prizmatik kitle köşelerdeki salonlar öne çıkarılarak vurgulanmış, simetri eksenlerinde ise kademeli bir öne çıkma ile cephede ölçülü bir dalgalanma olmuştur. (Batur, Afife - İstanbul Ansiklopedisi cilt 3 s. 92- İstanbul 1994)

Katalog No:	7	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Huber Köşkü	
Yapının Adresi:	Tarabya-Yeniköy cad. Yeniköy	
Yaptıran:	Auguste Huber	
Mimarı:	Raimondo D'Arconco	
Yapım Tarihi:	1860 Sonrası	
Özgün İşlevi:	Köşk	
Günümüzdeki İşlevi:	Cumhurbaşkanlığı Köşkü	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.62 Huber Köşkü

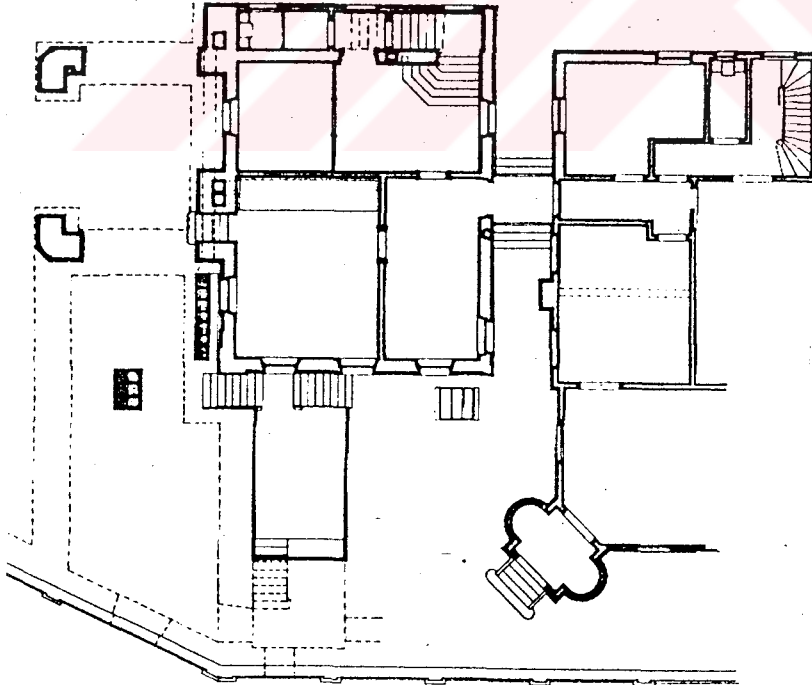
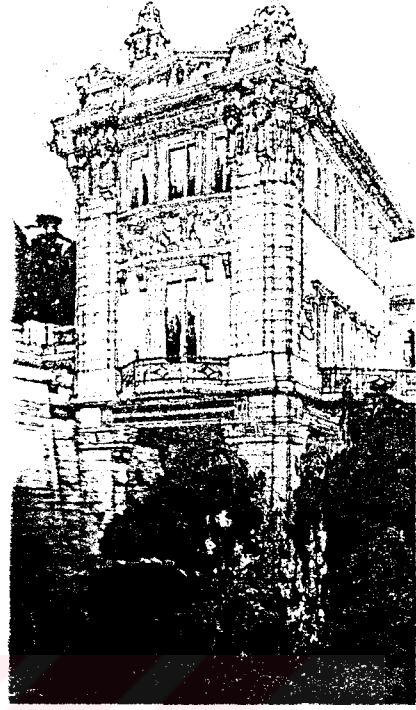
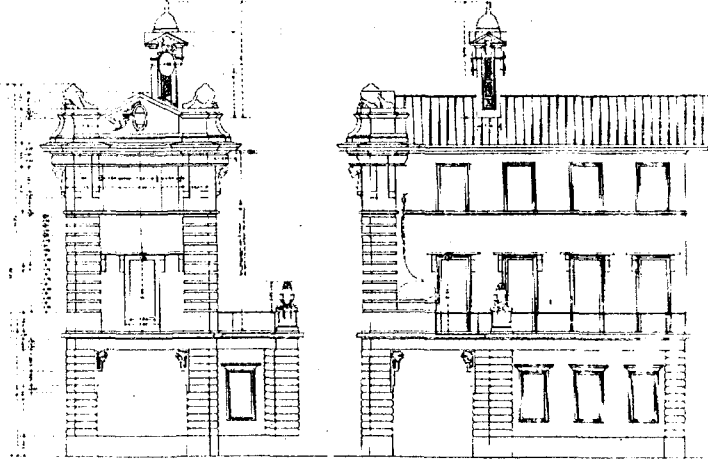
Mimari Özellikleri:

Boğaziçi'nin Rumeli yakasında, Yeniköy-Tarayya yolu üzerindedir. Gerisinde Boğaz'a inen yamacın tümünü içine alan yaklaşık 64.000 m² lik koruluğu vardır. Huber köşkü aslında ana bina dışında büyük bir ahır ve arabalık, hizmetliler konutu, iki küçük şale ve bir seradan oluşan bir malikânedir. Huber Köşkü anıtsal görünümünü ve eşsiz perspektifini büyük ölçüde R. D'Aronco'nun düzenlemeleriyle kazanmıştır. Binaların oturduğu zeminle yol arasındaki kot farkından yararlanarak D'Aronco yüksek bir set duvar yapmıştır. Yaklaşık 150 m uzunluğundaki bu duvarı 4 m'lik aralıklarla yerleştirdiği plastrlarla desteklenmiş, klasik biçimde taş korkuluklarla birlikte anıtsal etkili bir taban elde etmiştir. Huber Köşkü, bu tabanın gerisinde platformda sunulmaktadır. Köşkün ana girişi, ana bina ile ahırlar arasındaki boşluğun merkezine yerleştirilmiştir. Üçlü bir giriş kapısı ve platformda çıkan merdiveni ifade eden eğik açıklık özgün bir D'Aronco tasarımıdır. Ana girişin kuzeyinde at ve arabalar için rampalı bir yol ve ayrı bir giriş yapılmıştır (Batur , 1985) .

Huber Köşkü ulaşılabilen belgelere göre iki veya üç aşamada gerçekleşmiştir. Bahçe düzenlemesi ile uzun sürede gerçekleşmiş olmalıdır. Köşkün ilk yapısı, kıyıya paralel olarak güney-kuzey doğrultusunda yerleştirilmiş, bodrum üzerine ahşap strüktürlü bir büyük konaktır. Yapının 22x16m boyutunda ve köşeleri pahlı dikdörtgen bir kitlesi vardır. Yapıya çapraz bir aks getiren bu köşe elemanı saçak kotundan sonra yükselerek eliböğründelerle desteklenen geniş bir barok saçakla ve soğan biçimli bir kubbe ile sonlanır. Kuzeydekinde ise tamamen farklı olarak ikinci katta dairesel planlı bir köşe çıkması vardır. Köşeleri farklı ve aykırı vurgularla değiştiren bu elemanlar dışında yapı, aksiyal ve simetrik bir plan ve cephe düzenine sahiptir. Ortasındaki büyük hol ve iki yanındaki salonlarla zemin katın klasik bir plan şeması vardır. İkinci kat, kenarlarını çevreleyen galerilerle büyük orta hale açılır. Bu yapının mimarı bilinmemekle birlikte R.D'Aronco olduğu sanılmaktadır.

Yapının Adı: HUBER KÖŞKÜ

Katalog No:7

Şekil 3.64 D' Aronco' nun Huber Köşkü Çizimleri (D'Aronco'dan)

Yapının Adı: HUBER KÖŞKÜ

Katalog No:7

Yapının ikinci evresi, bu ahşap köşke D'Aronco tarafından bazı eklerin yapılmasıyla gerçekleşmiş görünmektedir. Bunlar doğu ve batı eklerin yapılmasıyla gerçekleşmiş görünmektedir. Bunlar doğu ve kuzey cephelerindeki girişlerle balkon v.b. açık mekânları da kapatma amacıyla yapılmış eklerdir. Bu ekler yapının üslûp özelliklerini bozmadan gerçekleştirilen şeffaf cam perdelerdir.

Belgelere ve stilistik bağlantılara bakarak Huber Köşkü'nün bugünkü görünümünü büyük ölçüde üçüncü aşamadaki yapım çalışmalarından sonra edindiği söylenebilir. Huber Köşkü ek binası, 1906'da gerçekleştirilmiş olup yaklaşık 17x7 m ebadında dikdörtgen planlı bir tabana oturan 3 katlı bir yapıdır. Boğaziçine bakan doğu cephesinde 10x4 m boyutunda geniş bir açık tuğrası vardır.

Huber Köşkünün ana yapısının kuzeyinde ahırlar, arabalık ve hizmetliler için yapılmış ikincil yapılar da vardır. Hayli büyük tutulmuş yaklaşık 30x12 m boyutundaki ahır ve arabalık binası, yüksek bir zemin kat, iki ucunda iki katlı, ortada galerili, yanlardan aydınlatmalı yüksek bir bölümü olan bina idi.(Batur, 1994).

Malzeme ve Strüktür:

Hüber Köşkünün ilk yapısı kâgir bodrum üzerine ahşap malzemedan yapılmıştır. Yapının ikinci evresinde yapılan ekler özellikle doğu ve kuzey cephelerinde girişlerle balkon v.b. açık mekânları kapatma amacıyla şeffaf cam kullanılmıştır. Doğu cephesinin üst pencerelerinde renkli cam kullanılmıştır. Kuzey cephesinde simetri eksenini üzerindeki çıkmanın altına metal doğrama ve vitrayla bezeli bir rüzgârlık eklenmiştir. Yapının üçüncü aşamasında yapılan ek bina kâgir bir bodrum üzerine 1. Katta ve güney cephesinde taş diğer kesimlerinde ahşap kullanılarak karma bir konstrüksiyon tekniğiyle inşa edilmiştir. Bu karma teknik, ek binanın ilk yapıyla görsel ve konstrüktif uyumunu sağlarken güney cephesine de anıtsal bir görünüm kazandırmıştır. Yaklaşık 150m uzunluğunda kâgir duvarın korkuluklarının malzemesi taştır.

Bezeme Özellikleri:

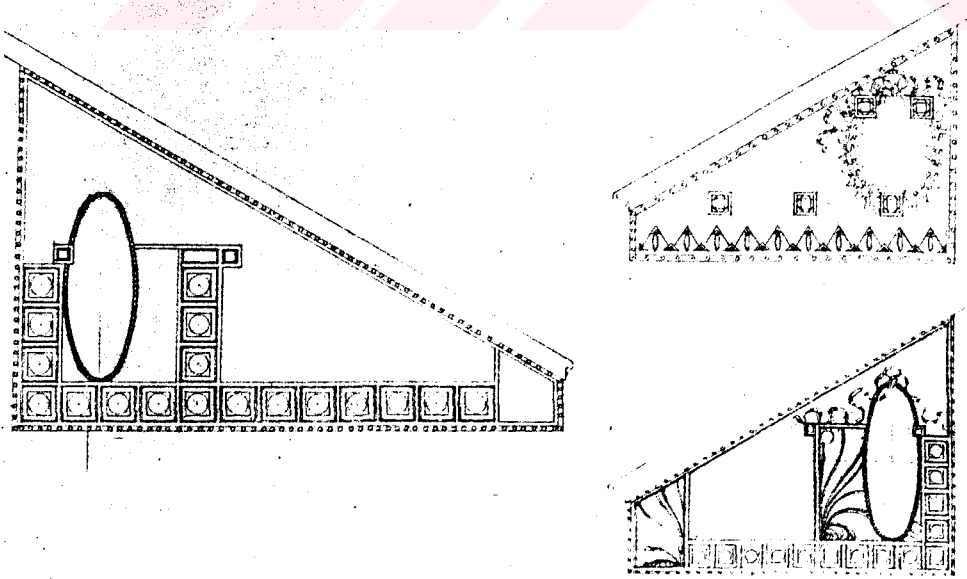
Köşkün ilk yapısının zemin katı ortasındaki büyük hol ve iki yanındaki salonlarla klasik bir plan şemasına sahiptir. İkinci kat, kenarını çevreleyen galerilerle üstü geometrik desenli bir vitrayla bezeli büyük orta hole açılır. Üstü vitraylı örtülerle bezeli ve galerili büyük Salon, 19. yy'ın sonu ve 20. yy'ın başında inşa edilmiş İstanbul konaklarının pek çoğunda kullanılan ve çeşitli varyantları olan bir mimari motiftir.

Cephe yüzeylerinde klasik sayılması gereken bir çerçeveleme düzeni kurulmuştur. Ahşap öğelerle yatay ve düşey dikdörtgenlerden oluşan bir doku çizilmiş; pencereler ritmik bir düzenle bu doku içine yerleştirilmiştir. Doğu cephesinin ekseni, zeminde giriş üst katta denize uzanan bir balkon ve onun da üzerinde yüksek bir çatı katı düzenlenmiş aksiyal bir kitle ile belirtilmiştir. Mimari öğelerde oryantalist seçmeciliğin çeşitli biçimleri görülmektedir. Örneğin Fransız balkonu biçimindeki pencerelerin üstü, içleri kafesli at nalı veya kaş kemerlerle işlenmiştir. Saçak altlarında sivri kemerli veya kafes dokulu kaplamalar vardır. Güney köşesindeki çıkmanın Hint-İslam kökenli soğan kubbesi ile doğu cephesindeki çatı katının neogotik çizgileri oryantalist seçmeci repertuarı genişletmektedir.

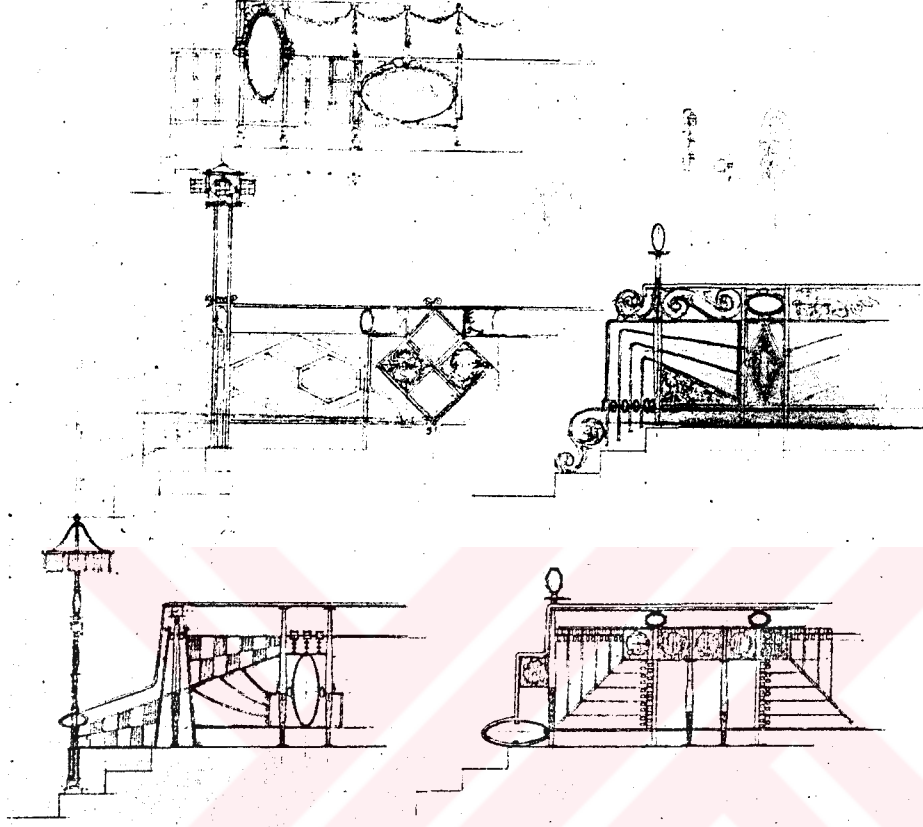
Yapının ikinci evresinde ahşap köşke yapılan ekler yani doğu ve kuzey cephelerindeki girişlerle balkon türü açık mekânların kapatılması için yapılan şeffaf cam perdelerde ve doğu cephesinde üst pencerelerde renkli cam kullanımıyla ölçülü bir dekoratif etki göze çarpar. İstanbul Art Nouveau'sunun en önemli ve en güzel örneklerinden biri olan ve kuzey cephesindeki çıkmanın altına yerleştirilen metal doğramalı rüzgârlık floral desenli vitrayla bezelidir. Üçüncü aşamadaki ek bina ilk binanın oryantalist historisist üslubuna uyum yerine farklı bir stilistik anlayışı, oryantalist sözcüklere başvurmayan, tersine dolaysız olarak Batılı kaynaklara göndermeler yapan bir tasarımı seçtiği anlaşılmaktadır. Bir anlamda bu ekte, ilk yapıya bir kontrpuan oluşturma kararı verilmiş görünmektedir. 2 katlı ilk yapıya karşılık bu ekin üç katlı oluşu kontrpuan etkisini vurgulamaktadır.

Yapının ana kitlesi, belirgin bir prizmatik hacme sahiptir. Katlar ince silmelerle ayrılmıştır. Ama bu geometrik netlik, 3. Katın bitimindeki geniş saçakla ve güney tarafına eklenen abartılı konsol çiftleriyle değiştirilmiştir. Böylece saçak kesimi prizmatik kitlenin üzerinde birden ağırlık öne çıkar. Konsolların ve saçığın bu plastik etkisi üstte köşelerde vazo ve girlandlar ile Medusa Figürünün bulunduğu heykelsi grubun Barok biçimleriyle güçlendirilmiştir. Özgün desenlerle biçimlenmiş bacalar bu plastik etkiye katılırlar.

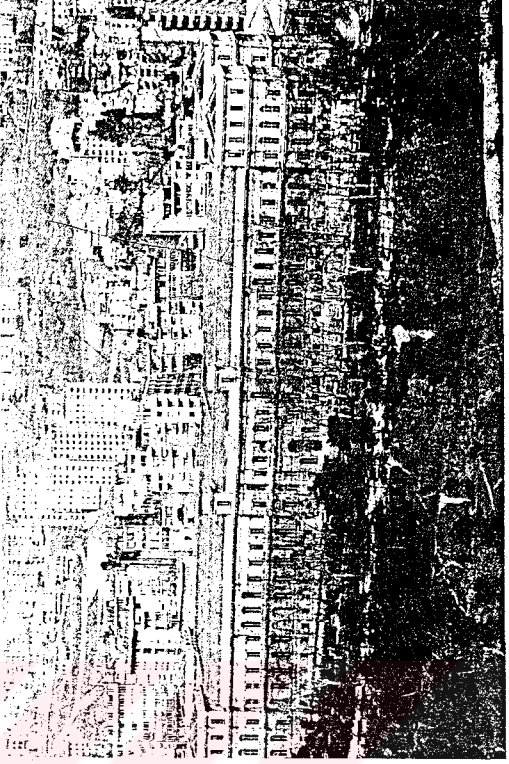
Hayli abartılı bir plastik sergileyen saçak bölümüne karşılık cephenin öteki kesimlerinde daha düz ve yüzeysel düzenlemeler yapılmıştır. Kitlenin köşelerine fugalı kaplamalardan çerçeveler yapılmış, ortalarına klasik atkılı düz pencereler yerleştirilmiştir. Aynı esprideki giriş kapısının üst köşelerinde kadın başı figürleri yer almaktadır. Üstte yüksek tutulmuş ikinci kat, dans eden çocuk figürlerinden oluşan Art Nouveau bir dekorasyona sahiptir. Elips ve eşkenar dörtgen motifli parapet, güneyde yarım altıgen biçimli balkonda başlamakta, üçgen bir bağlantıyla doğu terasına uzanmakta ve küçük bir köprüyle ilk yapıya bağlanmaktadır. (Batur,Afife-İst. Ans.,cilt 4, s. 93-94) (S. Hakkı Eldem-Boğaziçi Anıları, s.192-193)

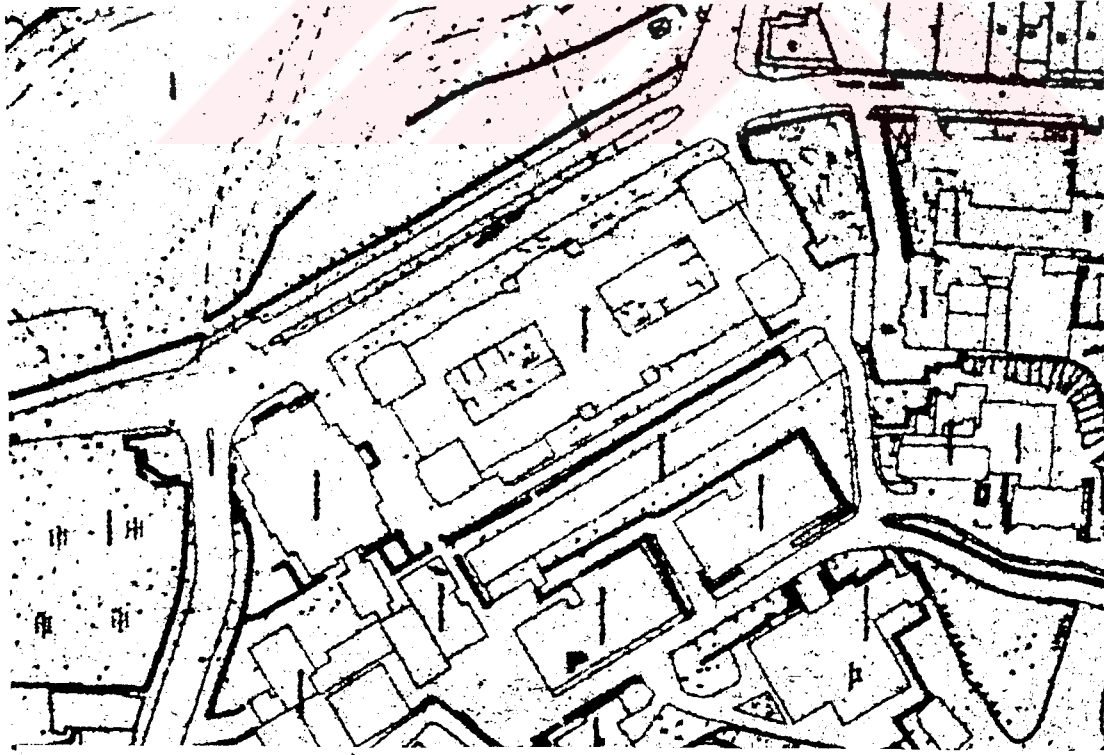

Şekil 3.65 D'Aronco'nun Huber Köşkü Merdiven Korkuluğu Eskiz Çizimleri (D'Aronco s.170)

Şekil 3.66 D'Aronco'nun Huber Köşkü Merdiven Korkuluğu Eskiz Çizimleri (D'Aronco s.170)

Katalog No:	8	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Maçka Silahhane Kışlası	
Yapının Adresi:	Maçka Caddesi. Maçka-Şişli	
Yaptıran:	Sultan Abdülaziz	
Mimarı:	Sarkis Balyan	
Yapım Tarihi:	1862	
Özgün İşlevi:	Kışla ve Silahhane	
Günümüzdeki İşlevi:	İ.T.Ü Maçka Kampüsü	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.67 Maçka Silahhanesi ve Kışlası

Şekil 3.68 Maçka Silahhanesi ve Kışlası Vaziyet Planı

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Mimar Sarkis Balyan'ın, Sultan Abdülaziz'in bizzat çizdiği plana göre inşa ettiğini söylediği Silahhane Şişli İlçesi'ndeki Maçka Caddesi üzerindedir. Silahhane bugünkü haliyle güzel, büyük ve görkemli bir yapıdır. Bugünkü kagir kabağın içini dolduran ve silah depolamak için spesifik boyutları ve kuruluşu olduğu söylenen yapı ne yazık ki belgelerine sahip olmadığımız bir uygulamalıdır. Bina 1950'li yıllarda İ.T.Ü'nün Maçka kampüsüne dönüştürülmek üzere restore edilip, dış duvarlar korunup içi bütünüyle değiştirilmiştir ve bu değişim öncesi durum ne yazık ki rölevellerle belgelenmemiştir. Dolayısıyla yapının iç düzeni, plan şeması hakkında bilgi edinilememektedir (Tuğlacı, 1993). Yapıldığı dönemin ilk ve tek silahhanesi olan bina büyük bir dikdörtgen zemine oturmaktadır. Kütlelerin içinde de büyük bir değişikliği uğramadığı varsayılırsa, planda ana girişe göre orta aksın iki yanında simetrik bir çift orta avlu çevresinde biçimlenen bir ana şemadan söz edilebilir. Maçka Caddesine bakan güney cephesinde yüksek bir bodrum kat üzerinde iki katlı olan yapı, eğim farkından ötürü, arkada kuzey cephesinde bodrum üzerinde üç katlıdır. Kütlelerinin ve cephelerinin aksiyel ve simetrik bir kurgusu vardır. Simetrik kurgusu, köşeleri tutan ve kat yüksekliğinde kule kitleleriyle vurgulanmıştır. Yapının hâla kullanılan güney ve batı girişleri geniş ve yüksek merdivenleriyle simetri eksenini belirtirler. Planlama ve biçim olarak muhtemelen sade çözümlere gidilmiş olmalıdır (Batur, 1985).

Malzeme ve Strüktür Özellikleri:

Maçka Silahhanesi son derece ilginç bir strüktür sistemine sahip olup muhtemelen Türkiye'de inşa edilmiş tümü çelikten konstrüksiyon ilk ve en büyük yapıdır. Yalnız mimarlık tarihi değil, teknoloji açısından da önemli bir uygulamadır (Tuğlacı, 1993).

Yapıda dönemin ileri inşa teknikleri kullanılmış, içerde dökme demir ve çelikten bir strüktür sistemi kurulup buna kagir bir dış cephe giydirilmiştir. Taş kaplama düzeninde dekoratif biçimlemeler dışında başlıca iki teknik kullanılmıştır. Cephelerin geri çekilmiş yüzeyleri yanaşık derzli taşlı kaplanırken, tüm plastır, pencere, söve ve kemerleri derzlendirilmiş taşla işlenerek belirginleştirilmiştir. Bu ayırım kaplamanın veya taş kullanımının binanın düşey akslarını vurgulama işlerine katılmasını sağlamıştır. Taşların derzlenme oyukları düz ve temizdir. (Batur, 1994)

Bezeme Özellikleri:

Maçka Silahhanesi yalnız yapıldığı dönemin değil, bugün bile İstanbul'un sayılı anıtlarından biridir. Büyük boyutu, pahalı ve özenli yapımı, tasarımdaki seçilen sadelikle ayırt edilen bir yapıdır. Yapı Neoklasik üslubun ötesinde Abdülaziz döneminin belki de en akademik nitelikli mimari örneklerinden biridir.

Kitlesinin ve cephelerinin aksiyel ve simetrik kurgusu, köşeleri tutan üç kat yüksekliğindeki kulelerle vurgulanmıştır. Güney ve batı girişleri, geniş ve yüksek merdivenleriyle simetri eksenini belirtirler. Yapının uzun kenarı üzerindeki güney cephesinde giriş bölümünde öne doğru çıkmalar yaparak ve iki yanda birer akslık yükseltilelerle belirtilerek ekseni bir kez daha belirtirler. Bu işaret, girişin tam üstünde bayraklı ve tuğralı armalarla güçlendirilir. Büyük ve uzun bir cephe olan güney cephesi, özellikle o yıllarda İstanbul'un büyük, uzun ve sürekli cephe içermeyen kentsel dokusunda entegrasyon sağlamada, cephede küçük ileri geri oynamaların önemli rolünü işaret eden bir uygulamadır.

Güney girişi, dört çift farklı yüzeyle oluşturulmuştur. Yüzeyler köşelerde kullanılan geniş derzli taştan plastrlarla belirlenmektedir. Düşey bir çizgileme yapan bu plastrlar, cepheyi boydan boya kat eden yatay kornişlerin bağlayıcı çizgisini tutarlar ve dikkatli, ölçülü bir öne çıkışla yatay sürekliliği dengelerler.

Giriş, en ön plandaki yüksek kolosal kapısı, yüksek pencereleri, armaları ve balkonu ile resmi görkemi biçimlendirir. İkinci kattaki balkona açılan ve özgün kullanımında

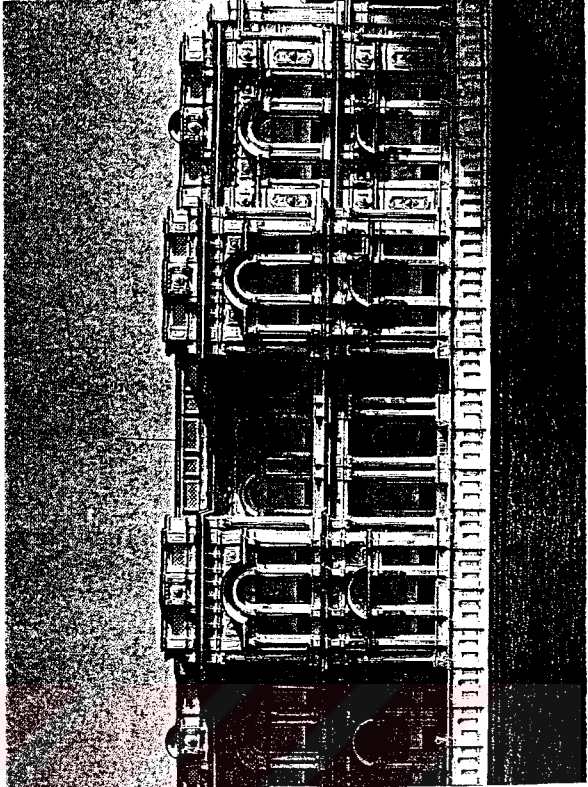
muhtemelen padişaha ayrılmış olan salonun pencereleri, cephenin diğer bütün pencerelerinden farklı olarak profilli yatay kemerle işaret edilmiştir.

Cephede, giriş bölümü ile köşe kuleleri arasında tam ortada üç pencere aksını içeren bir bölüm, öne doğru bir çıkma yapmaktadır. Uzun cepheyi bölen bu çıkma da, kitledeki diğer çıkmalar gibi, dairesel kemerli yüksek pencerelerle ayrılmıştır. Cephenin geride kalan ana bölümünde pencereler, birinci katta kemerli, ikinci katta düz atkılı ve üstte sade bir kornişle belirtilmiş öğelerdir.

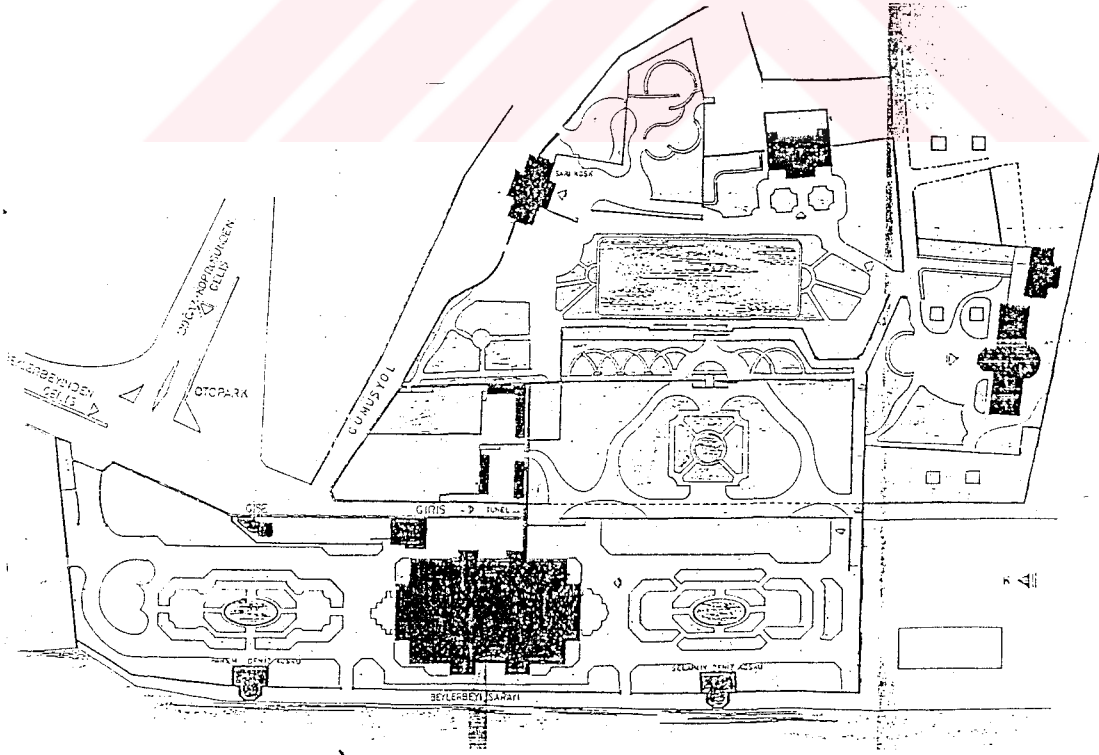
Bir diğer özen ve dikkat noktası da korniş kullanımına ilişkindir. Düşey aksların belirli bir malzeme ve tekniklerle belirtilmesine karşılık yapının yatay çizgileri, birbirine eklenerek genişletilmiş, zenginleştirilmiş olan kornişlerle biçimlendirilmiştir. Kornişler aşağıdan yukarı doğru bir genişleme ve zenginleşme eğilimi gösterirler. Belirli profil birimleri yinelenerek veya yeni birimlerle birleşerek genişleyen yatay şeritler meydana getirirler. Bu korniş hiyerarşisi, sıradan veya amatörce olmayan programlı ve akademik bir biçimlendirmeyi gösterir.

Aynı akademik nitelikli düzenlemeyi, binanın pencere biçimlerinin programlanmasında da görmek olasıdır. Pencere biçiminin seçimi, binanın iç gerekleri ve işlevi yerine, cephe düzenlemesine bağlı görünmektedir; mimari elemanlardaki çeşitlenme için de öğretici örnekler vermektedir. Giriş katı pencereleri yüksek ve daire kemerlidir. Aynı pencere tipi üst katta köşe kulelerinin çıkma yapan yüzeylerinde de kullanılmıştır. Kulelerin geri kalan yüzlerinde ise üstü kornişli düz, küçük ve dikdörtgen pencereler vardır. Bu tip ayrıca, üst katın bütün geri çekilmiş yüzeylerinde kullanılmaktadır.

Pencereler, mimari ve dekoratif elemanlardaki çeşitlenme için de zengin örnekler oluşturmaktadır. Örneğin daire kemerli pencereler giriş katında derzlendirilmiş kemer taşlarıyla örülmekte, üst kata ise profilli şeritlerle çevrelenmektedir (Batur, 1994)

Katalog No:	9	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Beylerbeyi Sarayı	
Yapının Adresi:	Abdullah Ağa çad. Beylerbeyi	
Yaptıran:	Sultan Abdülaziz	
Mimarı:	Sarkis Balyan Agop Balyan Giorgio Stampa	
Yapım Tarihi:	1864	
Özgün İşlevi:	Saray	
Günümüzdeki İşlevi:	Müze-Saray	
Yapının Konum Planı		

Şekil 3.69 Beylerbeyi Sarayı

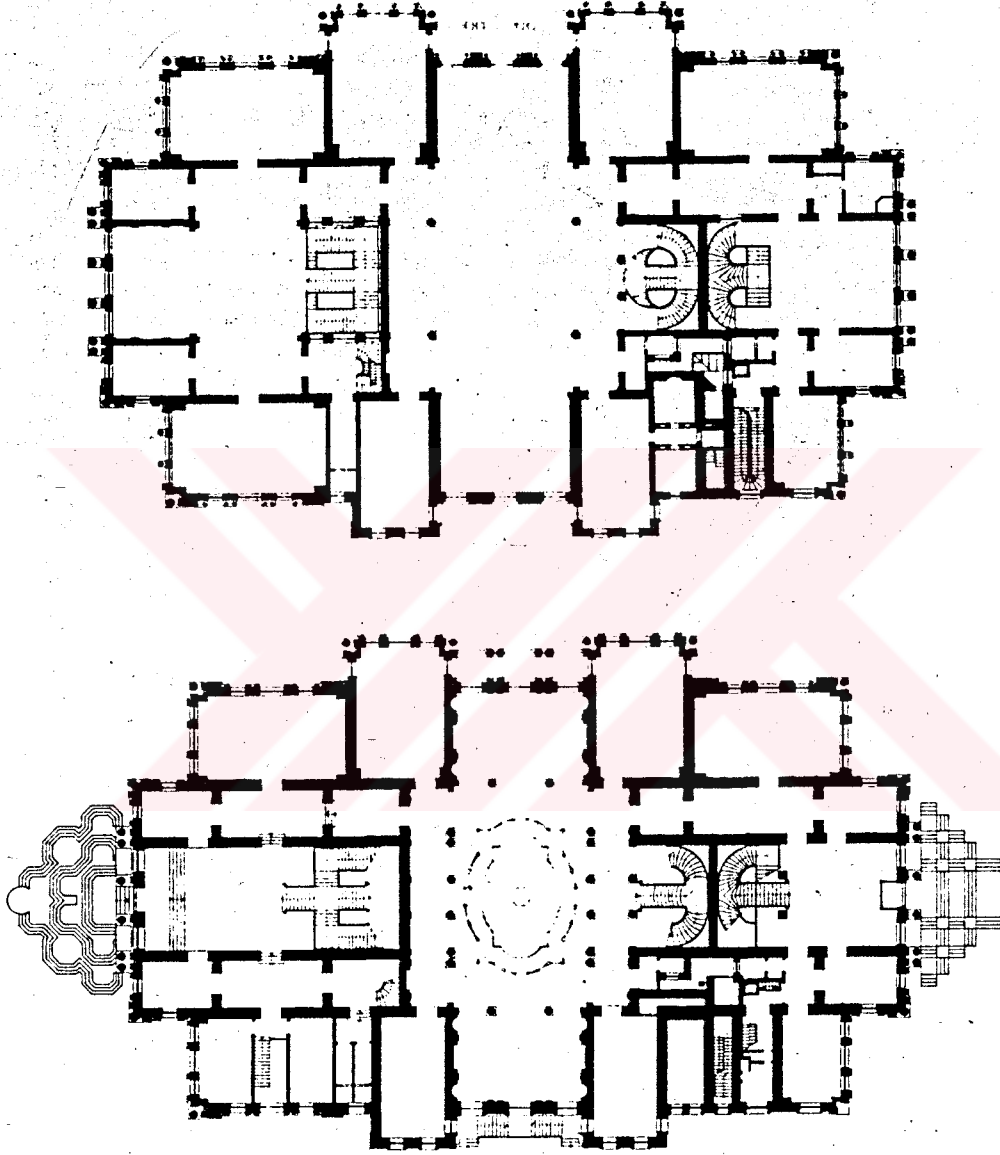

Şekil 3.70 Beylerbeyi Sarayı Vaziyet Planı

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

İstanbul Boğazının Anadolu kıyısında Üsküdar ilçesinde aynı adla anılan semtte bulunan bir sahil saray ile bağlı yapılar ve köşklere oluşan saray kompleksidir. Saray kompleksi geniş bir bahçe içerisinde yer almaktadır. Yerinde eskiden İstavroz bahçesi denilen ve Bağlarbaşına kadar uzanan bir koruluk bulunmaktaydı. 1832’de yapılarak 1851’de çıkan yangında yanan ahşap sarayın yerine 1864’de büyük bir saray ve ikincil yapılardan oluşan bir kompleks şeklinde yapılmıştır. Saray kompleksi Yazlık Sarayla birlikte Mermer köşk (Serdap köşkü) Sarı köşk ve Ahır köşkü olarak bilinen yapılardan ve iki küçük deniz köşkünden oluşur. Mermer ve sarı köşkler II.Mahmut dönemindeki eski sarayın parçalarıdır. Bahçedeki büyük havuzun kenarındaki sarı köşk, bodrumuyla üç katlıdır. Bütün katlarda birer salon ve ikişer oda vardır. Havuzun ortasındaki mermer köşk ise tek katlı ampir üslupta bir yapıdır. Ortasında fıskiyeli havuzu olan bir sofasıyla iki odası vardır. Cephesi mermer kaplıdır. Ahır köşkü de Padişahın atlarının bakımı için yaptırılmıştır. Saray kendi içinde setler halinde yükselen , Selam ve Haremlik olarak iki bölüme ayrılan geniş bir bahçe içinde uzun kenarı denize paralel olarak yerleştirilmiş dikdörtgen biçimli bir kitleye sahiptir. Bahçenin tümü ağaçlar, havuzlar ve hepsi de Paris’te yaptırılmış tunçtan hayvan heykelleriyle süslüdür. Saray ile sarı ve mermer arasındaki havuz, içinde kayıkla gezilebilecek kadar büyüktür. Bahçesi deniz yönünde, rıhtım boyunca uzanan üstünde sağır pencereleri ve dikdörtgen nişler açılmış bir duvarla çevrelenir. Bu duvar üzerinde saraya girişi sağlayan iki kapı vardır. Kapıların ikisi de iki yandan yüksek bir kaideye oturan ikişer sütunla sınırlıdır. Duvarın iki ucunda iki küçük deniz köşkü bulunur. Deniz çadır biçiminde, tepeye doğru sivrilen çatıları vardır. Köşklere kara tarafındaki girişlerinin önünde revaklı bir bölüm yapılmıştır. Birer oda ve birer tuvaletten oluşan bu köşklere sarayın Selamlık tarafında olanına Selamlık köşkü, Harem tarafında olanına Harem köşkü adları verilmiştir. (Ana Britanica, cilt 5, s. 265, 1994)

Uzun kenarı denize paralel olarak yerleştirilmiş dikdörtgen biçiminde bir kitle olan Beylerbeyi sarayı’nın planı eski İstanbul konutunun türevi olan orta sofalı şemanın Balyanların saray ölçeğine geliştirip getirdiği varyantıdır.

Şekil 3.71 Beylerbeyi Sarayı Zemin ve I. Kat Planı

Yapının Adı: BEYLERBEYİ SARAYI

Katalog No:9

Mimar burada Osmanlı Mimarlığının biçimlerini ve öğelerini historisist bir yaklaşımla yorumlama yollarını arayan bir iç mekan çalışması yapmıştır. Bu merkezi planlı ve evyanlı mekan düzenlemelerinde olduğu gibi, dekorasyon ve bezeme düzeyinde de kendini duyurmaktadır. Sarayın giriş katı altı büyük salon ve yirmidört büyük odadan oluşur. Üst katta Sultanın özel kabul salonları vardır. (Batur, Afife-Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, cilt-4, s.1065)

Beylerbeyi sarayı yüksek bir bodrum üzerine iki katlı ve kağır bir yapıdır. Yaklaşık 65x40 metre boyutlarında ve kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilen yapının simetrik ve aksiyel bir kitlesi vardır. Plan şeması üç işlevsel bölümü karşılayan üç birimden oluşmaktadır: Mabeyn-i Hümayum, Zülvecheyn, Harem dairelerinden oluşan her üç birim de eyvanlı merkezi sofa plan motifinin varyantları gibi düşünülebilir. Bütün birimlerde merkezi holün birer kenarı, anıtsal merdivenlere açılmaktadır. Mabeyn-i Hümayun veya Selamlık bölümünde eyvanlı sofa motifi özellikle üst katta açık olarak ifade edildiği halde harem tarafında oda, koridor, antişambr v.b . hacimler için kullanılarak gözardı edilmiştir. Oysa cephelerde ve kitlede her iki bölümde eşit ve simetrik olarak ifade edilmiştir. Eyvanlı merkezi hol motifinin en belirgin biçimde ve Dolmabahçe Sarayı'ndakine benzer bir konsept ve görkemli boyutlandırma ile kullanıldığı yer ortadaki birimdir. Yapının her iki cephesine de açılan bu Zülveçheyn mekan birimi konumu, işlevi ,simgeleri ve bezemesiyle sarayın kalbi durumundadır. Bu üç birim dikdörtgen bir ana çerçeve içine oturmuştur. Dikdörtgen çerçeve iki giriş ve dört salonun simetrik konumlu çıkmaları ile hareketlendirilmiştir. İki kat planı da ortadaki salonun çevresindeki odalardan oluşan sarayın ilginç özelliklerinden biri de zemin katın ortasında, suyu denizden alınan ve kapalı deniz hamamı olarak kullanılan, üzeri bir camekanla örtülü bir havuzun bulunmasıdır. (Batur, Afife-İstanbul Ansiklopedisi, cilt-2 ,s. 208)

Zemin kattan üst kata havuzun karşısındaki çok zarif bir merdivenle ve batı yönündeki servis merdiveninden çıkılır. Zemin kattaki havuzlu salonla aynı büyüklükte olan üst kat salonuna Kabul Salonu adı verilir.

Yapının Adı: BEYLERBEYİ SARAYI

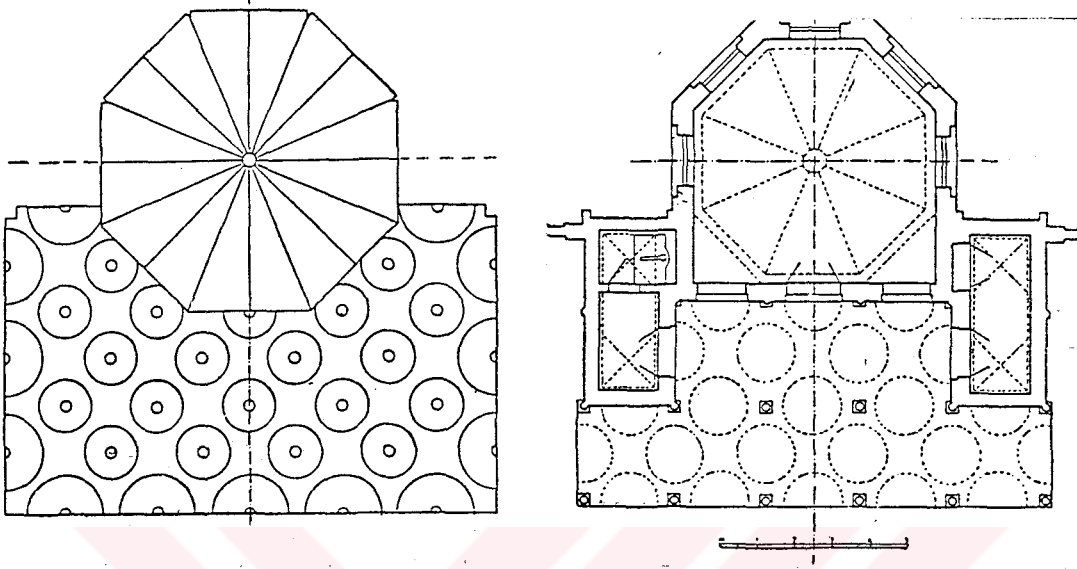
Katalog No:9

Kabul Salonunun iki yanındaki daha küçük birer salon ile bunların devamı deniz ve kara cephelerine bakan küçük odalar üst kat planını tamamlar. (Ana Britanica,cilt 5, s. 266)

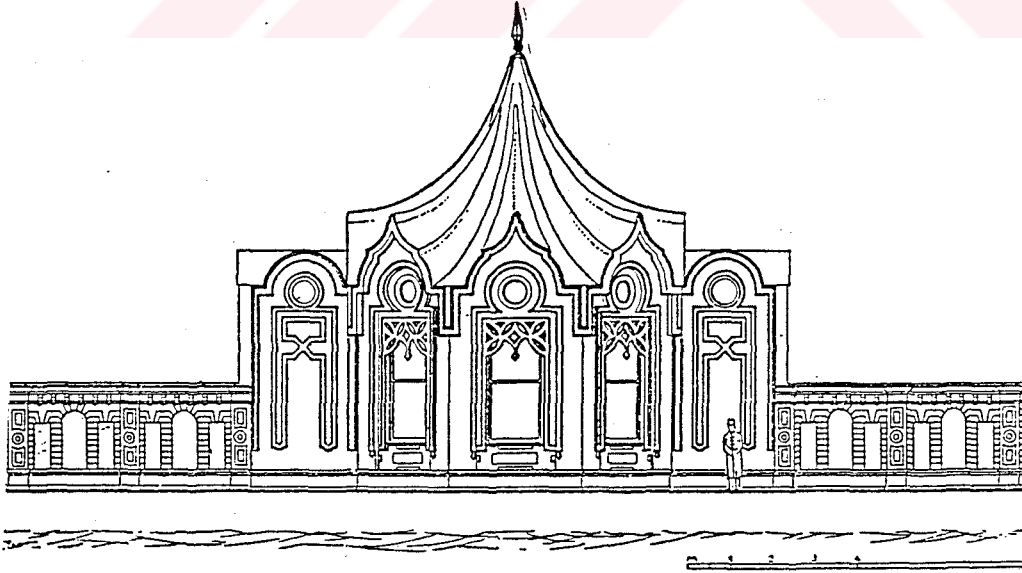
Biri Selamlık diğeri Harem'e ait olan deniz köşkleri sarayın ağırlık merkezini oluşturan kompozisyon bütününde ve ritim duvarlarının sürekliliği içinde, sarayın önünde uzanan duvarların belirgin, masif ve sakin yatay çizgisini iki uçta değiştirip canlandıran, peyzaj öğeleri olup birer bahçe kameriyesi görünümündedirler. Girişlerinin bahçeden olmasına karşın kavramsal olarak köşkerin denize açılışı, bahçeler ile olan bağlarından daha güçlüdür. Köşkerin planı sekiz köşeli kubbeyi taşıyan birer oda ve onun iki tarafındaki servis yerleriyle bahçeye bakan revaktan ibarettir. Servis odaları ile revak aynı örtü (çatı şeklinde kıvrımlı çatı) içine alınarak kitle kompozisyonuna daha sade ve olumlu ifade verilmiştir. Sarkis Balyan bu küçük yapılarda büyük bir mimari eser yaratmıştır. (Eldem, Sedat Hakkı - Köşker ve Kasırlar, cilt 2 ,s. 437)

Saray kompleksinin içinde eski saraydan kalmış ve yapımları hakkında henüz yeterli belge bulunamamış olan yapılar da vardır. Bunlar Mermer Köşk, Sarı Köşk ve Hasahır yapılarıdır. Mermer köşk II. Mahmut'un yaptırdığı eski Beylerbeyi sarayından kalma tek yapıdır. Kıyı kotundan sonraki üçüncü set üzerinde büyük havuzun gerisinde, kısmen arazi içine dördüncü sete gömülü olarak yapılmıştır. "Serdap" adı da buna bağlı olarak verilmiştir. Ampir üslupla, geometrisi belli ve net bir kitesi vardır. Ortasında büyük bir sofa (salon) ile iki yanında birer oda ve arkalarında servis hacimleri olan klasik ve sade bir planı vardır. Yaklaşık 10x16 metre boyutunda olan orta sofa, büyük oval havuzu ve selsebilleri ile tanınmıştır. Yazlık saraylarda loş ve serin iç hacimleri elde etme amacıyla düzenlenen Serdap köşkeri, genellikle su öğesinin katıldığı iç düzenlemelere sahiptir.

Sarı Köşkün kitesi, plan şeması ve bazı dekoratif öğelerinin biçimlerine bakarak sarayla aynı tarihlerde inşa edildiği sanılmaktadır. Saray arazisinin kuzeydoğu köşesinde ve dördüncü set üzerinde, yüksek bir bodrum üzerine iki katlı kagir yapıdır. Kesin çizgilerle belirtilmiş üç parçadan oluşan bir kitesi vardır. Planı da aynı kesin bölümlenmeyi gösterir ve çok sadedir.

Şekil 3.72 Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkü Çatı ve Kat Planı (S.H. Eldem)

Şekil 3.73 Beylerbeyi Sarayı Deniz Köşkü Cephesi (S. H. Eldem)

Hasahır, saray arazisinin güney kanadında uzun bir rampayla ulaşılan üçüncü set hizasında bir düzlükte inşa edilmiştir. Deniz köşkleriyle benzer bir tasarıma sahip olmasından ötürü ahırların yeni Beylerbeyi sarayı ile birlikte tasarlanmış olduğu sanılmaktadır. Orta giriş ile merkezi mekanın, yanlarda ahır bölümünün olduğu bir planı vardır. Deniz köşklarinin denize doğru çıkan kitlesine benzer bir düzenlemeyle gerçekleştirilmiş ve yine oryantalist historisist referanslar veren kemer ve örtü biçimleri kullanılmıştır. (Batur,Afife-İstanbul Ansiklopedisi, cilt 2, s. 210, İstanbul -1994)

Malzeme ve Strüktür Özellikleri :

Kagir sarayın önünde havuza göre aksiyal ve simetrik olarak düzenlenen Avrupa üslubunda geniş ve düz bahçe yer alır. Bu düzlemden merdivenlerle sed dizilerine ulaşılır. Günümüzde sedler altında bir tünel içinde boğaz kıyı yolu geçmektedir. Setleme şekilleri, set ve merdiven trabzon parmaklıkları Avrupa etkisini yansıtır.

Deniz tarafındaki duvar üzerinde ajurlu demir döküm kanatlı iki kapı ile rıhtımdan saray bahçesine geçilir. Bahçede nadide ağaçlar, havuzlar ve özellikle 1864 yılında Paris'te yapılan sanatçı ellerden çıkmış bronz heykeller mevcuttur. Heykel kaidelerinde sanatçıların adları ve yapılış tarihleri kazınmıştır. Saraya ilk girişte bulunan Harem Bahçesinde de bronz heykeller ortadaki havuzun etrafını süslerler. Saraya giriş haremnden, selamlık ve koltuk kapılarından olmak üzere üç yerdendir. Batıda yer alan selamlık kapısının önünde yarım daireler biçiminde mermerden Barok stildeki merdivenleriyle sütunlu girişin iki yanında yine mermerden iki aslan heykeli bulunur. Yapının güney yanında bulunan kayık barınağı sekiz mermer sütunlu, mermer tabanlı bir yapıdır. Sarayın mermer özelliklerinden biri de son zamanlarda üzeri kapatılarak çevresine birtakım hizmet kalemleri yapılmış havuzudur. Buraya temelden deniz suyu alınmış ve üzeri (ikinci kat damında) piramit ferforje camekanla kapatılmıştır. Işık camekanı bugün de mevcuttur. (Tuğlacı, Pars - Osmanlı mimarlığında Balyan ailesinin rolü, s.400, İst. 1993)

Deniz kenarındaki rıhtım üstünde inşa edilen bodrumuyla birlikte üç katlı olan asıl saray yapısı yüksekçe bir tabana oturur. Çatı bütün cepheleri dolaşan korkuluklu bir korniş ile gizlenmiştir. Bakırköy kufeki taşı ve mermerden yapılan kagir sarayın büyük salonu onaltı mermer sütunlu ve ortası havuzludur. Havuzun etrafı mermerden, alçak bir korkulukla çevrilidir.

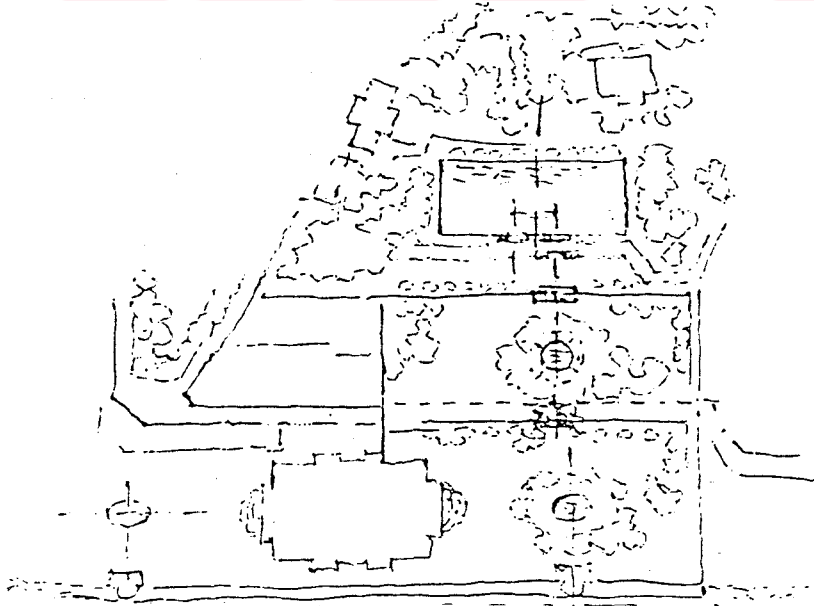
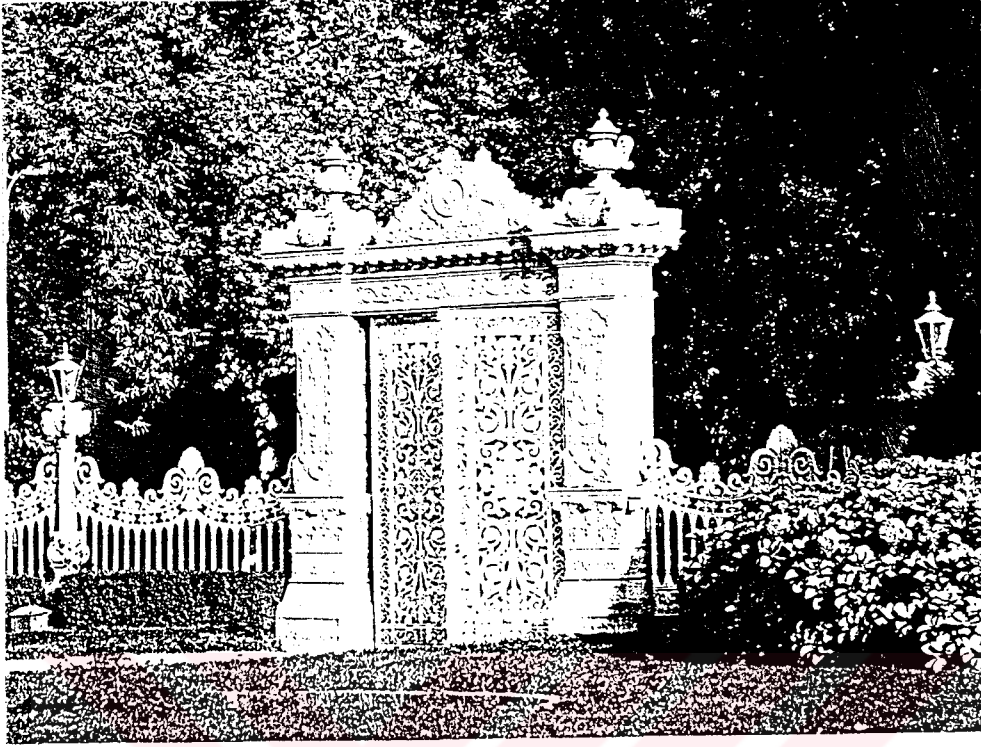
Sarayın mabeyn-i humayun bölümünde güneydoğu ve güneybatı köşesindeki salonlarında yüksek kalitede ahşap işçiliği görülmektedir. Sarayın köşelerine gömme sütunlar yerleştirilerek köşe çizgisi belirsizleştirilmiştir. Binada eyvanlar, sofadan dörder sütunla ayrılmıştır. Sütunları, daha sonra Çırağan Sarayı'nda da kullanacak olan ve altın yıldızla işlenmiş zar başlıkları erken örneklerdir. Havuzla salonun güney kenarındaki çift kollu döner merdiven üst katta sekizgen metal strüktür olan yıldız bezemeli canlı bir örtü ile aydınlatılmıştır. Buradan akan ışık döner merdivenin Barok kurgusunu güçlendirir.

Mavi salon adını stuca (alçı) ile elde edilmiş çivit mavisi rengindeki sütunlarından alınmıştır. Salon mekanının sınırlarını belirleyen bu sütunlar, Bursa tipi kemerlere gönderme yaparcasına destek takozlarıyla beslenmiş bölümler yapmaktadır. Bu bölümler biçimi, oryantalist düzenlemelerde sıkça kullanılan bir motif olacaktır. Salonun yükseltilmiş örtüsü tonoz biçimli kemerler üzerindedir. Kemerlerin içlerinin canlı oluşu örtüyü hafifleten çağdaş uygulamalara yaklaştıran bir çözümdür. Örtü geometrik çerçevelidir.

Mabeyn-i Humayun'un sultanının özel kabul salonlarının çevresinde yer aldığı üst kattaki büyük eyvanlı mekan, sütunları bulunmadığı ve eyvan geçişleri köşe destekleri ile beslendiği için geleneksel şemalara en uygun görünen düzenlemelerdir. Örtüsü göbekte daire biçimli ve yükseltilmiş, böylece merkezi vurgu iyice artmıştır.

Harem bölümü mütevazı bir düzendedir. Giriş holünün güney duvarındaki merdiven, başka Osmanlı saraylarında görülmeyen bir biçimde kapalı bir perde duvarın gerisinde yükselmektedir. (Batur, Afife)

Saray kompleksinin içinde yer alan daha önce yapılmış olan Mermer Köşk ve Serdab Köşkü büyük mermer levhalarla kaplanmış cepheleri nedeniyle Mermer Köşk adını almıştır. Net bir kitlesi ve düzenli bir geometrisi olan yapı Toskan başlıklar taşıyan ince ve yüksek pilastrlar, cephede düzgün ve eşit aralıklarla yerleştirilmiştir. Pencere basık

Şekil 3.75 Beylerbeyi Sarayı Vaziyet Planı ve Arazi Setlemesini Gösteren Kroki. (B.Ünsal).

tutulmuş ve iç mekanların ısı kontrolünü sağlayan bir düzenleme ile cephe yüksekliğinin alt yarısına yerleştirilmiştir. Duvarlar “Stucco Lustrò” tekniğinde Somaki taklidir. 10x16 m. boyutunda olan orta sofada büyük oval havuz ve beyaz mermerden yapılmış selsebil vardır. Oval havuzun iki tarafında mermer döşemeye oyulmuş su yollarıyla yan duvarlardaki karşılıklı selsebillere bağlanmıştır. Selsebiller yivli pilastrlar ve iyonik başlıklar ile üzerindeki tablodan oluşan ampir bir portik içine alınmıştır. Sarı Köşk yüksek bir bodrum üzerine inşa edilen iki katlı kagir bir yapıdır. Kesin çizgilerle belirtilmiş üç parçadan oluşan kitlesi vardır. Ortada giriş, Barok merdiven ve büyük bir salon ile iki yanda birer odadan oluşan yapının cepheleri derin profilli çerçeveler içine alınmıştır. Çerçevenin içine konsol taşı biçiminde öğeler dizilmiştir. Ön ve arka cephelerdeki yarım daire kemerli üçlü pencere grupları vardır. Pencereilerin ve kemerlerinin etrafında da profilli silmeler dolaşmaktadır.

Hasahır saray arazisinin güney kanadında uzun bir rampayla ulaşılan üçüncü set hizasında bir düzlüktedir. Giriş öne doğru çıkan beşgen bir kitle ile belirtilmiş, içerde sekiz dilimli bir örtü yapılmış, üstte çadır biçimine benzer eğrisel bir örtü strüktürü kullanılmıştır. Eğrisel örtü, ahşap ve kaburgalıdır, etek kısmında soğan biçimli kemerlere bağlanarak alt yapıya oturur. Kapı ve ayrı yükseklikteki pencere atnalı kemerlidir. Ortasında havuz bulunan orta mekana ahşaptan yapılmış 20 bölmeli ahır açılmaktadır.

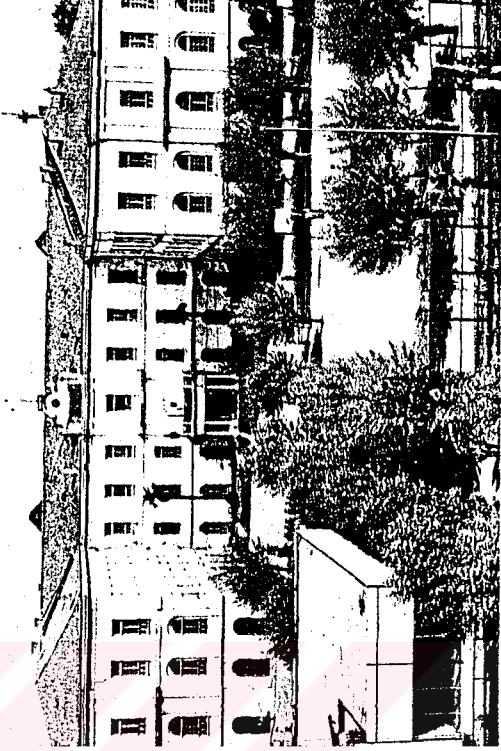
Topkapı ve Yıldız Sarayları gibi Beylerbeyi Sarayı da uzun bir tarihi süreç içinde oluşmuş önemli çevre özelliklerine sahiptir. Arazinin topoğrafik verilerine uygun bir setleme sisteminin oldukça erken bir tarihte kurulduğu düşünülebilir. En geç II. Mahmut döneminde setler düzenlenmiş olabilir. (Batur, Afife İstanbul Ansiklopedisi Cilt 2, Sayfa 207-208 İstanbul 1994-)

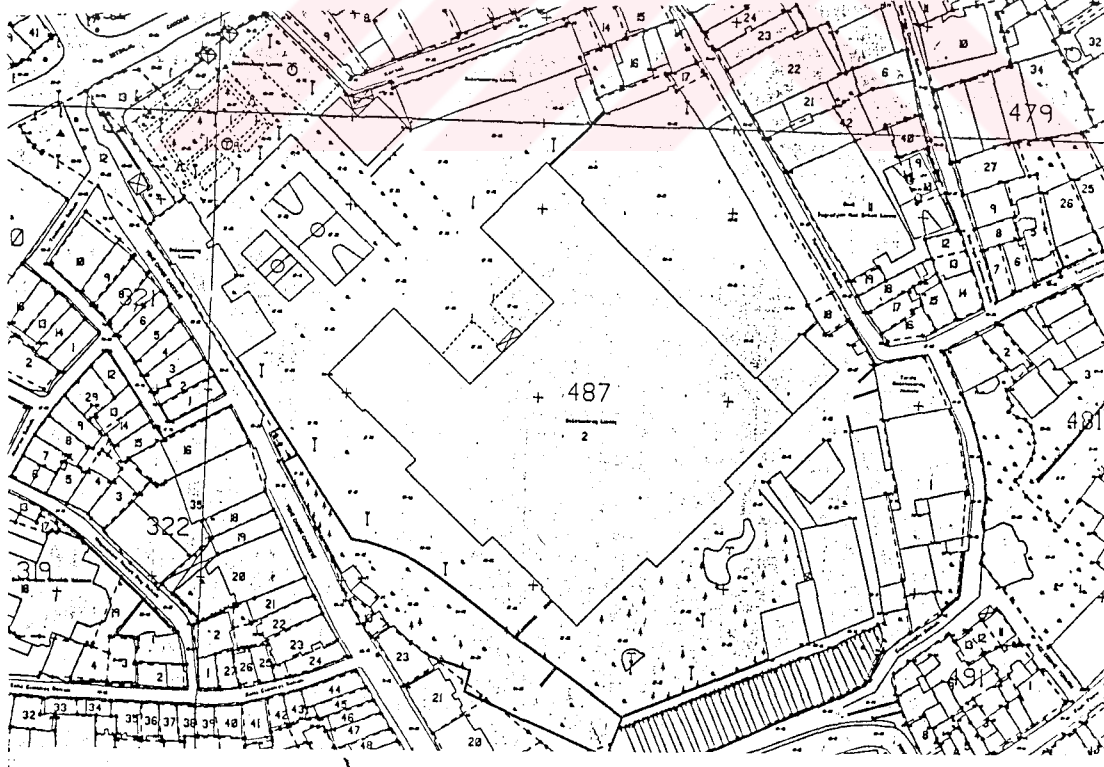
Bezeme Özellikleri :

Sarkis ve Agop Balyan kardeşler tarafından tasarlanıp yapılan saray ile rıhtım arasında saray kitesinin yatay etkisini güçlendiren ve gerisindeki yeşillikle birlikte çevreye uyumu sağlayan, boydan boya kesintisiz uzanan bir duvar vardır. Yüzeyi tekrarlanan üçlü plastr birimleriyle hareketlendirilmiş olan duvarda iki tane deniz giriş kapısı ve iki deniz köşkü vardır. İki tarafında kolon çiftlerinin yükseldiği, üstte bir tablanın bulunduğu kornişli deniz

kapıları, padişah tuğrası ve sembolleri ile bitmektedir. Deniz köşkleri, biri selamlık ve öbürü hareme ait olmak üzere çift olarak yapılan köşkerin tasarımı oryantalist historizmin İstanbul'daki en çarpıcı ve tipik uygulamalarından biridir. Salonun deniz tarafındaki planlanmış ve üstü sekizgen tabanlı çadır biçimli bir eğrisel örtü ile örtülmüş, örtünün etek kısımları sivri kaş kemerler oluşturarak altyapıya bağlanmıştır. Kemerlerin altında bir daire biçimi ve bir de dikdörtgen pencere vardır. Her pencere çifti atnalı kemer biçiminde profilli silmelerle çevrilmiştir. İçerde salonun sekizgen örtüsü çeşitli hayvan figürlerinden oluşan resimlerle bezenmiştir. Işıklı iç mekanda denizle görsel bağı aşan bir içsel ilişki kurulmuştur. Girişteki derin revak bahçe yönünde ve iç kenardaki serbest sütunlara taşınmaktadır. Revak mekanı üstte çok sayıda minik kubbeyle örtülüdür. Bu kubbecikler strüktürel olmayıp bir doğu referansı vermektedir. Deniz köşkleri çadır benzeri örtü ile oryantalist historizmin erken örneklerini çağrıştıran bir tasarımdır. Saraya oranla minyatür ölçeğinde deniz köşkleri saray kompleksi içindeki işlevlerinin ötesinde Sarkis veya Agop Balyan'ın imge arama denemelerinin son derece yaratıcı örnekleridir. (Batur, Afife İstanbul Ansiklopedisi Cilt 2, Sayfa 208)

Beylerbeyi Sarayı'nın ana yapısı Osmanlı mimarlığının biçimlerini ve öğelerini tarihçi bir yaklaşımla yorumlama yollarının arandığı bir yapıdır. Bu yaklaşım, merkezi planlı ve eyvanlı mekan düzenlemelerinde olduğu gibi dekorasyon ve bezeme düzeyinde de kendini belli eder. Dekorasyon yerel ve doğulu motiflere kayması, iç mekanda Neo-Barok esprisinin geriye itilmesi, Beylerbeyi sarayını diğer saray yapılarından, örneğin Dolmabahçe sarayından ayırdeden özellikleridir. Barok üslup yalnızca orta sofanın ve girişinin merdivenlerinde görülür. Cephede kat ve saçak kornişlerinin ve çatı parapetinin sağladığı yatay ve dingin bir görünüm vardır. Buna karşılık çıkma yapan salonların büyük dikdörtgen kitleyi bütünlemesi, çoğalmış ve çeşitlenmiş mimari öğeler, pencere, lento, kemer ve silmeleri duvarlardan ayrı tutulmuş kolon veya kolon grupları hareketli bir yüzey oluşturarak, kornişlerin yatay çizgisiyle dengelenmektedir. Sarayın harem ve selamlık bahçelerindeki deniz köşkleri, Osmanlı mimarlığının merkezi plan, kubbe ve benzeri motiflerini yoğun bir fantezi duygusuyla kullanan tasarımlarıdır. İlginç olan bu fantezinin Beylerbeyi Sarayı gibi büyük, klasik ve görkemli bir yapının deniz cephesini tutan, ana binayla karşıtlığa giren küçücük bir yapıda kullanılmasıdır.

Katalog No:	10	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Galatasaray Lisesi	
Yapının Adresi:	İstiklal cad. Beyoğlu	
Yaptıran:	Sultan Addülaziz M. Bouree	
Mimarı:	-	
Yapım Tarihi:	1866	
Özgün İşlevi:	Darülfünun-u Sultani	
Günümüzdeki İşlevi:	Lise	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.76 Galatasaray Lisesi

Şekil 3.77 Galatasaray Lisesi Vaziyet Planı

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

İstiklal Caddesi'nden Tophane'ye doğru alçalan yamaçta, istinat duvarları üzerinde inşa edilen bina, 1866'da inşa edilip 1907'de yangın geçirdiği için onarılmıştır. Onarım öncesini gösteren bir fotoğrafla karşılaştırıldığında binanın kütle ve cephe düzeninin değişmediği anlaşılmaktadır. Planın değişip değişmediği bilinmemektedir. Binanın ortada bir tören avlusunu çevreleyen 'U'biçiminde klasik, aksiyel ve simetrik bir plan olup, bina üç katlıdır. Yapıya bir çift pilastrla belirtilmiş bir eksen üzerinden girilir. Giriş, ince mermer kolonların taşıdığı bir çıkmanın altında yer alır. Girişin pilastrlı düzeni saçak kornişinin üzerinde yükselen bir tepelik motifi ile sonlanmaktadır. Planlama, geniş bir koridor etrafında dizilmiş dersliklerden oluşmaktadır. (Batur, 1994)

Malzeme ve Strüktür Özellikleri:

Kagir binanın giriş kısmını belirten ince mermer kolonlar taşımaktadır. Binanın bulunduğu bahçenin etrafı, alçak kagir duvarı üzerine dökme demirden yapılan korkuluklarla çevrilmiştir. Giriş kapısı, ana yapıdan farklı olarak daha gösterişli bir düzenleme ile ele alınmıştır. Dökme demirden yapılmış büyük kanatlı kapı, iki yandaki yüksek ayaklık gruplarına bağlanmıştır. Ayaklar gömme derzli taş kaplama tekniğinde örülmüş bir gövde ile bir çift plastr ve kolondan meydana gelmiştir. Kapının yalnızca dış yüzünde mermer kolon çiftleri yuvarlak ve ince yapılıdır. (Batur, 1994)

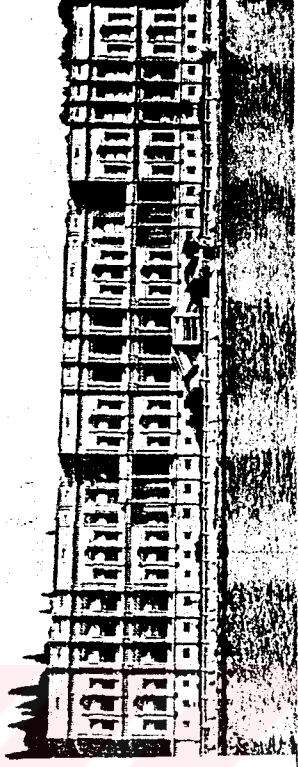
Bezeme Özellikleri:

Yapının aksiyel ve simetrik bir cephe düzeni vardır. İnce mermer kolonların taşıdığı çıkmanın altından yapıya girilmekte olup yapının plastrlı düzeni, saçak kornişinin üzerinde yükselen bir tepelik motifi ile sonlanmaktadır. Bu tepeliğin daha önce basık kemerli barok yanlamaları bulunan bir eleman olduğu, 1908'dan sonra yarım daire biçimine dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Pencereler zemin katta basık kemerli, üst katta ise düz atkılı biçiminde düzenlenmiştir. Ana yapıdan farklı ve gösterişli olarak düzenlenen

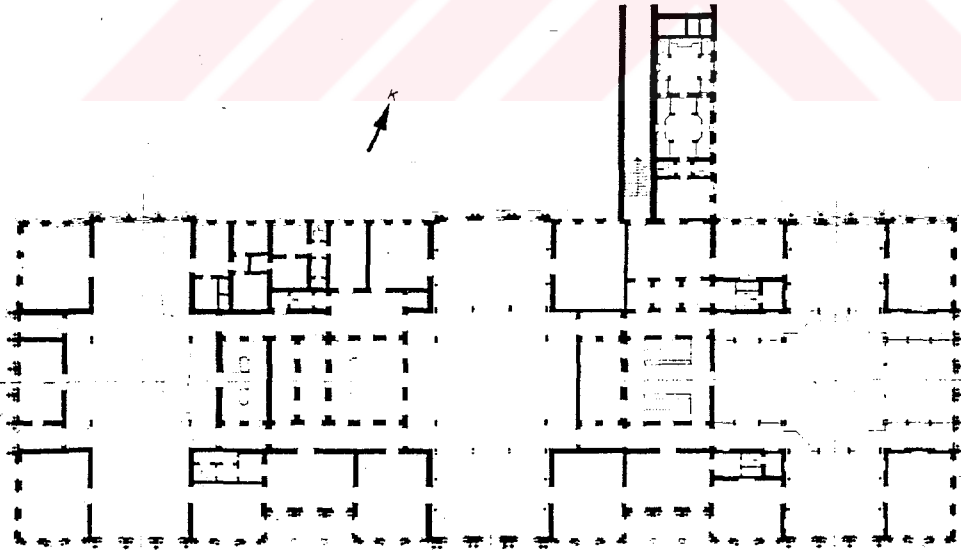
ve dökme demir malzemeden yapılan giriş kapısı iki yandaki ayaklık gruplarına bağlanmıştır. Gövde ortada bir silme takımıyla ikiye bölünmüş, plastrlar bu iki katlı gövde üzerinde kesintisiz yükselerek, üstte yassı bir başlık motifiyle korniş tablasına bağlanmaktadır. Başlık kesiminde yumurta figürleri işlenmiştir. Kapının dış yüzeyinde yer alan yuvarlak ve ince yapılı mermer kolon çiftlerinin üstünde; ince bilezik silmeler arasında stilize yapraklar bulunan bir başlık vardır. Başlıklar kare tablalarıyla korniş kesimine bağlanmıştır. Kapının ayakları saçak kornişinin üstündeki büyük vazo figürleri ile bitirilmiş, bu vazo figürleri bahçenin köşelerinde de kullanılmıştır. Büyük dökme demir kapı, ortadaki daha büyük üçer çember içine alınmış kıvrım dal motiflerini ve ok torbası, meşale gibi dönemin figürlerini içeren bir bezemeye sahiptir. Üst kesimde, harf devrimi sırasında kazınmış olan kitabenin panosu ve padişah tuğrasını içeren ışın demetli bir tepelik bulunmaktadır. (Batur, 1985)

Şekil 3.78 Galatasaray Lisesi Anıtsal ön kapı

Katalog No:	11	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Çırağan Sarayı	
Yapının Adresi:	Çırağan Cad. Beşiktaş	
Yaptıran:	Sultan Abdülaziz	
Mimarı:	Sarkis Balyan	
Yapım Tarihi:	1871	
Özgün İşlevi:	Saray	
Günümüzdeki İşlevi:	Otel	
Yapının Konum Planı		

Şekil 3.79 Çırağan Sarayı

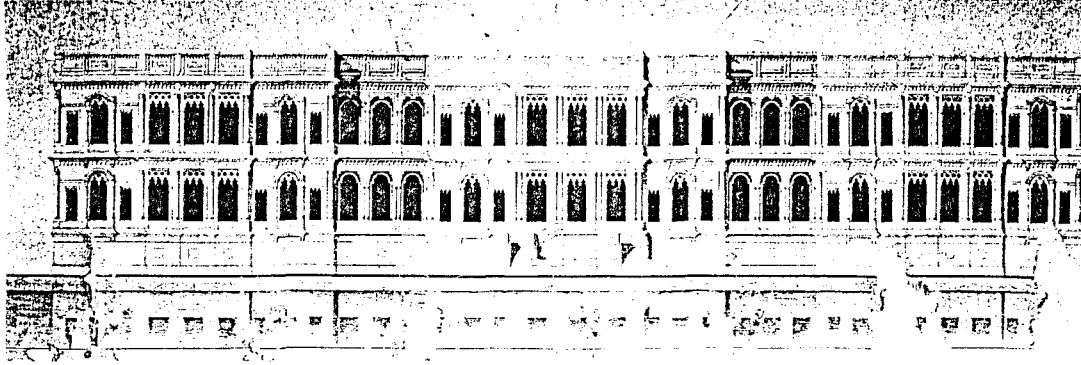

Şekil 3.80 Çırağan Sarayı I. Kat Planı

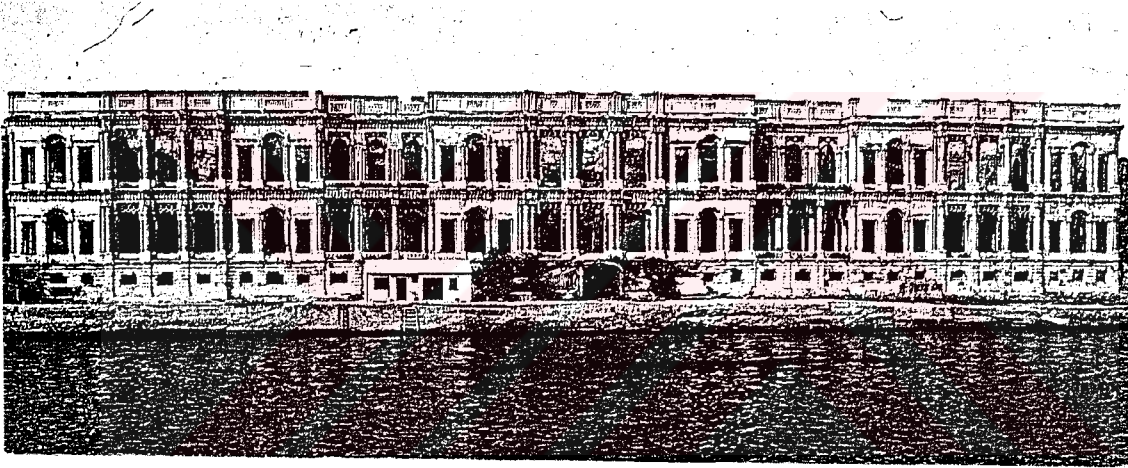
Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Beşiktaş kıyıları Lale Devri'nden itibaren mehtaplı gecelerde düzenlenmeye başlayan ışık ve çiçek dolu eğlencelere sahnelik etmeye başlıyor. Burasının "Cerağan" adını alması da bu dönemin eseridir. Çünkü "Cereğan" kelimesi farscadan geçme olarak "ışık sacan, aydınlık veren" anlamındadır. 17. Yüzyıldan beri Reformlar döneminin ilk sürekli oturma yeri olan Çırağan, Beşiktaş'ın Ortaköy'e bakan tarafındaki kıyı şeridinde inşa edilmiştir. 1864 yılında yanan Çırağan Sarayının yerine Sultan Abdülaziz 1871'de yeni Çırağan Sarayını yaptırmıştır. Mimarı Sarkis Balyan'dır. (Mustafa, Cezar- XIX. yüzyıl Beyoğlusu, s. 301) Yeni Sarayda binalar kompozisyonu şöyledir; Yangın sonrası dört duvar halinde kalmış olan esas yapı, Hünkar dairesi ve Muayede kısmı Sarayın Beşiktaş ve Ortaköy yönlerine doğru dizilen ek yapılarına Fer'iye (ikincil) saraylar adı verilmiştir. Çünkü bunlar Şehzadelere, hareme, askeri-idari servis bölümlerine tahsis edilmiş saray kısımlarını oluştururlar. Saray ardarda dizilen Feriye sarayları ile birlikte Boğaziçinde yaklaşık 1,5 km uzunluğunda anıtsal bir kordon oluşturur. Sönüp gitmekte olan imparatorluğun son pırıltısıdır, ve aynı zamanda mimaride ulaşılan süzölmüş beğeniye, seçkinliği, el sanatlarındaki ustalığı işaret eden bir performansı gösterir.

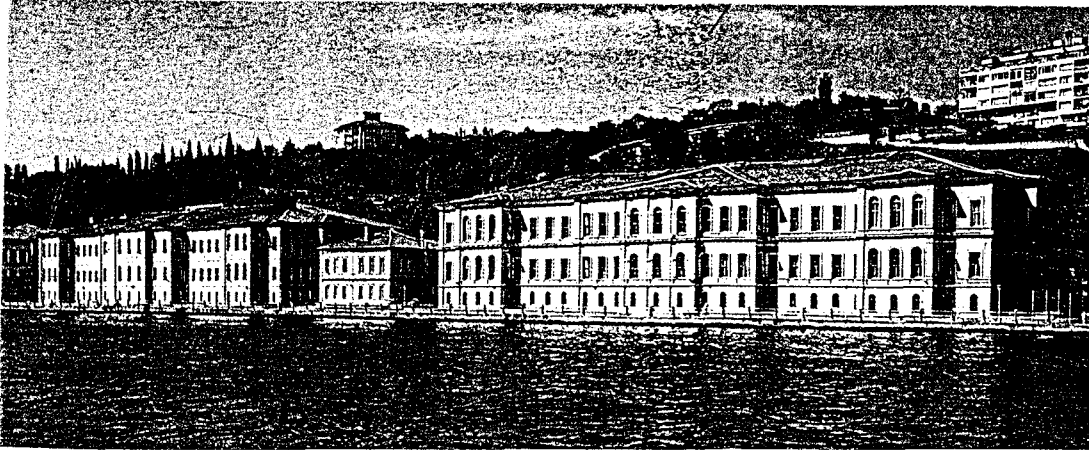
Çırağan Sarayı 124 x 45 m. boyutunda ve yükseltilmiş bodrum üzerinde iki katlı kagir bir yapıdır. Yaklaşık olarak 25 m. yükseklikte bir dikdörtgenler prizmasıdır. Sarayın karadan ana girişi kitlenin dar kanadındadır. Hünkara ait olan kuzey kesimindeki bu girişte önde dört basamaklı bir seki düzeni yapılmıştır. Sarayın planında ve kitlesinde şaşırtıcı bir açıklık ve sadelik gözlenir. Mimar geleneksel plan motiflerini, köşelerde birer oda ile bir plan birimi oluturan eyvanlı sofaları, özgün oranları ve olanca netliği içinde tek bir dikdörtgende toplamıştır. Geleneksel üç sofalı planın kristalize olmuş bir geometri içerisinde çözülmüş plan öğeleri, cepheye pencere ve kolon biçimindeki ayrıntılarla yansıtılmıştır. Simetrik ve aksiyal düzenlemelerle klasik disiplin varlığı hissettirilmiştir. Zemin katta girişlerin doğrultusunda uzunlamasına gelişen yan sofalar üst katta 90 derecelik bir dönüşle denize dik doğrultuda uzanmaktadır.

Şekil 3.81 Çırağan Sarayı, Nikoğos Balyan'ın ön cephe tasarımı

Şekil 3.82 Çırağan Sarayı Yandıktan Sonraki Hali (Cezar, 1991)

Şekil 3.83 Feriye Sarayları

Üst kat sofaları haç biçiminde dört kollu eyvanlı olarak biçimlendirilmiştir. İkili veya dörtlü kolon grupları bu plan içinde merkezi mekanlar ayırmaktadır. Planın ana motifi olan eyvanlı merkezi sofaların üçü de iki cepheli ve haçvari mekanlardır. Oryantalist iç mekan düzenlemelerinde kolon kullanmanın özel biçimi vardır. İki yanına odalar konan ve uzunlamasına kullanılan giriş holünde dört sıra halinde dizilen kolonlar, anıtsal merdivene doğru derinlemesine perspektif vermektedir. Üst kattaki Hünkar sofasında ise emperyal bir divanhane düzeni kurulmuştur. Salona girişin dışındaki üç eyvanda dörder basamakla çıkılan mekanlar vardır. Divanhane düzeninin merkezi ortada kare bir mekan belirleyen dörder kolonluk demetlerle işaret edilmiştir. Doğu ve batı eyvanlarında basamak başlarında birer çift kolon vardır. Hünkara ait olan eyvana ise ayrıca iki kolon sırası daha eklenmiş ve bir tür hükümdar sergilemesi yapılmıştır. Hünkar Sofasında tek çift veya dörtlü kolonların gerçektede simgesel bir yerleştirimi gözlenir. Feriye saraylarının ilki Devlet konukevi, Hünkar bahçesinde otel inşa edildi, Ortaköy yönündeki Feriye Saraylarında eğitim binası olarak kullanılmaktadır.

Malzeme ve Strüktür Özellikleri:

Çırağan Sarayı yapım tekniği açısından tamamen kagir malzeme ile a) Bodrumda kesme taşla kaplı moloz b) katlarda masif kesme taş c) İç bölmelerde kalın tuğla ile inşa edilmiştir. Kat düzenlemelerinde kare kesitli kalın demir gergi ve bağlamalar kullanılmıştır. Kolonlar yükseltilmiş tabanlar üzerindedir ve zar biçiminde başlıkları vardır. Kolon başlıktan sonra gelen bir üst parca ile daha da yükseltilmiştir. Zemin kat kolonları beyaz mermerden, üst kattakiler (tek, ikili veya dörtlü) daha narin ve renkli taşlardan yapılmışlardır. Sofalarda eyvanların merkeze açılışında ve diğer tüm bağlantılarda kolonlar birbirine düz atkılı sistemle bağlanmıştır. Kolonların kirişlerle birleşmesinde köşebent çiftleri kullanılmıştır. Yükseltilmiş kolon ve köşebent kullanımı Wilhelma sarayındakilere benzer. İçerde mevcut fotoğraflara göre kapılar at nalı kemerlidir. Beyaz ve renkli mermerle alması geçmeli örülmüş ve kemer merkezine ışınal demetler halinde yerleştirilmiştir. Cephelerde iyi bir taş işçiliği sergilenmektedir. İçerde kapı tokmakları başta olmak üzere bir çok aksesuar som gümüştendir. (Gülersoy, Çelik -İstanbul

Ansiklopedisi, cilt 2, s. 505)

Sarayın arkasında Yıldız Parkı'nın caddeye bakan seti üzerinde "Billur Köşk " olarak anılan bir limonluk vardır. Bir yazarın Londradaki Kristal Palas'a benzettiği bu sera, kuşluk olarakta kullanılıyordu . Abdülaziz, halkın "Cam Saray" dediği bu yapıyı güneşte fazla ısındığı gerekçesiyle yıktırmıştır. Sarayın diğer bir ek yapısı "Çardaklı Pavyon" denilen dökme demir parçalar kullanılarak yapılmış Neoklasik usluptaki yapıdır. (Bkz. İstanbul Ansiklopedisi, cilt 2, s. 506, İstanbul-1994)

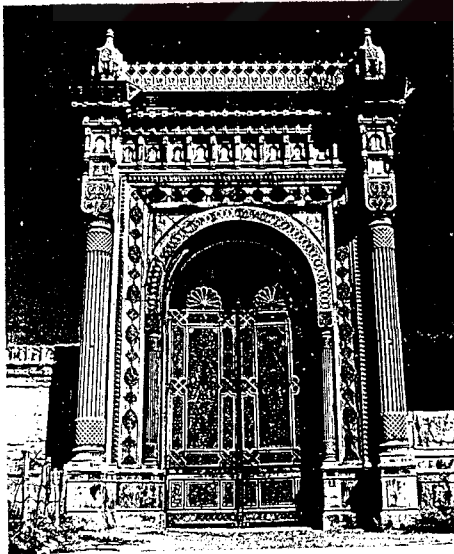
Bezeme Özellikleri :

Deniz cephesinde 500 m. uzunluğunda bir duvarın üzerine oturtulmuş 120 m. uzunluğunda bir dikdörtgenler prizması biçimindeki binanın, cephe düzenlemesinin profesyonel bir yeteneği gerektirdiği açıktır. Bu uzunluklara sahip bir cephenin ortası çökmüş görünmemesi için Sarkis Balyan orta kısmı biraz yükseltip iki yana doğru hafif meyil vererek düzeltilmiş bir algılama sağlamıştır. Uzun ve tek bir kitleden oluşan cephe tek düzeliği akla getirmeyen, tersine incelikle düzenlenmiştir. Plan birimlerine tekabül eden cephe birimleri ritmik düzende yerleştirilmiştir. Bu ritmik düzen sadece pencere biçimi ve kolon gruplamasındaki küçük değişmelerle ve yüzey kaydırmaları ile elde edilmiştir. Kolonlar aynı başlık biçimine sahiptir. Yalnızca önlü arkalı veya tekli-ikili kullanıma ayrılmaktadır. Buna ek olarak Pencerelerin ve kornişlerin dekorasyonunda kullanılan Neogotik motifler, küçük boyutları ve ajurlu yapıları ile cephenin işlenmiş ve hafifletilmiş görünümüne katılmıştır.

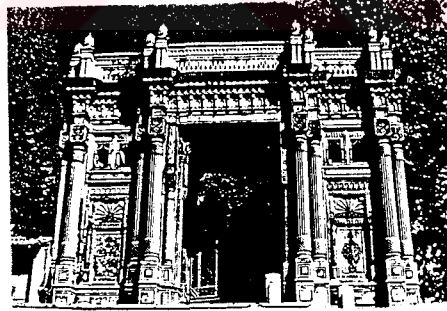
Dıştan Neoklasik bir stil verilen Sarayın ana binasında arabesk ve klasik Osmanlı uslubu süslemeler esas tutulmuştur. Renkli ve masif mermer sütunların azameti ve içeride arabesk nakışlı süslemeler, fildişi ve sedef kaplamaların güzelliğiyle zengin stilistik görüntü arzeder.

Cephede klasik yapı ve Barok uygulamalar arasındaki gerilimi dengeleyen dekoratif bir örgü vardır. Bu örgü, eğrisel çizgilerin son derece az olduğu cephede pencere kemerlerinin üstüne veya içine yerleşen bir veya iki sıralı taş oyma Neogotik motiflerdir. Taş işçiliğinin önemli örneklerini sergileyen dilimli rozetler nervürlerden oluşan dantel görümlü motifler, aslında yapının stürüktüründen ayrı ve adeta bezeme niteliği belirterek her öğede kullanılan hafif bir dekorasyon örgüsüdür veya bir tür perdedir. Bu Neogotik perdeleri kornişlerin Gotik nervür motifli tablaları ve zar biçimli kolon başlıkları tamamlar. Kolonların zar başlıkları üzerine ters kalp biçiminde ve uçları rumiye dönüşen bir motif işlenmiştir.

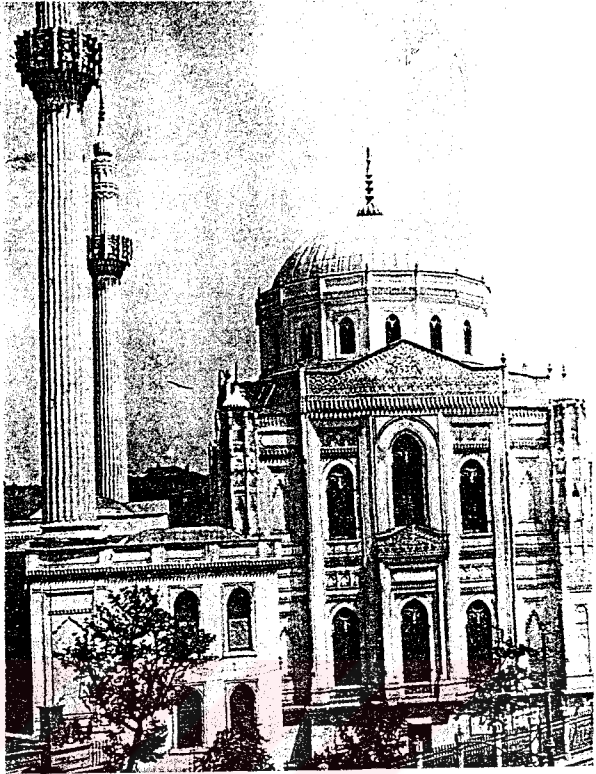
Sarayın içi eski fotoğraflarından anlaşıldığı üzere; İki cepheli Sofaların 40x22x14 m. gibi boyutlarda oluşu ve hem bahçelerde hemde denize bakışımı, simetrik ve aksiyal merdiven düzenleri etkileyici mekansal verilerdir. Sarayın içinde kimi Osmanlı motiflerinin yer aldığı oryantalist bir iç mekan düzenlemesi ve dekorasyonu gerçekleştirilmiştir. Beylerbeyi sarayındaki uygulamadan sonra Çırağan da İslami geleneğin ve Osmanlı mimarlığının olanca birikiminin sergilendiği bir yapıya dönüşmüştür. (Ç. Gülersoy-Çırağan Sarayları İstanbul 1992)

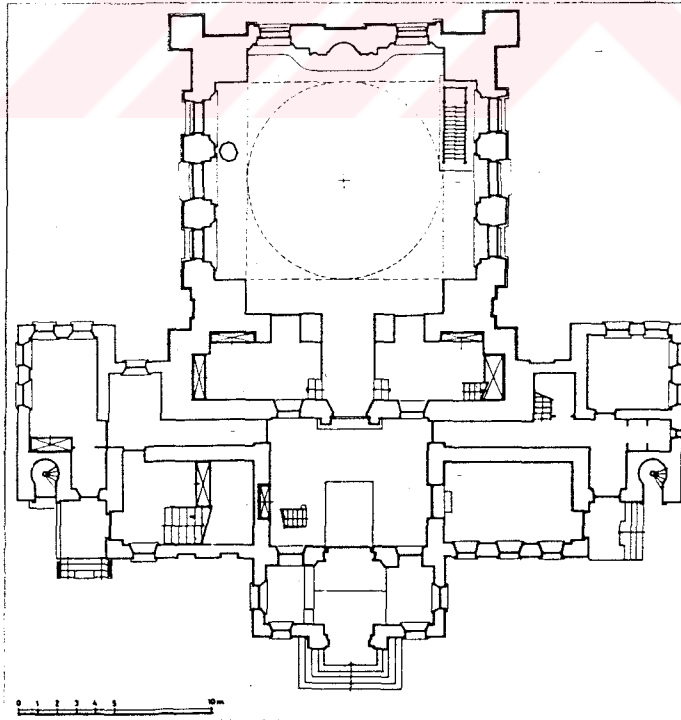

Şekil 3.84 Çırağan Sarayı Deniz Tarafı Dökme Demir Kapı

Şekil 3.85 Çırağan Sarayı Kara tarafı dökme demir kapı

Katalog No	12	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Pertevniyal Valide Sultan Cami	
Yapının Adresi:	Aksaray meydanı Fatih	
Yaptıran:	Pertavniyal Valide Sultan	
Mimarı:	Sarkis Balyan	
Yapım Tarihi:	1871	
Özgün İşlevi:	Cami	
Günümüzdeki İşlevi:	Cami	
Yapının Konum Planı		<p>Şekil 3.86 Pertevniyal Valide Sultan Camii</p>

Şekil 3.87 Pertevniyal Valide Sultan Cami Kat Planı (S. Batur)

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Pertevniyal Valide Sultan Cami Aksaray Meydanında ve meydanın kuzeybatı kesimindedir. Caminin inşaatıyla birlikte yapının karşısındaki köşeye Valide Sultan kendi Türbesini de yaptırmış ayrıca Mahmudiye adını verdiği bir okulun temelleri atılmış, imam müezzin ve Türbedar için konutlar yaptırılmıştır. Caminin Mimarı olarak bazı kaynaklar İtalyan mimar Montani'nin de adını vermektedir. Buna karşılık Sarkis ve Agop Balyan'ın tasarım ve yapımla ilgilerini gösteren çok sayıda belge Başbakanlık Osmanlı Arşivin'de mevcuttur. Cami, mektep, türbe ve muvakkithanenin inşaatı üç sene sürmüştür ve burası bir külliye halini almıştır. Valide Cami 19. Yüzyılın bütün büyük camilerinde olduğu gibi son cemaat yeri artık küçük bir köşke dönüşmüş giriş bütünüyle geleneksel birimden oluşmaktadır. Bir kaç küçük farklılık dışında giriş bölümü simetrik bir plan ve kitle düzenine sahiptir. Benzemesi istenilen Ortaköy Camii'nden farklı olarak giriş bölümü, girişe doğru kademeli olarak öne çıkar. Beş basamaklı bir merdivenle ulaşılan tek katlı giriş mekanı oldukça büyük bir hole açılmaktadır. Hol birer koridorla bu bölümün Harem ve Selamlık olarak ayrılmış mekanlarına bağlanır. Holden Harim mekanına açılan ve son cemaat yeri işlevi gören ara mekana girilir. Bu ara mekan 19. Yüzyıl camilerinde son cemaat yerinin içe açılıp harime doğrudan açıldığı plan düzenlemelerine bir başka örnektir. Holün batısındaki salon, eskiden kitaplık olarak kullanılmıştır. Kitaplık Salonun Harem bölümünde simetriği olan mekanda, giriş bölümünün batı uçundaki Valide girişini üst kata bağlayan gösterişli bir merdiven vardır. Üst katta Sultan ve mahiyeti için ayrılmış salonlar ve harim bölümüne küçük balkonlarla açılan harem namazlığı yer alır. Cami İstanbul'un kentsel düzenleme çalışmalarında zarara uğramış 1956-1959 arasında Aksaray Meydan düzenlemesi ve Vatan-Millet caddelerinin açılması çalışmaları sırasında Pertevniyal Valide Sultan'ın Türbesi, Muvakkithane ve Sebil kaldırılmıştır. Sebil 1968'de caminin avlusuna, hemde önündeki avlu duvarının yıkılarak sebilin yola açılmasını sağlayacak biçimde yeniden kuruldu. 1969'da altgeçit ve üst yol çalışmaları sonunda camide iyice gömülü duruma geldi

Malzeme ve Strüktür Özellikleri :

Kagir yapı kare planlı olup, kubbe oniki yüzlü, pencereyi yüksek bir kasnağa oturmuştur. Minareleri Ortaköy Camii'nin minarelerine benzetilmiş ancak cami daha büyük olduğu için daha kalın tutulmuştur. Caminin kitlesi ve cepheleri o zamanki 19. yüzyıl camilerinden farklı biçimde düzenlenmiştir. Mihrap cephesiyle doğu ve batı cephelerinde üç pencere aksını içeren orta bölümler birer çıkma yaparak öne alınmış ve üçgen biçimli büyük bir korkulukla bitirilmiştir. Köşelerdeki büyük taşıyıcı ayaklar da birer çıkma ile dışarıya alınmış ve üst katlarda kule gibi yükselerek cephe konturunu belirlemiştir. Cami cephelerinin alışılmış ögesi olan askı kemerlerinin görüntüsü silinip yerine içerideki strüktürden bağımsız bir cephe giydirilmesi bu yapıyla başlayan ve Yıldız Camii ile sürdürülecek olan çok yeni ve anlamlı bir tasarım özelliğidir. (Batur, Afife - İstanbul Ansiklopedisi, cilt 7, s.361) Bu tasarımda kubbe adeta geri plana alınmıştır. Onaltıgen yüksek kasnağı, geometrik bölümlenmesi ve dekorativizmi kubbenin bilinen imgesini değiştirmiştir. Alt pencerelerde dökme demirden, incelikle işlenmiş parmaklıklar vardır. Yapının ayak, pandandif askı kemeri gibi strüktürel elemanlarına nişler, mukarnaslar, çerçeveler ve rumiler yerleştirilerek bezeme ögesi olarak da kullanılmıştır. Caminin bahçesi kagir bir duvarla çevrili olup, duvarın üzerinde dökme demir parmaklıklar vardır. Caminin Harim kısmı 10x10 metre bir kare alt yapıya oturan yüksek kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür.

Bezeme Özellikleri:

Valide Camii'nin kitlesi ve cepheleri o zamana kadarki bütün diğer 19. Yüzyıl camilerinden farklı düzenlenmiştir. Neoklasik uslubun İslami biçimler ve Klasik Osmanlı görünümüyle birleştirilerek uygulandığı iki cami vardır ki bu yapılarda bu bileşimin çarpıcı olduğu oranda estetik olduğu söylenemez. Pertevniyal Valide Sultan Camii bunlardan biridir. Neogotik yaklaşım binanın genel olarak vurgulanan dikeyliğinde ve bazı pencere detaylarında görülebilir. Valide Camii İstanbul camileri içerisinde bezeme bolluğu ve çeşitliliği ile ayırt edilebilir. Beden duvarları, cephe düzeni içerisinde belirgin bir düzey vurgusu öne çıkaran bir bölümlenme gösterir, öne çıkan orta bölümde alt ve üstte üçer

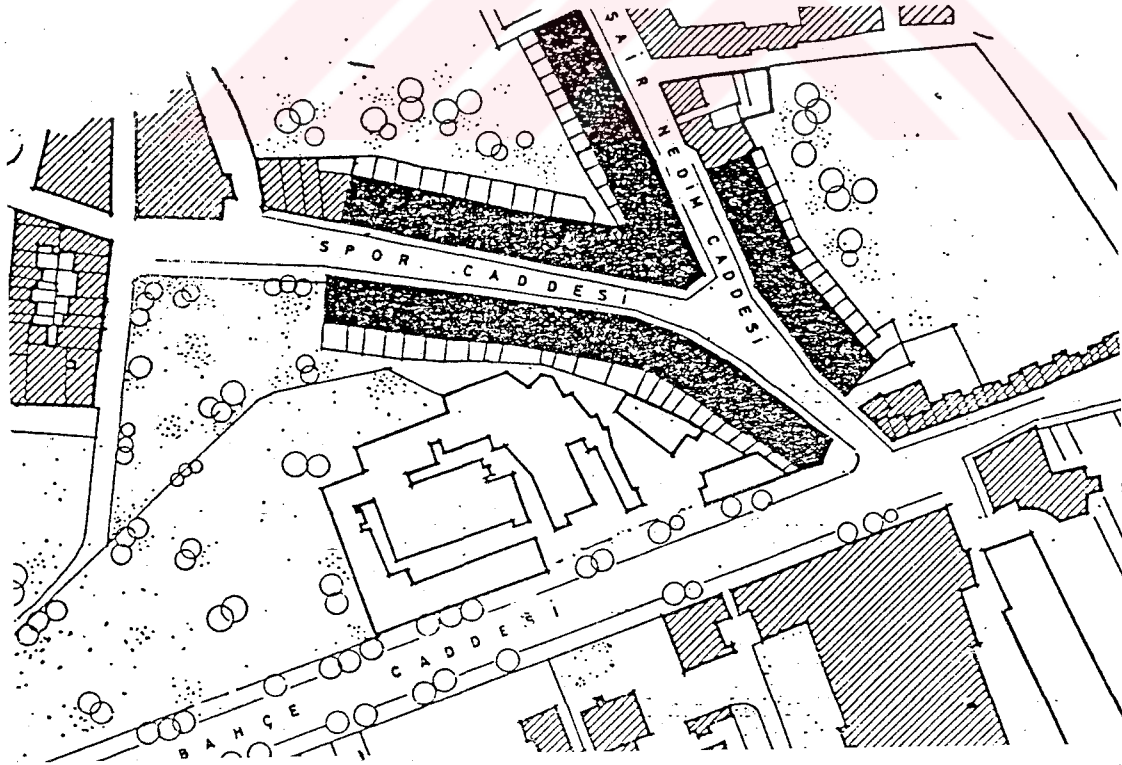
büyük pencere yer alır. Tüm pencereler düşey plastrlarla, sütunçeler ve profillerle ayrılmış bölmelere yerleştirilmiştir. Pencereler sırt çizgileri profillerle belirtilmiş sivri kemerli öğelerdir. Kemer karnının içine Neogotik usluapta bir tane tam, iki tane yarım rozet motifinden oluşan oymalı bir perde yapılmıştır. Neogotik düzenlemelere her bölümde yinelenen mukarnaslı korniş parçaları, dekoratif sağır niş öğeleri gibi Osmanlı motifleri eşlik eder. Mukarnas dizilerinin özellikle cepheleri taçlandıran alınlıkta üst üste üçer sıra olarak kullanımı, alınlık ve alınlığın geleneksel taş oyma tekniğindeki petek dokusu Osmanlı Mimarlığının daha sonra benimseyeceği yeni bir çizgiyi oluşturmuştur. Üçgen taçlandırma öğesi bu camide adeta bir girişi işaret eder gibi alt kat orta penceresi üstünde de ayrı kullanılmıştır. Köşelerdeki ayaklar alt kesimde profillerle belirlenmiş panolarla bölümlenmiş, içine sağır niş motifi ve bir semse yerleştirilerek mukarnas dizisi ve rumilerden oluşan taş oyma bir tepelik motifi ile bitirilmiştir. Ayağın bundan sonraki üst bölümü Neogotik bir vurguyu öne çıkaran ince yüksek sütüncelerin üst üste dizilişiyle yükselen öğelerle düşey planda bölümlenmiş bir kuledir. Böylece kulede kare plandan sekizgene geçilir. Elde edilen çokgenin yüzeyleri, tümü taş oyma mukarnaslı nişler, düz sağır niş motifleri ve çeşitli geometrik motiflerin üst üste dizilişiyle bezenmiştir. Kule, dilimli bir soğan kubbe motifiyle bitirilmiştir.

İçerde altın yaldızla parlatılan mavi rengin egemen olduğu zengin bir kalem işi bezeme vardır. Tüm yüzeyleri kaplayan bezemenin tasarımı, yerleşme düzeni, desen ve motifleri Osmanlı Mimari dekorasyonunun geleneksel çizgisine bağlı olmakla birlikte gelenekten farklı olarak tüm yüzeylerin bezeme için kullanılışı ve daha sistematik çerçevelemesi olduğu görülür. Cephede olduğu gibi içeridede alt pencerelerinin bitiminin üstünde sürekli bir mukarnas şeridi kat korniş gibi dolaşır. İç mekanı iki kata böler ve yüksekliğine gelişimi dengeler. Pencere ayak vb. mimari öğelere bağlı olarak duvar yüzeylerinde dikdörtgen çerçeveler oluşturulmuştur. Sağır nişler, yıldızlar, mukarnas dilimleri, rumiler en çok kullanılan motifler ve bezeme öğeleridir. Pandantif köşelerine birer büyük altı köşeli yıldız işlenmiştir.

Kubbe üç sıra mukarnas şeridiyle oluşturulmuş etek üzerinde 16 dilimli bir bezeme ögesine sahiptir. Bu düzenleme, göbekteki yazı madalyonu dışında geleneksel çizgiden farklıdır. Kasnak pencereleri aksına rastlayan dilimli kemer motifleri ve bunlara bağlı olarak çizilen desen, yeni bir öneridir. İçeride kullanılan geleneksel motiflerinde de 16 veya 17. Yüzyıl örneklerinden renk, oranlar, çizgileme teknikleri vb. açıdan ayrıntılandırılacak bir çok fark taşıdıkları görülür. Tüm uygulama bu açıdan Osmanlı bezeme geleneğinin yeni bir yorumu olarak nitelenebilir. (C. E. Arseven-Türk Sanatı Tarihi, s.181) (Batur, Afife- İstanbul Ansiklopedisi, cilt 7, s. 362)

Katalog No:	13	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Akaretler Vakıf Evleri	
Yapının Adresi:	Spor cad. ve Şair Nedim Cad. Beşiktaş	
Yaptıran:	Sultan Abdülaziz	
Mimarı:	Nikoğos Balyan	
Yapım Tarihi:	1875	
Özgün İşlevi:	Sıra Ev	
Günümüzdeki İşlevi:	Apart Otel Şantiyesi	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.88 Akaretler Vakıf Evleri

Şekil 3.89 Akaretler Vakıf Evleri Vaziyet planı

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Beşiktaş ve Maçka arasında,bulunduğu semte adını veren sıra ev gurubu, Şair Nedim ve Spor caddelerinin çatalağzı biçiminde birleştikleri bölgede ve eğimli arazide kurulmuştur. Akaretler sıra ev grubu,sıra ev olarak adlandırılan konut tipinin İstanbuldaki en önemli ve anıtsal örneğidir.

Akaretler sıra ev gurubu, 66 parsel üzerinde 33 konut birimini içermektedir. Parseller, konum ve büyüklükler bakımından birbirlerinden küçük ayrıntılar gösterir.En farklı olan,üçgen biçimli adanın köşe parselidir.Parsellerin yoldan cephe alan kenarları,her bir grup içinde birbirine eşit genişliktedir.Üçgen adadaki parsellerin cephe genişliği 8.80 m.,öbür adalarda 7.40-7.80 m. civarındadır.Arazinin eğiminden ötürü arka bahçe çizgisi değiştiğinden, parsel büyüklükleri az da olsa farklıdır.Biri Şair Nedim Caddesi'nde,diğer dördü de Spor Caddesinde olmak üzere beş parsel çift parsel alanı büyüklüktedir. Parsellerin tümü yolu dik çizgilerle bölümlemiştir.Akaretler sıra ev grubunun etkili kentsel perspektifi öncelikle bu parselasyon sistemine dayanmaktadır.

Üçgen biçimli yapı adasında arka bahçelerin gerisinde Akaretlere ait ve muhtemel ortak kullanım için ayrılmış geniş bir alan bulunmaktadır.Bugün Beşiktaş Plazanın olduğu bu alana,Spor caddesi üzerinde bulunan ve basık kemerli bir kapısı olan geniş bir geçitten girilmektedir.Akaretler sıra ev grubunda,plan tipolojisi bakımından iki ana tip ve bunun küçük farklar içeren varyantları bulunmaktadır.(Kaynak:Afife Batur-İst.Ans. cilt-1 s.149)Bkz.Planlar.

Tek ailelik katlı mesken tipinde, zemin katında giriş ve bir oda ile WC grubu bulunmaktadır. Arka cephe eğim üzerinde olduğundan, bodrumdaki mutfak toprak üzerinde kalabilmektedir.Zemin katlardaki ön mahal, bazı tiplerde oda,bazı tiplerde ise yerine göre dükkan olarak kullanılabilmiştir. Üst kat iki odalı olup bunlardan yol cephesi üzerinde olanı oldukça büyüktür.Parsel üzerindeki mesken sahası 114.50 metrekare civarındadır.

Yapının Adı: AKARETLER

Katolog No:13

Katların toplam sayısı, yani bir aileye düşen genel oturma alanı 342 metrekareyi bulmaktadır. Aynı yerleşme içinde bulunan bazı konut birimlerinde genel merdiven evi esas itibarıyla tiplerden sadece bir tanesinin içinde olup konutları ayıran sınır duvarının delinmesiyle açılan bir geçit, aynı merdiven evine irtibatı sağlamaktadır. Böylece zemin katta 3 odalı bir daire üst katta ise alanı biraz daha genişleyen ikinci bir daire mevcut olmaktadır. Merdiven evine karşılık diğer bölümde servis kısımlarının aydınlatılması ve havalandırılması için bir aydınlık boşluğu yerleştirilmiş olduğundan kullanma alanları her iki komşu tipte de birbirine yakındır. Bu tipin parsel üzerindeki alanı 115.50 metrekaredir. (H. İrfan Bayhan-Mesken Tipleri ve Yerleşme Formları İ.T.O.Yayımları 1962)

Malzeme ve Strüktür:

Akaretler Kagir Yapı grubu olup, Döşemeleri ahşaptır, bir metre aralıklarla yerleştirilen I profiller tarafından taşınmaktadır. I profillere dik bir şekilde 1,5 metre arayla somuncivata ile bağlanan demir lamalar da ahşap döşemenin taşınmasında yardımcı olmaktadır. Balkonlarda kagir duvardan 70 cm çıkma yapan putrellerle taşınmaktadır. Giriş kapıları ve balkon korkulukları dökme demirdendir(Bkz. Resim 101)

Bezeme Özellikleri:

Akaretler sıra ev grubunda, cephe tipolojisi bakımından iki ana tip vardır. Birinci tip, üçgen biçimli adanın cephelerinde kullanılan , birinci katında bir çıkma ve onun üzerinde bir balkon bulunan cephe düzenlemesidir. İkinci tip ise, caddelerin öbür kenarlarındaki konutlar için seçilmiş olan çıkmasız ve salt ikinci katta balkonu olandır. (Afife Batur-İstanbul Ansiklopedisi) Akaretlerin cepheleri yalın, simetrik, klasik motiflerle donatılmıştır. Her ne kadar kentin geleneksel konut mimarisiyle tezat teşkil ediyorsa da cumbalı pencereler gibi yerel öğeler tasarıma dahil edilmiştir. Böylelikle Akaretler Batılı ve geleneksel unsurların bir karışımı olarak İstanbul'un kent imajına eşi görülmemiş bir katkıda bulunmuştur. (Zeynep Çelik-Değişen İstanbul sayfa 91)

Yapının Adı: AKARETLER

Katolog No: 13

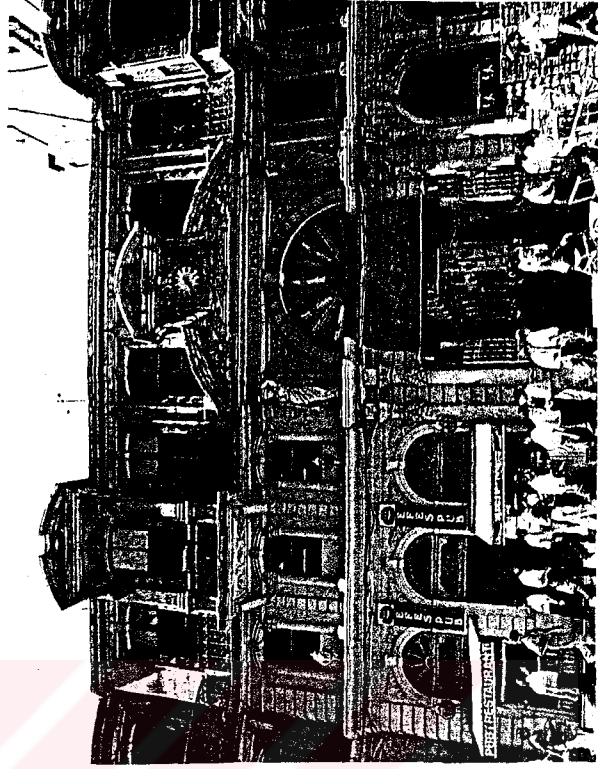
Şekil 3.90 Akaretler Vakıf Evleri Cephe Görünüşleri

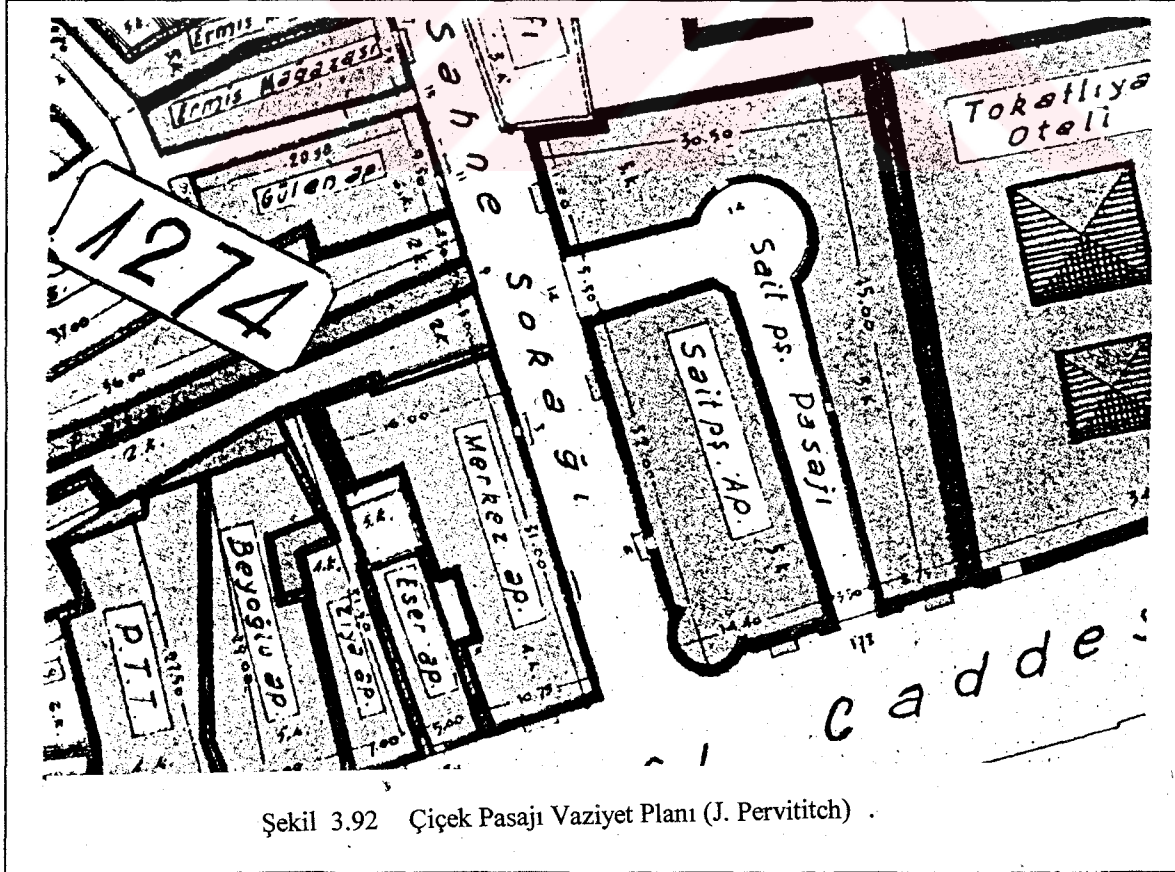
Sıra ev grubunun cephe düzeni ve grubun genel konsepti için üslup terimi olarak Neoklasizm sözcüğü kullanılabilir, ancak burada üslubun esnek ve özgül kullanımına işaret edilmektedir, çünkü konusu olduğunda üslup betimlemeleri tek birimi değil grubun bütünü göz önüne almak durumundadır.

Tek yapıda belirgin, önemli veya belirleyici olmayan bir yapı elemanı, bütün içinde belirleyici özellikte konabilir. Bu açıdan bakıldığında sıra ev grubunda, her iki cephe tipinde de yatay bölümlenmeyi, dolayısıyla konut birimleri arasındaki bağlantıyı ve süregidişi sağlayan cephe öğelerinin öncelikle kullanıldığı gözlenmektedir. Örneğin giriş katının yüksek bir profille üst kattan ayrılması kat bitiminin ayrıca 0,2 metrelik bir konsol kornişi ile belirtilmesi ve nihayet küçük takozlar dizisiyle vurgulanan saçak kornişi ve parapet, yatay bağlantıyı ve sürekliliği sağlayan öğelerdir. Birinci cephe tipindeki çıkmalar, bu tipin en önemli cephe motifidir, köşeleri klasik plastrlarla belirtilmiş olan çıkmalar, büyük ve yüksek kemerli ön pencereleriyle birim konuta anıtsal sayılabilecek bir gösterim verirler. Bu gösterimin yanısıra çıkmalar, bütün içinde sağladıkları ritm dolayısıyla önemlidirler. Birim konutlar, eğime bağlı olarak ikişer veya üçerli gruplar olarak bloklaştığında sıra ev dizisi, bu çıkmalarla şaşırtmalı bir hareket kazanmaktadır. Böylece cephelerin birim konuttaki klasik dengesine karşın bütünde sokak mekanının akışına katılan bir hareket yönlendirilmesi oluşturulmaktadır. Cephe düzenlenmesi bakımından üçgen yapı adasındaki konutlar daha özenle ele alınmış görünmektedir. Bunların alanlarında 20 metrekare büyük olması üst bir sınıf için tasarlandıklarını düşündürmektedir. İkinci gruptaki yapılar, daha mütevazî bir görünüme sahiptir. Giriş katı, kalın ve düz bir profille üst kattan ayrılmıştır. Birinci ve ikinci katın pencereleri üçlü gruplar olarak düzenlenmiştir. Ancak mimar cephede küçük düzey farkları, çöktürme ve taşmalar yaparak ve hemen hiçbir bezeme öğesi kullanmadan pencere yerleştirmeleri ile oynayarak cepheye mimari kalite kazandırmıştır. İkinci katta taş konsol öğeleriyle desteklenen balkon, cephe tipolojisinin önemli öğesidir. İlk bakışta farkedilmeyen herhangi bir profille işlenip belirtilmemiş bir plastr, zeminden yapı bitimine kadar uzanmaktadır. Bu öğe her bir birim konutun yalnızca bir tarafında yer almaktadır; yani birim konutun cephesinin var olan simetrik yapısını değiştirmektedir.

Ama bu asimetri grubun bütünlüğüne bağlı olarak bir süreklilik motifi olmaktadır. Yani konut birimleri kendi içine kapalı ve bitmiş simetrik cepheler yerine bir sonrakine bağlanan açık birimlerin bütünlüğü ve sürekliliğini edinmektedir. Balkonlu cephe dizisinde, birim konutlar, her parselde tek tek zemine uyarlanarak yerleştirilmiştir. Her birim konutun diğeri ile ilişkisi eşdeğerli bir kayma ile belirlenmektedir. Bu dizinin şaşırtmalı ritminden farklıdır; daha süregendir. Birim yapılarıdaki konstrüktif öğelerin, örneğin pencere altı veya kat silmelerinin son derece sade ve düz profilli birim konutta belki sözü edilmeyecek biçimlenmedir ama, bütünde bir süreklilik ve ritm motifine dönüşmüştür.

Akaretler sıra ev grubunun kentsel açık mekanı, yani sokağı betimlemede ve tanımlamadaki güçlülüğü temsil ettiği anıtsal sokak mekanı imgesi yapılarla açık mekan arasında gerçekleştirdiği entegrasyon, bu anıtsal uygulamanın en özgün kalitesini oluşturmaktadır. (Afif e Batur-İstanbul Ansiklopedisi)

Katalog No:	14	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Çiçek Pasajı	
Yapının Adresi:	İstiklal Cad. Beyoğlu	
Yaptıran:	Hristaki Zagrafos Efendi	
Mimarı:	Cleanthe Zanno	
Yapım Tarihi:	1876	
Özgün İşlevi:	Çarşı Binası	
Günümüzdeki İşlevi:	Meyhane-Lokanta	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.91 Çiçek Pasajı

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Beyoğlu İstiklal Caddesi üzerinde bulunan bu tarihi yapı, 1870'deki büyük Beyoğlu yangınında yok olan Naum Tiyatrosu'nun arsası üzerine yapılmıştır. İstiklal caddesi ile Tiyatro Sokağı'nın (bugün Sahne Sokağı) bulunduğu köşede yer alan ve her ikisine de açıldığı için geçit (pasaj) niteliğinde olan yapı, yeni yapıldığı dönemlerde cadde üzerindeki dükkânları, iç dükkânları ve konut ya da muayenehane, yazihane olarak kullanılan daireleriyle (toplam 24 dükkân, 18 daire) üç bölümden oluşuyordu. Yapı girişle birlikte üç katlıdır. İstiklâl caddesi üzerindeki ana girişi Sahne Sokağı'ndaki tali girişe bağlayan ve birbirini kesen iki koridordan oluşan tonoz örtülü geniş geçidin her iki yanında dükkanlar sıralanır. Yapının ön yüzünde gösterişli bir cephe mimarisi hakimdir. (Pelin Aykut-İst. Ans, cilt 2, s.508). Anıtsal giriş kapısının iki yanında iki büyük dükkân bulunuyordu. Avludan yukarı katlara çıkan mermer merdivenler, beş, altı hatta yedi odalı geniş dairelere açılmaktaydı. Cite de Pera, dairelerde akan su ve apartman boşluklarına varıncaya kadar her yerde gazla ışıklandırma gibi, Avrupa Apartman hayatının bütün konforlarına sahipti. Ayrıca bodrumda her dairenin kullanımına ait özel odun kömür depoları ayrılmıştı. (Zeynep, Çelik – Değişen İstanbul, s.109)

Malzeme ve Strüktür:

Geniş bir alana oturan yapıda ara malzeme taştır. Binanın döşemeleri tonoz ve putrelli volta türündedir. Pasaj girişinin yanında bulunan karyatidler hem taşıyıcı hem de bezeyici olarak kullanılmıştır.

Bezeme Özellikleri:

Girişteki cephe düzenlemesinde zengin süslemelere yer verilmiş içten pasaj içine bakan sütunçalı ve plastırlı bol pencerelerle hareketlendirilmiş kat yüzeyleriyle ilginç bir yapıdır. Süslemenin yoğunluğu ve kullanılan heykellerin büyüklüğüyle, Beyoğlu'nun en süslü binalarından biridir.

Cephede kullanılan ve en üst katın orta bölümüne yerleştirilmiş saate eklenmiş olan insan başı ilgi çekicidir. Cephedeki pencerelerde kullanılan bozulmuş korint başlıkları, meyve salkımları ve pencere alınlıklarındaki yapraklar birlikte düşünülerek, aralarında bir uyum kurulmaya çalışılmıştır. Çiçek Pasajındaki yoğun süslemeler ve mimarideki hareketli düzenleme göz önüne alındığında, binanın 19.yy. eklektisizminin hem mimari çizgilerde hem de süslemede aşırıya kaçan uygulamasını gösteren tipik örneklerden biridir. (M. Cezar - XIX. yüzyılı Beyoğlu'su, s.238)

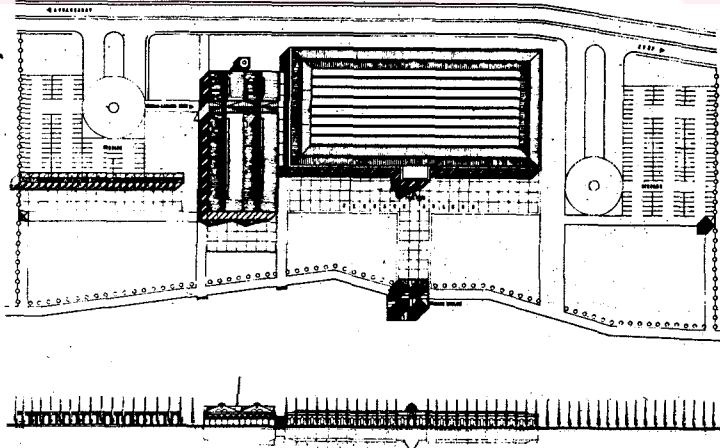

Şekil 3.93 Çiçek Pasajı Cephede İnsan Figürü

Şekil 3.94 Çiçek Pasajı İç Avludan Bakış

Katalog No:	15	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Feshane	
Yapının Adresi:	Defterdar Haliç	
Yaptıran:	Sultan Abdülaziz	
Mimarı:	1894'de Kirkor Balyan Yenilemiş.	
Yapım Tarihi:	1868	
Özgün İşlevi:	Fabrika	
Günümüzdeki İşlevi:	Müze	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.95 Feshane

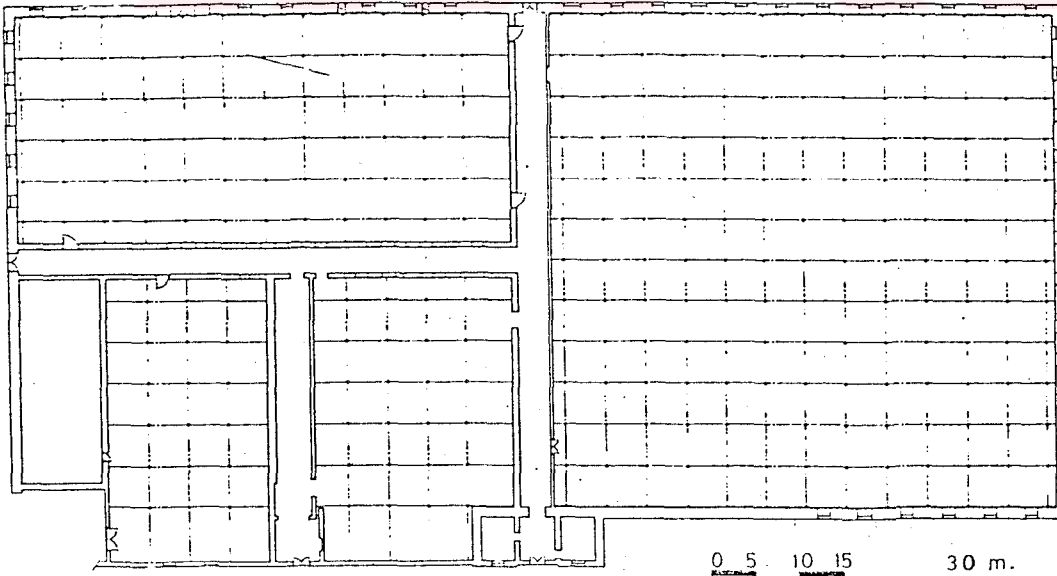

Şekil 3.96 Feshane Vaziyet Planı

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Feshane Haliç'in korunmuş kısmında ve Eyüp semtinin yanında dik yamaçların denizle birleştiği dar ve uzun kıyıda Deftardar caddesi ile deniz arasındadır.

Feshane yapısı XIX. yy. başından beri Endüstrileşmeye başlayan dünyayı izlemeye çalışan Osmanlı'nın İstanbul'daki referans konumuyla endüstri bölgesi haline getirmeye başladığı Haliç'in önemli bir limanı olmaktan fabrika bölgesi olmaya dönüşmesinin başlangıcıdır. İlk olarak askerin fes ve çuha ihtiyacını karşılamak için 1834'te Kadırga'da küçük bir fabrika olarak kurulan, 1839'da III. Selim'in kızkardeşi Hatice Sultan'ın Haliç'teki sarayının Feriye kısmına taşınan yapı teknolojsi ve üretim alanı artırılarak fes, halı, urba üretimi de yapmaya başlamıştır. 1866'da büyük bir yangın geçirerek buhar makinası dairesi dışında tamamen yanan bina 1868'de aynı yerde (Haliç) yeni makinalarla Feshane-i Amire adıyla yeniden inşa edilmiştir. 1894'te yapı Mimar Kirkor Balyan tarafından pavyonlar oluşturularak genişletilmiş ve yenilenmiştir. Tek katlı yapıya iki yanında ikişer mermer sütunların tanımladığı ve Geç Ampir bir usluapta yapılmış, büyük taç kapıdan girilmekteyken bugün bu kapının sütun başlıklarından itibaren üst kesimi mevcut değildir.

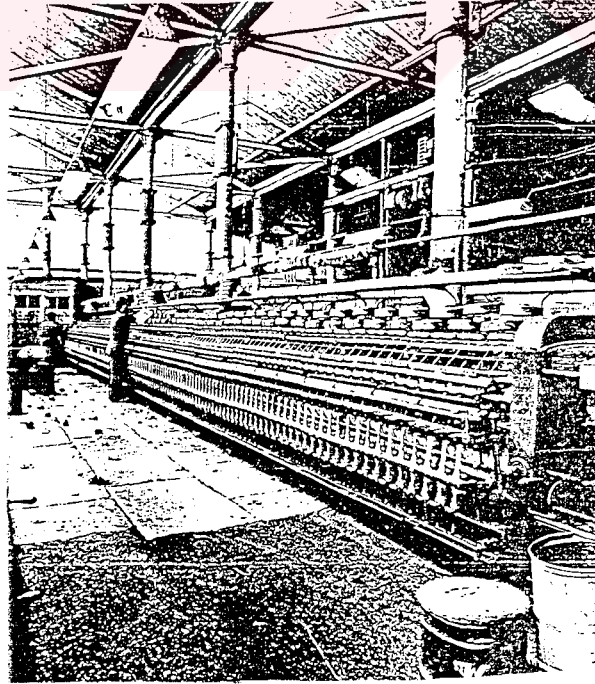
haliç

GİRİŞ Şekil 3.97 Feshane kat planı (H. Doğan)

Uzun bir aks boyunca devam eden koridorun sağında alabildiğine geniş bir mekan, solunda ise pavyonlar halinde parçalanmış ve ince uzun koridorlarla birbirine bağlanan birimler yer almaktaydı. Geçmişte sürekli el ve teknoloji değiştiren binanın yeni ekler, yeni bölümler yapıldığı için orjinal plan tipinin nasıl olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ancak yapı dökme demir kolonlardan oluşan modüler düzende, simetrik aksel bir plana sahip olduğu izlenimi vermektedir.

Malzeme Ve Strüktür Özellikleri :

Osmanlı'nın zamanın ileri fabrika binası teknolojilerinden biri olan Belçika teknolojisini ithal ederek kurduduğu bina zamanla birbirine eklenerek büyüyen bir kompleks haline gelmiştir. Kagir bir dış kabuğun içinde modüler olarak dizilmiş olan dikme demir kolonların taşıdığı saydam çatı örtüsünden oluşan bir yapıdır. İçerde kagir iç mekan çelik bir makas sistemiyle geçilmiş, büyük I profilli sistem temel içinde ankre edilen metal fience kaideleri civata somun ile bağlanmışlardır. Dökme demir kolonların içi boştur. Yatay deredeki yağmur suları bu içi boş kolonlardan zemindeki kolonlara akmaktadır. Kagir duvara denk gelen kolonlar ankre edilmiştir. Yapının giriş kapısı ve pencere parmaklıkları da demirdendir.

Şekil 3.98 Feshane 1930'lu yıllar (H. Doğan'dan)

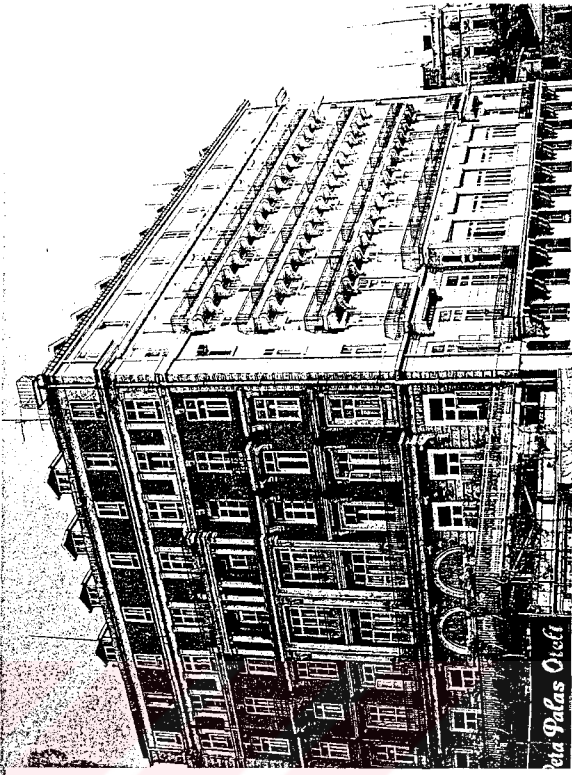

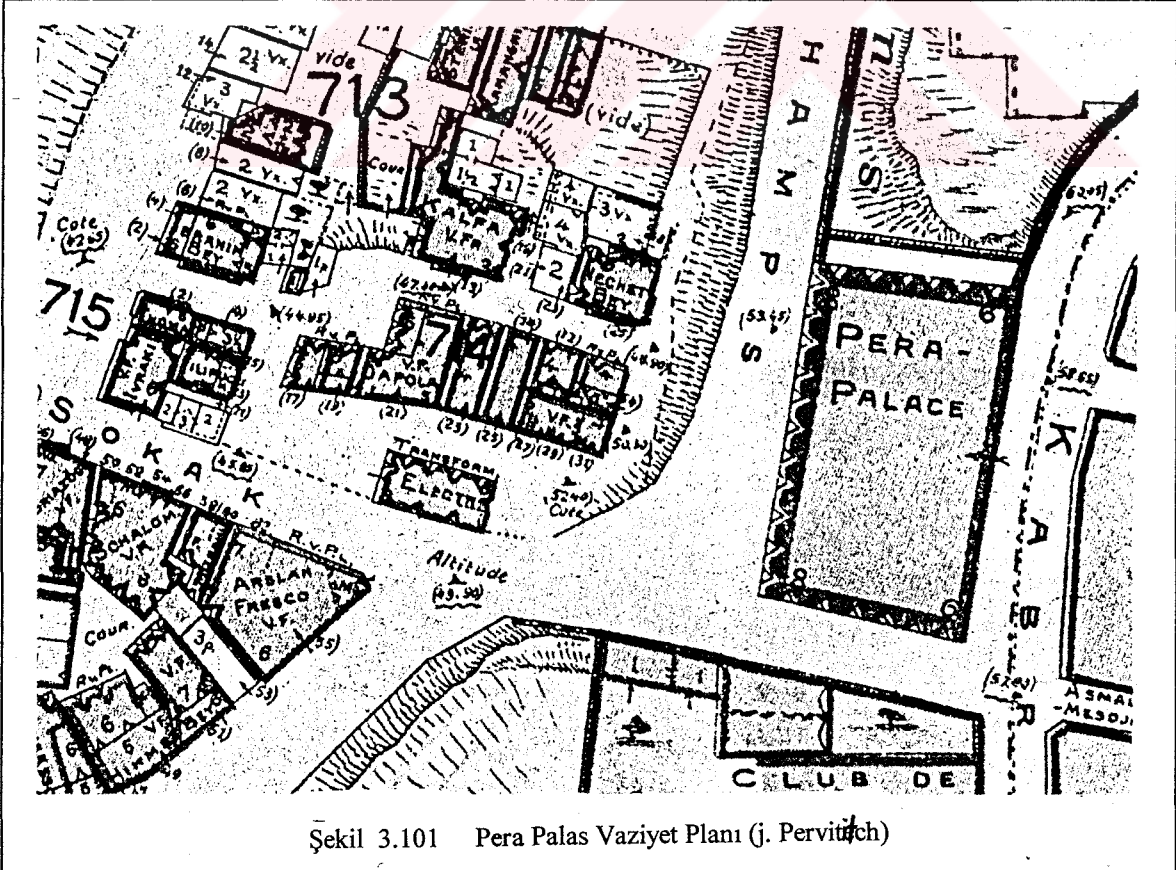
Şekil 3.99 Feshane Dökmedemir Kapı

Bezeme Özellikleri :

Geç Ampir üslubunda yapılan binanın kargir dış kabuğu simetrik bir düzende yapılmıştır. Uzun cepheli ve tek katlı olan yapıda esas giriş kısmı hem simetriyi yansıtmak, girişi vurgulamak ve monotonluğu bozmak için giriş öne çıkarılmıştır. Yapının pencerelerinin üst kısımları yuvarlak kemerli olup, kemerin başladığı hizadan itibaren cephe boyunca silmeler vardır. Farklı zamanlarda yapılan ek pavyonlar ise iyice sadeleştirilmiş Geç Ampir üslubu yansıtmaktadır.

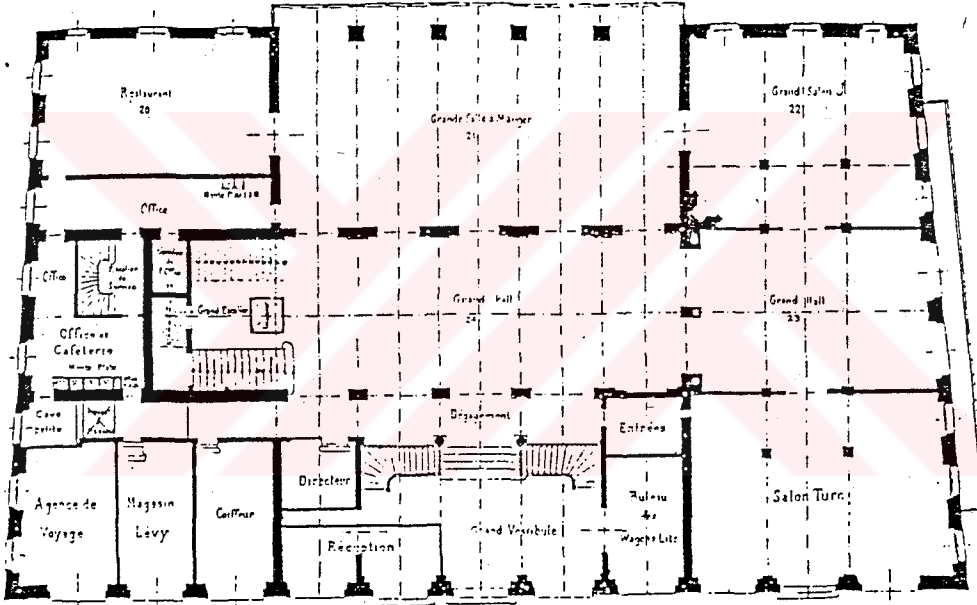
Tek katlı olan pavyonlarda iyice sadeleştirilmiş bir Geç Ampir üslup kullanılmış, yönetim binası, yükseltilmiş bir kalkan duvarı üzerinde bulunan daha özenli yapımı ve kitabesiyle diğerlerinden ayrılmaktadır. (Batur Afife - Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi. Cilt 4, s. 1059, yıl 1985)

Katolog No:	16	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Pera Palas	
Yapının Adresi:	Meşrutiyet cad. tepebaşı-Beyoğlu	
Yaptıran:	Uluslararası Vagonlar Şirketi	
Mimarı:	Alexandra Vallaury	
Yapım Tarihi:	1895	
Özgün İşlevi:	Otel	
Günümüzdeki İşlevi:	Otel	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.100 Pera Palas .

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Tepebaşı Meşrutiyet Caddesinde bulunan Pera Palas 46x28 m boyutunda dikdörtgen biçiminde bir taban üzerine oturmaktadır. İki bodrum kat olmak üzere 9 katlı bir yapıdır. Pera Palas, arsasının konumunu da değerlendiren rasyonel plana sahip bir yapıdır. Otel dışarıda büyük ve tek bir kitle olarak biçimlenmiştir. Bu katı prizmatik kitle köşelerde zeminden son kata kadar yükselen bosajlı taştan bir örgüyle daha da belirginleştirilmiştir. Bu değişmez kitleye karşılık yüzey düzenlemeleri önem kazanmış ve cepheler tek tek ve farklı olarak tasarlanmıştır. Bu farklı cepheleri bosajlı köşe öğeleri ve kat kornişlerinden oluşan bir yüzey örgüsü bağlar.

Şekil 3.102 Pera Palas Kat Planı (C. Can'dan)

Otele girişte geniş bir kabul - resepsiyon holü vardır. Beş geniş basamakla yükseltilmiş ve mermer bir korkulukla çevrilmiş üst kısımda oturma ve bekleme grupları bulunur. Otelin lüks ve görkemi, kullanılan pahalı malzeme ve özenle daha bu holde başlar. Hole açılan ve halen pastahane olarak kullanılan mekânlar ilk yapımda yönetime aitti. Dikdörtgen planlı otelde alan boyuna üçe bölünerek bir sistem oluşturulmuş sistemin tam ortasındaki alanda büyük bir aydınlık boşluğu oluşturulmuştur. Bu salon yalnız merkezde olduğu için değil, plan şeması bu mekâna göre belirlendiği için de binanın kalbi durumundadır.

Balo salonunun batısında biri büyük, ikisi küçük olmak üzere yemek salonları uzanır. Üst katlarda yatak odalarına açılan koridor balo salonunun iki yanında uzanmaktadır. İlk üç katta yatak odaları, koridorun yalnız bir yanında ve cephede yer almaktadır. Sonraki katlarda koridorun her iki yanına içerde aydınlığa bakan tarafa da oda yerleştirilmiştir. Köşelerde suitler vardır.

Malzeme-Strüktür:

Yapımında, döneminin en yeni teknikleri kullanılmış, kat döşemeleri o yıllarda Fransız usulü denilen Np putrelli volta döşeme tekniğinde geçilmiş ve tamamen dökme demir ve çelikten yapma, elektrikle çıkan bir asansör kullanılmıştır. O yıllar için olağanüstü bir konfor ögesi sayılan jeneratör yerleştirilmiş ve otel elektrikle aydınlatılmıştır. Asansör strüktürü geniş merdivenlerle çerçvelidir. Pera Palas'ın arsasının konumunu da değerlendiren rasyonel bir strüktürü ve planı vardır. Dikdörtgen olan enine ve boyuna üçe bölünerek taşıyıcı bir karkas sistemi kurulmuştur.

Doğudaki giriş cephesi, bosajlı taşlardan örülmüş ayaklar ve bir dizi mermer kemerden oluşmuştur. Demir strüktürlü ve camla kaplı geniş giriş saçağı dönemin tipik ögesidir.

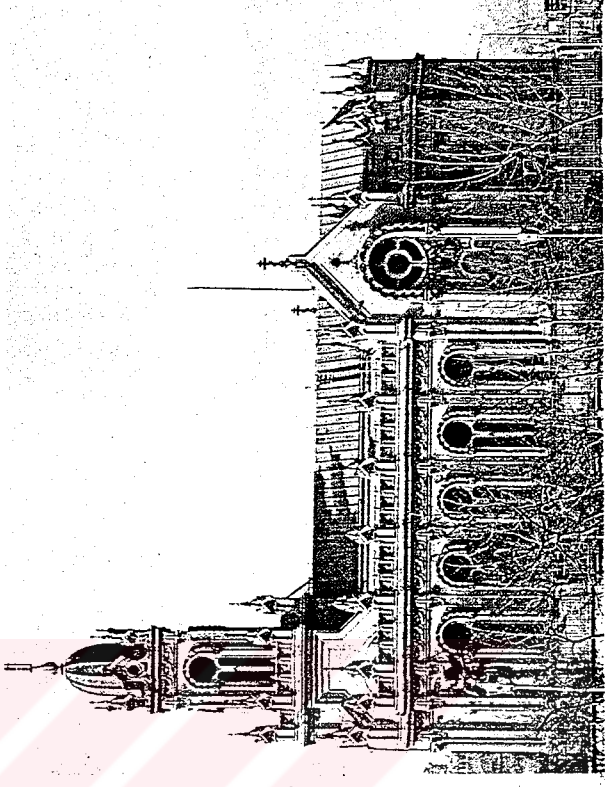
Bezeme:

Pera Palas 19. yy'ın sonu İstanbul mimarisinin tipik örneklerinden biridir. Dönemi betimleyen seçmeci ve eklemeci bir beğeni ile biçimlendirilmiştir. Planında, dış görünümünde klasist bir anlayış ağır basar. İçeride özellikle balo salonunda en üst düzeyde çıkan bir oryantalist yaklaşım vardır. Asansör ve çevresinde, yanmış olan kahve bölümünde ve çeşitli ikincil mekân düzenlemelerinde Art Nouveau çizgiler öne çıkar. Balo salonu, otelin görkemini ve ününü sağlayan bir mimarlık gösterisi sayılması gereken bir düzenlemedir. Oryantalist repertuarın bilinen motiflerini kullanmasına karşılık özgün bir bileşime ve farklılığa ulaşmış seçkin bir uygulamadır. Balo salonuna özgünlüğünü veren ilk motif iki renkli mermerden oymalı öğelerle almaşık düzenlenmiş basık kemerler ile koyu renk mermerle yine almaşık düzenlenmiş stuka tekniğinde boyalı ayaklardır.

Doğu mimarlığında almasıklığı iki farklı renk düzeniyle bir araya getirirken tekniğın verdiği geniş açıklık olanağını sonuna kadar kullanır. İki kat yüksekliğince devam eden balo salonunun üst katını dört yanında çevreleyen kafesli ikiz pencereler, salona bir iç avlu niteliğı kazandırır. Pencerelerin ortasındaki oymalı kemer motifi kafeslerin oymalı nakışları biraz geriye çekilmiş bu öğelere sanal bir derinlik kazandırır.

Tavanı örten turkuaz renginde camlarla kaplı altı küçük kubbe, Doğu dünyasına düşsel çağrışımlar yapar. Geniş merdivenlerle çevrili olan dökme demir ve çelikten mâmul asansörün kabini ise nadir bir Art Nouveau parçadır.

Tek ve büyük bir kitle biçiminde olan otel kürelerde zeminden son kata kadar yükselen bosajlı taştan bir örgüyle daha da belirginleştirilmiştir. Bu kitleye karşılık yüzey düzenlemeleri önem kazanmış ve cepheler tek tek ve farklı olarak tasarlanmıştır. Bu farklı cepheleri bosajlı köşe öğeleri ve kat kornişlerinden oluşan bir yüzey örgüsü bağlar. Doğudaki giriş cephesi, bosajlı taşlardan örölmüş ayaklar ve bir dizi mermer kemerle başlayıp iki kat boyunca devam eden yüksek plastırlar, kapalı ve açık balkonların dönüşümlü diziliş bu cepheye ritmik bir yüzey dokusu ve derinlik kazandırır. Bir kornişle biten bu kattan sonra tüm odaların balkonlu olduğı üçüncü kat, bu kez birer çift iyonik kolonla çerçevenmiş balkonlarının dönüşümü dizisiyle belirir. Bir üst katta balkonlar yine birer atlayarak dizilirler. Mimar balkon ve plastr öğelerinin dönüşümlü diziliş ile oynayarak çok hareketli bir cephe elde etmiştir. Beşinci kattaki kornişten sonra yarım daire kemerler ve daire pencerelerle son bulur. Kuzey cephesini balkonlar da bu kez simetrik bir düzen içinde kullanmışlardır. Yüksek plastr ve iyonik kolonlarda aynı simetrik kurguya uygun olarak -cephenin merkezinde yer alırlar. Batıya ve manzaraya açılan cephede giriş katı düzeyinde büyük konsol çiftlerine oturan ve yemek salonlarının açıldığı bir çıkma ve balkon grubu vardır. Öteki cephelerden tamamen farklı olarak manzaraya açılan bu cephede balkonlar boydan boya sürer. (Affe Batur-İst. Ans, cilt 6, s.240-241)

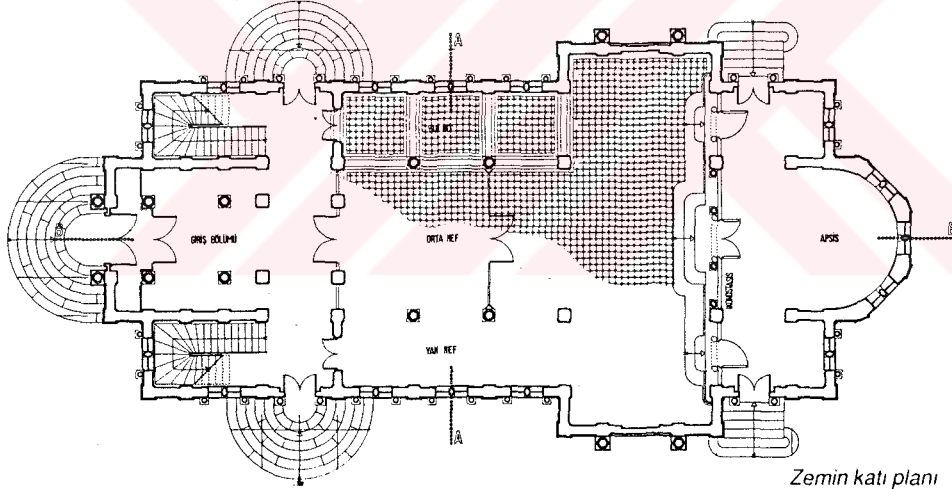
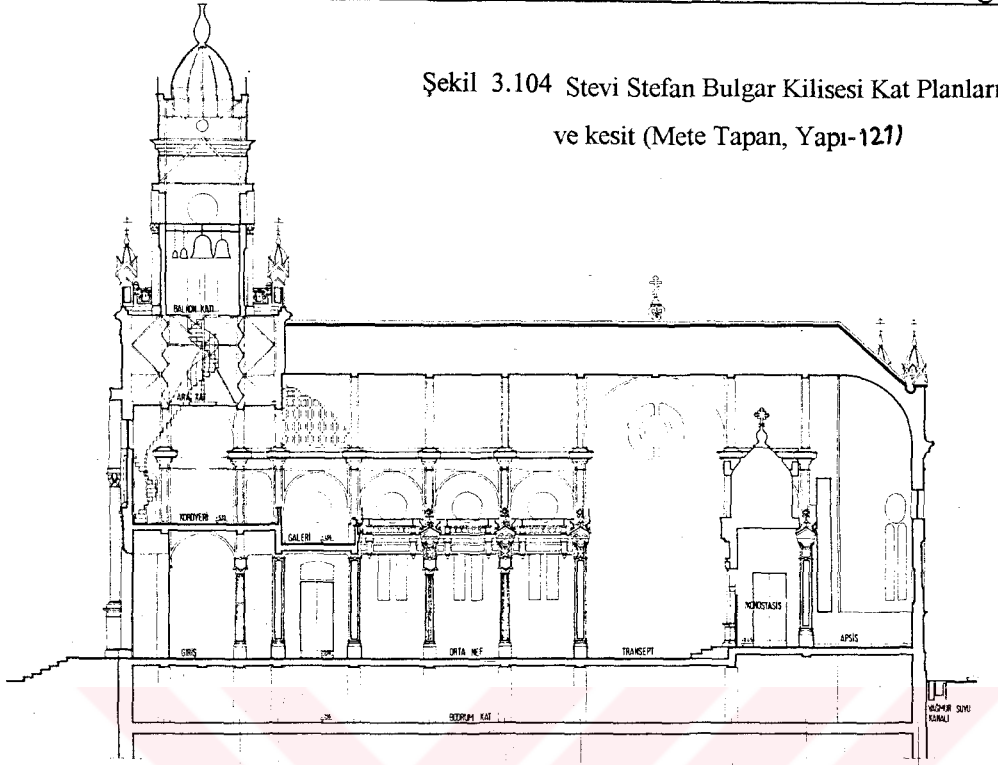
Katalog No:	17	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Sveti Stefan Bulgar Klisesi	
Yapının Adresi:	Fener-Balat Yolu üzeri	
Yaptıran:	Knez Stefan Bogoridi	
Mimarı:	R.Ph.Waagner Avusturya Firması	
Yapım Tarihi:	1898	
Özgün İşlevi:	Kilise	
Günümüzdeki İşlevi:	Kilise	
Yapının Konum Planı		
		Şekil 3.103 Stevi Stefan Bulgar Kilisesi

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

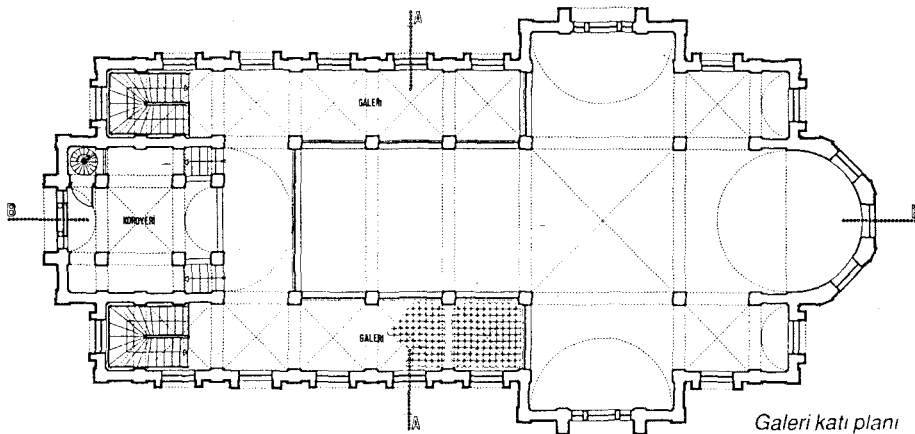
Haliç'in kenarında bir bahçe içinde uzunlamasına gelişen tipik bir bazilika planlı yapıdır. Bahçesinde beş tane mezar vardır. Ana mekân orta nef, yan neflerle ve transeptle genişlemiştir. Narteksin her iki yanında bodruma ve galerilere bağlantıyı sağlayan merdivenler vardır. Apsid düzgün sekizgenin yarısı şeklinde ana kitleden çıkıntılı olarak tasarlanmış. (Osmanlı Mimarisinde Madeni Yapılar, s.198)

Kilise, uzun eksenli kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda (Haliç'e dik) üç nefli ve bir transeptli bir bütün plan 1,5 m'lik bir modül ve katlarından oluşan bir aks sistemine yerleştirilmiş. Yan neflerin genişliği 3m (2 modül ya da 1 aks aralığı), orta nefin genişliği 6 metredir. (4 modül ya da 2 aks aralığı). Ana kütle, zeminden 0,9 m yükselen bir bodrum katı üstüne oturuyor. Bodrum katının iç yüksekliği yaklaşık 2m'dir. Neflerin güneybatı uçları birer modül (1,5 m) geri çekilmiş; böylece orta nefin güneybatı ucu, girişi belirtecek biçimde ileriye doğru çıkıyor. Çan kulesi de bu giriş bölümünün üzerinde yükseliyor. İçerde yan neflerin güneybatı uçlarında bodruma inen ve galeri katına çıkan birer merdiven yer alıyor. Girişten Kuzeydoğuya doğru 5 aks aralığı boyunca uzayan yapı daha sonra bir transeptle kesiliyor. Genişliği, aynı orta nef gibi 6m (4 modül ya da 2 aks aralığı) olan bu transeptin kolları yanlarda yapı kitlesinden sadece 1,5 m (1 modül) dışarıya taşıyor. Transeptin ön hizasında (Kuzeydoğusunda) yapıyı bütün enince kesen ve yüksekliği galeri katına kadar ulaşan, bütün Ortodoks kiliselerinin ayrılmaz parçası, ikonostasis yer alıyor. Her üç nef de ikonostasisten Kuzeydoğuya doğru 1,5 aks aralığı daha devam ederken orta nef beş köşe halinde (yarım ongen biçiminde) dışarıya doğru taşan bir apsisle son bulmaktadır. Giriş bölümünün ve yan neflerin üzerinde u biçiminde bir galeri katı vardır. Uçları transept hizasında biten bu galerinin döşemesini ve tavanını çapraz tonozlar taşımaktadır. Orta nefin ve transeptin üzeri ise birer beşik tonozla örtülüdür. Yan neflerden daha yüksek tutulmuş ve metalden yapılmış bu beşik tonozların iç yüzünü kaplayan kare kasetler, örtü sisteminin Rönesans kiliselerine benzemesine yol açıyor. Orta nefin ve transeptin üzeri ise birer beşik tonozla örtülüdür.

Şekil 3.104 Stevi Stefan Bulgar Kilisesi Kat Planları
ve kesit (Metec Tapan, Yapı-121)

Zemin katı planı

Galeri katı planı

Galerinin girişin üzerine gelen dip bölümü karaya ayrılmış ve döşemesi 70 cm kadar yükseltilmiştir. İki yandan altışar basamakla çıkılan bu bölümün güneybatı köşesindeki, kıvrılarak çıkan tek kollu bir merdiven, galeri katı yüksekliğini geçip çan kulesinin ara katına ulaşmaktadır. Orta nefi örten beşik tonoz da bu ara katta son bulmaktadır. Ara katta yapının strüktürünün üstü örtülmeyip açık bırakılmış, dolayısıyla rahatça görülmektedir. Ara kattaki başka bir döner merdivenle kulenin üst katına çıkılmaktadır. Kare planlı bu katın kenarları 3 m (2 modül ya da 1 aks aralığı) uzunluğunda; tepesi yine normal profillerle oluşturulup sade kaplanmış sivrimsi bir kubbeyle örtülüdür.

Kule katının dört yanından da birer balkona çıkılmakta, bu balkonlar Kuzeydoğudaki yapının çatısına bakmaktadır. Orta nefle transeptin üzerindeki beşiktonoz dışarda bir beşik çatıyla örtülür. Sac levhalarla kaplı bu çatının mahyası, kulenin balkonlarının tabanıyla hemen hemen aynı hizadadır. İki yan nefin üzeri ise teras çatıyla kapatılmış. Teras çatılar beşik çatının etek hizasından 2m kadar alçaktadır. (Tapan, Mete-Yapı Dergisi, Aralık 91, s. 121 - İstanbul)

Malzeme ve Strüktür:

Yapı tamamen prefabrik olarak Avrupa'da gerçekleştirilip yerinde montajı yapılmıştır. Yapının bahçesinin etrafı üstü demir parmaklık betondan alçak bir duvarla çevrilidir. Yapının döşeme kirişi, kolon gibi ana taşıyıcı öğeler, Pencere birimleri, cephe kaplama levhaları ve süslemeler önceden hazırlanmış, bunların montajı için gerekli ikinci derecedeki ara parçalar ise yapım sırasında yerinde yapılmıştır. Yapının temelleri 25-30 cm çapında, 8-12 m boyunda ahşap kazıklar üzerine oturmuştur. Dış cephedeki taşıyıcı kolonlar bodrum katının çevre duvarının üstünde uzanan 30'luk normal U profillerden bir tabana basmaktadır. Yan nefleri orta neften ayıran iki sıra halindeki kolonları bodrumun içindeki ayaklar taşımaktadır. Bu ayakların her biri 0,5 m x 0,5 m kesitinde ve 0,9 m yüksekliğinde iki beton bloğun üst üste konmasıyla yapılmıştır. Ayaklar birbirlerine ve bodrum çevre duvarı üstünde uzanan 30'luk U profille yine 30'luk çift U profillerden kirişlerle bağlanmıştır.

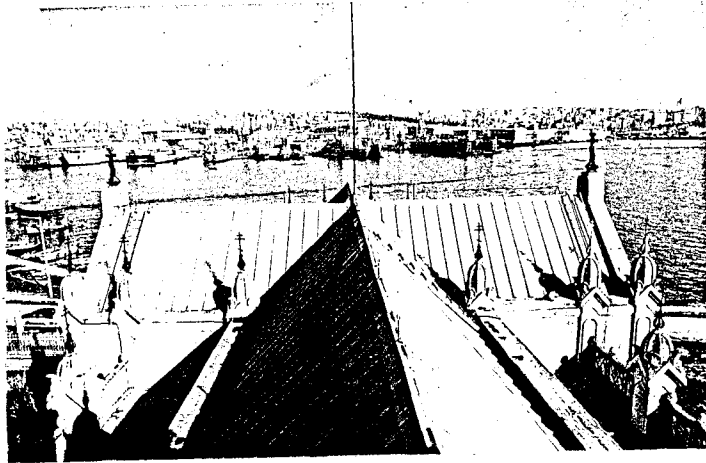
Yapının enine olan kirişleri devamlı, yani bodrumun bir yan duvarında öbür yan duvarına kadar uzanıyor; boyuna kirişler ise bunlar tarafından kesilmektedir. Beton ayakların üstüne çelik levhalar ankre edilmiş, enine kirişler bu levhalara, boyuna kirişler de enine olanlara kaynaklanarak mesnetlendirilmiştir. Bu düğüm noktaları ayrıca köşebentler kullanılarak güçlendirilmiş; köşebentlerle kirişler birbirlerine bulonlanarak birleştirilmiştir. Boyuna kirişlerin arasına yine enine olmak üzere yaklaşık 0,5 m aralıklarla 12 lik ve 20 lik normal I profiller yerleştirilmiştir. Bunların alt başlıklarına zemin kat döşemesini taşıyan plaklar oturmaktadır.

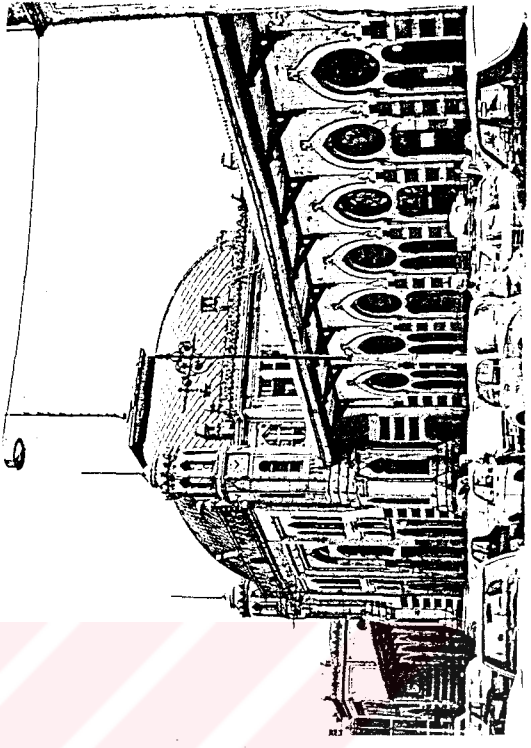
Cepheden ayrıntılar. Başlığıyla birlikte bir köşe pilastrı, pencere kemerini, üstünde askı çelenkli friz, saçak silmesi ve çatı parapetinin altı.

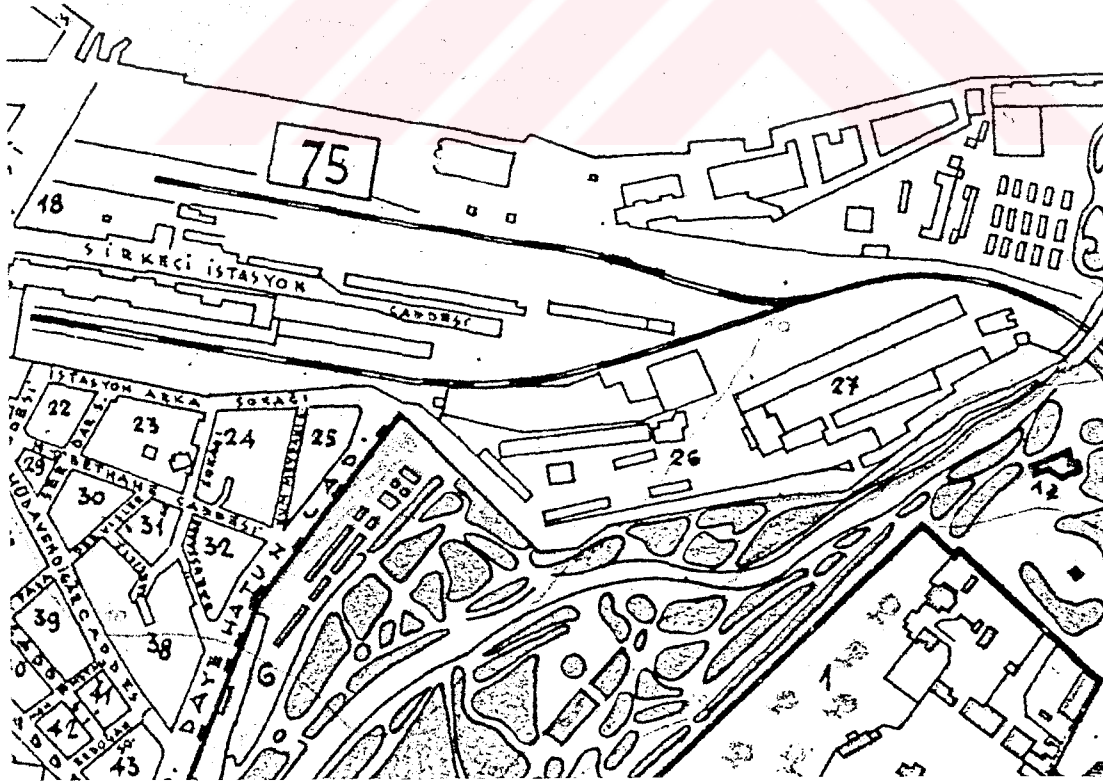

Bir pencere yanındaki sütunun altında oturduğu konsol.

Şekil 3.105 Stevi Stefan Bulgar Kilisesi Cephe Detayları

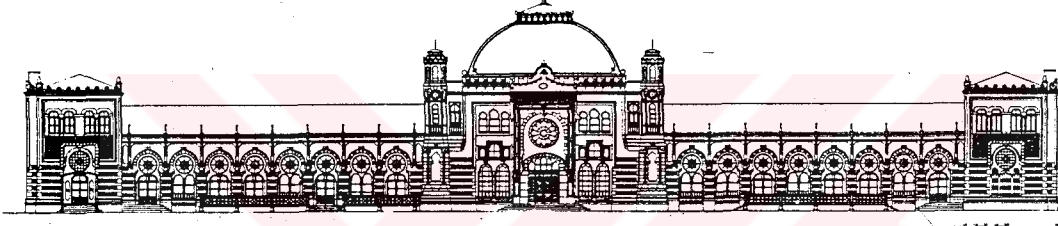
Katalog No:	18	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Sirkeci Garı	
Yapının Adresi:	Sirkeci Eminönü	
Yaptıran:	II. Abdülhamit	
Mimarı:	Jachmund	
Yapım Tarihi:	1889	
Özgün İşlevi:	Gar	
Günümüzdeki İşlevi:	Gar	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.106 Sirkeci Garı

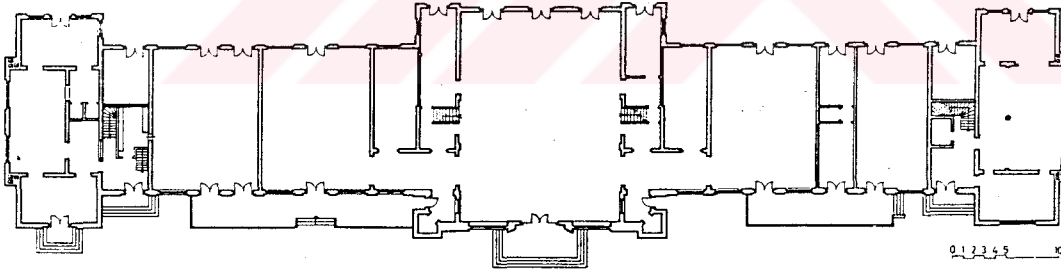
Şekil 3.107 Sirkeci Garı Vaziyet Planı

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

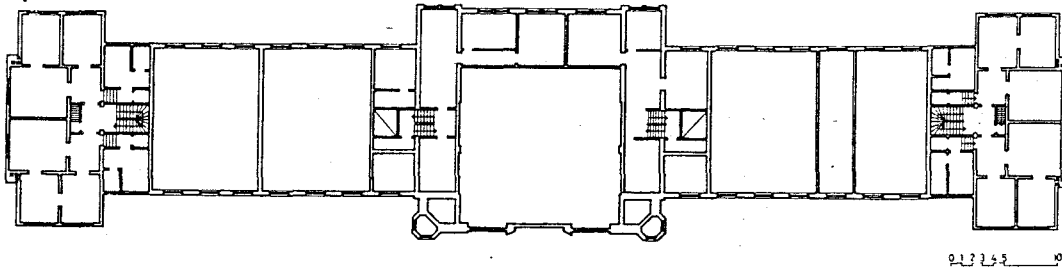
1875'de, Sirkeci'den Küçükçekmece'ye kadar altı tane istasyon vardı. Avrupa'nın büyük kentlerinde görülen, eski kent merkezi çevresinde bir dizi tren garının oluşması eğiliminin tersine İstanbul'da biri Avrupa diğeri Asya yakasında olmak üzere sadece iki istasyon kuruldu. Sirkeci Garı, diğer ulaşım ağlarının keşiştiği bir noktada bulunuyor, tramvay ve vapur ulaşımını hızlı bağlantı sağlıyordu. (Çelik,Zeynep-Değişen İstanbul, s.82). Yapı 19.yy'da özellikle İstanbul'da görülen batı seçmeciliği ile bölgesel ve ulusal biçim kalıplarının bir arada kullanıldığı örneklerden birisidir. (Salman,Yıldız-Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi cilt 3, sayfa:13)

İstanbul, Sirkeci Garı, cephesi.

İstanbul, Sirkeci Garı, zemin kat planı, Jachmund, 1890.

İstanbul, Sirkeci Garı, birinci kat planı.

Şekil 3.108 Sirkeci Garı Kat Planları ve Cephesi (M. Sözen)

Malzeme ve Strüktür Özellikleri:

Kagir binanın cephesinde granit mermer ve Marsilya-Aden'den getirilen taşlar kullanılmıştır. Cephede kullanılan tuğla bantlar, daire, sivri kemerli pencereler, ortada yer alan Selçuklu dönemi taç kapılarını andıran giriş kapısı, bezeli taş çatı parapetleri ile bina devrin seçmeci anlayışını yansıtmaktadır. Gar, ilk yapıldığı yıllarda havagazı ile aydınlatılıyordu.

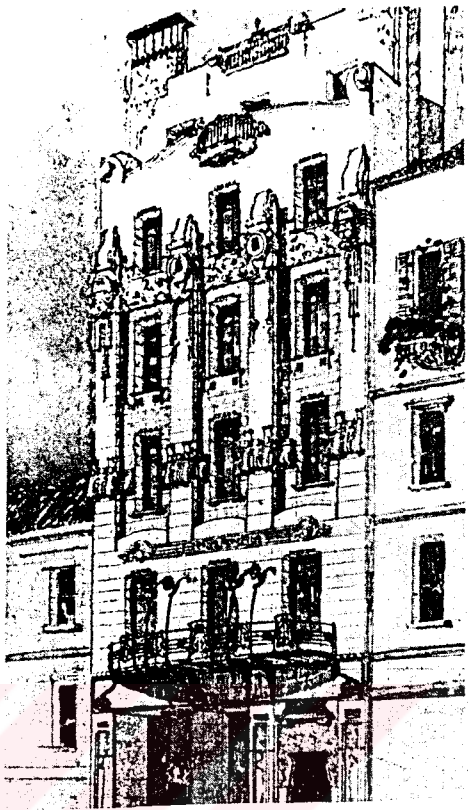
Bezeme Özellikleri:

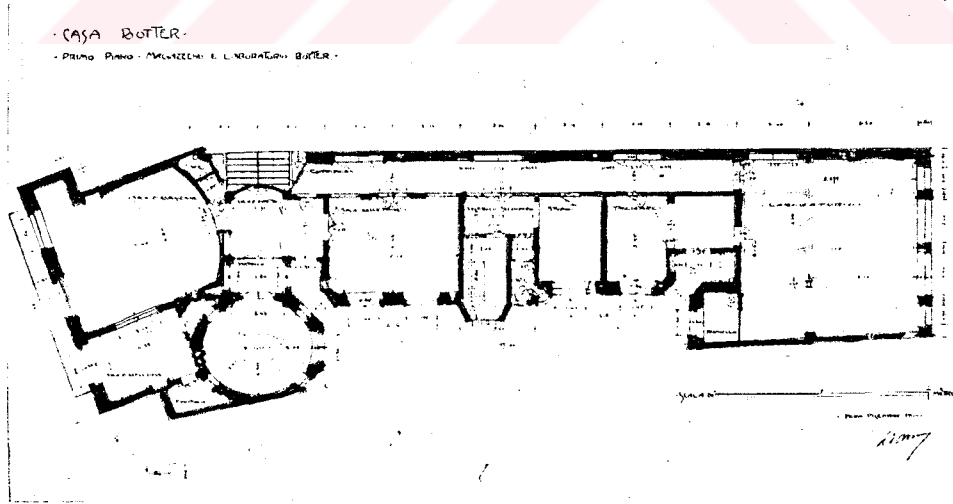
Sirkeci Garı, Doğu seçmeciliğinin Alman elinde biçimlendiği garip bir yapı olarak mimarlık tarihimizde yer almaktadır. At nalı kemerleri, geniş yuvarlak rozet pencereleri, minareleri anımsatan saat kuleleri, aşırı saçak kuşaklarıyla tam anlamıyla kendine özgü bir yapı olan bu bina, çağının Batıda geçerli Neoklasisizm ve Jugendstil akımlarıyla vakit bulamadığı ve bu nedenle de pek anlam verilemeyen Oriental stiller arasında dışa vurum bulmaya çalışan bir yapıdır. O dönemde İstanbul'da başlayan yeni mimari dışavurumun öncül hatta betimleyici bir örneği olarak önemli bir yapıdır. Osmanlı elitinin aradığı batılı çağdaş dışavurum başlamış olacak ki, bu Batı'ya açılışın simgesi olmuştur. (Yavuz, Yıldırım -Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, cilt 4, s.1079)

Sirkeci Garı'nın mimari üslubu,19.yy İstanbul'unun kent imajında artık iyice yerleşen, Batı'yla yerli değerlerin arasındaki ikilemi simgelemektedir.Beaux-arts tasarım ilkelerini Yeni İslamcı Üslupla birleştirmekte, böylece yerel gelenekleri çağrıştıran bir çerçeveye modern teknolojiyi oturtmuştur. Yapının cephelerine Memluk ve Kuzey Afrika kökenli bir şark üslubu egemendir. Jachmund'un herhalde iki amacı vardı: Orient Express'in nihai durağına uygun bir simge bulmak ve klasik Osmanlı İstanbul'unun kent imajına uyum sağlamak. Binanın Orientalist özelliklerinin açıkça ortaya koyduğu gibi birinci hedefe ulaşıldığı söylenebilir. Ancak İslam'ın muhtelif coğrafyaları ve tarihsel dönemleri arasındaki üslup farklarından bihaber olması Jachmund'u ikinci amacının uzağına düşürmüştür. (Çelik, Zeynep- Değişen İstanbul, s. 115)

Aksiyel simetrik ve net planlama ilkeleri ile tasarlanmış yapıda modern teknoloji kullanılmıştır. O yıllarda deniz binanın çok daha yakınına kadar geliyor ve denize taraçalarla iniliyordu. Yanyana gelen birimlerden oluşan, lineer bir planı olan binanın tepesinde de bu bölümlenme açıkça gözlenmektedir. Binanın ortasında yer alan ve büyük bir tonozla örtülü birimin iki yanında saat kuleleri yer almaktadır. (Salman, Yıldız-Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt 3, s.13). Binanın tasarım ilkeleri düzenlilik, simetri, bir eksen üzerinde sıralanma ve açıklık gibi klasik ideallere sadık kalmıştır. (Çelik, Zeynep- Değişen İstanbul s.115).

Katalog No:	19	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Botter Apt.	
Yapının Adresi:	İstiklal cad. No:475-477 Beyoğlu	
Yaptıran:	J.Botter	
Mimarı:	Raimondo D'Aronco	
Yapım Tarihi:	1901	
Özgün İşlevi:	İşyeri-Konut	
Günümüzdeki İşlevi:	İşyeri	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.109 Botter Apartmanı

Şekil 3.110 Botter Apartmanı Zemin Kat Planı
(D'Aronco - s. 63)

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Apartman, II. Abdülhamid'in ve sarayın resmi terzisi olan J. Botter'in atölyesini ve konutunu bir arada barındırmak üzere dönemine özgü büyük aile konutu tipinde tasarlanmıştır. Zemin ve birinci kat J. Botter'in işyeri, üst katlar da konutu olarak düzenlenmiştir.

Botter Apartmanı İstiklal Caddesi'nin tipik, dar cepheli ve derin parsellerinden biri üzerindedir. Bodrum kat üzerine iki katı atölye, üç katı ve bir çekme kat ile terası konuta ait olan toplam yedi katlı bir binadır. Girişi yandadır. Art Nouveau mimarlığına özgü eliptik planlı bir merdiven holü, eğrisel çizgili merdivenleri ve sarhanlıkları vardır. (Batur, Afife-İstanbul Ansiklopedisi, cilt 2) merdiven boşluğunda cam bölme mevcuttur. Merdiven kovası arasında üslup özelliği gösteren iki kapılı zarif bir asansör vardır. (Serkan Gezer - Arkitekt- s.46-49, Şubat 95)

Özgün planlarından yapının en ilginç kesiminin zemin ve ara kat olduğu anlaşılmaktadır. Zemin katın caddeye bakan bölümünde Botter Moda Evi'nin satış ve teşhir salonları bulunmaktaydı. Bu salonlara karşılıklı yerleştirilmiş bir çift eğrisel merdivenle bağlanan ve defile için kullanılan daire planlı bir asma kat vardır. Birinci katın öndeki iki salonu Botter'in çalışma ve müşteri kabul salonlarıydı. Aydınlığa ve arka cepheye bakan odalar, çalışma ve servis hacimlerine ayrılmıştı. Apartmanın normal kat planları uzun bir koridorla birbirine bağlanan önde iki salonu ve arkada üç yatak odası olan, dönemin dar parsellerinin tipik şemasına uyar. Bu şemaya ayrıntılı bir servis düzeni eklenmiştir. (Batur, Afife-İst. Ans, cilt 2, s. 312-313)

Konsolu olmayan Art Nouveau yapılara çok nadir rastlanır. Botter Apartmanı'nın cephesi de çıkmasızdır. Sadece ilk katta cephe boyunca bir balkonu vardır.

Malzeme ve Strüktür:

Botter Apartmanı, dönemin gelişmiş yapım teknikleri kullanılarak inşa edilmiştir; dökme demir strüktürlüdür, dolgu duvarları tuğladan olup, cephesi de taş kaplıdır. Giriş kapısı ve balkon korkuluğu demirden yapılmıştır. Balkon korkuluğunun demirleri yuvarlak kesitlidir. (Batur, Afife-İstanbul Ansiklopedisi)

Bezeme:

Apartmanın girişi yandadır. Art Nouveau mimarlığına özgü eliptik planlı bir merdiven holü; eğrisel çizgili merdivenleri ve sahanlıkları vardır. Art Nouveau merdiven korkuluğu, herbiri aynı desenli ve vitraylı pencereleri ve daire kapıları ile son derece tipik özgün çizimli ve her biri sanat objesi niteliğinde aydınlatma öğeleri, binayı önemli kılan özelliklerden bir bölümü olup tümü D'Aranco tasarımıdır. Asansör kabini Art Nouveau desenli, iki kapılı ve şık bir parçadır.

Zemin katın duvarları ve eğrisel konumlu bir merdivenle çıkılan, daire planlı ara katın duvarları ayna ve kumaş kaplı, aydınlığa açılan pencereleri renkli vitraylarla bezeliydi. Büyük bir lüks ve zarafetle döşendiği söylenen bu bölümler, 1960'da binanın bir banka şubesine dönüştürülmesi sırasında ortadan kaldırılmıştır.

Apartmanın taş kaplı cephesi, R. D'Aranco'nun taş ölçülerini tek tek verdiği ve tüm dekorasyon şemasını, öğelerini, motiflerini ayrıntılarıyla gösterdiği özgün cephe çizimlerine uygun olarak özenle gerçekleştirilmiştir. Yana alınmış konuta girişi ve mağaza nedeniyle bu katta asimetrik düzenlenen cephe, birinci kattan itibaren simetrik bir tasarıma dönüşmüştür. Mağaza ve konut girişlerinin, yüksek dallar ve yayılan göllerden oluşan Viyana Art Nouveau'su, örneklerine yakın çiçeksi bir bezemesi vardır.

Botter Apartmanı 20. yy başının özgün ve avantgarde eğilimi olan Art Nouveau üslubunun, bilindiği kadarıyla, İstanbul'daki ilk örneği olup, kalite belirleyici bir örnektir. (Batur, Afife -İst. Ans, cilt.2, s.312-313)

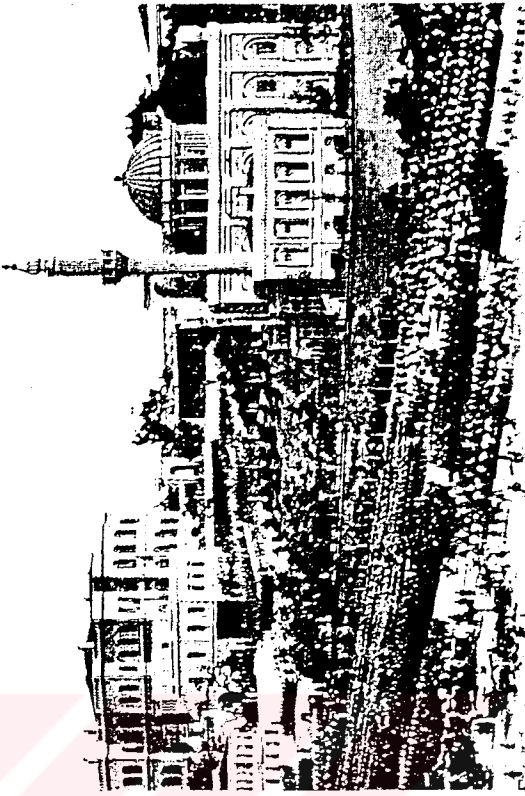
Caddeye bakan taş kaplı cephede madalyonlar, soyut çiçek ve bitki motifi, iki taş insan başı ile süslenen dört devasa plastrla diklemesine kesilmektedir. Plastrlar dördüncü kat hizasında, girift korniş süslemeleriyle birleşmekte, çiçek motifleri giriş kapısının üstünde ve binanın minik kulelerinde de tekrarlanmaktadır. Balkonlardaki demir parmaklıklarda Art Nouveau'nun vazgeçilmez özelliği olan yılankavi hatlar kullanılmıştır. (Zeynep, Çelik-Değişen İstanbul , s.117)

Şil 3.111 Botter Apartmanı Giriş Kapısı

Şekil 3.112 Botter Apartmanı Cephe Süsleme Detayı

Katalog No:	20	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Yıldız Sarayı	 <p>İstanbul Hamidiye Camii'nden görünüşü</p>
Yapının Adresi:	Yıldız Sarayı Beşiktaş	
Yaptıran:	Abdülmecid Abdülaziz ve II. Abdülhamit	
Mimarı:	Agop-Sarkis Balyan R. D'Aronco A. Wallaury	
Yapım Tarihi:	1842-1909 arası	
Özgün İşlevi:	Saray	
Günümüzdeki İşlevi:	Müze-Saray	
Yapının Konum Planı		

Şekil 3.113 Yıldız Sarayı 'nın Hamidiye Camii'nden görünüşü

Şekil 3.114 Yıldız Sarayı Vaziyet Planı

Mimari Özellikleri :**Plan Özellikleri :**

Yıldız Sarayı'nın asıl gelişmesi 19. yy.'ın başındadır. Sahildeki Dolmabahçe ve Çırağan saraylarının varlığı ve yeni oluşları burada büyük boyutlu saray yapımını gereksiz kılmış, buna karşılık köşk ve pavyon biçiminde küçük boyutlu yapılaşmayı teşvik etmiş olmalıdır. Topoğrafyayı ve bitki örtüsünü zorlamayan bu arazi kullanım biçimi, imparatorluğun son yıllarının ekonomik ve siyasi koşullarında fazla göze batmayan bir yapım faaliyeti olarak da görülmektedir. Sonunda Topkapı Sarayı'ndakini anımsatan bir yerleşme ve yapım modeli ortaya çıkmıştır. Zaman zaman yıkılan ve yananlar ve yeniden yapılanlar vb. ile sayıları yüze yaklaşan köşk, kasır, diğer bina ve ekleri, Abdülaziz ve özellikle II. Abdülhamid dönemindeki satın almalarla iyice genişlemiş olan ve yüzölçümü yaklaşık 500.000 metrekare olan arazinin kuzeybatı kesiminde yoğunlaşmıştır. Geri kalan alanlar özellikle Çırağan Sarayı'nın arkasına isabet eden vadi, park olarak bırakılmıştır.

Yıldız Sarayı'nın park kesimi, yapıları kadar ilgi çekici özelliğe sahiptir. Bilindiği kadarıyla park ve bahçelerin düzenlenmesine 1850'lerde başlanmış; bu iş için Almanya'dan çağrılan uzmanlardan yararlanılmıştır. 1850'de Stefel tarafından hazırlanan proje üzerinde önce Stefel, 1860'larda Schlerf ve 1862'den itibaren de Vienhild çalışmışlardır. Schlerf ve Vienhild'in çalışması daha ziyade yeni ve değerli bitki ve ağaç türlerinin getirilip yetiştirilmesi ile ilgili olmuştur.

Bu düzenlemelerin yeni köşk ve sarayların (Örneğin Büyük Mabeyn binası) çevre düzenlemeleriyle sınırlı olduğu düşünülebilir. Çünkü bahçe ve parkların bugünkü durumunun büyük ölçüde II. Abdülhamid dönemindeki düzenleme ve çalışmaların ürünü olduğu bilinmektedir. Bu dönemde yine yabancı uzmanların (Almanya'dan Koch kardeşler ve babaları Heinrich Koch, İtalya'dan Romeo Scanciaini, Fransa'dan Deroin) ve onlarla birlikte Osmanlı bahçıvanlarından (Adil Ağa, Tatar Zeynel Ağa, Necip Ağa) çalışmalarıyla bahçeler bütünü içinde düzenlenmiştir.

Bu düzenlemede hakim olan anlayış, arazinin eğimli olmasına da bağlı olarak pitoresk görünümü, tasarımın ana çizgisi olarak alan fakat özellikle büyük köşk ve kasırların önünde düzenlenen formel bahçe alanları ile birleşen eklektik bir tutumdur. Padişahın ve haremın kullandığı yapıların çevresinde bir bölüm, Hasbahçe olarak ayrılmış; geri kalan kısım Dışbahçe olarak bırakılmıştır.

Daha büyük bir alanı kaplayan Dışbahçe, Boğaz'a inen vadinin iki yamacına yapılmıştır. Romantik İngiliz bahçesinin doğa anlayışı özellikle buradaki ağaç zenginliğini değerlendirmede uygun bir seçim olmuş, vadinin kendi su varlığı yer yer küçük göller ve akarsularda kullanılmış; arazinin eğimlerini izleyen patikalarla bunları bağlayan küçük köprülerde ve bunların dal taklidi korkuluklarında ayrıntılandırılmıştır.

Hasbahçe de romantik-pitoresk üslubta düzenlenmiştir. Bahçenin ana motifi, ortasında bir adacık bulunan yapay göldür. Yaklaşık 300m. uzunluğunda ve bazı kesimlerde daralan veya genişleyen doğal bir suyolu görünümündedir. Suyolunun daraldığı noktalarda yanları dal taklidi korkuluklarla çevrili köprüler yapılmıştır. Gölün kuzey ucu ise genişletilerek Küçük Mabeyn ve harem Köşkleri önünde bir nimfeum ve kaskad düzenlenmiştir.

Merasim (Şale) köşkünün çevresinde de geometriden uzak, yine akarsular ve kaskadlarla zenginleştirilmiş pitoresk bir bahçe düzenlenmiştir. Romantik bahçe, köşkün önünde resmi protokola ayrılan geniş alanın arkasında yer almaktadır.

Aynı düzenleme geometrisi daha belirgin olarak Büyük Mabeyn önünde de görülmektedir. Arsanın kuzey kesiminde toplanmış olan yapılar, kuzey-güney doğrultusunda eksen alan ve ard arda ve birbirine yakın diziler halinde arazini eğim çizgilerini izleyen lineer bir yerleşme düzeni göstermektedir. Yalnızca birkaç yapı bu doğrultuya dik olarak doğu-batı eksenini üzerinde inşa edilmiştir. Yapıların birbiriyle ilişkisinde geometri ve aksiyalite gözetilmemiş, konumlandırma ve özellikle ekleme ve bağlantılarda spontane davranılmıştır. Böylece yapılar arasında yer yer küçük meydancıklarla genişleyen bir tür sokak dokusu ortaya çıkmıştır.

Bu, eğim farklarından doğan setlemeler, yapıları birbirine bağlayan galerilerin altındaki tonozlu geçitler ve büyük yapılara eklenen pavyonların girinti ve çıkmalarıyla ve dar aralıklarla, teraslarla biçimlenen ortaçağ özelliklerini taşıyan bir dokudur.

Bu doku Yıldız Sarayı'nı, kendine özgü bir kişisel yerleşme olarak düşünmeye yönlendirmektedir. Yapıların birbirinden biçim ve üslup olarak farklı oluşları, işlevlerin çeşitliliği ve çokluğu, her işleve ayrı bina, hemen her kişi veya gruba ayrı bir köşk veya pavyon yapılmış olması, hatta uygulanmayan demiryolu projesi buranın kendi döneminde de saraydan farklı bir ara mekan olarak kavranıp yaşandığını sezdirmektedir.

Yıldız Sarayı'ndaki yapılarda görülen üslup ve biçim çeşitliliği doğal olarak çok sayıda mimarın katkısını düşündürmektedir. Yıldız Sarayı'nda katkısı olduğu kesinlikle bilinen mimarlar Sarkis ve Agop Balyan ile Raimondo D'aronco'dur. Henüz belgelenmemiş olmakla birlikte Garabet Balyan ile Vasilaki, Ioannidis ve A.Vallaury'nin de adı geçmektedir. Bu adlara Yanko ve Berthier de eklenebilir.

Yıldız Sarayı'nın oluştuğu yıllardaki revivalist ve historisist ortam ve yüzyıl başının yeni mimari biçimler ve anlatımlar arama yönündeki değişkenliği ve denemelere açıklığı, sarayda çalışan sanatçıların çok ulusluluğu ve formasyonlarının farklılığı, mimarlarla yapılar arasındaki bağlantıyı üslup analizleri yoluyla sezmeyi güçleştirmektedir. Aynı mimarın yapıları bile değişik üsluplarda olabilmektedir.

Agop ve Sarkis Balyan tarafından tasarlandığı bilinen yapılar, Büyük Mabeyn, Şale Köşkü'nün ilk bölümü, Küçük Şale Köşkü ile Malta ve Çadır Köşk'leridir. R. D'aronco'nun yapı listesinde ise biraz daha kabarıktır. Kış bahçeleri ve seralar, Yaveran Köşkü, Şale Köşkü'nün kuzey ekleri ve yenilenmesi, Ahırlar, Manej, Çini fabrikası yenilenmesi, Tiyatro, Sergi binası bulunmaktadır.

Yıldız Sarayı koruma amaçlı yapılar ve kışlaları dışında yapı araları boşluk bırakılmadan yapılmış kalın ve yüksek duvarlarla çevrilidir. İçeride padişaha ve hareme ait yapıları ve Hasbahçeyi çevreleyen bir ikinci duvar daha vardır. Dolmabahçe Sarayı'nın tümünü denize açık tutan ve kara tarafında da yalnız Hususi Daire ve Harem bölümünü kapatmayı öngören tasarımı, Yıldız'da yerini geleneksel örneğin Topkapı Sarayı'nda görülen kapalı saray konseptine bırakmıştır. Böylece saray arazisi:

*Resmi bölüm (resmi daireler, hizmet binaları vb.)

*Özel bölüm (hareme ve sultana ait köşk, kasır vb. ile Hasbahçe)

*Dış bahçe (dış köşkler ve büyük gezinti parkı)

*Çevre yapıları (kışlalar, karakol vb.) olarak birbirine bitişik, işlev olarak bağımlı fakat görsel olarak kapalı bölümlere ayrılmıştır. Bu kapalılık, Dolmabahçe Sarayı'nın açık bir dış mekan perspektifi içinde kavranan yerleşmesinden çok farklıdır. Sarayın duvarla çevrili resmi ve özel bölümlerine giriş için beş kapı düzenlenmiştir:

1.Koltuk Kapısı : Yıldız Caminin önünden geçince saraya ulaşan yolun solundaki ilk kapı; gündüzleri sürekli açık tutulur. Bu kapıdan Paşalar, Nazırlar, yabancı konuklar, saray memuru ve müstahdemleri geçerlerdi. Koltuk kapıdan girince sağda Büyük Mabeyn köşkü, solumuzda Başkitabet dairesi kalır. Yüksek bir kapı olup kanatlarının malzemesi dökme demirdir.

2.Saltanat Kapısı :Yıldız Hamidiye camisini sağımızda bırakarak yokuşa çıktığımızda Koltuk Kapının üst tarafındaki altın yıldızlarla süslü bu kapı sadece Sultanın kullanımına aitti. Kanatlarının malzemesi dökme demirden olan bu yüksek kapıdan girince hemen solda Büyük mabeyn köşkü bulunmaktadır.

3.Valide Kapısı :Yıldız cami yönünde yokuş yukarı çıkarken karşılaşılan bu kapıdan yalnız harem takımı girip çıkardı. Bu kapının da kanatları dökme demirden yapılmıştır.

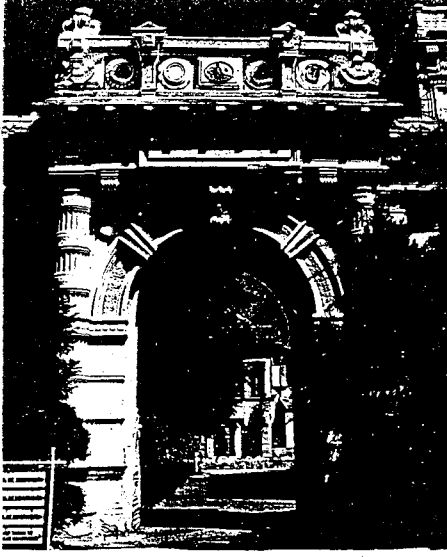
4.Harem İç Kapısı :Büyük Mabeyn bahçesinin kuzeydoğusundaki kapı; Hareme ve Harem personeline ait kapıdır. Sarayın birinci avlusundan ikinci avluya geçişi sağlayan bu kapı, her iki yüzdende duvarın kalınlığını geçen, küfeki taşından, alternatifli olarak 15 cm eninde yivli ve düz şeritlerle süslü, duvara bitişik kalınca çifte sütun arasına yerleşmiş yuvarlak kemerli 5 metre yükseklikte bir kapıdır. Bu kapıdan geçince sağ tarafta Küçük Mabeyn Köşkü ve solda Limonluk vardır. Kapının üzerinde II. Abdülhamid'in Tuğrası vardır.

5.Mecidiye Kapısı : Ortaköy yolu üzerinde soldadır; dış bahçe girişidir. Saray personeline ve ziyaretçilere aittir.

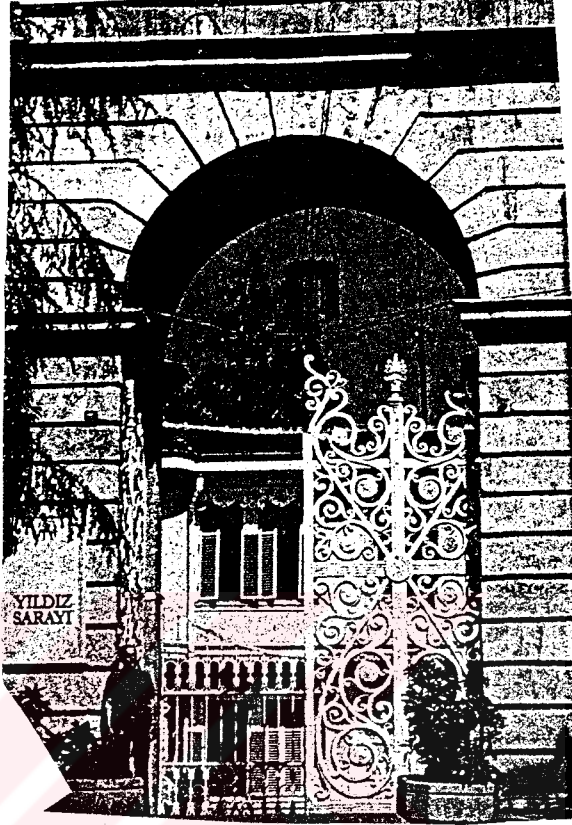
Resmi Bölüm :

Resmi Bölüm, Yıldız Sarayı'nın en formel yerleşme ve bahçe düzenine sahip olan parçasıdır. Büyük Mabeyn, bölümün ana binasıdır. Eski ahşap köşk yıktırılarak Abdülaziz tarafından yaptırılan bu yeni köşk, çevredeki gelişmeyi başlatan bir uygulama olmuştur.

Agop ve Sarkis Balyan tarafından tasarlanıp inşa edilen yapı (1865-1866) tepenin en yüksek noktasına ve yüksek bir istinat duvarının sağladığı geniş bir plato üzerine oturtulmuştur. Çok büyük olmamasına karşılık (30x45 m. ebadında) çevreye hakim bir konumu vardır ve Yıldız Sarayı'nın anıtsal yapısıdır. Planı, İstanbul sahil saraylarında ve Dolmabahçe Sarayı'nda daha önce kullanılmış, anıtsal boyutlarda denenmiş merkezi sofalı ve eyvanlı, bilinen klasik şemanın sade bir varyantıdır. Bu şema, içerde yer yer maniyerist bir abartmayla gerçekleştirilmiş yeniden canlandırma örneği olarak yorumlanmıştır. Enine eksen üzerinden verilmiş olan girişler aynı zamanda orta sofaya açılan eyvanları oluşturmaktadır. Eyvanların mekansal katılımı özellikle üst katta sofaya Çırağan Sarayını anımsatan bir merasim holü zenginliği vermektedir. Uzun eksen üzerinden güney kanadında havuzlu divanhane, kuzeyde kristal korkuluklarla zenginleştirilmiş merdiven holü vardır.

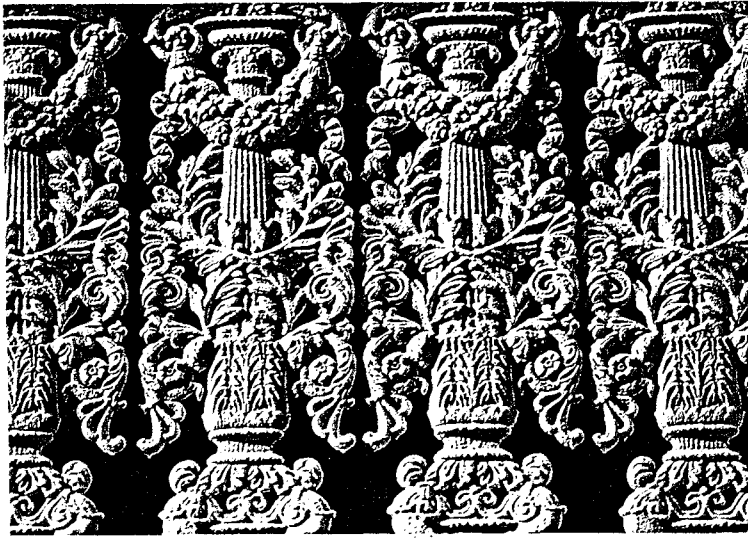
Şekil 3.115 Yıldız Sarayı Harem Kapısı

Şekil 3.117 Yıldız Sarayı Saltanat Kapısı

Şekil 3.116 Yıldız Sarayı Kapısı

Şekil 3.118 Yıldız Sarayı Çadır Köşkü Balkon Parmaklık Detayı

Divanhane geleneksel Osmanlı modelini plan olarak yineleyen ama daha süslü; selsebilleri ve ince kolon çiftleri ile ayrılmış çıkmaları olan oryantalist bir düzenlemedir. Planın kendine özgü geometrisi dışarda, cephe ve kitlede açıkça okunabilmektedir. Orta hole göre dik veya paralel yerleştirilmiş hacimlerle cephede çıkmalar ve kademelenmeler yapılmış; parçalı kitlelerle zengin perspektifler sağlanmıştır. Biçim olarak dışarda klasik çizgilerin yeğlendiği görülmektedir. Cephede aksiyal bir geometri kurulmuş ve akslar pilastrlarla, kat birimleri konsollu kornişlerle belirtilmiştir. Özetlenirse Agop ve Sarkis Balyan, Beylerbeyi ve Çırağan Saray'larında olduğu gibi burada da anıtsal ve incelikleri olan bir saray gerçekleştirmişlerdir.

Büyük Mabeyn'in önündeki dikdörtgen biçimli formel bahçenin kuzeyini Çit Kasrı, doğusunu Yaveran dairesi sınırlamaktadır. Kuzeydoğu köşesindeki büyük Harem kapısı ile özel bölüme geçilmektedir. Bu yapılardan Çit Kasrı II. Abdülhamid tarafından 1885 yılında yaptırılmıştır. Yaveran Köşkü ve Harem Kapısı da II. Abdülhamid döneminde yapılmıştır.

Çit Kasrı, ince ve uzun (10x60 m. ebadında) dikdörtgen bir kitlesi olan kagir bir yapıdır. Kasrı'nın biri Koltuk kapısından, öbürü Büyük Mabeyn bahçesinde ve diğeri de Harem kanadından olmak üzere üç ayrı girişi vardır. Diplomatik personelin ve elçilerin kabulü için düzenlenen bu bina , içiçe geçilen bir dizi oda ile sonunda ulaşılan bir salondan ibarettir. Bu basit ve kendine özgü bir işlevden doğan iddiasız yapıdan mimarlar yinede Büyük Mabeyn'in özenli yapımını tamamlayan bir bina elde etmeyi başarmışlardır. Yaveran dairesi, Harem Kapısı yanındaki nöbetçi pavyonuyla birlikte R.D'Aronco tarafından tasarlanmıştır. İki katlı ve ahşap olan yapı, bağımsız girişleri olan beş daireden oluşan ince ve uzun dikdörtgen bir kitleye sahiptir. Ajurlu ahşap pencere bezemeleri ve saçaklarıyla resmi işlevi olan bir yapıdan çok bir anıta benzemektedir. Resmi bölümün güneye doğru uzanan kesiminde Hünkar mutfağı ve özel kiler ile Silahane Köşkü ve saray arabacıları koğuşu bulunmaktadır. Birbirine bitişik, ince ve uzun dikdörtgen kitlelerden oluşan bu dizi en uçta Arnavut tüfekçiler koğuşu ve altından arabalık olan bina ile bitmektedir.

Bu sonuncu yapının batıya dönen kanadı karakol olarak düzenlenmişti. Dizinin en ilginç yapısı Silahhane Köşküdür. Yüksek ve tek kat üzerine başlayan yapı, arazinin eğimine bağlı olarak güneyyarısında iki katlı olmaktadır. Köşk, yüksek tutulmuş tek kat üzerinden bahçeye uzun bir cephe verir. Cephede yüksek korentiyen kolon çiftlerinden oluşan dörtlü gruplar binanın uzun kitlesini ritmik bölümlenme ile canlandırır. İçerde ana mekan, uzun bir dikdörtgen olan tek bir hacimden ibarettir. İnce ve yüksek kolonlarla üçe ayrılmış iç mekan ortadan ahşap kaburgalı yüksek bir tonozla örtülüdür.

Bahçenin güney kesiminde Saray Kitaplığı ve Rasathane vardır. Güney bahçesinde güvercinlik köşkü olarak adlandırılan, bir ara saray eczanesi olarak kullanılmış olan, asıl işlevi bilinmeyen bir yapı daha vardır.

Resmi bölümün kuzeye doğru uzanan kısmında, büyük Mabeyn'in oturduğu setin altında resmi bölümün ikinci kısmı bulunmaktadır. Bir alt kota yerleşmiş ve dar bir bahçeye açılan yapılar güneyden kuzeye sıralanırlar. Bu yapılar Kiler-ı Hümayun, Hazine-i Evrak, Tercüme Odası, Teşrifat Nazırı Dairesi vb. gibi hizmet yapıları olup yalın işlevsel bir mimari biçim taşırlar.

Özel Bölüm :

Sultana ve ailesine ait olan bu bölüm sarayın pitoreskini hala koruyabilen bölümüdür. Hamid Havuzu olarak da adlandırılan yapay gölün canlandığı peyzaj bu bölümü bir yazlık saray atmosferi oluşturmaktadır. Geniş barok saçağı ile III. Selim Çeşmesi, havuzun ortasındaki adada bulunan Art Nouveau üslubundaki küçük dinlenme köşkleri, yapay ağaç dallarından yapılmış kameriyeler çevrenin günümüze kalmış öğeleridir. Özel bölümün en önemli yapılarının başında iki katlı ve kagir bir yapı olan Küçük Mabeyn binası gelmektedir. Giriş holünün ana motifi, çiçek dallarından oluşmuş bir korkuluğu olan gösterişli bir Art Nouveau merdivenidir. Küçük Mabeyn'in dikdörtgen plana oturan, koridor üzerine açılan oda ve salonlardan oluşan yalın bir şeması vardır.

Salonların tavanlarında Rokoko üslubunda bezemeler vardır. Binanın cephesinin biçimlenişinde Art Nouveau üslubu ön plandadır.

Küçük Mabeyn binasının tam karşısında küçük bir limonluk bulunmaktadır. (Bkz katolog no:20-3) R. D'Aronco tarafından 1895-1896 yılında tasarlanıp inşa edilen Limonluk binası, dökme demirden Rokoko bezemeleri olan küçük bir Neo Barok yapıdır. Özel bölümün bir diğer binası da Tiyatro binası olup D'Aronco tarafından tasarlanmıştır.

Yeni Köşk mimar Vasilaki'nin tasarımı olup, sarayın en güzel yapılarından biridir ve Neo Rönesans cephe düzenlemesi vardır. Tüm mobilyası Paris'ten özel olarak getirilen köşk yanmıştır.

Hasbahçe ile resmi bölüm arasındaki sınır üzerinde bulunan Marangozhane II. Abdülhamid'in hobisi olan ahşap işçilik çalışmalarını yapması için inşa edilmiştir. İnce ve uzun bir dikdörtgen planı vardır.

Cihannüma Kasrı, Hasbahçe'nin güneydoğu ucunda bulunmaktadır. Kasr adını Marmara ve Boğaz'a açılan geniş bir görüş alanına sahip olmasından almıştır. Yüksek bir bodrum üzerinde iki katlı ve bir de çatı katı olan yapıdır.

Şale Kasrı, Yıldız Sarayı'nın Özel bölümünün en görkemli yapısıdır. Üç yada dört aşamada gerçekleştirilmiş yapının mimarı ve yapım tarihi bilinmemektedir. 1879-1880 yıllarında yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Yapıya 1889 yılında Sarkis Balyan tarafından bir ek yapılmıştır.

Dış Bahçe :

Dış Bahçe'nin başlıca yapıları Çadır Köşkü, Malta Köşkü ve Çini Fabrika-i Hümayun-u'dur. Çadır Köşkü, Dış Bahçe'de dinlenme mekanı olarak tasarlanmış köşklere biridir. Abdülaziz döneminde yapılan köşk, bodrumsuz bir zemin kat üzerine tek kat olarak inşa edilmiştir.

Sade bir planı, çift kollu bir merdiven ile ulaşılan giriş holü ile iki yan hacimden oluşan üçlü bir mekan düzeni vardır. Merdiven kollarının arasındaki kapıdan zemin kattaki servis hacimlerine girilir. Orta mekan, Boğaz manzarasına geniş bir balkonla açılır. Çadır Köşk'ün giriş cephesinin önünde büyük bir havuz vardır. Havuzda padişah ailesinin dolaşması için motorlu sandallar bulunuyordu.

Malta Köşkü :

Abdülaziz döneminde yapılan Malta Köşkü, açıldığı panorama nedeniyle Çırağan Sarayı'nın cihannüması sayılırdı. Klasisist üslupta tasarlanmıştır. Simetrik plan şemasının açık bir geometrisi vardır. Ortada bir merkezi mekan ve yanlarda buraya açılan hacimler düzenlenmiştir. Merkezi holün bir tarafı merdivene açılır. Üst kat, ortada merkezi hol ve iki yanında yan hacimler olan simetrik kurguyu tekrar eder. Cephede de plan şemasını yansıtan üçlü bir düzen kurulmuştur.

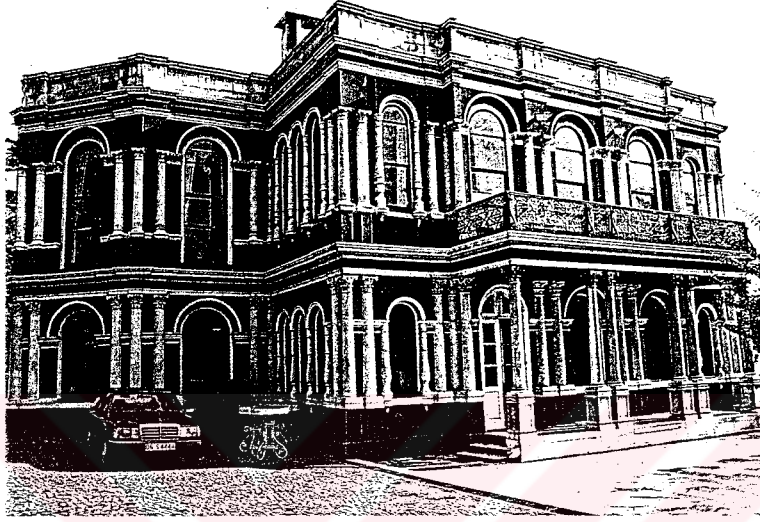
Çini Fabrika-i Humayunu :

Sarayın ihtiyacını karşılamak ve Avrupa porselenleri düzeyinde ürün elde etmek amacıyla 1892 yılında kurulmuş olan yapı, 1894 depreminde hasar görünce D'Aronco tarafından yenilenen bir geç Art Nouveau yapı örneğidir. Yıldız Saray'ı bütünü içinde gözden geçirilen yapılar, burada özetlenen toplamı çok aşan yapısal ve sosyal derinliği olan bir emperyal kompleks oluştururlar.

Yıldız Hamidiye Camii :

Tüm bu yapıları çevreleyen duvarın dışında da girişte Hamidiye Camisi, Saat Kulesi ve Agavat Dairesi yer almaktadır. Yıldız Hamidiye Camii, saltanat kapısından sarayın dışına çıkıldığı zaman yokuşu inerken solda bulunmakta olup Sultan II. Abdülhamid tarafından 1885 yılında yaptırılmıştır. Cuma günleri ve bayramlarda cuma selamlığı için Beşiktaş, Sinanpaşa, Ortaköy Büyük Mecidiye, Dolmabahçe vb. camilere gitmemek için sarayın yakınına bu camiye yaptırmıştır. Cami yüksek kasnaklı, tek kubbeli, tek minareli, Eklektik Tanzimat mimari üslubunu sürdüren ilginç bir yapıdır. Yapının pencereleri Ajurlu dökme demir

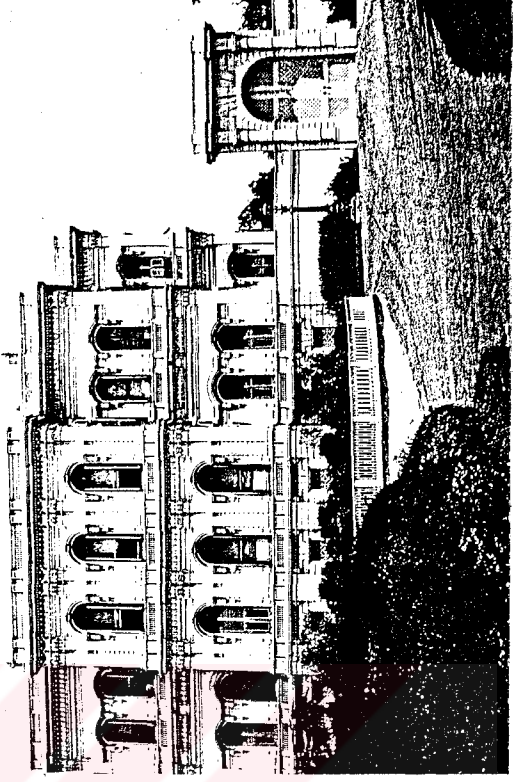
parmaklıklı, avlusunun etrafı da dökme demir parmaklıklarla çevrilidir. Taç kapısı, zengin iç bezemeleri, hünkar köşkü, kubbesinin yerleşimiyle benzersiz bir yapıdır. Caminin giriş avlusuna 1890 yılında dört cepheli bir saat kulesi inşa edilmiştir.

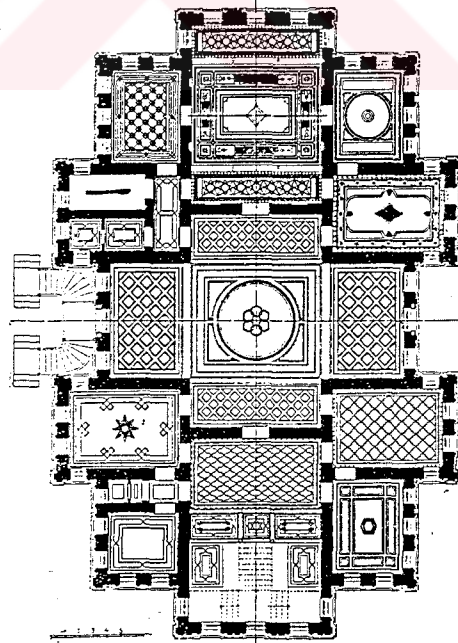
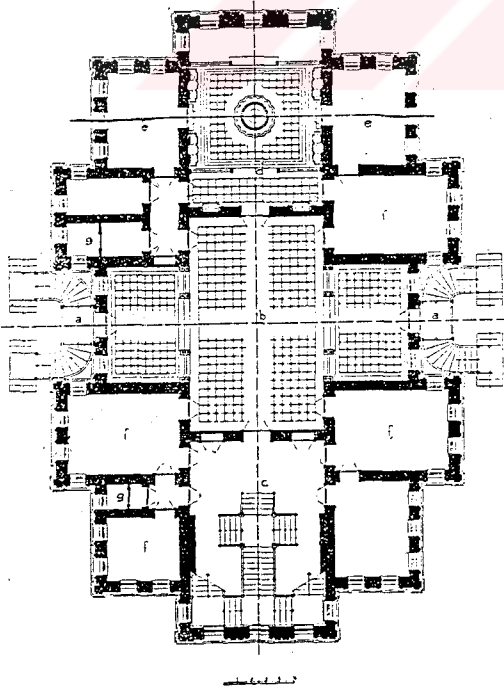

Şekil 3.119 / Yıldız Sarayı Malta Köşkü

Şekil 3.120 Yıldız Sarayı Hamidiye Cami (Fotoğraf İ.Ü.K. 90815-14)

Katalog No:	20-1	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü	
Yapının Adresi:	Yıldız Sarayı Beşiktaş	
Yaptıran:	Sultan Abdülaziz	
Mimarı:	Agop ve Sarkis Balyan	
Yapım Tarihi:	1866	
Özgün İşlevi:	Mabeyn Dairesi	
Günümüzdeki İşlevi:	Müze-Köşk	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.121 Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü

Şekil 3.122 Yıldız Sarayı Büyük Mabeyn Köşkü Zemin Kat ve tavan planı (S.H. ElJam)

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Büyük Mabeyn Sarayın Resmi Bölümünün en büyük binasıdır. Abdülaziz tarafından Agop ve Sarkis Balyan'a 1866'da yaptırılan bu köşk, çevredeki gelişmeyi başlatan bir uygulama olmuştur. Tepenin en yüksek noktasına ve yüksek bir istinat duvarının sağladığı geniş bir plato üzerine 30x45 metre ebadında iki katlı ve kagir olarak inşa edilmiş, çevreye hakim bir konumu vardır. Planı merkezi sofalı ve eyvanlı, bilinen şemanın sade bir varyantıdır. Enine eksen üzerinden verilen girişler ortya mekana açılan eyvanları oluşturmakta, bu açılma özellikle üst katta ya sofaya bir merasim holü zenginliği vermektedir. Uzun eksen üzerinde güneyde havuzlu divanhane, kuzeyde kristal korkuluklarıyla zenginleştirilmiş merdiven holü vardır. Divanhane, geleneksel Osmanlı divanhane plan şemasını yinelerken, daha süslü, selsebilleri ve incecik kolon çiftleriye ayrılmış çıkmaları olan bir düzenlemedir. Planın klasik geometrisi cephe ve kitlede okunabilmektedir. Orta hole dik veya paralel yerleştirilmiş hacimler cephede çıkıntılar ve kademeler oluşturmaktadır. Alt kat odaları Mabeynci ve Mabeyn müşiri Gazi Osman Paşaya üst kat odaları II. Abdülhamid'e ayrılmıştır.

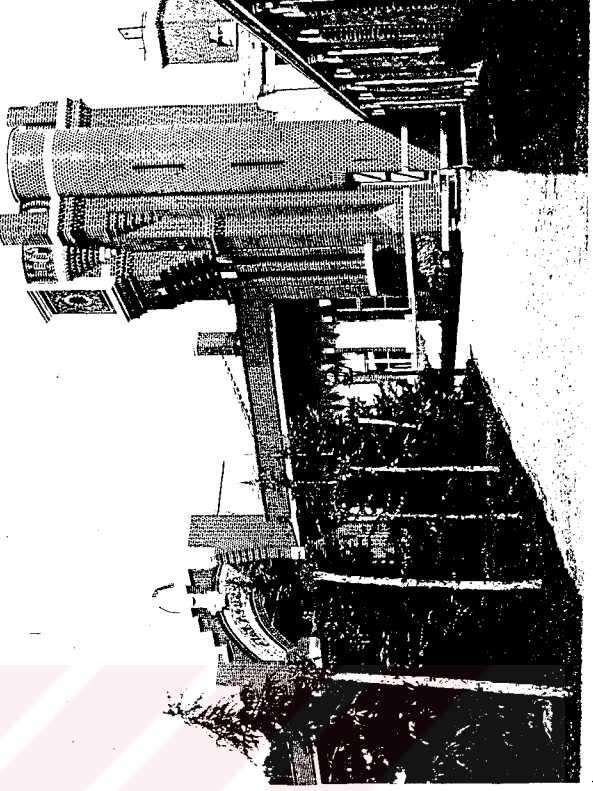
Malzeme ve Strüktür Özellikleri:

İki katlı ve kagir olarak yapılan Büyük Mabeyn'in yan giriş merdiven basamakları ve sahanlıkları, orta sofanın döşeme ve sütunları, divanhane ve divanhanenin orta kısımları mermer malzemedен yapılmıştır. Merdiven korkulukları ve zemin kat pencere parmaklıkları dökme demirden yapılmıştır. Sayıları altıyı bulan duvar Selsebilleri de mermerden oyulmuştur. Köşkün Ocağının konsol kısmı mermer , ocak ağzı madendir. Köşkün bitişiğinde seyir köşkü vardır ve ikisine ait olan bahçenin etrafı dökme demir korkuluklarla çevrilidir.

Bezeme Özellikleri:

Yapının iç kesimleri Maniyerist ve etkileyici bir yeniden canlandırma örneğidir. Planın klasik geometrisi dışarda cephe ve kitlede açıkça okunabilmektedir. Cepheler simetrik, Orta ekseninde bulunan hacimlerde tam daire kemerli ve sövelerinde kolonetler olan büyük pencereler, diğerlerinde basık kemerli ve üstleri konsollu atkılarla birbirine bağlanan kemerler kullanılmıştır. Cephede de aksiyal bir geometri kurulmuştur. Akşlar, plastrlarla, kat birimleri konsollu kornişlerle belirtilmiştir. İçeride Osmanlı mimarisini canlandırma biçimlerine karşın, cephede Neoklasik çizgiler kullanılmıştır. Yapının benzerleri gibi olgun sade bir kitle ve mimari düzen içinde son derece süslü ve ince oyulmuş ayrıntıları vardır. Yivli plastrları, üzerinde kompozit başlıkları, onların üzerinde de Çırağan Sarayında fazlasıyla uygulanan konsollu ve dilimli arşitrav şeklinde yatay atkılar vardır. Üst katın Taşan dekoru alt katından daha zengindir.

(Batur, Afife Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi) (Batur, Afife. D'Arconco Yıldızı-İstanbul dergisi sayı 15 s. 70-73- Tarih vakfi yayınları 1995, İstanbul) (Pars, Tuğlacı. Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesinin rolü Yeni çığır yayınları İstanbul 1991) (Cezar, M. XIX. Yüzyıl Beyoğlusu 'Akbank Yayınları' İstanbul 1991) (Can, Cengiz "İstanbul'da 19 yy Levanten mimarların yapıları ve koruma sorunları , Basılmamış Doktora Tezi Y.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü İstanbul 1993)

Katalog No:	20-2	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Çini Fabrika-i Hümayunu	
Yapının Adresi:	Yıldız Sarayı Dış bahçe Beşiktaş	
Yaptıran:	II. Abdülhamid	
Mimarı:	Raimando D'Aronco	
Yapım Tarihi:	1892 1895'de yenilendi	
Özgün İşlevi:	Çini Fabrikası	
Günümüzdeki İşlevi:	Sümerbank Porselen ve Çini Fabrikası	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.123 Yıldız Sarayı Çini Fabrika-i Hümayunu

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Yıldız Sarayı Dış Bahçesinin kuzeydoğu kanadında, tepenin en üst kesiminde, öncelikle sarayın gereksinimini karşılamak ve özellikle de Sevres Porselenleri düzeyinde ürün elde etmek amacıyla tek katlı olarak inşa edilmiştir. Fabrika 1895'te üretime başlamıştır. Aynı yıl bir yangın geçirerek R. D'Aronco tarafından onarılmış, yenilenmiş ve genişletilmiştir.

Fabrika iki bölümden oluşmaktadır. Fabrikanın ilk yapımına ait olduğu sanılan doğu kanadı 55x7.5 metre boyutunda, dikdörtgen plana oturan, kagir, tek katlı yapı olup sade ve işlevsel bir karakteri vardır. Fabrikanın üzerine oturduğu plato, doğu kanadına doğru hafif bir eğimle alçalmaktadır. Dolayısıyla içeride birbirine bağlı atölyelerden oluşan ince ve uzun dikdörtgen kitle, perspektifte olduğundan daha uzakta görünmekte ve kuzey kanadı daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Bir dirsek yaparak bu bölüme eklenen kuzey kanadı D'Aronco'nun tasarlayıp yaptığı ek bölümdür. Kuzey kanadının plan ve kitle olarak belli ve betimlenebilir bir geometrisi yoktur. Batıya doğru incelerek uzayan yamuk bir plan üzerinde avluya bakan ön cepheye yönetim odalarının ve ressam atölyelerinin bulunduğu hacimler yerleştirilmiş, fırın arka cepheye alınmıştır. Yapının batı ucundaki giriş bölümünü içeren, kareye yakın 6,30x4,70 metre boyutunda bir dikdörtgen plan üzerine oturan kitlede, köşelerde kırık dönüşler yapılmıştır.

Malzeme ve Strüktür Özellikleri:

Fabrika 1895'te yangın geçirdikten sonra aynı yıl yapılan onarımda catılar ahşaptan demire dönüştürülmüştür. (Bkz. Batur, Afife, İstanbul Ansiklopedisi, cilt 7 s. 524)

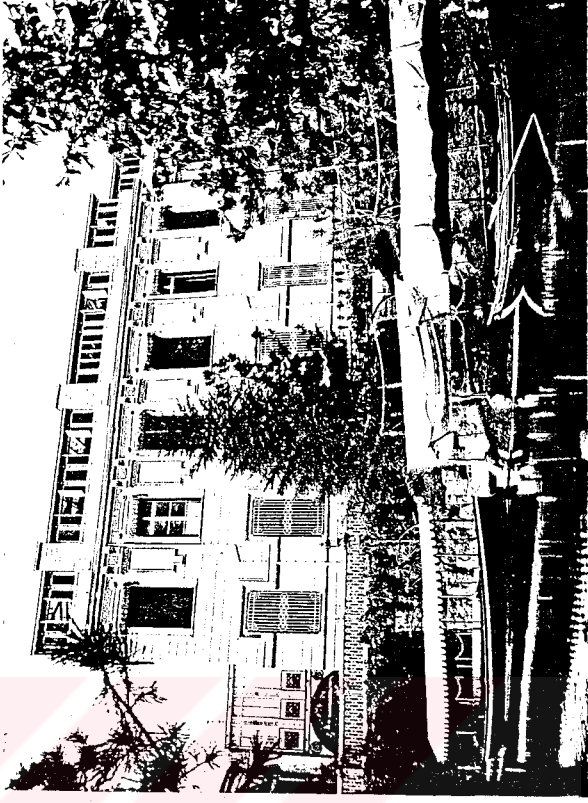
Tek katlı kagir bina, sıvalı beyaz duvarlar üzerinde, tuğladan söveleri, basık kemerli pencere dizileri olan işlevsel bir yapıdır. Fabrikanın avlu cephesi, kompleksin karakteristik görünümünü oluşturan çıplak tuğlanın kırmızı rengi ile beyaz mermerin veya sıvalı duvarın görsel zıtlığıyla düzenlenen bir yapıdır. Düşey kırılmalar, konsol taşmalar, köşeli ve yuvarlak biçimlerin zıtlığı yapının portali ve bacaya plastik bir anlatım kazandırmıştır.

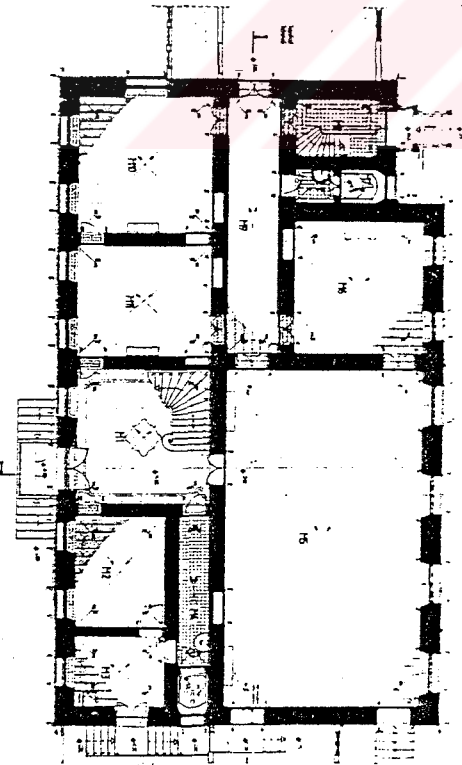
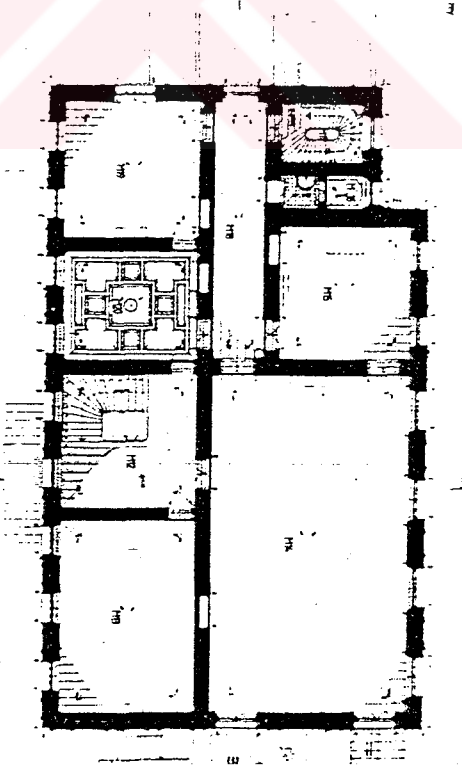
Fabrikanın ana giriş kapısı olan kitlesel öge geniş basık kemerli açıklıktır. Kapının iki yanında yükselen ve taşırtmalarla öne çıkan pylonlar çıplak tuğladan örülmüştür.

Bezeme Özellikleri:

Çıplak Tuğlanın kırmızı rengi ile beyaz mermerin veya sıvalı duvarın görsel karşıtlığının değerlendirildiği bu düzenleme ortaçağcıl plastik karakter taşımaktadır. Dönemin Avrupadaki Sanayi yapılarında yeğlenen Romanesk uslubun bir versiyonudur. Kitlesel öğelerin birbirinden farklı işlev ve kompozisyonları olan ama aynı biçim elemanlarını kullanan düzenlemelere sahiptir. Yapının batı ucundaki giriş bölümünü içeren, kareye yakın 6,30x4,70 boyutunda dikdörtgen plan üzerine oturan kitlede, köşelerde kırık dönüşler yapılmış ve köşe boşluğu üst kısımda mukarnas stilinde, taşırtmalı bir konik kitleyle doldurulmuştur. Basık kemerli, taşırtmalı üzengileri olan pencere ve kapılar köşe dolgularının taşırtmalarıyla bütünlemede, pencere denizliği, taşırtmalı konsollar üzerine oturmaktadır. Cephe yüzeyleri birer korniş çizgisiyle biter ve köşe uzantıları birer pylon gibi sonlanmaktadır.

Geniş ve basık kemerli ana giriş kapısının iki yanında yükselen ve taşırtmalarla öne çıkan pylonlar, üstte D'Aronco'nun daha sonraki uygulamalarında karşılaşılabilecek olan, ortasında yarım birer kurs taşıyan eliptik bir bitiş formu gösterirler. Basık kemerin kilit noktasında yarım daire kemerli bir niş ve porselen çini üretimini sembolize eden bir figür vardır. Kuzey kanadı ile doğu kanadının birleştiği noktalardaki kitlesel öge, daha yüksek ve plastik olarak diğerlerinden daha belirgin biçimde vurgulanmış bir parçadır. Köşelerde kırık dönüşlerin güçlendirdiği düşey etkili yüksek kitle, taşırtmalı çıkmalarıyla yerel motiflere yakındır. (Bkz. Batur, Afife, İstanbul Ansiklopedisi, cilt 7, s. 525)

Katalog No:	20-3	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Küçük Mabeyn	
Yapının Adresi:	Yıldız sarayı Harem Bahçesi Beşiktaş	
Yaptıran:	II. Abdülhamid	
Mimarı:	Raimondo D'Arconco	
Yapım Tarihi:	1900	
Özgün İşlevi:	Sultanın Haremindeki Bürosu	
Günümüzdeki İşlevi:	Müze-Saray	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.124 Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn Köşkü

	
Şekil 3.125 Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn Köşkü Zemin ve I. Kat planları (S. H. Eldem)	

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Sarayın birinci avlusunda ikinci avluya geçişi sağlayan Harem kapısından ikinci Avluya geçtiğimizde sağ tarafta bulunan yapı küçük Mabeyn'dir. Raimondo D'Aronco tarafından yapılan iki katlı kagir yapıya altı basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Köşke girildiğinde küçük bir holün sağında iç içe geçilen iki oda, ilerisinde yine sağda dar bir koridor lavabo bulunmaktadır. Holün tam karşısında ise büyük yemek salonu vardır. Yemek salonundan girince karşımızda dört pencere, iç bahçeye ve havuza bakmaktadır. Sağ tarafta iki pencere vardır. Bu iki pencerenin tam karşısında ve pencerelere simetrik iki kapı bulunur, bu kapılardan dip tarafta olanı bir odaya açılmakta, diğeri ise dar, uzun koridora çıkmaktadır. Koridorun ilerisinde lavabo ve daha ileride üst kata çıkan servis merdiveni görülür.

Yine Köşke girişte holün sol tarafında birbirine birer kapıyla açılan iki oda vardır. Üst katın planı alt katın aynısı olup sadece giriş holünün sağındaki iç içe iki oda ve dar koridor ile lavabonun bulunduğu mekan üst katta büyük tek bir oda haline getirilmiştir. Üst katta büyük salonun yanındaki oda ise II. Abdülhamid'in yatak odasıdır. Merdiven sahanlığının hemen solundaki oda ise Abdülhamid'in çalışma odasıdır. Alt kattan yukarı çıkan servis merdiveni bu katta da devam etmekte ve üst kata çıkmaktadır. Bugün bu merdivenler çatıya çıkmaktadır. Sultan Abdülhamid , Küçük Mabeyn'i, yemek, istirahat, kabul ve yatak odaları bulunan bir ev halinde inşa ettirmiştir. Fransa'dan getirilmiş stil mobilya ile döşenmiştir. Bugün bu mobilyalar yoktur. Abdülhamid burada çalışır, özel misafirleri burada kabul ederdi. Binanın en üst katında Art Nouvea usluapta yapılmış bir kış bahçesi vardır.

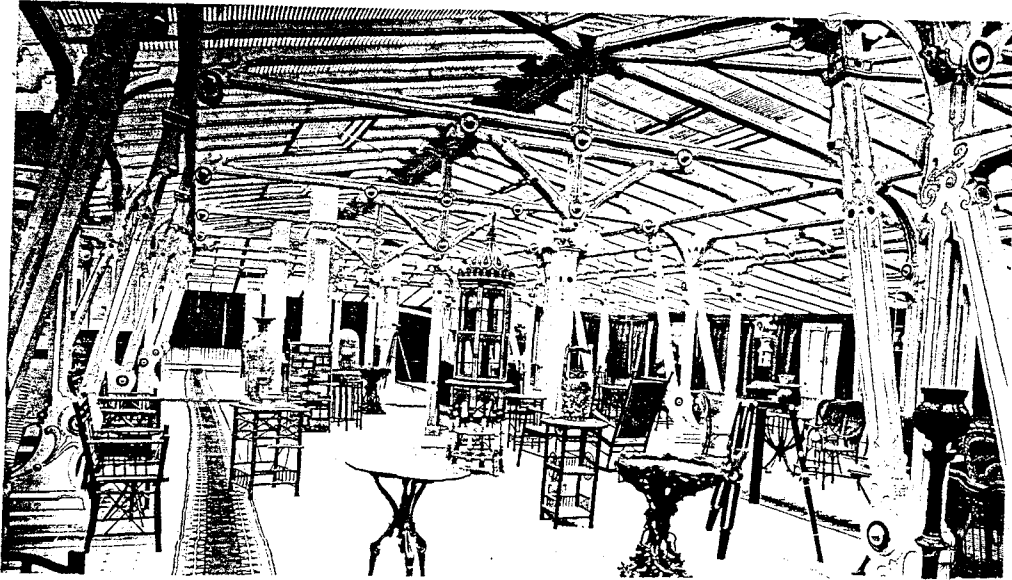
Malzeme ve Strüktür özellikleri:

İki katlı kagir yapının holü küçük mozaik kaplıdır. Holün sol tarafında ahşap basamaklı, yıldız motifli demir korkulukları olan bir merdivenle üst kata çıkılır. En üst katta dökme demir konstrüksiyon ve camdan yapılmış Kış bahçesi vardır. Köşkün giriş kat pencereleri dökme demir parmaklıklıdır.

Sarayın birinci avlusundan ikinci avluya (özel bölüme) geçişi sağlayan Harem kapısı; her iki yüzde duvarın kalınlığını geçen, küfeki taşından, alternatif olarak 15 cm enindeki yivli ve düz şeritlerle süslü, duvara bitişik, kalın çifte sütun arasına yerleşmiş, yuvarlak kemerli , dökme demir kanatları olan 5 metre yükseklikte bir kapıdır. Tüm duvarı çevreleyen ve buradan da geçen dişli korniş üzerinde , köşelerine vazolar yerleştirilmiş 90 cm yükseklikte bir korkuluk yer alır. Bu korkuluğun kapı kemerinin tam ortasına isabet eden cephesinde, madalyon içerisinde II. Abdülhamid'in tuğrası göze çarpar.

Bezeme Özellikleri:

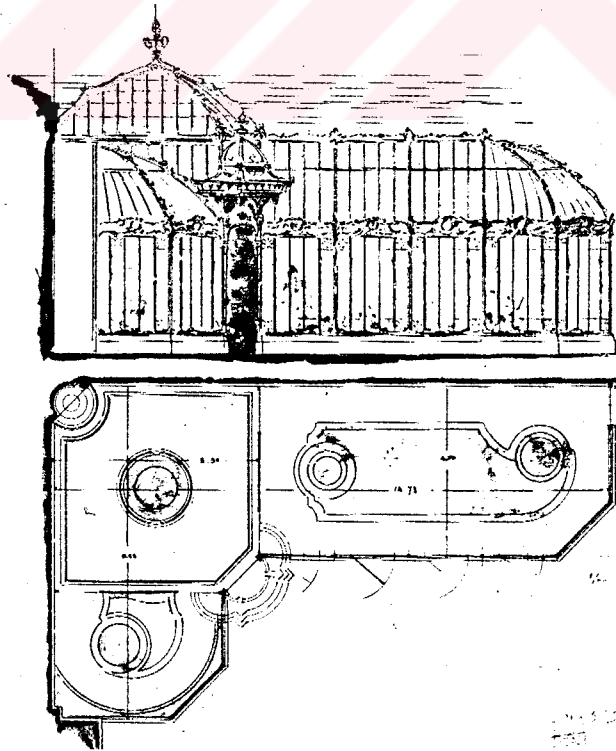
Yapıya giriş holünün ana motifi; çiçek dallarından oluşmuş korkuluğu olan gösterişli Art Nouvea merdivendir. Dönerek yükselen merdivenin üst katlarında Bonet "Fransız" imzalı natüralist ve çok renkli büyük çiçek figürlerinden oluşan vitray vardır. Küçük Mabeyn'in Salonları beyaz üzerine yıldızla işlenmiş bir geç Rokoko bezeme ve tavanla tavan eteğindeki bordürlere yapılmış peyzaj resimleriyle süslenmiştir. Binanın cephe biçimlenmesi Art Nouvea uslubu ön plandadır. Pencerelemin biçimlenişinde, parmaklıklarda, kat kornişlerinde, sacak parepetinde ve cephe öğelerinde geometrik bir stilizasyon vardır. Bu iki katlı binanın üst katında Art Nouvea uslubunda yapılmış ve süslenmiş bir kış bahçesi vardır. (Yıldız Sarayı vakfi Yayını, İstanbul 1988 s. 16)

Şekil 3.126 Yıldız Sarayı Küçük Mabeyn Köşkü en üst katında Kış Bahçesi

(Fotoğraf i.ü.k. 90552 - 18)

Katalog No:	20-4	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Limonluk Serası	
Yapının Adresi:	Yıldız sarayı Küçük Mabeyn karşısı Beşiktaş	
Yaptıran:	II. Abdülhamid	
Mimarı:	Raimando D'Aronco	
Yapım Tarihi:	1896	
Özgün İşlevi:	Kış Bahçesi	
Günümüzdeki İşlevi:	Müze Saray	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.127 Yıldız Sarayı Limonluk Serası

Şekil 3.128 Yıldız Sarayı Limonluk Serası Plan ve Görünüş (D'Aronco) s. 64

Yapının Adı: YILDIZ SARAYI LİMONLUK SERASI

Katolog No:20-4

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

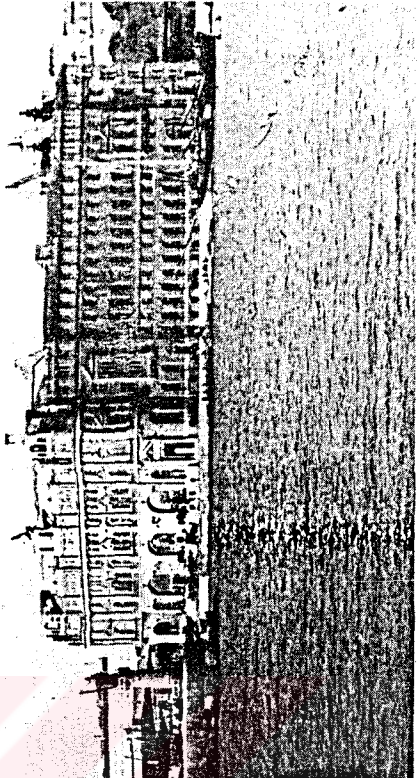
Küçük Mabeyn'in 8 metre uzaklığında ve tam karşısında L biçiminde planlı iki sıra silmeli taş kaide üzerine oturan harem duvarına bitişik güneye açık, sıcak ve nemli atmosfer sağlayan , sarı dökümden, üstü ve yan tarafları camla kaplı Limonluk Serası, Raimondo D'Arconco'nun eseridir.Yapının bitişinde ise Padişahın dinlenme köşklerinden biri olan Çit kasrı ile bağlantılı tek odalı ve koridorlardan ibaret küçük pavyon köşkü bulunmaktadır.

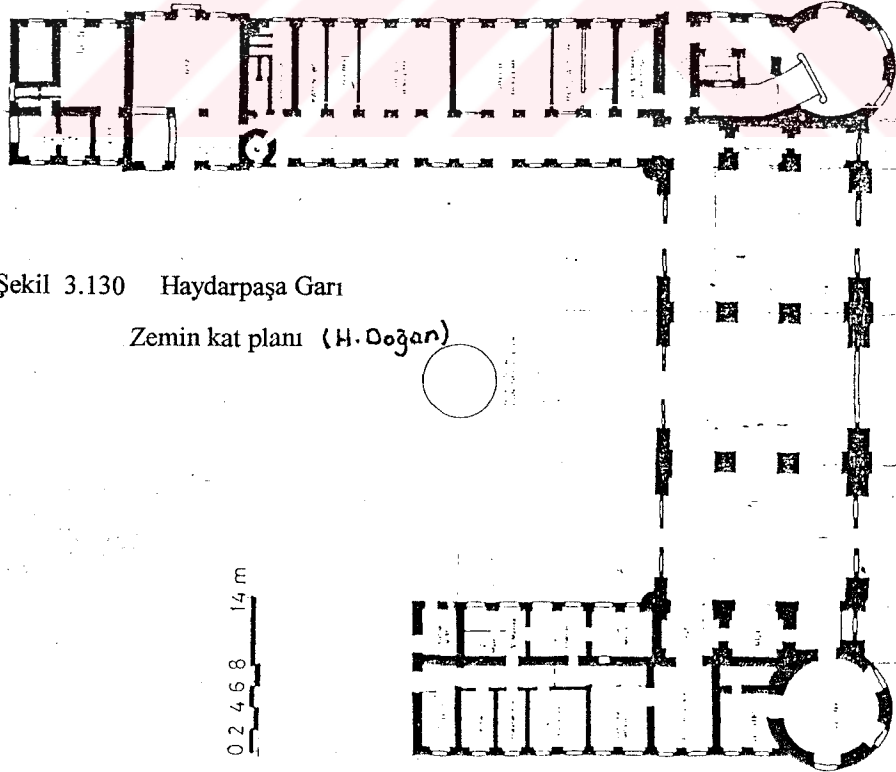
Malzeme ve Strüktür Özellikleri:

İki sıra silmeli taş kaide üzerine oturan dökme demirden Rokoko bezemeleri olan "L" planlı yapı yaklaşık 2 metrelik bir aks sistemi içinde lama ve çift (NP) T kesitli putrellerle kurulmuş bir metal strüktüre sahiptir. Yapı tonoz örtülüdür ve camla kaplıdır. Sacak dekorasyonu sarı dökümdendir.

Bezeme Özellikleri:

Dökme demirden Rokoko bezemeleri olan Neobarok bir yapıdır. Giriş diyagonal eksen üzerinde küçük bir Osmanlı Barok kubbecikle belirtilmiştir.

Katalog No:	21	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Haydarpaşa Garı	
Yapının Adresi:	Haydarpaşa Kadıköy	
Yaptıran:	II. Abdülhamid	
Mimarı:	Otto Ritter Helmut Cuno	
Yapım Tarihi:	1906-1908	
Özgün İşlevi:	Gar Binası	
Günümüzdeki İşlevi:	Gar Binası	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.129 Haydarpaşa Garı .

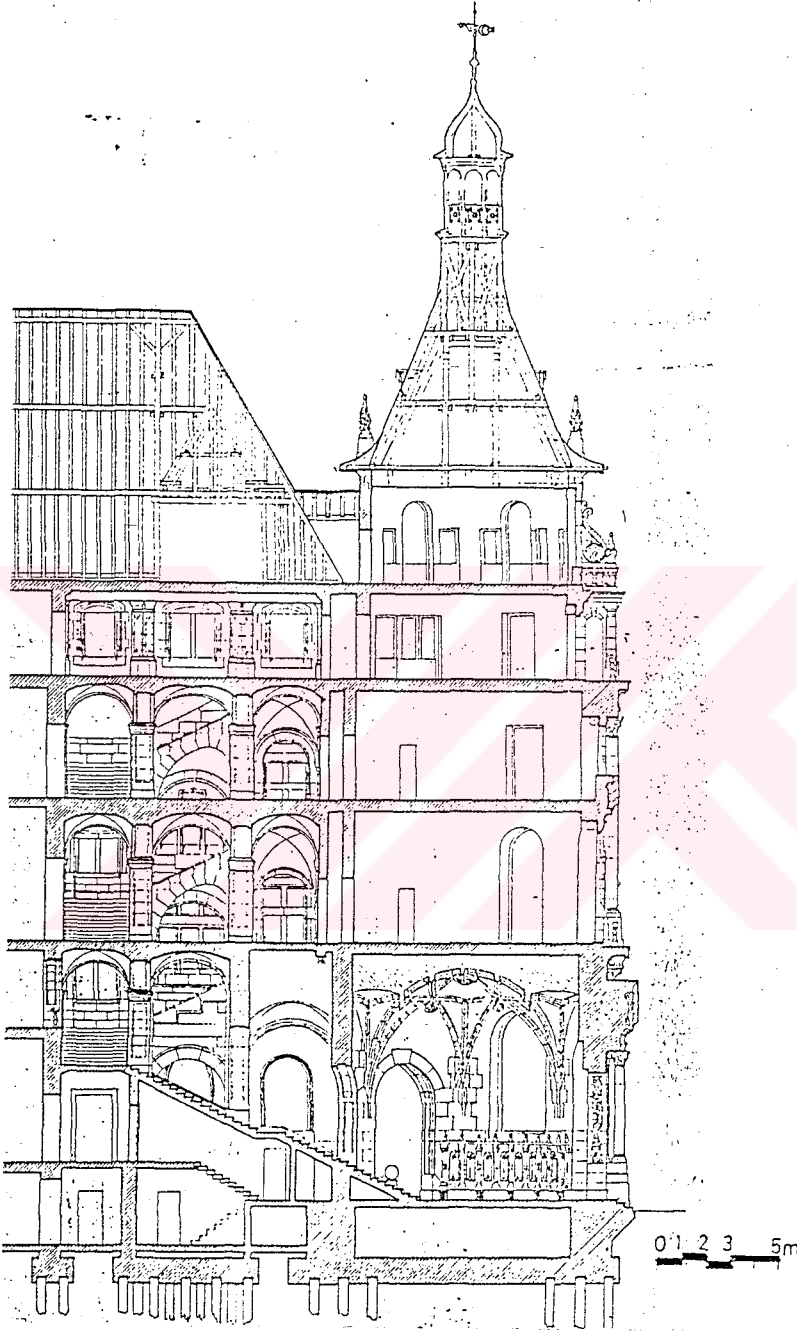
Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

İki kolu farklı uzunlukta olan "U" planlı bina, iç avlusu kuzeye, köşe kulelerinin bulunduğu ve cephe boyunca devam eden merdivenler üzerinde yükseltilmiş olan deniz cephesi ise güneye bakacak şekilde konumlanmıştır. 5 katlı binanın her katında, bir koridor etrafına sıralanmış odalar bulunmaktadır. Köşe kulelerinde ise, üst katlara doğru küçülen dairesel planlı mekanlar yer almaktadır.

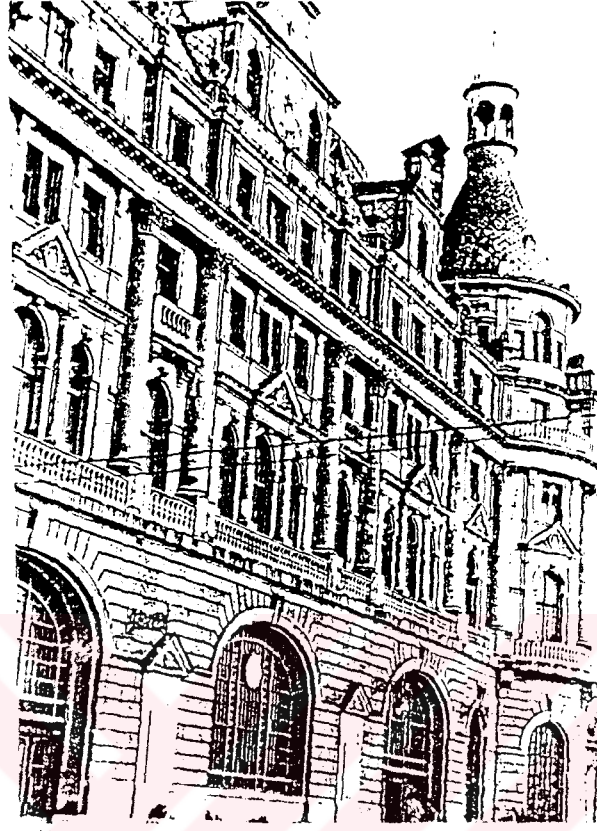
Malzeme ve Strüktür Özellikleri:

Gar, deniz kenarında olduğu için, zemin takviyesi için temelde kazık sistemi uygulanmıştır. Her biri 20 metre boyunca 1100 ahşap kazık, suya karşı yalıtılarak buharlı şahmerdanla çakılmıştır. Kazıklı bir ızgara oluşturularak çelik profil kolonlar bu ızgara temele otutturularak sistem kurulmuştur. Yine, yatay profiller I profillerle oluşturulmuştur. Döşemeler voltadır. Çelik karkas taşıyıcı sistem için 1140 ton demir kullanılmıştır. Çelik karkas sisteme lefke taşı giydirilmiştir. (Doğan, Hüseyin Os.Mim, Maden.Yapı.1991) Doğu ve güney cepheleri arasındaki kulelerin zemin katı kaburgalı tonoz, üst katlara çıkan merdivenler ise her katta, taş kemerler arasında yer alan çapraz tonozlar ile örtülmüştür. Merdiven korkulukları demirden olup dolama dal motifleri ile bezenmiştir.

Binanın arduvaz kaplı dik meyilli çatısını ve köşe kulelerini örten konik örtülerini, bulonlarla bağlanmış çelik strüktürler taşımaktadır. Bunların yanında çatı strüktüründe ahşap makaslar da kullanılmıştır. Binanın kuzey avlusunda peronlara saçaklı metal taşıyıcı markizler inşa edilmiştir , Burada uygulanan markiz sistemi, iki tren ray yolu arasına çelik kolona taşıttırılan, her iki tarafa konsullu sistemdir. (Doğan Hüseyin Os. Mim. Maden. Yapı. 1991) Doğu ve batı cephelerinde kimi yerler sıralıdır. Deniz cephesi, Köşe kulelerinde taş balkon korkulukları,Barok bezemelerin bulunduğu üçgen alınlıklı pencereler, kat kornişleri ve plastrlarla oldukça zengindir. Bunun yanında dikdörtgen pencerelerin bulunduğu avlu cephesi oldukça sadedir. Cepheleri zemin seviyesinde bosajlı, üst katlarla ise taraklanmış kumtaşı ile kaplanmıştır.

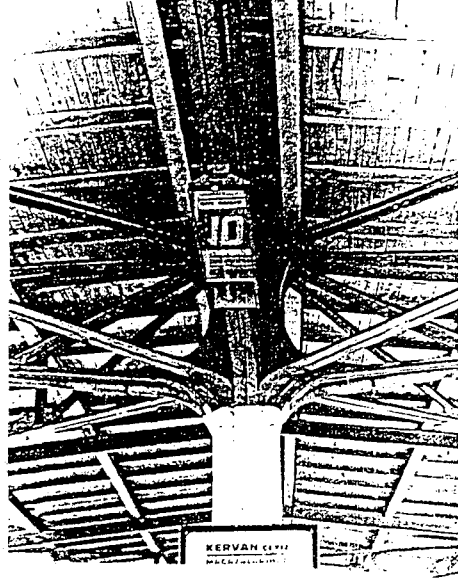
Şekil 3.131 Haydarpaşa Garı Kesit (Hüseyin Doğan'dan)

Şekil 3.132 Haydarpaşa Gari Çelik Strüktür üzeri Lefke taşı kaplama

Şekil 3.133 Haydarpaşa Gari Markizleri

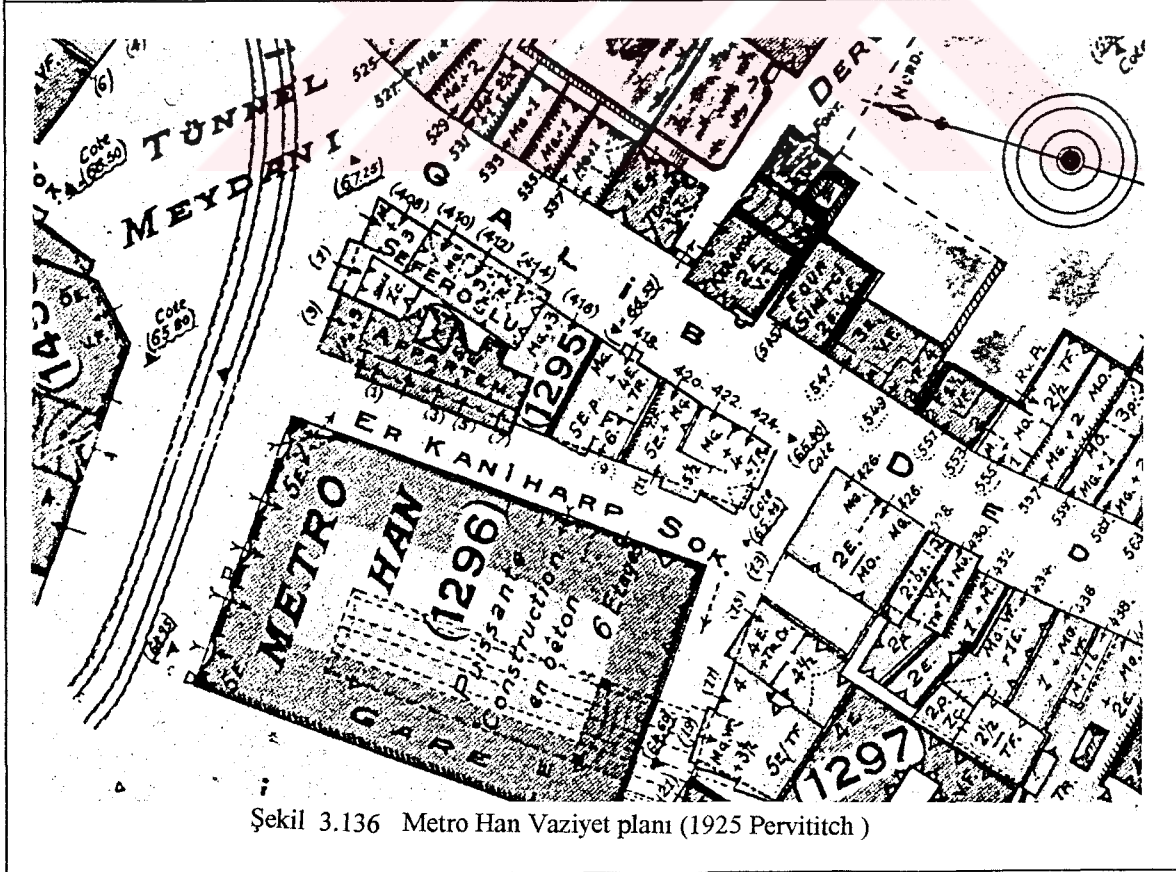
Şekil 3.134 Haydarpaşa Garı Markizleri Detayı

Bezeme:

Neoklasik Alman Bavyera stili etkisi görülen binanın deniz cephesi, Rönesans düzende olmakla birlikte, gerek zemin kattaki sepet kulpu biçimindeki kemerler, pencere ve kapı aynıklarındaki dolama dal kartuş ve girland gibi barok bezemeler, gerekse doğu ve batı cephesindeki Çıkmalarla bina 19.yy seçmeci üslubunu yansıtmaktadır. (Yıldız Salman, İstanbul Ansiklopedisi cilt 4)

Büro katlarındaki odaların özgün kalem içi bezemeli tavanlarında yalnızca permi odası olarak kullanılan odadaki tavan özgün bir örnek olarak kalmıştır. Demir merdiven korkulukları dolama dal motifleri ile bezelidir. Güney cephesindeki merdivenlerle yükseltilmiş platformdan girilen ve peronların bulunduğu iç avluya açılan salonda, tavan-duvar birleşim yerlerindeki furuşlar, kemer ayaklarındaki alçı kabartma barok bezemeler ve renkli vitraylar dikkat çekicidir. Deniz cephesinde zemin katta sepet kulpu biçimindeki kemerler içinde bulunan vitrayları, 1979'da Haydarpaşa Limanı açıklarında meydana gelen tanker kazasındaki patlamayla kırılmış olan özgün vitrayların yerine sonradan yapılmıştır

Katalog No:	22	Yapının Fotoğrafları
Yapının Adı:	Metro Han	
Yapının Adresi:	Erkan-ı Harp Sok No:4 Tünel-Beyoğlu	
Yaptıran:	Metropolitan Railway Constantinople	
Mimarı:	Belçika Firması	
Yapım Tarihi:	1914	
Özgün İşlevi:	Tünel İşletmesi İdari Binası	
Günümüzdeki İşlevi:	İ.E.T.T İdari Birimi	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.135 Metro Han

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Karaköy-Beyoğlu arasında ulaşımı sağlayan Tünel'in Beyoğlu tarafındaki girişi üzerinde inşa edilen Erkân-ı Harp Sokağı ile Birinci Belediye Sokağı arasında yer alan 4 nolu handır. Anıtsal özelliğe sahip olan bu yapı adını küçük bir metro sayılabilecek olan Tünel'den almıştır. Bu yapının önündeki küçük meydana da Tünel Meydanı denir.

Yapı, zemin kat dahil, 6 kat olarak inşa edilmiştir. Bugün binada görülen 7. Kat ise 1930'lu yıllarda yapıya ilave edilmiştir. Dikdörtgen bir plana sahip olan Metro Han'a giriş binanın ön cephesi olan Erkân-ı Harp Sokak'taki ana kapıdan yapılmaktadır. (Halûk Kargı – İstanbul Ans. Cilt 5. S.414-415) Üst katlarda Tünel işletmesinin yönetim büroları bulunmaktadır. Yapıda merdivenlerin yanı sıra iniş çıkışı sağlayan bir asansör de vardır.

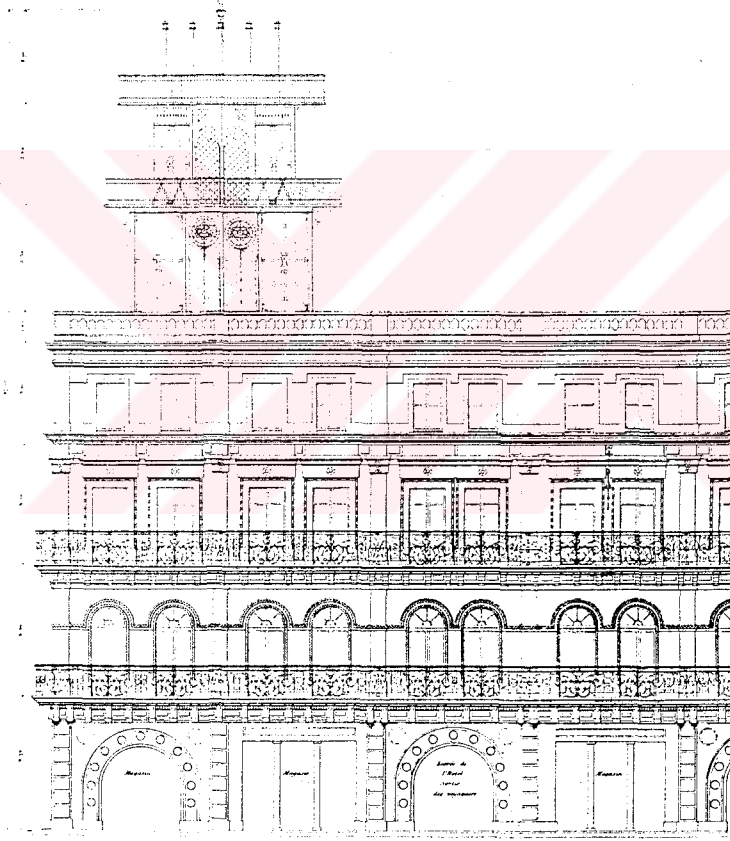
Bina önemli derecede tadilata ve restorasyona uğramadığı gibi, 1912-1913 yılında Belçika'nın Charlerol kentinde çizilen orijinal projelerinden fazla bir sapma almamıştır. Sadece, planda görülen bazı merdivenlerin iptal edildiği, bazı odaların ise aradaki duvarlar kaldırılmak suretiyle büyük bir oda haline dönüştürüldüğü görülmektedir.

Malzeme ve Strüktür:

Metrohan tamamen çelik konstrüksiyon ile inşa edilmiştir. Çelik iskelete tuğla giydirilmiştir. I profillerden bir ızgara oluşturulmuş, bu ızgara üzerine konan I profillere yine çelik profillerden oluşan çelik kolonlar vida somun ile bağlanarak sistem betonlanmıştır. Böylece donatıları I profillerden olan beton temel oluşmuştur. U, L ve 19,5 x 15 çelik profiller kullanılmış, bunlar somun civata ile birleştirilmişlerdir. Döşemeler çelik I profillerle oluşturulan volta döşemelerdir. Çelik taşıyıcı sisteme tuğla giydirilmiştir. (Hüseyin Doğan – Osmanlı Mimarisinde Madeni Yapılar, Maden Kullanımı ve Teknolojisi (1700-1923) Y.T.Ü Fen Bil. Ens. Yüksek lisans tezi basılmamış eser – 1991 – İst.S:254) Binanın zemini ve merdivenleri mermer malzeme ile yapılmıştır. Merdiven korkulukları, Art Nouveau tarzında süslemelere sahip olup demirdendir. (Halûk KARGI – İstanbul Ans. Cilt. 5)

Bezeme Özellikleri:

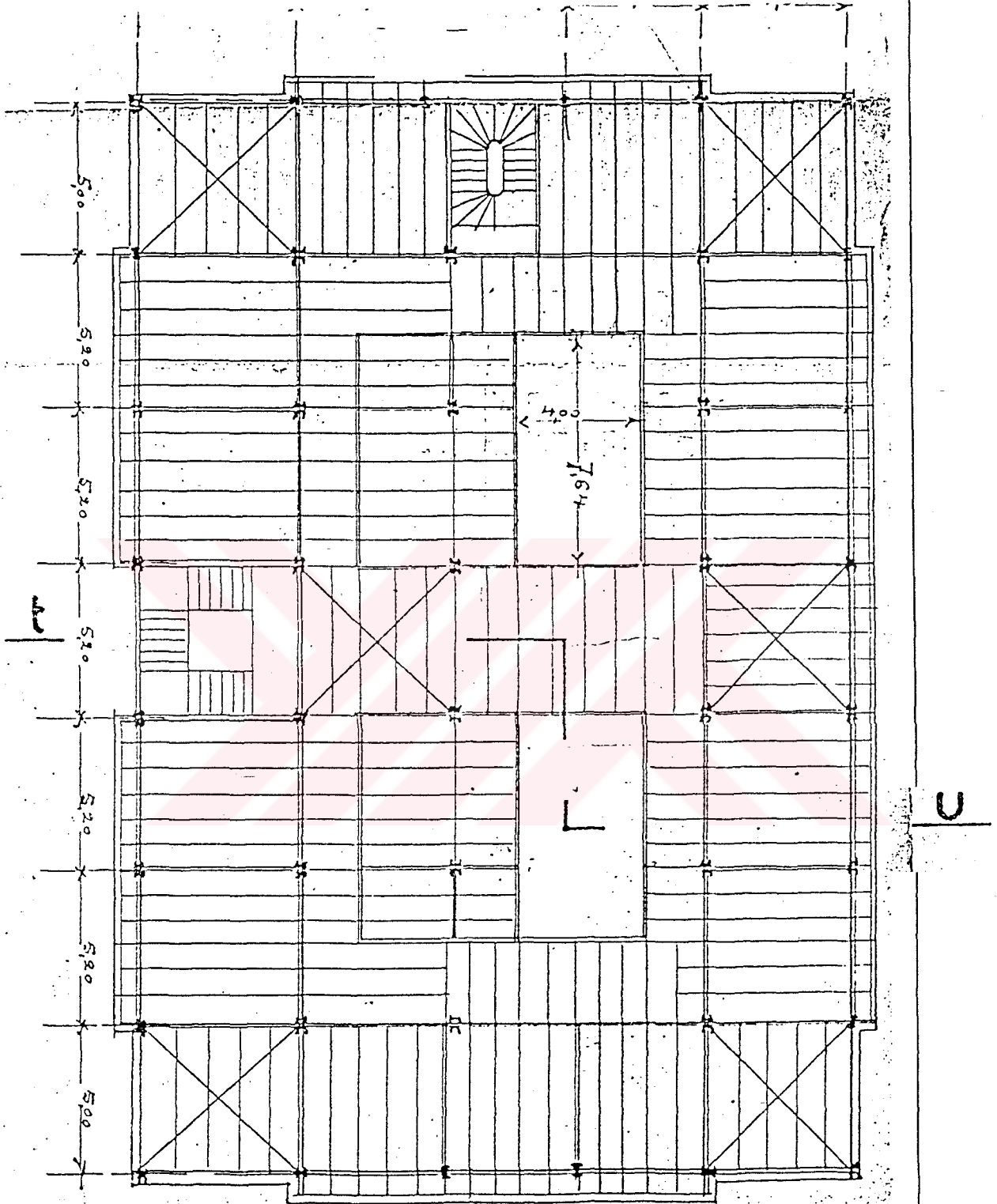
Neo-klasik bir yapı olan Metro Han'ın girişinin üzerinde ve birinci kat saçağının altında bulunan konsolların taşıyıcılık işlevine bezeyicilik de eklenmiş ve antik mimarıktaki benzer özgün örneklerinden farklı bezenmiştir.

Şekil 3.137 E. Gavand'ın 1869'da çizdiği Projesinden Tüneldeki Gar Binası (M.Cezar'dan)

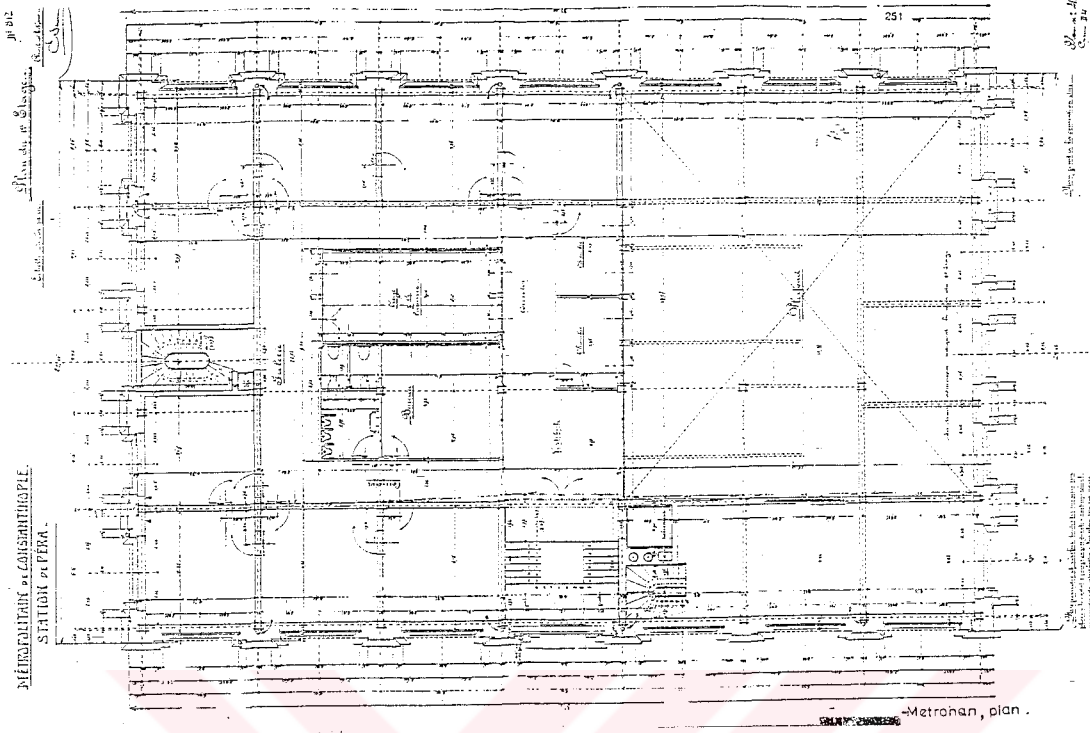
Yapının Adı: METROHAN

Katolog No:22

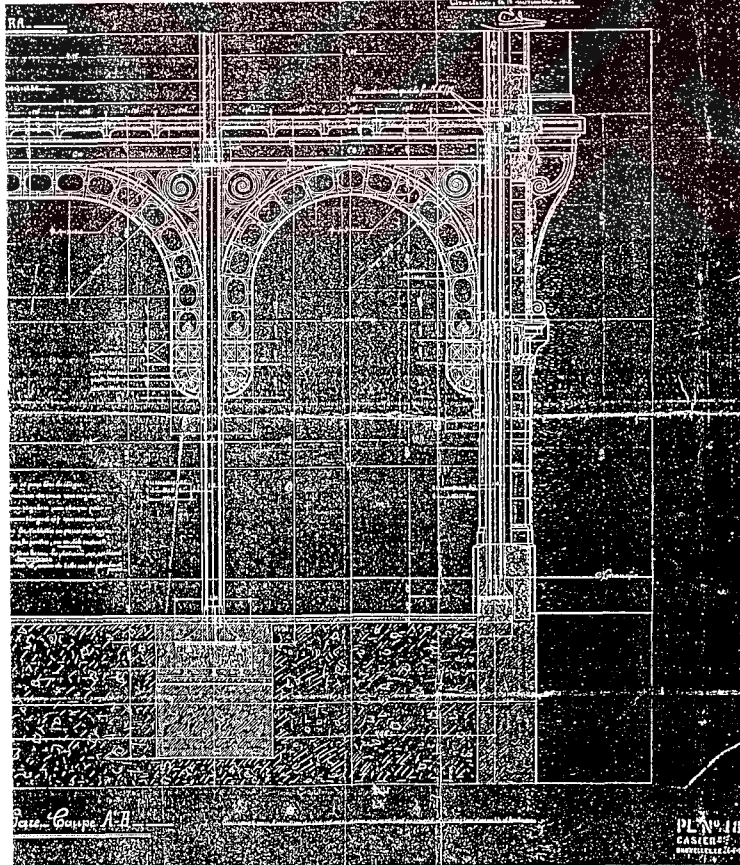

Schnitt x-v

Şekil 3.138 Metro Han Çelik kolon ve döşeme kirişleri (Doğan, Hüseyin, s.245)

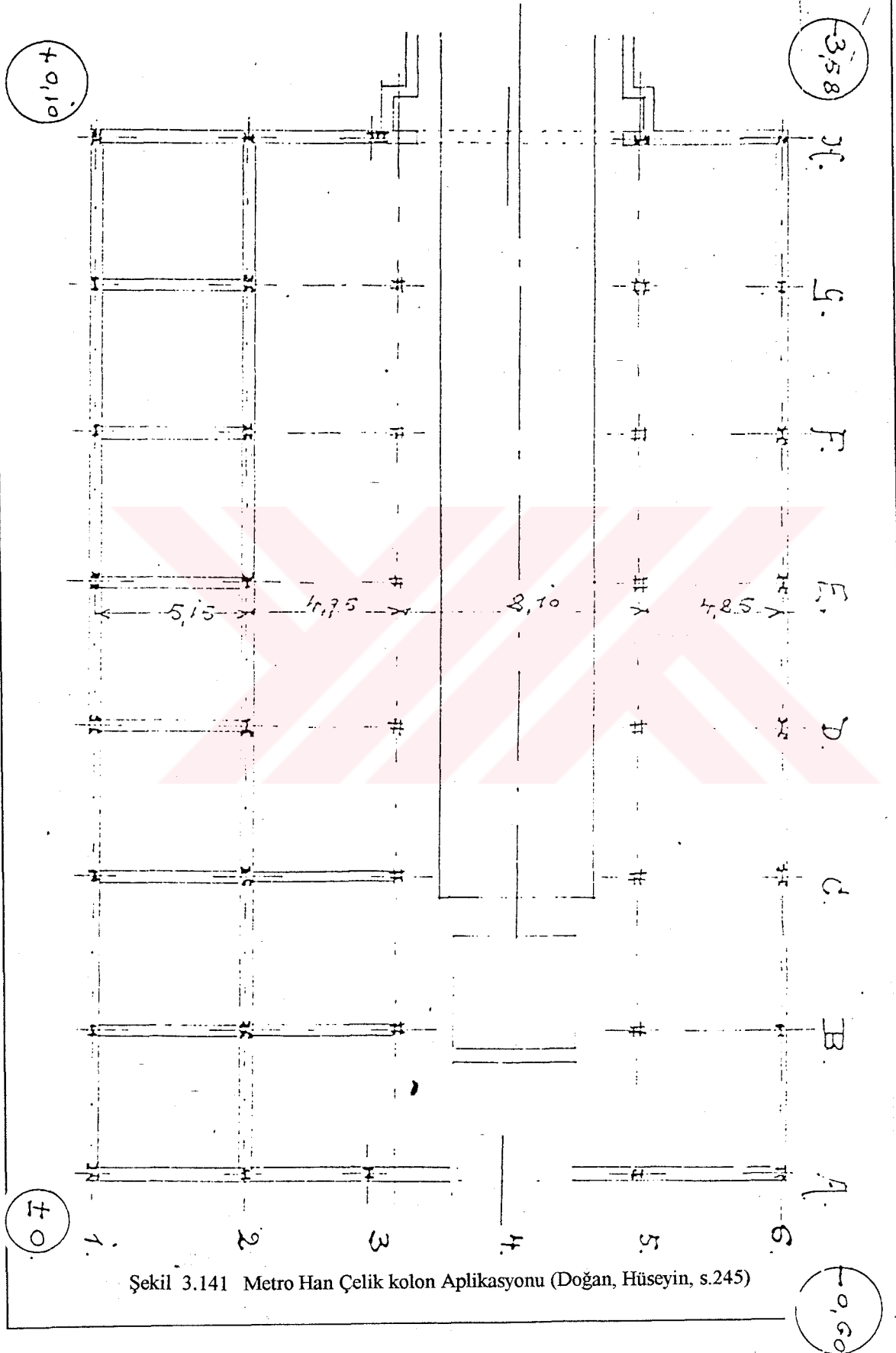
Şekil 3.139 Metro Han I.Kat planı

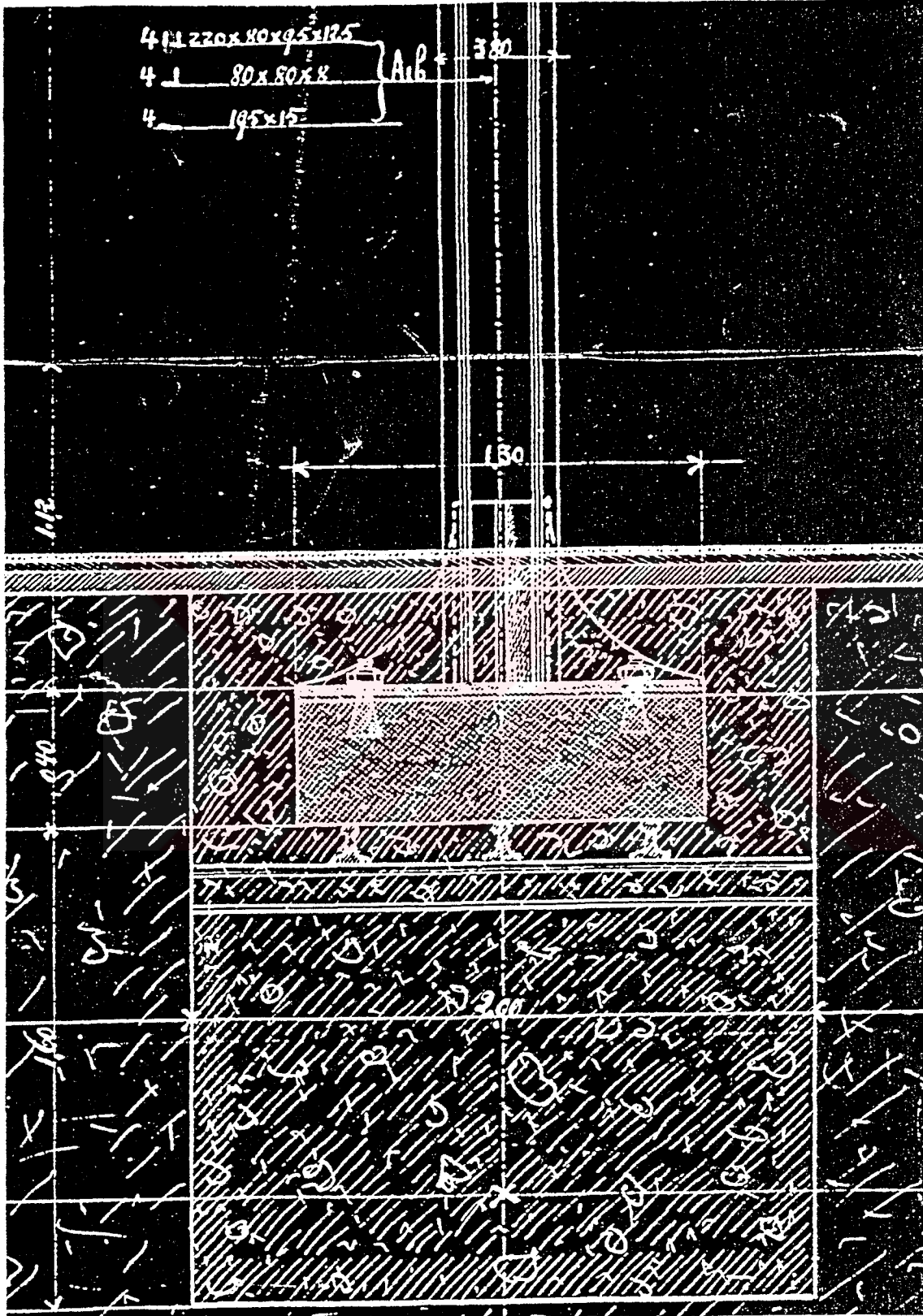
Şekil 3.140 Metro Han Sistem Detayı , Kesit (Doğan, Hüseyin, s.245)

Yapının Adı: METROHAN

Katolog No:22

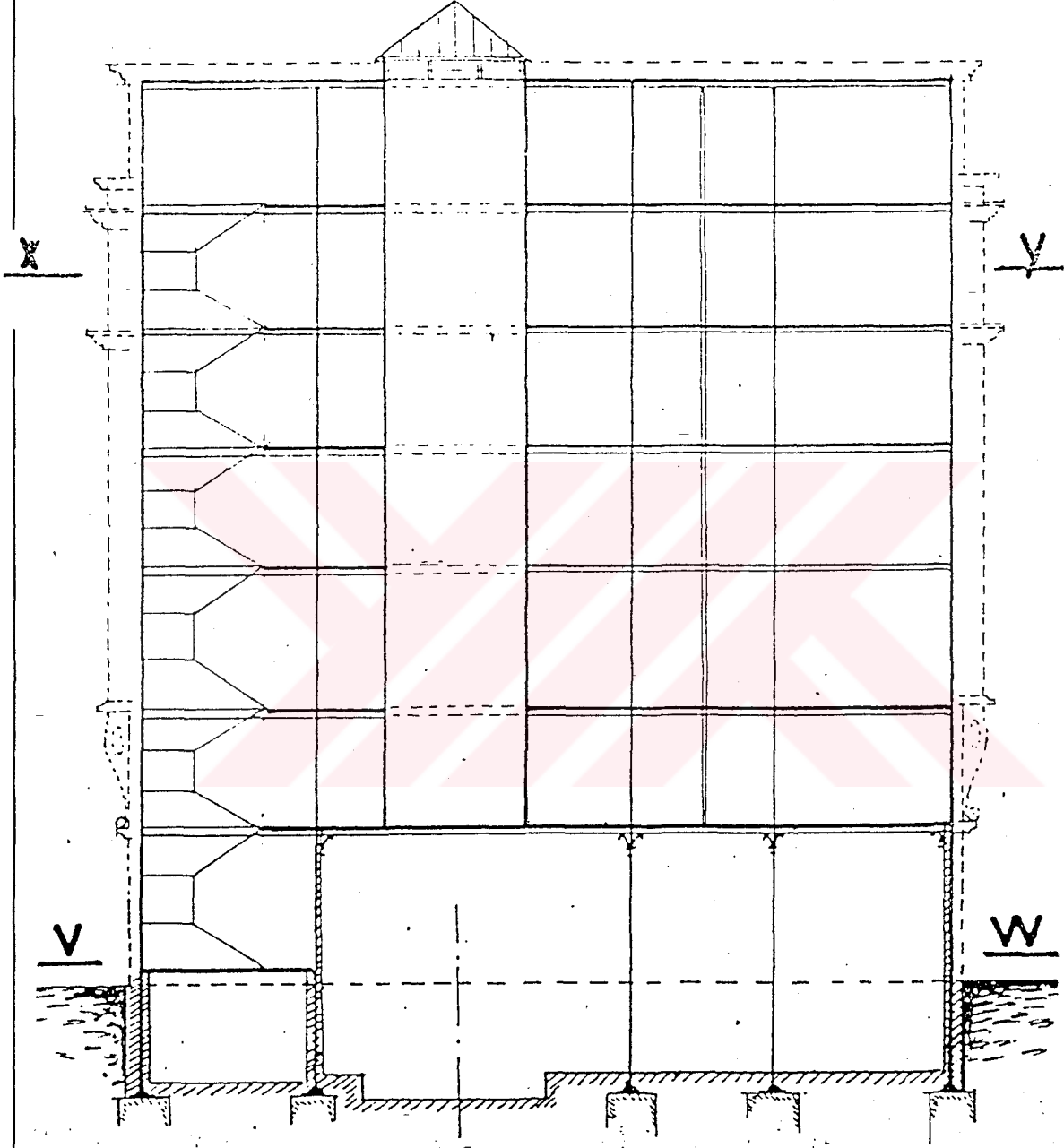

Şekil 3.141 Metro Han Çelik kolon Aplikasyonu (Doğan, Hüseyin, s.245)

Şekil 3.142 Metro Han Orjinal Projeden sömel ve çelik kolon detayı

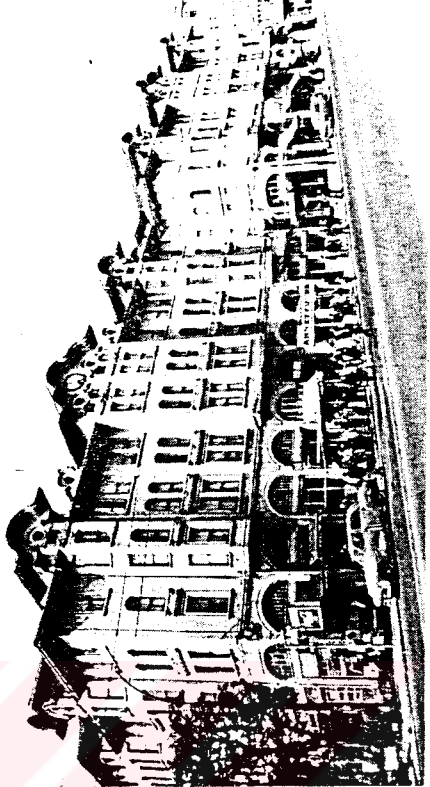
(Doğan, Hüseyin, s.245)

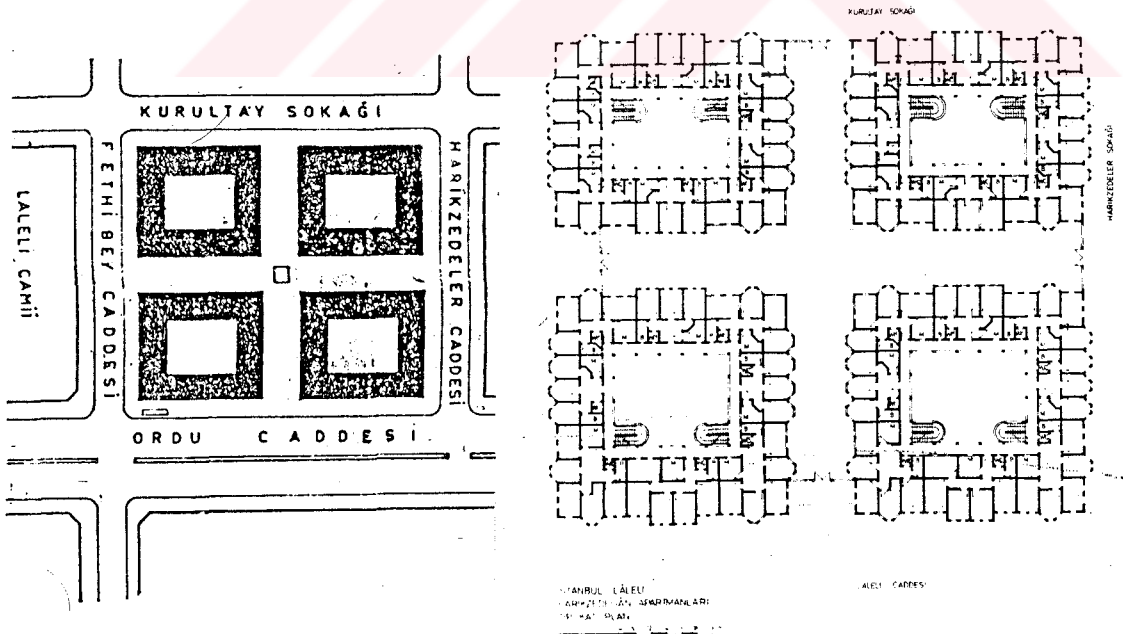

Metrohan , kesit

Schnitt t-u.

Şekil 3.143 Metro Han Kesit (Doğan, Hüseyin, s.218)

Katalog No:	23	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Tayyare (Harikzedegan) Apartmanları.	
Yapının Adresi:	Ordu caddesi Laleli	
Yaptıran:	Kent Halkından Toplanan Bağışlar	
Mimarı:	Kemalettin Bey	
Yapım Tarihi:	1919-1922	
Özgün İşlevi:	Toplu Konut	
Günümüzdeki İşlevi:	Beş Yıldızlı Hotel	
Yapının Konum Planı		Şekil 3.144 Tayyare Apartmanları

Şekil 3.145 Tayyare Apartmanları solda Vaziyet, sağda kat planları
(Yavuz, Yıldırım s.275)

Mimari Özellikleri:**Plan Özellikleri:**

Ulusal mimarlık akımının en önemli temsilcilerinden Kemaleddin Bey tarafından yapılmıştır. 1918 yılında Cibali-Fatih-Altınmermer semtlerinde çıkan bir yangın sonucunda evsiz kalan aileleri barındırmak için yapılan ve Harikzedegan (yangına uğrayanlar) Apartmanları Cumhuriyetin ilanından sonra 'Tayyare Cemiyeti'ne (T.H.K.) bağışlanmış, önceleri Tayyare apartmanları adıyla anılan yapılar daha sonra Türk Hava Kurumu Apartmanları adını almıştır.

Zeminde 4469 metrekarelik bir alanı kaplayan Yapının Toplam inşaat alanı 19.100 metrekaredir. Ortaları avlulu, dört ayrı bloktan oluşan dörder katlı evler betonarme iskelet sistemine göre yapılmıştır. 25 Dükkan, 124 Daire ve bunlara bağlı olarak ortak kullanıma açık kapalı teras, çamaşırılık, kömürlük gibi servisleri içermektedir. Blokların arasında iki sokak haç biçiminde birleşmektedir. Konutlara ulaşım orta avluları her katta çevreleyen galerilerden olmakta, katlar arasındaki ulaşım bu galerilerleri birbirine bağlayan karşılıklı yerleştirilmiş birer çift açık merdivenle sağlanmaktadır.

O güne kadar bahçeli tek evlerde, içe dönük bir yaşam sürdürmüş olan Türk ailesinin mahremiyet anlayışına aykırı bir ortak yaşam biçiminin ilk kez bu çok katlı toplu konut projesinde önerildiği görülmektedir. Giriş akslarına göre simetrik bir biçimde planlanmış olan bloklarda mutfak ,banyo, tuvalet gibi servis mekanları avlu çevrelerine yerleştirilmiş, odalar ise blokların dış kenarına dizilerek buraların daha mahrem olması ve avluda olabilecek gürültüden uzak kalması sağlanmıştır.(Yapı dergisi, sayı 75, s.54, Ekim 1987)

Tayyare Apartmanlarındaki plan çözümleri, Batı Avrupa kentlerinde sanayi devrimi sonrasında hızla artan kentsel nüfusun barınma gereksinimini karşılamayı amaçlayan çok katlı sosyal konut yapılarının çözümlerini anımsatmaktadır

Malzeme ve strüktür özellikleri:

Tayyare Apartmanları, İstanbul'da betonarme iskelet sistemiyle gerçekleştirilen ilk yapı grubu olarak dikkat çekmektedir. Dolgu duvarları tuğla ile yapılmış blokların üzerleri kiremit kaplı Betonarme çatılarla örtülüdür. Yapının ana giriş kapısı demirdendir.

Tayyare Apartmanları yapıldıkları yıllarda İstanbul'un köhnemiş konut stoğu yanında çağdaş yaşama uygun ilk kez içinde su tesisatı bulunan, elektrikle aydınlanan, konforlu bir konut grubu olarak halkın beğenisine sunulmuştur.

Bezeme Özellikleri:

Tayyare Apartmanları Batı'daki örneklerine göre tasarlanmış olmakla birlikte genel üslupları bakımından da büyük beğeni kazanmıştır; Kemalettin Bey bunlarda Osmanlı imparatorluk mirasını ulusal bir mimari konusundaki çağdaş düşüncelerle birleştirmeyi denemiştir. Öndeki iki bloğun çatı kat pencereleri yanı başlarındaki Laleli Camii'nin Barok üslubunu çağrıştıran dalgalı saçaklarla örtülmüştür. (Yavuz, Yıldırım-Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, cilt 4, s.1084-1985)

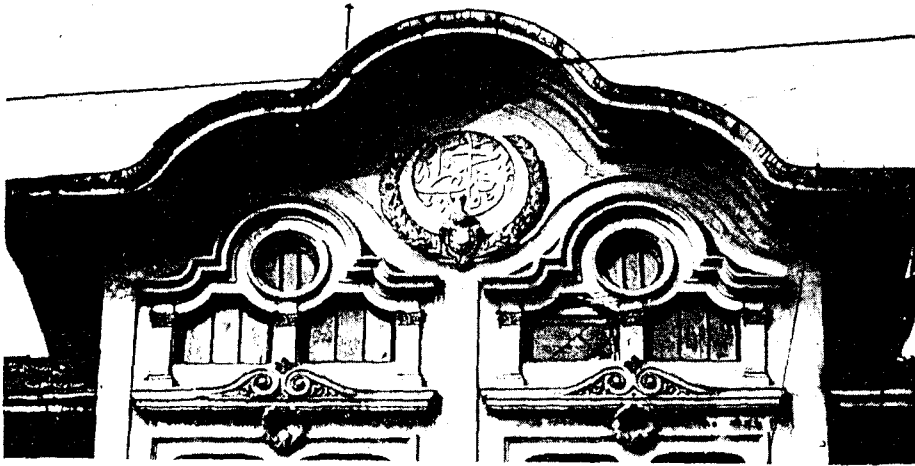
Mimar Kemaleddin Blok yüzeylerindeki simetrik düzenlemeyi korumak amacıyla bazı odalar birinci kat düzeyinden başlayarak yarım, altıgen yada dikdörtgen planlı kapalı cumbalar biçiminde yapı yüzeyinden dışarı ve genel düzeyinden yukarı doğru taşınmış, ön blokların ön yüzüne bunlar, geniş, kıvrıntılı saçaklarla örtülerek buralara özel pencere düzenlemeleri yapılmış, ortalarına kabartma dairesel yazıtlıklar yerleştirilmiştir. Bu pencerelerin üzerlerine, profilli silmeler yapıldığı, ayrıca dükkan kemerlerinin üzerlerinde de daha ince silmeler olduğu görülmektedir. Sonuçta beliren eklektisizm, Avrupa etkileri ile Türk milliyetçiliğinin bir arada var olduğu ve toplumsal bağlardaki iç kuvvetlerin yabancı egemenliğini ve I.Dünya Savaşı'nın etkilerini altetmeye çalıştıkları o dönemin genel atmosferinde pek uygun düşmektedir. (Yapı Dergisi, sayı 75, s.53, Ekim 1987)

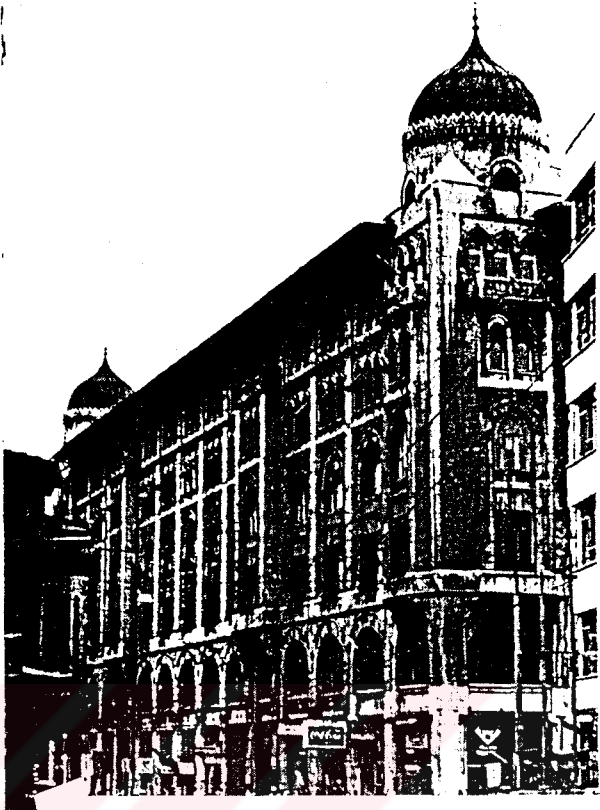

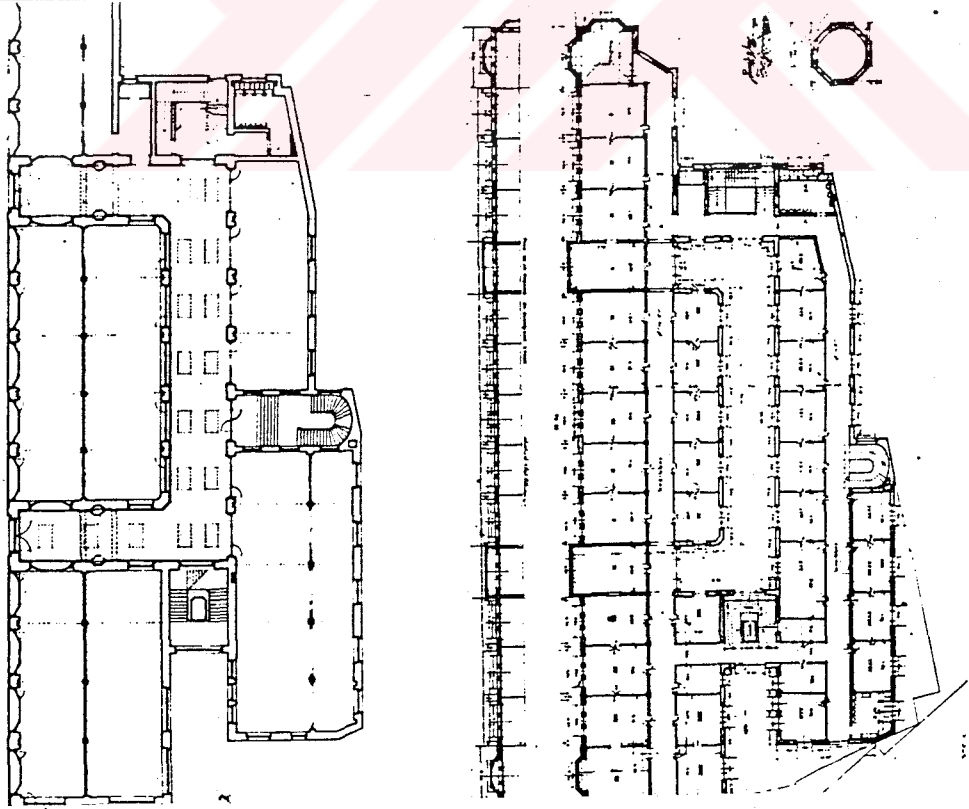
Şekil 3.146 Tayyare Apartmanları Betarme çelik strüktürü gösteren Fotoğraf
(Yavuz, Yıldırım s.275)

Şekil 3.147 Tayyare Apartmanları Bloklar arası geçişi sağlayan kapı

Şekil 3.148 Laleli caminin Barok uslubunu çağrıştıran dalgali saçak örtü

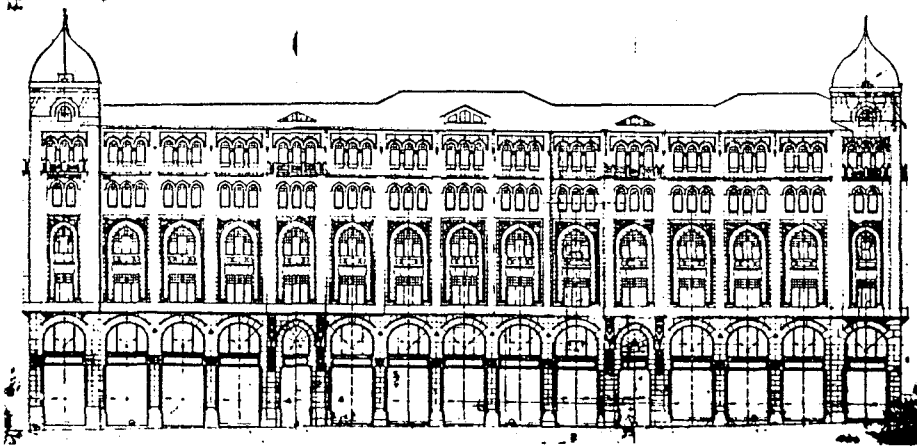
Katalog No:	24	Yapının Fotoğrafi
Yapının Adı:	Dördüncü Vakıf Han	
Yapının Adresi:	Mimar Kemalettin cad. Bahçekapı Eminönü	
Yaptıran:	Evkaf Nezareti	
Mimarı:	Mimar Kemalettin Bey	
Yapım Tarihi:	1916-1926	
Özgün İşlevi:	İşhanı	
Günümüzdeki İşlevi:	İşhanı	
Yapının Konum Planı		
		<p>9 Dördüncü Vakıf Han (Yavuz, Yıldırım s.179)</p>
<p>Şekil 3.150 Dördüncü Vakıf Han Kat planları (Yavuz, Yıldırım s.179)</p>		

Mimari Özellikleri :**Plan Özellikleri :**

Bahçekapı'da, Mimar Kemalettin ve Hamidiye caddelerinin kesiştiği köşede, I. Abdülhamit Medrese ve Türbesi'nin tam karşısındaki büyük arsa üzerinde yapılmıştır. Batı yönü başka yapılara bitişik olan hanın arka yüzü, binalar arasında kalmış çok dar bir aralığa açılmaktadır.

Özgün çizimlerden birinin üzerindeki tarihten, hanın 1911'de tasarlandığı anlaşılmaktadır. Savaş nedeniyle yapımı uzayan bina ancak cumhuriyetten sonra, 1926 yılında tamamlanabilmiştir. Böylece, hanın yapımına 1916 ya da 1917'de başlandığı, kaba yapının 1919'da bitirildiği, ancak işgal ve parasal güçlükler nedeniyle Cumhuriyet'ten sonra tamamlanarak 1926'da işletmeye açıldığı anlaşılmaktadır.

Çok kenarlı, yamuk bir arsa üzerinde yapılmış olan han, bu nedenle karmaşık bir plan düzeni sergilemekte, özellikle arka bölüm, arsa biçimine uyum gösterebilmek için, kademelenerek genişlemektedir. Yer katında, orta doğrultuya göre bakışık olarak yerleştirilmiş bir çift giriş, iki kat yüksekliğinde, U biçimli bir pasajın iki ucuna açılmaktadır. Pasajın dirseklerinde yer alan bir çift merdiven ve asansörler üst katlara bağlantıyı sağlamakta, yapının arka ortasında, bir de servis merdiveni bulunmaktadır.

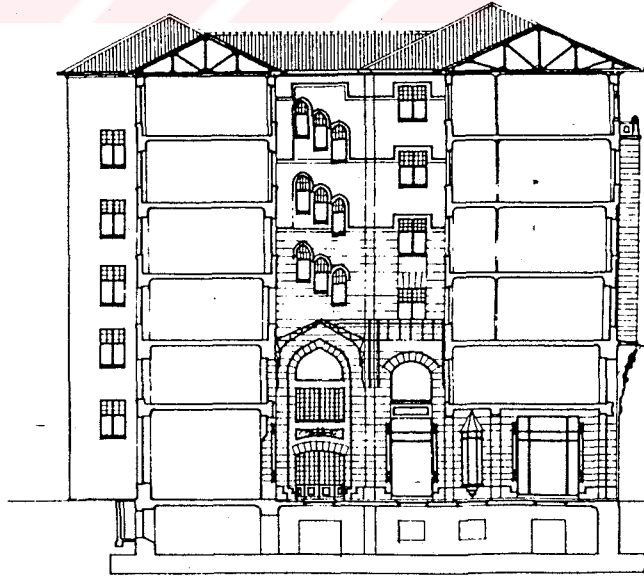

Şekil 3.151 Dördüncü Vakıf Han'ın ön cephesi (Yavuz, Yıldırım s.181)

Yer katıyla ara katın tümü, pasaja ya da caddeye açılan ikişer katlı, yirmidört adet dükkana ayrılmıştır. Eş planlı diğer katlarda, her katta otuz yedişer odadan, toplam yüz kırksekiz kiralık büro bulunmaktadır.

Malzeme ve Strüktür Özellikleri :

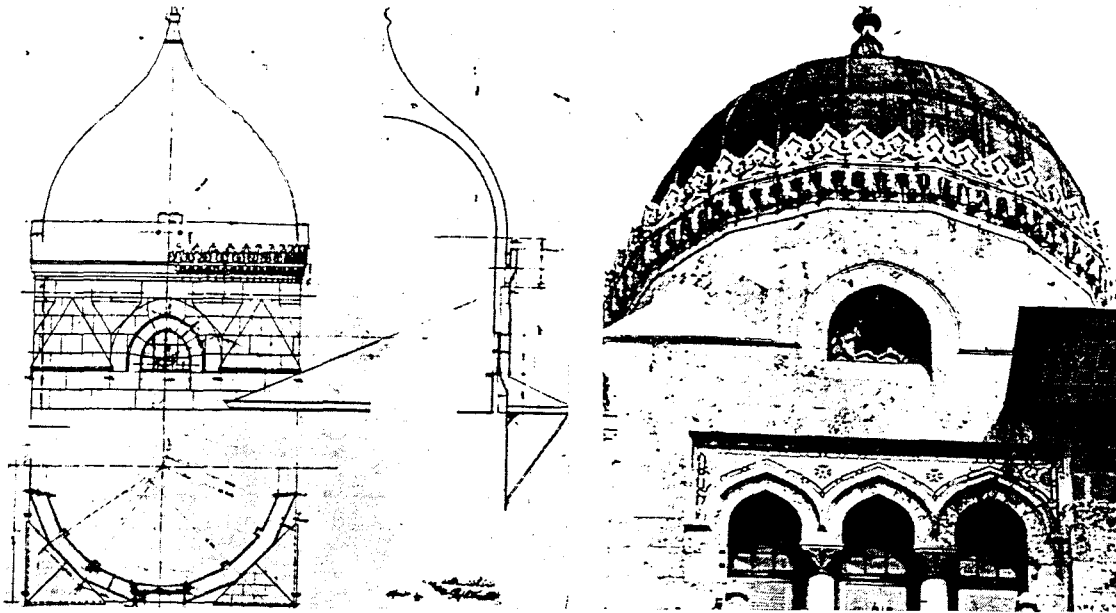
Bodrumla birlikte yedi katlı olan han çelik iskelet sistemiyle yapılmış, ön ve yan yüzleri kesme taşla, bölme duvarları ve arka yüz tuğla ile yapılarak sıvanmıştır. Çelik makaslarla gerçekleştirilen kırma çatının düz, asbest levhalarla kaplandığı görülmektedir. Pasajlar çelik ve camdan oluşan bir çatı ile örtülmüştür. Döşemelerinde çelik profillerle volta döşeme uygulanmıştır. Düşey düzenleri birbirinin aynı olan onbeş birimsel (modüler) yüzey diliminin yanyana gelmesi ile oluşan ön-yüz, birinci ve dördüncü kat döşemeleri düzeyinden geçen sürekli taş kuşaklarla yatay yönde üç ana bölüme ayrılmış, bu bölümler kendi içlerinde bir bütün olarak ele alınmışlardır. Her birimsel yüzey diliminin ara kat pencereleri sepet kulbu kemerlerle, ikinci, üçüncü ve dördüncü kat pencereleri ise sivri kemerlerle geçilmiş, üst iki katta üçlü pencereler kullanılmıştır. Kubbelerin köşe geçişleri dışarıda üçgen pahlarla kademelendirilerek belirlenmiş, demir payandalarla desteklenen geniş saçaklarla ön-yüz düzenlemesi tamamlanmıştır.

Şekil 3.152 Dördüncü Vakıf Han'ın En-kesiti (Yavuz, Yıldırım s.181)

Bezeme Özellikleri :

Zengin bir biçimde bezenmiş olan ön-yüzde, dükkan açıklıklarının iki yanına köşe sütünceleri, dükkan aralarına, asma kat döşemesi düzeyinde, bezemeli, kare levhalar, kemer aralarına ve kilit taşları üzerine gülçeler yapıldığı görülmektedir. Cumbaları taşıyan taş konsollar, mukarnaslar, madalyonlar, gülçeler ve rumi motiflerle bezenmiştir. Birinci kattaki düz kemerli pencerelerin üzerine Türk üçgeni oymalı, üçüncü kat pencereleri üzerine ise mukarnaslı silmeler geçildiği, ikinci kat pencere kemerlerinin köşelerinin kabartma rumi motiflerle bezendiği, dördüncü kat pencere kemerlerinin köşelerinin bitkisel motifli, mavi-beyaz-turkuaz renkli çinilerle kaplandığı görülmektedir. En üst kattaki pencere kemerlerinin aralarına, üzerlerinde baklava dilimli başlıkları olan mermer sütunlar yerleştirilmiş, kubbe eteklerinde, üst bölümü palmet motifli, alt bölümü mukarnaslı, geniş silmeler döndürülmüştür. Pasaj girişlerinin üzerine gelen odalar ile, köşe odaları kapalı cumbalar biçiminde dışarı doğru taşırılarak ön yüzdeki simetrik düzenleme vurgulanmış, köşelerde çatı düzeyinde, üzerleri kubbeli birer oda daha yapılarak bu bölümlerin birer köşe kulesi görünümü kazanması sağlanmıştır. Hanın dışarıdan algılanamayan arka yüzü yalın bir biçimde sıvanmış, Hamidiye caddesine bakan ön yüzün görkemli bir biçimde düzenlenmesine özen gösterilmiştir. (Yavuz, Yıldırım - Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi -Ankara 1981 s. 173-174)

Şekil 3.153 Dördüncü Vakıf Han'ın Köşe Kulelerinden ayrıntı (Yavuz, Yıldırım s.181)

4. DEĞERLENDİRME

Osmanlı Mimarlığı'nda Endüstri Devrimi'nin etkilerini araştıran bu çalışma sırasında incelenen yapılar sonucunda; Osmanlı Mimarlığı'nda Avrupa ile eş zamanlı olarak Endüstri Devrimi sonrası ortaya çıkan yeni malzemelerin, (demir,çelik, cam vb.) ve teknolojilerin kullanıldığı görülmüş, bu teknoloji ve malzemeler yine Endüstri Devrimi sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan yeni yapı türlerinin Osmanlı versiyonu olan yapılarda kullanılmıştır. Öyle ki, çok derinlerden gelen kaynakları bulunan geleneksel mimari bile bu yeni tekniklerden etkilenerek kimlik değiştirmeye başlamıştır. Bu yenilik ve tekniklerden etkilenmeyle oluşan en belirgin mimari örnekler: Köprüler, gar binaları, katlı büro, çarşı, konut blokları, hastaneler, kırsallar, seralar, gazhaneler, fabrikalar, tiyatrolar, saat kuleleridir.

1793 yılında Wear üzerinde inşa edilen Sunderland köprüsü ile 1912 'de yapılan dubalar üzerinde oturan, demirden yapılmış Galata Köprüsü (Şekil 3.13) malzeme ve teknik bakımından benzerlik taşırlar.

Demir'in ilk uygulandığı yeni yapı türlerinden biri de istasyonlardır. Londra'da King's Cross (1852) (Şekil 2.9) , Paris'teki Gar du Nord (1862) (Şekil 3.37) ve 80 m. açıklığıyla yapı bakımından önemli bir örnek olan St. Paneras tren istasyonlarına karşılık İstanbul'da Sirkeci Garı (1899) (Katolog no 18) ve Haydarpaşa Garı (1908) (Katolog no21) demir strüktür elemanların kullanıldığı yapılardır. Özellikle Haydarpaşa Garı'nın (Şekil 3.36) kulelerinde, çatı strüktüründe ve peronların iki yanına konsol çıkan markizlerde demir strüktürün yoğun olduğu görülür.

Endüstri devrimiyle Avrupa'da ortaya çıkan katlı büro binası –mağaza yapılarından olan Paris'teki Magasin du Bonmarche'da ve Printemps'te (Şekil 4.1) bazı bölümler çelikten olduğu gibi pasaj İstanbul'da Çiçek Pasajı'nda (Katalog no:14) ve Aynalı Pasaj'da (Şekil 4.2) aynı şema ve özellikler görülür. Aynı zamanda üstü metal strüktürlü camla örtülüdür. Batı'da ilk insan asansörü 1857 yılında yapılmıştır. 1889 Paris sergisinde ilk hidrolik asansör Eiffel Kulesi'ne çıkmak için kullanılmıştır. Bu dönemde 1895 yılında

İstanbul Pera Palas Oteli'nde jeneratörün ürettiği elektrikle çalışan asansör kullanılıyordu. Bu asansörün bir özelliği de demir ve çelikten yapılmış olmasıdır.

John Nash'm yaptığı ve ilk kez mimarlık ögesi olarak demir kolonun kullanıldığı bir yapı olan Brighton Kraliyet Pavyonu (1818) (Şekil 2.8) dökme demir strüktürden oluşması sebebiyle 1898'de prefabrik dökme demirden yapılan Bulgar Kilisesi (Katalog no:17) ile benzerlik taşırlar.

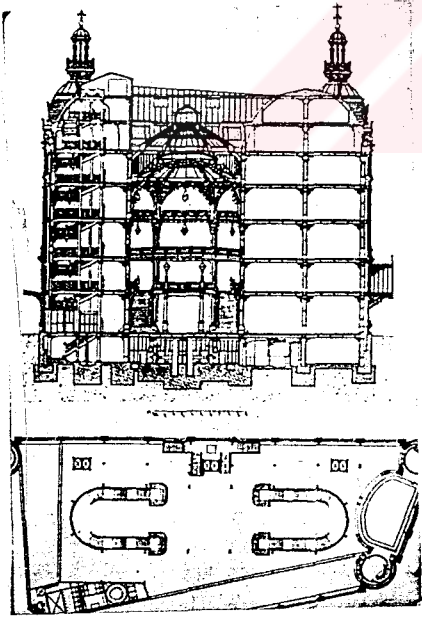
Tamamıyla metal konstrüksiyonlu yapılar Osmanlı Mimarlığı'nda 19. yy sonlarında görülmeye başlar. Demir konstrüksiyonlu ilk yapı Maçka Silahhanesi'dir (1862). (Katalog no:8). Demir konstrüksiyonlu bu yapı çağdaş İngiliz ve Fransız yapıları gibi demir strüktürünü gizleyen ağır dış duvarlara sahiptir. Paris St. Genievieve İmparatorluk Kitaplık Sarayı gibi Maçka Silahhanesi de dış cephede devrin neoklasik anlayışına özgü bezemeleri barındıran, dışta kagir bezeme içte modern çağdaş malzeme kullanılan yapıdır. Demir konstrüksiyonu gizleyen bir tutum Metro Han'da da (1914) (Katalog no:22) görülmektedir. Demir ve Cam Limonluk ve seraların yapımında da kullanılmaya başlanmıştır. II. Abdülhamit döneminde (1876-1909) Yıldız Sarayı'nda limonluk, sera ve kış bahçeleri yapılmış olup bunların teknikleri de demir veya çelik strüktüre cam takılmasından oluşmaktadır.

Batı'daki Endüstri Devrimi sonrası yapı sektöründe ortaya çıkan yeni teknolojilerden biri de betonarme strüktürlü yapılardır. İlk örnekleri batıda yapı alanında 1903 yılında Ferret kardeşlerin "Franklin Caddesi 25 numaralı ev" (Şekil 3.39) olarak ünlene yapılarında sonra yaygınlaşan betonarme strüktürün Osmanlı mimarisine girişi 1919 yılında Mimar Kemalettin Bey tarafından yapılan Tayyare Apartmanları (Şekil 3.144) ile olmuştur (Katalog no:23).

Endüstri Devrimi sonrası 19. yüzyıl Batı ülkelerinde demir ve çelik konstrüksiyonlu asma köprüler de yapılmıştır. Osmanlı devletinde de 1900 yılında Fransız Mühendis Arnodin tarafından hazırlanan ve birincisi Sarayburnu-Üsküdar arasını, ikincisi de Rumelihisarı – Kandilli arasını bağlayan ve üzerinde demiryolu geçen asma köprü projeleri hazırlanmıştır.

İstanbul için ilk kez önerilen böyle büyük projeler büyük bir ihtimalle ekonomik nedenlerle rağbet görmemiştir (Çelik,1996).

Endüstri Devrimi sonrası Avrupa ve Amerika Mimarlığına baktığımızda bir yandan çağdaş malzemeler mimari alanda yaygın bir şekilde kullanılırken, diğer yandan da bu malzeme ve strüktürün üzerine kagir giydirilip bezemek suretiyle strüktür gizlenmiştir. Çağdaş strüktürlü yeni yapılarda geçmişin bezeme üsluplarını yeniden canlandırma çabasının görüldüğü bu dönemde Neoklasik, Neorönesans, Neobarok ve seçmeci üsluplar ağırlıktadır. 20. yüzyılın başlarına doğru ise geçmiş taklitçiliğine tepki olarak, endüstrinin getirdiği yeniliklerden sanat alanında yararlanmayı öngören Art Nouveau üslubunun değişik bir uygulamasını Antonio Gaudi'nin Casa Mila'sında izleyebiliriz (Şekil 2.10). Art Nouveau akımının Türkiye'deki başarılı temsilcilerinden biri ise İtalyan asıllı mimar Raimondo D'Aronco olup, O'nun tasarlayıp uyguladığı Botter Apartmanı (Katalog no: 19) çelik strüktür üzerine Art Nouveau bezemeli kagir cephesiyle bu üslubun en iyi ve İstanbul'daki ilk örneğidir. (Batur, 1994),

Şekil 4.1 Printemps Mağazası - Paris
(N. Pilehvarian'dan)

Şekil 4.2 Aynalı Pasaj

5. SONUÇ:

Tez kapsamında 1847-1920 yılları arası Osmanlı Mimarlığı irdelenmiş, Endüstri Devrimi sonrası ortaya çıkan yeni yapı malzemelerinin ve yeni yapı teknolojilerinin kullanıldığı öncül yapılar, Katologda ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda Osmanlılar'ın hızla gelişen Avrupa Endüstri Devrimine ulaşmak için Batılılaşmayı benimsediği, ancak Batılılaşma daha ziyade teknik ve teknoloji düzleminde olacağına, sosyal düzleme kaydığı, bununla beraber bilim-teknik-teknoloji-malzeme-strüktür düzleminde bazı denemelere girişildiği görülmüştür.

Batılılaşma dönemindeki Sosyal ve Siyasal değişimler sonucu görülen yeni yaşam biçimleri, yeni gereksinimlere yol açmış, bu da yeni yapı taleplerine dönüşmüştür. Mağazalar, katlı bürolar, kışlalar, hastaneler, İstasyon binaları v.b. bu yapı türlerinden bir kısmıdır. Bu yapıları yapacak yetkinlik ve bilgiye sahip mimar sayısı çok az olduğu için, Batı'dan mimarlar getirilmiş, Bu yeni yapılar yeni tasarım biçimi ve mimari'nin sentezi ile biçimlenmiştir.

Osmanlı Eliti için çağdaşlaşma ile batılılaşmanın eş anlamlı görüldüğü bir ortamda dönemin mimari modasına uygun düzenlemeler yapıldığı, konstrüksiyon yanında çağdaş Batılı yapılar gibi Prefabrike elemanlar kullanıldığı görülmektedir.

Demir veya Çelik Köprüler, Kış bahçeleri, Seralar, Gökdelemler, Fabrika binaları o dönemin çağdaş malzemesi olan cam, çelik ve dökme demirden inşa edilmiştir. Yeni yapılar inşa edilirken, merdiven korkuluğu, parmaklıkları v.b kısımlarında bu yeni malzemeler kullanılmıştır. Yeni yapılarda metal strüktürünün kagir elemanlarla veya yoğun bezemelerle gizlenmeye çalışıldığı ve bunu yaparken de o dönemin batı mimarisinde görülen Historisist, Neoklasik, NeoRönesans ve NeoBarok, Art Nouveau üsluplarıyla kullanıldığı görülmüştür. Bunlarla birlikte bütün bunların birarada kullanıldığı seçmeci üslupda yapılar da yapılmıştır.

19 yy. Sonlarına doğru İstanbul'un çeşitli semtlerinde çıkan yangınlar sonucunda ahşap yapı uygulamalarıyla demirin strüktürde asli yapı malzemesine katılımı artmış ve yerli üretim çok az olduğu için demir ithalatı hızlanmıştır. Bir yandan da Avrupa teknolojisinin yakalanması için tamamen Prefabrik ön yapı metal strüktürlü uygulamalara yönelinmiştir.

Saraylarda Kış bahçeleri ve Seralarda demir strüktürle beraber camlı şeffaf mekanlar yapılmıştır.

Tüm bunların sonucunda Osmanlı İmparatorluğu Mimarlığı Endüstri Devrimi'nden gerek ithal ettiği Batılı Mimarlar gerekse Batıya eğitime yolladığı Osmanlı mimarları yolu ile direkt etkilenmiş,Batı da Endüstri Devrimi sonrası ortaya çıkan Teknolojik gelişmeler ve yeni yapı türleri,Osmanlı İmparatorluğunda eş zamanlı olarak görülmüştür. Ancak bu etkilenme Çoğunlukla Saray çevresi veya Elit tabakada yoğunken, alt tabakaya hedeflendiği şekilde yayıldığı söylenemez. Çağdaş malzemeleri üretecek teknolojiler yerine malzeme ithalatı yaptığı için bu etkilenme ve gelişim sürekli olmamıştır.

KAYNAKLAR

Akarlı, E., Osmanlılar'da ve Avrupa'da Çağdaş Kültürün Oluşumu 16-18 yüzyıllar, Metis Yayınları, Başvuru Kitapları Dizisi: 1, İstanbul.

Akdağ, M., (1974), "Türkiye'nin Batılılaşmasını Zorunlu Kılan Tarihsel Koşullar", Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı, , Ankara Üniversitesi Dil Tarihi Coğrafya Fakültesi yayınları, No : 239, s.191-199 ,Ankara.

Aktüre, S., (1978), XIX. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi ,Ankara

Amicis, E., (1938),1874'de İstanbul, Çeviren: R.E. Koçu, Çığır Kitabevi, İstanbul

Arel, A., (1975),Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Aslanoğlu, İ., (Mayıs 1973) "Birinci Endüstri Devrimiyle Makinanın Mimarlık-Sanat-Zenaat İlişkisi Üzerinde Etkileri", Mimarlık Sayı 5, s.20-24

Aslanoğlu, İ., (1980), Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.

Ayverdi, E. H., (1958),19. Asırda İstanbul Haritası, İstanbul Fetih Derneği, İstanbul Enstitüsü Yayını, İstanbul.

Batur, A., "Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi cilt.4, s.1038-1067

Batur, A., "İstanbul Art Nouveau'su" Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.4 s. 1038-1088.

Batur, A., (Eylül 1992)"İstanbul Mimarlığında Oryantalizm", Arredamento Dekorasyon, sayı.40, s.85-91

Batur, A., "Yıldız Sarayı", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.4, s.1048-1054

Benevolo, L., (1981),Modern Mimarlığın Tarihi, Çevre Yayınları, İstanbul.

Bozkurt, G., (1989),Alman İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914), Türk Tarih Kurumu Yayınları VIII. Dizi, s.107, Ankara.

Can, C., (1991), "Kentsel Koruma Alanları ve Koruma Sorunları" Türkiye'de Eski Eser Kaçakçılığı, Tahribatı ve Korunması Sempozyumu II, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi (3-6 Aralık 1991), Ankara.

Can, C., (1993), "İstanbul'da 19. Yüzyıl Batılı ve Levanten Mimarların Yapıları ve Koruma Sorunları", Basılmamış Doktora Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Cezar, M., (1991), XIX. Yüzyıl Beyoğlusu, Akbank Yayını, İstanbul.

Çadircı, M., (1991) Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları,, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, s. 124, Ankara.

Ciner, S. -İnankur,Z., (1981)"Son Dönem Osmanlı Mimarlığında Maden işçiliğinin Örnekleri" Akademi 10 Mimarlık ve Sanat 1, D.G S.A yayınları, yayın no: 32, s. 49 , İstanbul.

Çelik, Z., (1996), 19 yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul , Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul.

D'Aronco Architetto., (1982) Catalogo Della Mostra, Udine, Electra

Denel, S., (1982), Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri ,ODTÜ ,Ankara.

Dirimtekin, F., (1972), "XIX. Yüzyıldan Bugüne Kadar İstanbul", TTOK Bülteni, 36/315,Ekim-Aralık, , s.3-9.

Doğan, H., (1991), Osmanlı Mimarisinde Madeni Yapılar, Maden Kullanımı ve Teknolojisi (1700-1923) Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dökmeci, V.Ç., (1990), Tarihsel Gelişim Sürecinde Beyoğlu, TTOK, İstanbul.

Eldem, S. H., (1979), İstanbul Anıları, İstanbul, Aletaş Alarko Eğitim Tesisleri A.Ş.

Erdener, O., (1966), " Osmanlı Devri Mimarları, Yardımcıları ve Teşkilatları", Mimarlık, 1966/1, s.15-18

Erdenen, O.,(1994) Boğaziçi Sahilhaneleri İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri dairesi Başkanlığı yayınları No:12

Eyice, S., (1981), " 18. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neoklasik Üslubu", Sanat Tarihi Yıllığı C.9-10, İ.Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, s.163-189, İstanbul.

Giedion, S., (1967), Space Time and Architecture, Harward University Press, Cambridge,

Gropius, W., (1967), Yeni Mimari ve Bauhaus, Çeviren; Özgönül Aksoy, Erdem, Aksoy, Mimarlar Ödül Yayını, İstanbul.

Gülersoy, Ç., (1984), Dolmabahçe, İstanbul Kitaplığı Yayını, İstanbul.

Hanioğlu, Ş., "Batıcılık" Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.5, s. 1382-1388.

İncicyan P.Ğ., (1976), 18. Asırda İstanbul, Çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul Enstitüsü Yayınları: 432, Baskı, İstanbul.

Karal, E. Z., (1947), Osmanlı Tarihi Cilt V, Ankara Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Karal, E. Z., (1983), Osmanlı Tarihi Cilt VI, Ankara, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Karal, E. Z., (1940), "Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri", Tanzimat I, Maarif Matbaası, sayı 13-30, İstanbul.

Kuban, D., (Kasım 1988), "İstanbul'un Batılılaşması ya da Batılığ" Tarih ve Toplum, c. 10, s.59, s 284-289.

Kuran, A., (Temmuz 1963), "Türk Barok Mimarisinde Batı Anlamında Bir Teşebbüs-Küçük Efendi-Manzumesi" Bülteni Cilt XXVII, Sayı 107,

Kuran, E., (1967), "Türkiye'nin Batılılaşmasında Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Rolü", VI. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler, Türk Tarih Kurumu, s.489-496.

Kuran, E., (1973), "Müsbet Bilimlerin Türkiye'ye Girişi (1797-1839)", Yedinci Türk Tarih Kongresi, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayını, s. 671-674, Ankara.

Mardin, Ş., (1992), Türk Modernleşmesi, İletişim Yayınları, İstanbul.

Mutlu, B., (1996), Mimarlık Tarihi Ders Notları, Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul.

Müller, W., W., (1991), "İstanbul'da Erken Dönem Endüstri Yapıları", Arkitekt, sayı.6, s.22-30.

Nasır, A., (1991), "Türk Mimarlığında Yabancı Mimarlar", İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Ortaylı, İ., (1974), "Tanzimat'tan Sonra Mahalli İdareler (1840-1878)", Ankara TEDAİLE,

Övünç, T., Son Çağ Mimarisi Ders Notları, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı.

Özer, B., (1969), Günümüzde Resim, Heykel, Mimarlık Bakışlar, Yapı Endüstri Merkezi Yayını, İstanbul.

Özer, F., (1962), Çağdaş Mimari Dizaynlamada Tarihsel Sürekliliğin Değerlendirilmesi, Teknik Üniversitesi yayını, İstanbul.

Pilehvarian, K. N., (Mart 1993), "Endüstri Devrimi ve Yeni Ufuklar", Tasarım, yıl 4, s.32, s. 89-93

Pilehvarian, K. N., (1996), "Bezmialem Valide Sultan Yapıları" Basılmamış Doçentlik Çalışması, İstanbul.

Rado, Ş., (1970), Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi, Hayat Tarih Mecmuası Yayınları, İstanbul.

Sertoğlu, M., (1977), "İstanbul, 1520'den Cumhuriyete Kadar," İslam Ansiklopedisi, 53.cüz, Milli Eğitim Basımevi, s.1214 İstanbul.

Sperco, W., (1989) ,Yüzyılın Başında İstanbul, Çev.Remime Köymen, İstanbul Kütüphanesi, İstanbul.

Süslü, Ö., Sanat Tarihi Ders Notları, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı.

Tuğlacı, P., (1993), Osmanlı Mimarisinde Balyan Ailesinin Rolü, Yeni Çığır yayınları, İstanbul.

Ülgen, A., (1993), "Tanzimat Günlerinde Türk Mimari Üslubu, İstanbul.

(1990) Tanzimat Döneminde Batılılaşma Akımıyla Türk Mimarisine Giren Üsluplar ve Üslup Özellikleri", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, s.7, Nisan1990, s. 777-780

Yavuz, Y., (1981) Mimar Kemaleddin ve birinci Ulusal Mimarlık Dönemi, Ankara.

Yerasimos, S., (1986), Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap 1 Bizanstan Tanzimata, Çev.Babür Kuzucu, 5. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul.

Yerasimos, S., (1987), Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Kitap 2, Tanzimat'tan I. Dünya Savaşı'na Çev. Babür Kuzucu, 5. Baskı, Belge Yayınları. İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Murat KIYICI

Doğum tarihi	21/03/1970	
Doğum yeri	Adana	
İlkokul	1976-1981	Nogaylar Köyü İlkokulu-Nurdağı/Gaziantep
Ortaokul	1981-1984	Gazi M.Kemal Ortaokulu-Elbistan/K.Maraş
Lise	1984-1987	M.R. Uzel Endüstri Meslek Lisesi/G.Antep
Lisans	1988-1995	Y.T. Üniversitesi Mimarlık Bölümü
Yükseklisans	1995-	Y.T. Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Rölöve-Restorasyon Bölümü

Mesleki Çalışmalar

1992-1993	- Deksaş Mimarlıkta Proje Çalışmaları
1994-1995	Beng's Design'da Dekorasyon Şantiyesi
1995-1996	Işingör Design'da Proje ve Şantiye İşleri
1996-1997	Lagoona Park Havuzculuk Ltd'de Projelendirme
1997-1998	A&D Mimarlık'ta Serbest Çalışma